

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA HISTORIE

„Po vykročení duše mé, tělo mé poručím zemi“
Žerotínové a jejich věci poslední v letech 1650–1750
Magisterská diplomová práce

Autor: Bc. Pavel Lasztovicza

Vedoucí práce: doc. Mgr. Radmila Prchal Pavlíčková, Ph.D.

OLOMOUC 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma „*Po vykročení duše mé, tělo mé poručím zemi*“ Žerotínové a jejich věci poslední v letech 1650–1750“ vypracoval samostatně, za použití uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne

Podpis:

Zpracování diplomové práce bylo umožněno díky účelové podpoře na specifický vysokoškolský výzkum udělené Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR Univerzitě Palackého v Olomouci (IGA_FF_2023_004).

Poděkování

V prvé řadě si dovoluji poděkovat paní doc. Mgr. Radmile Prchal Pavlíčkové, Ph.D. za laskavé vedení magisterské diplomové práce, nekonečnou trpělivost, veškeré rady, doporučení i vždy konstruktivní zpětnou vazbu, již se mi od ní během dvouletého promýšlení a tvorby textu dostávalo. Mé velké díky rovněž patří Mgr. Drahomíru Poláchovi za četné konzultace, fotografie, odkazy na mě neznámou literaturu i prameny a též za vlídná slova, která mě pokaždé v pravou chvíli dovedla povzbudit k další práci. Mnohé dlužen zůstávám i doc. Mgr. Vladimíru Maňasovi, Ph.D, jenž mě mnohokrát nasměroval k archiváliím, monografiím a studiím, o nichž bych bez jeho upozornění neměl ponětí. Stranou není možné ponechat ani P. Mgr. Milana Palkoviče, faráře ve Velkých Losinách a paní Janu Maňáskovou, díky jejichž vstřícnosti jsem si v srpnu 2022 mohl detailně prohlédnout losinský farní kostel i s k němu přiléhající novou hrobkou losinsko-vízmberské větve rodu Žerotínů. Poděkování zasluhuje též Dominik Šuráň, který byl ochoten mi při výzkumné cestě po severomoravských žerotínských majetcích a blízkém Kladsku dělat naslouchající společnost a především pak znamenitého řidiče, jehož zásluhou bylo možno navštívit a zdokumentovat řadu míst, spjatých s barokní funerální kulturou rodu Žerotínů. Práce by nikdy nevznikla bez pánů Jiřího Doupala, Richarda Jašše a Jana Matyáše, jimž velice děkuji jak za odborné konzultace a podnětnou korespondenci, tak za možnost čerpat z jejich soukromých fotografických archivů. Za korektury textu zůstávám vděčen pánům Štěpánovi Koudelovi, Rostislavovi Němejcovi a Petrovi Zajicovi, kteří se odstavci několikrát pečlivě probírali a nalézali stále nové nedokonalosti.

Výčet osob, kolegů a kolegů, jimž vděčím za jakoukoliv pomoc, by nicméně nebral konce. Všem (a věřím, že oni vědí) proto velmi děkuji a vzkazuji, že si jejich přízně a zájmu o barokní Žerotíny nesmírně cením.

Obsah

Úvod	1
Prameny	5
Barokní šlechta českých zemí a smrt pohledem dosavadního bádání	9
1. Konfesní příslušnost rodu Žerotínů a její proměny v době pobělohorské	13
1. 1. Baltazar ze Žerotína a větev meziříčská	19
1. 2. Bernard ze Žerotína a větev falkenberská.....	22
1. 3. Přemyslav (II.) ze Žerotína, jeho děti a větev losinsko-vízmborská.....	28
2. Příprava na smrt a umírání	36
2. 1. Testamentární praxe	37
2. 2. Bohu i církvi.....	44
2. 3. Na smrtelném loži	51
3. Pohřeb	61
3. 1. O žalu a mrtvých dětech	62
3. 2. Na cestě poslední.....	70
3. 3. Pohřební kázání	83
4. Edice testamentu Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic, provdané svobodné paní ze Žerotína	92
4. 1. „ <i>Já, Františka Eleonora paní z Zierotina, rozená Podstadská z Prusinovic</i> “ aneb životopis moravské šlechtičny	93
4. 2. Testament jako archiválie a pramen	121
4. 3. Edice.....	129
Závěr	139
Seznam pramenů a literatury	142
Resumé	157
Obrazová příloha	158

Úvod

„Plač již sám nad sebou,

k hrobu tebe nesou,

odvrátí své líce,

nejsi přítel více“¹

Václav Karel Holan Rovenský (1644–1718)

Počátkem šedesátých let 17. století, zkraje listopadu blíže neurčitelného roku, zasedla Anna Marie ze Žerotína († 1664), provdaná Šubířová z Chobyně, k psacímu stolu.² Přichystaný papírový dvojlist popsala drobným, leč vesměs úhledným písmem, jež na první pohled nesděljuje mnoho zásadního – své starší bratry Karla Jindřicha a Přemyslava (III.) svobodné pány ze Žerotína informovala o několika finančně-právních záležitostech souvisejících s jí realizovanou koupí panství Jaroměřice u Jevíčka.³ K potěše současného badatele však šlechtična v úvodu celého německého psaní neopomenula sourozencům poděkovat za kondolenci, kterou jí o několik dní dříve zaslali, aby vyjádřili upřímnou soustrast nad smrtí „*meine kleinen Tochterleines*“. Pro hlubší rodičovský žal či alespoň nábožné vyznání důvěry ve vůli Hospodinovu (jak ostatně bývalo zvykem) ale další místo v Annině listu nezbylo; dětská úmrtnost byla v polovině 17. století stále vysoká a v barokním katolickém prostředí, jež Žerotínku od mládí formovalo,⁴ panovala milosrdná představa předčasně zesnulých ratolestí

¹ HOLAN ROVENSKÝ, Václav: *Capella regia musicalis*. Staré Město pražské 1693, s. XXXIII.

² Anna Marie ze Žerotína, manželka Františka Zdeňka Šubíře z Chobyně († 1675), byla jednou z dcer losinko-vízmberského Přemyslava (II.) ze Žerotína a Anny Marie Sidonie Šlikové. Její list je v archivu chybně zařazen mezi korespondenci jejího otce a strýce Jana Jetřicha († 1645), nikoliv mezi dopisy jejich bratří, kam po správnosti patří, viz Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc (dále jenom ZAO-O), fond Velkostatek Velké Losiny (dále jenom VS Velké Losiny), inv. č. 473, kart. 30, *Korespondence Přemka a Jana Jetřicha – od Anny Marie Šubířové* (nefoliováno ani nestránkováno); genealogie viz ŠEVČÍK, Alfons: *Po stopách pánů Šubířů z Chobyně*. Sborník Jednoty starých českých rodů v Praze, XI, 1946, č. 3–4, s. 95–96.

³ Jaroměřický statek byl Annou Marií ze Žerotína odkoupen za 16 000 zlatých rýnských od Zikmunda Rudolfa ze Zástřizl. Kupní smlouvu uzavřeli 24. listopadu 1660 v Brně, k tomu blíže Moravský zemský archiv v Brně (dále jenom MZA Brno), fond A3 Stavovské rukopisy (dále jenom fond A3), kniha č. 331, fol. 137r–138v; srov. HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis země Moravskoslezské* (dále jenom *Historický místopis*). 2. vydání. Praha 2004, s. 539. Ačkoliv Anna Marie svůj list bratřím nedatovala, vzhledem k záležitosti, kterým v něm věnovala prostor, je pravděpodobné, že byl sepsán počátkem listopadu 1660, případně 1661.

⁴ Anna Marie ze Žerotína se narodila coby v pořadí třetí dítě svých nekatolických rodičů. Stalo se tak patrně nedlouho před rokem 1635, viz ZAO-O, fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov (dále jenom fond RA Žerotínů), inv. č. 281, sig. XII/7, *Vývoj žerotínského rodu od ruských knížat až k posledním potomkům* (genealogická nástěnná mapa, nefoliováno ani nestránkováno) – zde uvedena jako „*Libera Baroniffa de Zierotin Primiffilai II. Filia tertio genita*“. Od roku 1652 až do svatby s Šubířem v květnu 1660 byla z nařízení zemských orgánů společně se svými neprovdanými sestrami vychovávána nejstarší sestrou Angelinou Sibylou, prov. Michnovou z Vacínova († 1695). Úlohou konvertované katoličky a v pražské společnosti dobře etablované šlechtičny bylo svým nekatolickým sestram, jež do hlavního města království dorazily z periferního severomoravského prostředí, vštípit mj. základní postuláty katolické víry, viz POLÁCH, Drahomír: *Osudy losinských paní v 16. a 17. století* (dále jenom *Osudy losinských paní*). Cour d'honneur, 1998, č. 1, s. 39.

coby andělů, kteří se u Boha přimlouvají za své pozůstalé rodiče.⁵ Její žerotínští příbuzní, páni, paní a po roce 1706 rovněž hrabata a hraběnky, zaujímalí ke smrti, nevyhnutelnému údělu pozemského bytí, různé postoje a zdaleka ne každému byla strohost Anny Marie vlastní. Následující řádky se proto pokusí poodhalit, jak vypadal a jak se vyvíjel vztah katolických Žerotínů, vážených příslušníků moravské i slezské šlechtické obce, k posledním věcem lidským v pestré epoše 17. a 18. století.

Není překvapivé, že smrt poutala a dosud utěšeně poutá pozornost mnoha historiček a historiků, kteří její roli ve společnosti interpretují pomocí různých hledisek, zpravidla interdisciplinárních, spojujících historický výzkum s metodami kulturně antropologickými, sociologickými, uměnovědnými a mnoha dalšími. Předkládaná magisterská práce nemá ani zdaleka ambici těmto fundovaným výkladům jakkoliv konkurovat. Její úloha spočívá především v shromáždění četné pramenné materie, vážící se k mortuálním nebo funerálním jevům v prostředí barokních Žerotínů, a jejím zařazení do patřičného historického kontextu.

Žerotínové představují důležitý příklad šlechtického rodu, jehož budoucí vývoj byl bezprecedentně ovlivněn politickými a náboženskými změnami, jež v první polovině 17. století přinesly zvraty českého stavovského povstání i třicetileté války. Ačkoliv byli od dob husitských válek spjati s nekatolickým prostředím, několik Žerotínů se v turbulentních letech po bitvě na Bílé hoře rozhodlo přistoupit na podmínky vítězných Habsburků a odhodlali se k náboženské konverzi. Přijetím katolické víry se třem rodovým větvím, meziříčské, z ní vydělivší se pošlosti falkenberské a konečně losinsko-vízmberské, otevřely dveře k dalšímu působení na rodových majetcích, jež díky pragmatickému kroku veskrze unikly hrozícímu riziku konfiskací. Konverze těmto Žerotínům a jejich potomkům umožnila rovněž další společenský a kariéerní vzestup, který by jim byl v případě setrvávání při původním náboženském přesvědčení umožněn pouze sotva. Protože změna konfesní orientace radikálně proměnila rodovou identitu, je zřejmé, že se určitým způsobem projevila také na přístupu barokních členů rodu k umírání a ke smrti – z toho důvodu je otázkám konfesní příslušnosti a strategií jednotlivých konverzí věnována první kapitola, jež se spolu s trojicí podkapitol pokouší osvětlit, jak k tak významnému zlomu v dějinách Žerotínů vlastně došlo.

Problematika smrti se pak do centra zájmu dostává prostřednictvím kapitoly druhé, jež se soustředí na to, jakým způsobem se Žerotínové ve sledovaném období na odchod

⁵ K dobové reflexi dětské mortality ve šlechtickém prostředí blíže např. výjimečné svědectví Anniny urozené současnice Alžběty Lidmily z Lisova (1639–1698), viz Z LISOVA, Alžběta Lidmila – RATAJOVÁ, Jana (ed.): *Alžběta Lidmila z Lisova. Rodinné paměti* (dále jenom *Rodinné paměti*). Dolní Břežany 2002, s. 51–55; příp. KALISTA, Zdeněk: *Korespondence Zuzany Černínové z Harasova s jejím synem Humprechtem Janem Černínem z Chudenic* (dále jenom *Korespondence Zuzany Černínové z Harasova*). Praha 1941, s. 210.

z pozemského světa na věčnost připravovali a zdali je vůbec možné zjistit, jak jejich umírání probíhalo. Neslo se v duchu dobově vytoužené dobré smrti, anebo byli Žerotínové z „údolí slz“ povolávání náhle, bez možnosti se náležitě přichystat? Pozornost je zde v první řadě věnována dochovaným testamentům, jež je pro jejich relativně velké množství (originály i opisy kšaftů více než 20 osob, uložené jak v Moravském zemském archivu v Brně, tak v olomoucké pobožce Zemského archivu v Opavě) možné podrobněji analyzovat a zasadit do kontextu dobové testamentární praxe. Kromě podkapitoly, zabývající se tímto zvláštním druhem písemností, pak následují dva další pododdíly, nazvané *Bůh i církev* a *Na smrtelném loži*; první míří do světa žerotínské barokní katolické zbožnosti, zkoumá testamentární odkazy církevním institucím, řeholním řádům či sakrálním objektům a na příkladu mariánského poutního místa v Zašové se pokouší rovněž poukázat na četné votivní dary, jejichž darováním projevovali někteří členové rodu svůj vděk zašovské Matce Boží za pomoc i přímluvu v těžkých životních situacích. Blížící se neodkladná hodina smrti nalézá prostor v následující podkapitole, zkoumající poslední žerotínské momenty v jejich smrtelných tělech. Přestože se u Žerotínů nedochovaly idealizované popisy nábožného umírání, jaké známe např. v případě Polyxeny z Pernštejna, provd. z Lobkovic (1566–1642), pražského arcibiskupa Jana Bedřicha z Valdštejna (episkopát 1675–1694) nebo mecenášky kapucínů Marie Markéty Černínové z Chudenic, provd. z Valdštejna (1687–1728),⁶ díky kombinaci různých písemných pramenů je možné alespoň letmo sledovat, jak tyto kruciólní chvíle v případě několika příslušníků rodu probíhaly. Pozůstalostní inventáře a mobiliární soupisy nám dále umožňují nahlédnout do místností, v nichž někteří z Žerotínů vydechli naposledy.

Obrazy světců, tiché modlitby, hlasy kazatelů ale i šum společnosti a hluboký zármutek nás obklopí v kapitole třetí, jejímž jádrem jsou okruhy problémů, souvisejících s žerotínskými pohřby. Ve třech podkapitolách (*O žalu a mrtvých dětech*, *Na cestě poslední*, *Pohřební kázání*) budeme svědky procesů, jejichž pomocí se pozůstalí Žerotínové společně s „pány a přáteli“ loučili se svými drahými zesnulými. Zájem bude nejprve věnován alespoň skromné reflexi oplakávání mrtvých, zejména pak dětí, od něž se obrátíme k cestám, které vychladlá těla nebohých Žerotínů absolvovala do zpravidla předem určených míst posledního odpočinku, v nichž mohla pokojně čekat na vzkříšení; s tím souvisí otázka, nakolik vlastně pozůstalí

⁶ K paní Polyxeně blíže MAŤA, Petr: *Polyxena Lobkovičková z Pernštejna na cestě do barokního nebe. K projevům karmelitánské zbožnosti v českých zemích* (dále jenom *Polyxena Lobkovičková z Pernštejna na cestě do barokního nebe*). In: PÁNEK, Jaroslav (ed.): *Vlast a rodný kraj v díle historika*. Sborník prací žáků a přátel věnovaný profesoru Josefu Petráňovi. Praha 2004, s. 387–406; o podobně idealizovaných popisech odcházení arcibiskupa Valdštejna a Marie Markéty Černínové z Chudenic pojednává HRBEK, Jiří: *Proměny valdštejnské reprezentace. Symbolické sítě valdštejnského rodu v 17. a 18. století* (dále jenom *Proměny valdštejnské reprezentace*). Praha 2015, s. 230–238.

respektovali odkazy těla, jež nechali zemřelí zanést do svých závětí? Pozornost se dále stočí k samotným pohřbům, či lépe řečeno exekviím, obvykle probíhajícím až několik měsíců po pochování tělesných ostatků. Během těchto smutečních slavností měli zúčastnění příležitost vyslechnout si kázání, která na počest zemřelé či zemřelého pronesli řečnickým nadáním obdaření duchovní. Z prostředí barokních Žerotínů doposud poznáme tři kázání, jež byla za účelem utváření nehynoucí památky na mrtvé vydána tiskem – jde o promluvy, pronesené roku 1670 nad Alžbětou Juliánou z Oppersdorffu, provd. ze Žerotína (1632–1669), v roce 1716 nad jejím synem Janem Jáchymem ze Žerotína (1667–1716) a o patnáct let později nad falkenberským Františkem Ludvíkem ze Žerotína (1682–1731). Jejich skromný rozbor snad čtenáři napoví mnohé o tom, co Žerotínové chtěli, aby o nich věděli jejich současníci a jak vnímali sami sebe coby součást tehdejší elitní vrstvy moravské společnosti.

Jakýsi exkurz do nitra duše a mysli katolické moravské šlechtičny činí poslední kapitola čtvrtá, předkládající kritickou edici českého testamentu Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic, provd. ze Žerotína († 1689). Samotnou edici předchází dvě podkapitoly, z nichž první podává ucelenou biografii urozené paní (doplněnou o řadu jinde dosud nepublikovaných informací) a druhá nahlíží na editovanou poslední vůli spíše z rozličných hledisek pomocných věd historických. Pro celkovou přehlednost byla edice opatřena věcnými poznámkami.

Na tomto místě je nezbytné vyjádřit se ještě rovněž k několika dalším záležitostem, pro něž už výše nezbylo místo: ačkoliv se práce, dle svého názvu, hlásí k časovému rámci vymezenému roky 1650–1750, nelze toto ohraničení chápat absolutně. Daná léta sice představují těžiště, v němž se celý text pohybuje, na druhou stranou jsem byl vzhledem k existenci informačně přínosných písemných pramenů tuto hranici nucen občas překročit a postoupit tak třeba až na samý počátek osmdesátých let 18. století, kdy se již řada mortuálních a funerálních zvyklostí, běžných v barokní éře, vlivem nových pokrokových myšlenek pozvolna vytrácí. Před rokem 1650 jsem se, s výjimkou druhé kapitoly věnované vývoji konfesní příslušnosti rodu, ocitl pouze zřídkakdy.

Pokud hovořím o „barokních Žerotínech“, v zásadě tím míním ty členy rodu, kteří celý život, anebo jeho významnou část, prožili v epoše definované všudypřítomným barokním uměním a kulturou.⁷ Za definitivní konec barokní éry tak v práci není pokládán obvyklý milník – smrt císaře Karla VI. a nástup jeho dcery Marie Terezie na trůny dědičných zemí v roce 1740, nýbrž postupné umírání Žerotínů, narozených na přelomu 17. a 18. století, v padesátých až

⁷ Baroko coby historickou epochu českých dějin takto vnímá např. historik Jiří Mikulec, jež jednotlivé argumenty předkládá v podobě encyklopedického hesla na stránkách Akademické encyklopedie českých dějin, viz PÁNEK, J. – RAKOVÁ, Svatava (edd.): *Akademická encyklopedie českých dějin*. Svazek 1. A–C. Praha 2009, s. 160–166.

sedmdesátých letech 18. století. Jakási „barokní mentalita“ však v rodě patrně přežívala ještě o něco déle, neboť losinsko-vízemberští bratři Ludvík Antonín (* 1723) a Josef Karel (* 1728) zemřeli až jako téměř devadesátiletí kmeti v letech 1808 a 1814.⁸

Jestliže je v textu zmiňována lokalita jménem Meziříčí, případně meziříčská větev rodu, je tím vždy míněno město Valašské Meziříčí na Vsetínsku. V 17. a 18. století bylo známo jako „Meziříčí nad řekou Bečvou“ či „Meziříčí pod Rožnovem“, přičemž užívání jeho současného názvu s přídavným jménem „Valašské“, který se objevuje až v 19. století, pokládám za zbytečný anachronismus. Moderní název města se v textu objevuje pouze tehdy, není-li bezprostředně spojen s historickými reáliemi. Podobného klíče bylo užito také v případě Vízemberku (dnes Loučná nad Desnou), Falkenbergu (Niemodlin) nebo panství Kujau (Kujawy) a Tillowitz (Tułowice).

Prameny

Pokud se rozhodneme sledovat vztah barokních Žerotínů k umírání, smrti a posmrtnému životu, je dobrou zprávou, že při takovém výzkumu smíme pracovat se zajímavou skladbou písemných a v menší míře také tištěných a hmotných pramenů. Na druhou stranu, všechny tyto dobové zdroje poznání tvoří vcelku nesourodou a poněkud roztržitou směs, pročež je nutné mít na paměti, že rekonstrukce vztahu barokních Žerotínů k posledním věcem člověka bude vždy spíše skromnou sondou než rozsáhlým líčením, detailně zabíhajícím do jednotlivých aspektů zkoumaných oblastí.

Základ představují testamenty a různé další písemnosti, vztahující se k jednotlivým pozůstalostním řízením, pocházející z archivního fondu C2 Tribunál – pozůstalosti, deponovaném v Moravském zemském archivu v Brně.⁹ Díky tomu bylo možné alespoň z části analyzovat více než 20 složek archivního materiálu, obsahujících informace různého charakteru

⁸ Oba sourozenci zesnuli ve svých brněnských domech (blíže nespecifikované čp. 98 a čp. 491 na Orlí ulici), Ludvík Antonín 26. července 1808 a Josef Karel 10. listopadu 1814, viz MZA Brno, fond E67 Sbírká matrik (dále jenom fond E67), inv. č. 16911, pag. 371; tamtéž, inv. č. 16987, pag. 351. Jako příčina úmrtí Ludvíka Antonína hraběte ze Žerotína je uvedena mrtvice („*Nerwenschlag*“), u Josefa Karla pak sešlost věkem („*Alters Schwäche*“).

⁹ Konkrétně jde o pozůstalosti Anny Hoffmannové z Grünbuchlu a Střechova, provd. ze Žerotína († 1649), Marie Kunhuty Pruskovské z Pruskova, provd. ze Žerotína († 1653), Johany Alžběty ze Žerotína, provd. z Roupova († 1665), Františka Ludvíka ze Žerotína († 1669), Přemyslava (III.) ze Žerotína († 1673), Kateřiny Polyxeny z Valdštejna, provd. ze Žerotína († 1679), Karla Jindřicha ze Žerotína († 1688), Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic, provd. ze Žerotína († 1689), Bernarda Ferdinanda ze Žerotína († 1692), Sylvie Polyxeny z Valdštejna, provd. ze Žerotína († 1695), Barbory Salomeny Zuzany z Talmberka, provd. ze Žerotína († 1696), Marie Alžběty Sidonie ze Žerotína, provd. z Rödernu († 1699), Maxmiliána Františka ze Žerotína († 1706), Karla Jindřicha ze Žerotína († 1716), Jana Jáchyma ze Žerotína († 1716), Františka Ludvíka ze Žerotína († 1731), Ludoviky Vilemíny z Lilgenau, provd. ze Žerotína († 1737), Ludoviky Karolíny ze Žerotína († 1750), Františka de Pauly Josefa ze Žerotína († 1755), Jana Ludvíka ze Žerotína († 1761), Marie Františky z Herbersteinu, provd. ze Žerotína († 1763), Karolíny Podstatské z Prusinovic, provd. ze Žerotína († 1765), Johany ze Žerotína, provd. Podstatské z Prusinovic († 1769) a Michaela Josefa ze Žerotína († 1779) – některé ze zmíněných pozůstalostí jsem nicméně pro účely této práce neshledal dostatečně informačně bohatými a při její tvorbě jsem je nakonec nevyužil.

(kromě závětí jde hlavně o aktový materiál – záznamy o veřejných publikacích testamentů, nejrůznější úřední zprávy, písemnosti týkající se dědických sporů, korespondence aj.), vztahujících se k pozůstalostem členů a členek žerotínského rodu, případně jejich manželů a manželek. Obsah jednotlivých signatur se ovšem může diametrálně odlišovat, což v určitých situacích vytváří mezi zkoumanými složkami nepoměr, bránící např. vzájemné komparaci. V případě některých Žerotínů se pak pozůstalostní spisy sice dochovaly, avšak bez testamentů či jejich opisů – takový osud postihl mj. poslední pořízení meziříčského Karla Jindřicha ze Žerotína († 1688) nebo Ludoviky Karolíny ze Žerotína (1692–1750), byť z jiných písemných pramenů vyplývá, že oba za svého života testament zůstavili. Brněnské pozůstalosti jsem dále doplnil vesměs opisy posledních vůlí, uložených v Rodinném archivu Žerotínů, který je fondem v depozitáři olomoucké pobočky Zemského archivu v Opavě.¹⁰ Jednotliviny je samozřejmě možné nalézt i ve sbírkách jiných paměťových institucí, a pokud byly použity, je na ně v práci vždy odkázáno. S testamenty dále souvisí pozůstalostní inventáře, zhotovované zpravidla záhy po smrti těch kterých členů a členek rodu. Také jejich obsah bývá velice variabilní, od stručných opisů zámeckých mobiliářů až po rozsáhlé soupisy movitého i nemovitého majetku na jednotlivých panstvích. Řada z nich byla v době svého vzniku připojena k pozůstalostním spisům a dnes jsou tak společně s kšafty součástmi brněnského archivního fondu C2, případně se dochovaly v Rodinném archivu Žerotínů.¹¹

Jak už naznačil úvod, otázkám umírání a smrti se Žerotínové přirozeně nevyhýbali ani v soukromé rodinné korespondenci. Pro potřeby této práce byl využit soubor dopisů, adresovaných losinsko-vízmberské větvi rodu, který je v současnosti rozdělen mezi fondy Rodinný archiv Žerotínů a Velkostatek Velké Losiny. Vítanou skutečností je, že mezi těmito archiváliemi jsou k dispozici rovněž listy, které svým losinským příbuzným zasílali členové

¹⁰ Některé z olomouckých opisů testamentů, např. těch, patřících Přemyslavovi (II.) ze Žerotína († 1652), Anně Sidonii ze Žerotína († post 1664) a jejímu choti Františkovi Zikmundovi z Burghausu a na Stolzu († post 1659), Karlovi Jindřichovi ze Žerotína na Schönjohndorfu († post 1685) nebo Anně Terezií Stillfriedové, provd. ze Žerotína († post 1713), jsou zároveň jedinými známými exempláři těchto posledních vůlí, neboť originály, včetně dalších pozůstalostních dokumentů, v brněnském fondu C2 k dispozici nejsou (krom Přemyslava totiž dotyční zemřeli ve Slezsku, nikoliv na Moravě), viz ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 161, sig. III/3, fol. 1r–4r; tamtéž, inv. č. 162, sig. III/3, fol. 1r–2v; tamtéž, inv. č. 163, sig. III/3, fol. 1r–2v; tamtéž, inv. č. 166, sig. III/3, fol. 1r–6v; příp. tamtéž, inv. č. 186, sig. III/3, nefoliováno ani nestránkováno. Výjimku pak představuje nepečetěný originál testamentu Jana Ludvíka ze Žerotína (1691–1761), který není uložen v MZA, nýbrž v Rodinném archivu, viz ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 183, sig. III/3, fol. 1r–5v.

¹¹ Rodinný archiv Žerotínů skýtá inventární soupisy následujících osob: Přemyslav (III.) ze Žerotína (ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 206, sig. IV/4; tamtéž, inv. č. 207, sig. IV/4), Františka Eleonora Podstatská z Prusinovic (ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 220, sig. IV/5), Bernard Ferdinand ze Žerotína (jde o pouhý soupis klenotů a šperků; ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 208, sig. IV/4), Maxmilián František ze Žerotína (ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 210, sig. IV/4), František Ludvík ze Žerotína (ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 214, sig. IV/4), Ludovika Vilemína z Lilgenau (ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 215, sig. IV/4), František de Paula Josef ze Žerotína (ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 217, sig. IV/4) a Marie Františka z Herbersteina (ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 218, sig. IV/4).

větví falkenberské a meziříčské, jejichž vlastní archivy se zachovaly pouze torzálně.¹² Zvláštní zmínku si zasluhuje vzácně dochovaný kopiář odeslané korespondence Přemyslava (III.) ze Žerotína z let 1667–1672, který nabízí nevšední pohled na život tohoto moravského šlechtice¹³ – zjevně výběrové opisy výhradně německého psaní nám kromě jiných zajímavých věcí umožňují zjistit, jak severomoravský barokní kavalír vnímal výrazné okamžiky svého života, včetně úmrtí manželky Alžběty Juliány z Oppersdorffu v roce 1669.¹⁴ Další Přemyslavův kopiář, datovaný rokem 1662, nemá ještě plně ustálenou formu, zápisy jsou psány spíše zběžným písmem s četnými škrty a sledovanou tematiku v něm zvláště nereflektuje.¹⁵

Pohřby příslušníků falkenberské větve rodu Žerotínů máme velmi dobře zdokumentovány přičiněním písmáků, žijících v průběhu první poloviny 18. století na rožnovsko-krásenském panství. Zašovský rektor Jan Bartoloměj Vranečka (1679–1743) i krásenský měšťan Kašpar František Josef Židek byli očitými svědky pohřebních průvodů, které mrtvé Žerotíny vyprovázely na jejich poslední cestě z Meziříčí do Zašové, a o těchto v regionálním měřítku významných událostech si neopomněli udělat poznámky do svých pamětních zápisů. Zatím co tzv. Vranečkova kronika byla v nedávné době edičně zpracována,¹⁶ Žídkovy „*Všelijaké památky krásenské*“ zůstávají širší badatelské obci neznámými.¹⁷ Narace žerotínských poddaných pak vhodně doplňují evidenční záznamy z protokolu zašovských trinitářů („*Protocolum Conventus Zassoviensis*“).¹⁸ Každý z těchto pramenů vnímá rituál převozu mrtvého těla odlišným způsobem, což badateli umožňuje na danou problematiku nahlédnout z různých úhlů pohledu.

Vždy štědrým zdrojem nejenom genealogického poznání jsou církevní matriky. Výzkum probíhal v knihách deponovaných ve fondech Moravského zemského archivu v Brně

¹² Např. zlomky listů meziříčského Bernarda Ferdinanda ze Žerotína, adresované Přemyslavovi (III.) ze Žerotína (ZAO-O, fond VS Velké Losiny, inv. č. 485, kart. 30) nebo dopisy falkenberského Michaela Josefa ze Žerotína pro jeho strýce Jana Ludvíka ze Žerotína (ZAO-O, fond VS Velké Losiny, inv. č. 532, kart. 33).

¹³ ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 441, sig. VI-2286, pag. 1–526.

¹⁴ Svůj žal nad odchodem „*Hertzieliebsten Gemahlin*“ vyjádřil mj. v dopise, určeném do rukou jezuita Georga (Jiřího) Crugeria (1608–1671), jenž se společně s dalšími členy Tovaryšstva Ježíšova podílel na mapování rodové genealogie, viz tamtéž, pag. 451–452.

¹⁵ ZAO-O, fond VS Velké Losiny, inv. č. 476, kart. 30, *Kopiář listů, převážně od členů rodiny* (nefoliováno ani nestránkováno). Zde je na místě zmínit, že k dispozici máme také kopiář korespondence Přemyslavova vnuka Jana Ludvíka ze Žerotína z roku 1718. Pro 18. století je to však mezi žerotínskými archiváliemi pohřichu jediný dochovaný případ tohoto typu pramene, viz tamtéž, inv. č. 522, kart. 32, fol. 2r–58v.

¹⁶ DRÁPALA, Daniel – TICHÁ, Jana (edd.): *Tuto se všelijaké památky... Památeční záznamy autorů z okruhu Vranečkovy kroniky* (dále jenom *Tuto se všelijaké památky*). Brno 2020.

¹⁷ MZA Brno, fond G10 Sběrka rukopisů Moravského zemského archivu (dále jenom fond G10), kniha č. 428, fol. 1r–47v. Zajímavého a pro poznání regionální i rodové minulosti důležitého informačního zdroje si nejspíše poprvé povšimli autoři kolektivní monografie, mapující dochované prameny k dějinám moravských měst, viz MILLER, Jaroslav (a kol.): *Soupis pramenů městské historiografie do roku 1800*. Svazek 1. Morava. Olomouc 2013, s. 237. Za upozornění na existenci tohoto pramene děkuji a vděčím doc. Vladimíru Maňasovi.

¹⁸ MZA Brno, fond G10, kniha č. 77, fol. 877r–879v.

a Zemského archivu v Opavě a soustředil se především na zápisy jednotlivých pohřbů.¹⁹ Jak ještě bude dokázáno v práci, z některých zápisů je možné obdržet detailní informace včetně toho, zdali dotyčná osoba přijala před skolem předepsané svátosti, jací duchovní stáli u jejího smrtelného lože, případně co se dělo s ostatky poté, co duše bezvládné tělo opustila.

Tištěných pramenů, spjatých se smrtí a s rodovou komemorací, se ze žerotínského prostředí uchovalo několik. Exempláře tiskem vydaných pohřebních kázání nad Alžbětou Juliánou z Oppersdorffu, Janem Jáchymem ze Žerotína a Františkem Ludvíkem ze Žerotína jsou nyní uloženy ve sbírkách Vědecké knihovny v Olomouci.²⁰ Homiletická trojice je dále doplňována dvěma dalšími ciméliemi menšího rozsahu, jejichž posláním bylo připomínat nákladnou efemerní výzdobu, naaranžovanou ve velkolesinském farním kostele sv. Jana Křtitele během exekvií za Jana Jáchyma ze Žerotína (1716)²¹ a v poutním kostele Navštívení Panny Marie v Zašové za jeho zetě Františka Ludvíka ze Žerotína (1731).²²

Výzkum se přirozeně neobešel bez autopsie, tj. vlastního obeznámení s dosud existujícími hmotnými a stavebními památkami na zejména funerální kulturu rodu Žerotínů.

¹⁹ Historické matriční knihy z Moravy a z české části Slezska jsou dnes rozděleny do dvou významných archivních fondů, viz MZA Brno, fond E67 Sběrka matrik (dále jenom fond E67); ZAO, fond Sběrka matrik Severomoravského kraje (dále jenom fond SbM). Vzhledem k tomu, že informačně využitých matrik bylo mnoho, není na ně odkazováno zde, nýbrž vždy na konkrétním místě v textu, respektive v poznámkovém aparátu.

²⁰ SCHÖNHARDT, Ambrosius: *Leben und Todt Der Hoch- und Wohlgebohrnen Frauen Frauen Elisabeth Julianae von Zierotin Gebohrnen Von Opperßdorff, Des Hoch- und Wohlgebohrnen Herrn, Herrn Primislai von Zierotin Herren auf und zu Wiesenberg, Ullerdorff und Jarnsdorff ec. Röm: Kays: Rath, und Land-Recht-Beysitzers in Mähren, gewesenen Frauen Frauen Gemahlin. In den Exequijs, welche vor abführung dehero ent-Seeleten Cörpers zu seiner Beerdigung nach Glatz durch dreytägliche solemnien bey anwesenheit hoher Stands-Personen in der Pfarrkirch zu Ullerßdorff Jhr seind gehalten worden. Erwehnet den 13. Martij deß 1670sten Jahrs (...)* (dále jenom *Leben und Todt Der Hoch- und Wohlgebohrnen Frauen Frauen Elisabeth Julianae von Zierotin Gebohrnen Von Opperßdorff*). Neyß 1670. Vědecká knihovna v Olomouci (dále jenom VKOL), sig. 601.369; RICHTER, Ondřej Antonín: *Der Gute von Adel in Geblüt und Gemüth: Das ist Lob-Reich und Ehren-Predig (...)* bei drey Tägig gehaltenen Exequien Deß wayland Hoch- und Wohl-Gebohrnen Herrn, Herrn Iohann Ioachim Reichs-Graffen und Herren von Zierotin (...) (dále jenom *Der Gute von Adel in Geblüt und Gemüth*). Neys 1716. VKOL, sig. II 23.135, přív. 15; RICHTER, O. A.: *Der Redliche Cavalier Gegen Gott und Menschen. Das ist Leich-Lob- und Ehren-Predig Deß Weyland Hoch-und Wohl-Gebohrnen Herrn, Herrn Frantz Ludwigs Des Heiligen Römischen Reichs Graffen und Herrn von Zierotin Erb Herrn derer Herrschafften Falckenberg, Tillowitz und Meseritsch, rc. Königlichen Land-Rechts Beysitzern Und Landes-Eltisten Beyder Fürstenthümber Oppeln, und Rattibor Wie auch Königlichen Hauptmann Der Creyse Oppeln, Neüstadt, Zieltz und Falckenberg Bey Schuldigstgehaltener Trauer-Begängnuß in eigener gestiftten Closter-Kirchen zu Zaschau deß Ordens der Allerheiligsten Dreyfaltigkeit von Erlösung gefangener Christen, den 21. Augusti Anno 1731. Einer Hoch-Adelichen Versammlung, und Volcks-Menge Vorgetragen (...)* (dále jenom *Der Redliche Cavalier Gegen Gott und Menschen*). Troppau 1731. VKOL, sig. II 34.476. Tiskem se podrobně zabývala Radmila Pavličková ve své studii z roku 2013, viz PAVLÍČKOVÁ, Radmila: „Graf Zierotin ist hin!“. Komemorativní tisky v kontextu rodové, kazatelské a řádové sebezprezentace (dále jenom „Graf Zierotin ist hin!“). Časopis Matice moravské, 132, 2013, č. 2, s. 329–350.

²¹ RICHTER, O. A.: *Castrum doloris et honoris, Das ist höchst dackbahres Traur- vnd Ehren-Gebäu: welches zu unverwelcklichen Preyß-Nachruff Dem Hoch- und Wohl-Gebohrnen Herrn, Herrn Iohann Ioachim Reichs-Graffen vnd Herrn von Zierotin (...)* (dále jenom *Castrum doloris et honoris*). Neys 1716. VKOL, sig. II 23.135, přív. 20.

²² Autor oslavného textu není znám, tisk vyšel anonymně. *Trauer-Bühne Welche Bey dene Exequien Oder Leich-Begängnuß Deß Hoch- und Wohl-Gebohrnen Herrn, Herrn Frantz Ludvig Graffen Von Zierotin, In der Kirchen der Wohl-Ehrwürdigen P. P. Trinitariorum zu Zaschau den 21. Monath Augusti Anno 1731 ist aufgestellt worden* (dále jenom *Trauer-Bühne*). Troppau 1731. VKOL, sig. III 23.262.

Návštěvy kostelů, kaplí, hrobek a zámeckých rezidencí spojených s odkazem pánů a hrabat ze Žerotína postupně probíhaly v předešlých šesti letech, s největší intenzitou pak hlavně v roce 2022. Fotografická dokumentace, která byla při této příležitosti pořízena, našla uplatnění v obrazové příloze, vložené za samotný závěr magisterské diplomové práce.

Barokní šlechta českých zemí a smrt pohledem dosavadního bádání

S obecnou platností lze zkonstatovat, že nobilitě raně novověkých českých zemí je historiografií od druhé poloviny devadesátých let 20. století věnována soustavná pozornost.²³ Ta vystřídal čtyřicetileté mlčení, během nějž se šlechta dočkala pouze nemnoha kvalitních a vědomosti posunujících textů.²⁴ Vlivem badatelského zájmu se podařilo pokročit především na poli šlechty, žijící v době předbělohorské, kde bylo možné navázat na práci historiků konce 19. a první poloviny 20. století.²⁵ I barokní šlechta se však těší stále se prohlubujícimu zájmu, což ostatně dokládají dva rozsáhlé přehledy dosavadního výzkumu, sestavené v roce 2007 Jiřím Kubešem a o jedenáct let později Rostislavem Smíškem.²⁶ Zde je ale důležité podtrhnout, že jde téměř vždy o šlechtu vyšší, aristokracii, jež byla pevně srostlá se světem vídeňského panovnického dvora.²⁷ Naproti tomu nižší šlechta, její role a působení v 17. a 18. věku, zůstává

²³ Prvotní úsilí bude navždy spojeno s českobudějovickými historiky Václavem Bůžkem a Pavlem Králem, kteří se mimo svou další širokou badatelskou činnost, zaměřenou především na předbělohorské uroence, chopili ve druhé polovině devadesátých let role editorů a iniciovali vydání dvou objemných průkopnických sborníků, věnovaných raně novověké šlechtě českých zemí, viz BŮŽEK, Václav (ed.): *Život na dvorech barokní šlechty (1600–1750)*. Opera Historica, 5, 1996, č. 1.; dále BŮŽEK, V. – KRÁL, Pavel: *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku* (edd.). Opera Historica, 7, 1999, č. 1. Významný historiografický posun znamenala také monografie Petra Mati, pojednávající o vyšší šlechtě českých zemí v dlouhém rozmezí 16. až 18. století, viz MAŤA, Petr: *Svět české aristokracie*. Praha 2004.

²⁴ Ačkoliv výzkumy věnované šlechtě před rokem 1989 vesměs stagnovaly, v průběhu osmdesátých let 20. století došlo k publikování několika zásadních prací. Kromě historiků, zabývajících se jihočeskými Rožmberky (Jaroslav Pánek) či renesančními šlechtičkami (Josef Janáček), je nutné připomenout práci Jiřího Kroupy, věnovanou pozdnímu osvícenství na Moravě. Autor se však nevyhnul ani reflexi staršího vývoje 17. a první poloviny 18. století či dobové úloze šlechty coby jednoho z nositelů nových myšlenek, viz KROUPA, Jiří: *Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost*. Brno 1986. Postoj předlistopadového dějepisceví ke šlechtickému elementu výmluvně shrnul historik Jiří Stibor na IV. setkání genealogů a historiků, proběhlém mezi 14. a 15. říjnem 1989 v Ostravě, kde v souvislosti s genealogickým bádáním veřejně pronesl: „Genealogie byla jako vědní obor přijímána donedávna naší společností s rozpaky a dokonce s podezřením. Z profesionálních pracovišť prakticky vymizela, a pokud se jí někdo zabýval, nesloužilo mu to ke cti. S dozvuky této názorové bezradnosti se setkáváme doposud; vždyt i pod oficiální hlavičkou Klubu genealogů a heraldiků se na veřejnosti raději prezentujeme rodopisem občanským, jako by snad mohla šlechtická genealogie jméno klubu poskrvnit“, blíže STIBOR, Jiří: *Dílčí výsledky zpracování genealogických výpisů ze zemských a lenních půhonných knih*. In: MÜLLER, Karel (ed.): *Sborník příspěvků ze IV. setkání genealogů a heraldiků*. Ostrava 1992, s. 118–120.

²⁵ Komplexní shrnutí dosavadního bádání, soustředěného na předbělohorské i pobělohorské období, jakož i 18. století, potom podává ŠEDIVÁ KOLDINSKÁ, Marie: *Raně novověká šlechta*. In: CERMAN, Ivo – ŠEDIVÁ KOLDINSKÁ, M.: *Základní problémy studia raného novověku*. Praha 2013, s. 145–194.

²⁶ KUBEŠ, Jiří: *Vyšší šlechta z českých zemí v letech 1650–1750. Úvod to tématu*. In: KUBEŠ, J.: (ed.): *Vyšší šlechta v českých zemích v období baroka (1650-1750)*. Biogramy vybraných šlechticů a edice typických pramenů. Pardubice 2007, s. 9–33; SMÍŠEK, Rostislav: *Barokní šlechta v české historiografii posledního desetiletí* (dále jenom *Barokní šlechta*). Opera Historica, 19, 2018, č. 2, s. 217–243.

²⁷ Mezi důležité práce, jejichž středobodem je vlivný crème de la crème tuzemské šlechtické společnosti 17. a 18. století, patří např. SMÍŠEK, R.: *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády*

příslivečným polem neoraným, přičemž o moravském panstvu a rytířstvu je pak tato teze platná dvojnásob.²⁸ Toto je nutné mít na zřeteli i při studiu dějin barokních Žerotínů, kteří se ve sledovaném období pohybovali mezi oběma šlechtickými stavy – hraběcí titul obdržela jako první až losinsko-vízmberská větev rodu od císaře Josefa I. v roce 1706, do té doby byli hierarchicky řazení mezi svobodné pány, tedy šlechtu nižší, byť množstvím vlastněného majetku a rodinnými vazbami se z této skupiny poněkud vymykali.²⁹

Leopolda I. České Budějovice 2009; CERMAN, I.: *Šlechtická kultura v 18. století. Filozofové, mystici, politici.* Praha 2011; dále KUBEŠ, J.: *Náročná dospívání urozených. Kavalířské cesty české a rakouské šlechty (1620–1750).* Pelhřimov 2013; případně VOKÁČOVÁ, Petra: *Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí v době baroka* (dále jenom *Příběhy o hrdé pokoře*). Praha 2014. K situaci na Moravě obecně KNOZ, Tomáš: *Moravská barokní šlechta.* In: KNOZ, T. (ed.): *Morava v době baroka.* Brno 2004, s. 47–56.

²⁸ Výjimkou je monografie historika Vladimíra Březiny, na příkladu rodu Bukůvků z Bukůvky sledující výzvy, s nimiž se nižší šlechta v prostoru českých zemí potýkala od 14. po 20. století (Bukůvkové z Bukůvky pronikli mezi vyšší šlechtu v roce 1800, kdy byl Jan Nepomuk svobodný pán Bukůvka z Bukůvky povýšen Františkem II. do hraběcího stavu), blíže BŘEZINA, Vladimír: *Rytířský stav v Čechách a na Moravě v raném novověku. Rod Bukůvků z Bukůvky od středověku do 20. století.* České Budějovice 2008; podle Rostislava Smiška zůstává potřeba zodpovězení četných otázek, týkajících se nižší šlechty českých zemí v barokní epoše, velmi naléhavou, viz SMÍŠEK, R.: *Barokní šlechta,* s. 243.

²⁹ Význam rodu Žerotínů, zejména pro náboženské a politické dějiny předbělohorské Moravy, byl dějepisci oceňován zhruba od druhé poloviny 19. století. Nejvýraznějším zástupcem rodu se pro celé generace historiků stal Karel starší ze Žerotína (1564–1636), pocházející z náměšťské větve, jehož životu a aktivitám věnovali pozornost Petr rytíř Chlumecký (1825–1863), Vincenc Brandl (1834–1901), František Dvorský (1839–1907; též životopisec Karlova současníka Ladislava Velena ze Žerotína (1579–1638)), Eduard Domluvil (1846–1921), Otakar Odložilík (1899–1973) či Antonín Haas (1910–1971). Předním znalcem Karlova života a díla je v současnosti historik Tomáš Knoz, který renesančnímu šlechtici a jeho době věnoval několik studií, knižních statí a především dvě moderní monografie, viz KNOZ, T.: *Državy Karla staršího ze Žerotína po Bílé hoře. Osoby, příběhy, struktury* (dále jenom *Državy Karla staršího ze Žerotína*). Brno 2001; či KNOZ, T.: *Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa* (dále jenom *Karel starší ze Žerotína*). Praha 2008. Osoba Karla staršího ze Žerotína našla své místo rovněž v pracích Radka Fukaly, Jiřího Lapáčka nebo Drahomíra Polácha, který zároveň patří k několika málo badatelům, jejichž pozornost se od renesančních členů rodu obrátila k těm, jejichž osudy se odvíjely v éře barokní. Poláchův historický výzkum se v tomto směru výlučně soustředil na losinsko-vízmberskou větev rodu, především ve vztahu k jejich severomoravským panstvím a tamním rezidencím. Z autorovy rozsáhlé bibliografie např. POLÁCH, D.: *Proměny losinského zámku ve třetí čtvrtině 17. století* (dále jenom *Proměny losinského zámku*). Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci, 2011, č. 302, s. 106–121; POLÁCH, D.: *Historie zámku a panství Třemešek.* Štítý 2014; jakýmsi připomenutím nejen barokních losinsko-vízmberských Žerotínů bylo vydání prvního čísla periodika *Cour d'honneur* v roce 1998, na jehož stránkách se objevila celá řada zajímavých studií, doplněných o bohatou obrazovou přílohu. Mj. šlo o příspěvky z dílny Tomáše Krejčíka, Petra Maška, Marie Mžykové, Jiřího Sehnala, nebo už zmíněných Tomáše Knoze a Drahomíra Polácha, zabývajících se širokou škálou témat, viz *Cour d'honneur*, 1998, č. 1, obzvláště s. 11, 19–43, 46–50. Dosud nepřekonaným zůstává dílo historika Jiřího Stibora, jenž pro potřeby Biografického slovníku Slezska a severní Moravy sestavil na základě studia nepřehledného množství písemných pramenů a literatury více než 180 životopisných medailonů členů a členek žerotínského rodu, koncipovaných do podoby slovníkových hesel různého rozsahu. Biogramy postihují celé dějiny rodu, středověkými prapředky počínaje a jejich ve 20. století žijícími potomky konče. V úvodu se rovněž pokusil vyrovnat s otázkou vývoje rodového erbu a bájného rurikovského původu. Drobné faktické nepřesnosti a zejména absenci poznámkového aparátu kompenzuje množství poznatků, které se autorovi podařilo shromáždit na jednom místě, blíže STIBOR, J.: *z Žerotína.* In: MYŠKA, Milan – DOKOUPIL, Libor: *Biografický slovník Slezska a severní Moravy.* Nová řada. Sešit 10. (22.). Ostrava 2007, s. 75–183. Kromě Stiborových slovníkových životopisů existuje řada dílčích studií různých autorek a autorů, zabývajících se barokními Žerotíny buď z různých hledisek regionálních dějin, anebo konkrétními aspekty z životů některých zajímavých osobností rodu. Pokud jsem je při tvorbě magisterské diplomové práce použil, je na ně v poznámkovém aparátu vždy odkázáno.

Význam smrti pro lidský druh se jasně zrcadlí v množství prací světové, evropské i české historické vědy, jež na tento zásadní fenomén nazírají z nejrůznějších úhlů pohledu.³⁰ Pakliže se naše pozornost upře pouze na texty, pozorující „zkušenost se smrtí“ v prostředí barokní šlechty českých zemí, potažmo habsburské monarchie, i po tomto geografickém a dobovém zúžení narazíme na celou řadu podstatných a v mnohém inspirativních analýz, obvykle mezioborového charakteru: na myslí mám zejména texty Tomáše Malého, Ondřeje Jakubce,³¹ Radmily Prchal Pavlíčkové,³² Miloše Sládka³³ a v neposlední řadě také Pavla Krále.³⁴ Podnětnými výzkumy se dále zabývali historici Jiří Hrbek a Václav Grubhoffer, jimž se na příkladu dvou významných šlechtických rodů (Hrbek sledoval Valdštejny v 16. až 18. století, Grubhoffer jihočeské Schwarzenbergy v letech 1734–1914) podařilo demonstrovat proměny vztahu elitních vrstev tehdejší české společnosti k posledním věcem lidským – vývoj je patrný především v případě Grubhofferových Schwarzenbergů, jejichž způsoby sledoval v dobách překotných kulturních a myšlenkových změn dlouhého 19. století, jež smrt (byť ve

³⁰ Už v roce 2009 se historik Tomáš Malý na základě vlastní badatelské zkušenosti odvážil zkonstatovat, že „*podchycení základních prací k tématu zbožnosti a smrti není v silách jednoho člověka*“. I přes toto tvrzení se mu nicméně podařilo sestavit alespoň elementární přehled zahraničních i českých prací, na který si, ve snaze vyhnout se nošení sov do Athén, dovoluji odkázat, viz MALÝ, Tomáš: *Smrt a spása mezi Tridentinem a sekularizací. Brněnští měšťané a proměny laické zbožnosti v 17. a 18. století* (dále jenom *Smrt a spása*). Brno 2009, s. 14–47. Je ovšem na místě uvést alespoň několik zásadních jmen, jejichž myšlenky významným způsobem ovlivnily výzkum dějin smrti ve druhé polovině 20. století – šlo především o francouzské historiky Philippa Arièse (1914–1988), Michela Vovella (1933–2018) a Angličana Davida Edwarda Stannarda (* 1941). Do češtiny byly přeloženy pouze Arièsovy *Dějiny smrti*, jejichž esejistické pojetí sice působí velmi sugestivně, na druhou stranu přináší také řadu sporných míst, které byly podrobeny zevrubné historické kritice, viz ARIÈS, Philippe: *Dějiny smrti*. Praha 2020; srov. MALÝ, T.: *Smrt a spása*, s. 21–24; nebo MALÝ, T.: *Tradice, moderna a odcházející "humanismus" – Philippe Ariès*. In: HANUŠ, Jiří – VLČEK, Radomír: *Historik v proměnách doby a prostředí 20. století*. Brno 2009, s. 57–72; z českého prostředí je nutné zmínit zajímavý sborník příspěvků MIKULEC, Jiří – HOLÝ, Martin (edd.): *Církev a smrt. Institucionalizace smrti v raném novověku* (dále jenom *Církev a smrt*). Praha 2007.

³¹ JAKUBEC, Ondřej: *Kde jest, ó smrti, osten tvůj? Renesanční epitafy v kultuře umírání a vzpomínání raného novověku*. Praha 2015.

³² PAVLÍČKOVÁ, Radmila: *Triumphus in Mortem. Pohřební kázání nad biskupy v raném novověku* (dále jenom *Triumphus in Mortem*). České Budějovice 2008; PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, R.: *O útěše proti smrti. Víra, smrt a spása v pohřebních kázáních v období konfesionalizace*. Praha 2017.

³³ Miloš Sládek je autorem několika edicí barokní literatury, včetně dobových tisků pohřebních kázání, viz SLÁDEK, Miloš: *Malý svět jest člověk aneb výbor z české barokní prózy* (dále jenom *Malý svět jest člověk*). Praha 1995, s. 190–231; SLÁDEK, M.: *Vítr jest život člověka aneb život a smrt v české barokní próze*. Praha 2000; SLÁDEK, M.: *Svět je podvodný verbíř aneb výbor z českých jednotlivě vydaných svátečních a příležitostných kázání konce 17. a prvních dvou třetin 18. století* (dále jenom *Svět je podvodný verbíř*). Praha 2005. Záliba českého literárního baroka v motivech lidského skonávání nalezla odezvu i ve starších pracích, např. VAŠICA, Josef: *Smrti tanec*. Praha 1941; okrajově též KALISTA, Zdeněk: *České baroko*. Praha 1941.

³⁴ Na přelomu 20. a 21. století se začal historik Pavel Král soustavně zabývat studiem šlechtických testamentů z doby před rokem 1650. Analyzovaný archivní materiál, sestávající ze 101 originálů posledních vůlí českých i moravských šlechticů a šlechticů z let 1550–1650, vydal v roce 2002 ve formě obsáhlé kritické edice. Na to pak o tři roky později navázal publikováním monografie, shrnující obecné závěry jeho několikaletého výzkumu, viz KRÁL, P.: *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650*. České Budějovice 2002; KRÁL, P.: *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku* (dále jenom *Smrt a pohřby*). České Budějovice 2004; srov. KRÁL, P.: *Kult předků. Paměť a smrt v myšlení české šlechty na počátku novověku*. In: BŮŽEK, V. – KRÁL, P. (edd.): *Paměť urozenosti*. Praha 2007, s. 173–188.

šlechtickém prostředí zdaleka ne úplně) postupně vytlačily na okraj lidské pozornosti.³⁵ Jiří Hrbek naopak umírání a smrt zasadil do širších kontextů raně novověkých reprezentačních strategií valdštejského rodu, které byly uplatňovány v době, kdy očekávání posmrtného života platilo za v podstatě každodenně reflektované téma.³⁶

Rozjímání barokních katolíků nad smrtí bylo ovlivněno představami očištěnce, do něž měly po smrti přijít ty duše, které sice nebyly natolik hříšné, aby skončily přímo v ohni pekelném, ale přímá cesta do království nebeského jim byla zapovězena také, protože na nich ulpěly skvrny méně závažných hříchů. Očistcový kult se v průběhu 17. a 18. století šířil starým kontinentem a jeho obliba vzrostla také v zemích Koruny české, což ve své objevené monografii rozvažují historici Tomáš Malý a Pavel Suchánek.³⁷ S očištěncem a jeho představami bezprostředně souvisela také činnost náboženských bratrstev, jejichž význam a působení je dlouhodobě sledováno Jiřím Mikulec, Vladimírem Maňasem, Zdeňkem Orlitou či již několikrát vzpomínaným Tomášem Malým.³⁸

³⁵ GRUBHOFFER, Václav: *Pod závojem smrti. Poslední věci Schwarzenbergů v letech 1732–1914* (dále jenom *Pod závojem smrti*). České Budějovice 2013; Grubhoffer je rovněž autorem další pozoruhodné práce, jež se zabývá obavami lidí 18. a 19. století z rizika pohřbení za živa, což byla představa, která široce prostupovala tehdejší myšlenkový svět a vyvolávala oprávněný strach, viz GRUBHOFFER, V.: *Zdánlivá smrt. Noční můra osvícenské Evropy*. Polička 2018.

³⁶ HRBEK, J.: *Proměny valdštejské reprezentace*, obzvláště s. 225–286.

³⁷ MALÝ, T. – SUCHÁNEK, Pavel: *Obrazy očištěnce. Studie o barokní imaginaci* (dále jenom *Obrazy očištěnce*). Brno 2013.

³⁸ MIKULEC, J.: *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*. Praha 2000; MAŇAS, Vladimír – ORLITA, Zdeněk – POTŮČKOVÁ, Martina (edd.): *Zbožných duší úl. Náboženská bratrstva v kultuře raně novověké Moravy* (dále jenom *Zbožných duší úl*). Olomouc 2010; MALÝ, T.: *Vnitřní krajina zmizelého města. Náboženská bratrstva barokního Brna*. Brno 2010. Shrnutí dosavadní historiografické produkce k náboženským dějinám českých zemí v 16. až 18. století zpracoval MIKULEC, J.: *Náboženství a církev v raném novověku*. In: ŠEDIVÁ KOLDINSKÁ, M. – CERMAN, I.: *Základní problémy studia raného novověku*, s. 195–229; dále MIKULEC, J.: *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích* (dále jenom *Náboženský život a barokní zbožnost*). Praha 2013.

1. Konfesní příslušnost rodu Žerotínů a její proměny v době pobělohorské

„Obyčejně což nejmilejšího máme, Bohu k ochraně poroučíme, v nejnebezpečnějších příčinách k němu se utíkáme, v největších těžkostech a splecích rady a zproštění od něho vyhledáváme“³⁹

Karel starší ze Žerotína (1564–1636)

„Tak jako byli Žerotínové rodinou ryze českou, tak byli také vesměs členy jednoty bratrské, žádného nevyjímaje“ – stručná slova Antonína Krátkého, autora vlastenecky orientovaného díla *Pánové z Žerotína* vydaného roku 1899 vlastním nákladem v Přerově, věrně shrnují to, jakým prismatem bylo na rod nahlíženo historiografií závěru 19. a první poloviny 20. století.⁴⁰ Do pomyslného národního panteonu vstoupili předbělohorskí Žerotínové coby ochránci nekatolické Jednoty bratrské, odvážní kritici mocenských ambicí habsburské dynastie i jako primárně na Moravě usdlí patrioti, hlásící se k českému jazyku a kultuře. Situace, především pak v náboženské oblasti, však byla daleko složitější, než jak ji líčil Krátký a jeho někteří současníci.

Ačkoliv renesanční a barokní legendy kladly původ Žerotínů na Kyjevskou Rus a do Byzantské říše, či je případně spojovaly s ve skutečnosti nepříbuznými severočeskými pány z Žerotína (nosícími ve stříbrném štítě černou rozkřídlenou orlici), nejstarší prameny doložitelní předkové rodu žili počátkem 13. století na markraběcím hradě Přerově, kde jistý Blud, zjevně hlava rodu, zastával post kastelána.⁴¹ Vzhledem k tomu, že zcela postrádáme zprávy

³⁹ Citát pochází z Karlovy *Apologie*, sepsané mezi 22. květnem a 23. červnem 1606, viz Z ŽEROTÍNA, Karel starší: *Apologia neb obrana ode mne Karla staršího z Žerotína ku panu Jiříkovi z Hodic*. Vyškov 1939, s. 13–14.

⁴⁰ Krátkého publikace je zároveň jedním z prvních pokusů o celkové zpřehlednění rodové genealogie, avšak vzhledem ke svému stáří a s tím spojeným množstvím nepřesných či chybějících údajů je pro současné bádání vhodná už jenom jako antikvovaný pramen, viz KRÁTKÝ, Antonín: *Pánové z Žerotína*. Přerov 1899, s. 3; v podobném, byť daleko střízlivějším duchu, Žerotíny vnímal např. SEVERA, Václav: *Okres Novojičínský*. Brno 1933, s. 80–81.

⁴¹ Rodovými kořeny se prokazatelně jako první zabýval původem polský genealog Bartoloměj Paprocký z Hlohól a Paprocké Vůle († 1614), působící na dvoře olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic (episkopát 1579–1598), jehož vypravování odvozovalo původ Žerotínů od drevljanského knížete Olega († 977), Paprockým nazývaného „*Kolga*“, syna kyjevského vládce Svjatoslava I. († 972). Během bratrovražedných sporů, vypuknuvších po smrti Svjatoslavově, měl Oleg vyslat svého nejmenovaného syna k českému knížeti, aby se v jeho zemích skryl před tyranským strýcem Jaropolkem I. († 978/980). Podle Paprockého „*syn Kolgův, kterýž již krajiny tyto sobě oblibil, nedbajíce o nepokojnou vlast svou, titul knížetci opustivši spolu s jinými na rytířském přestál*“. Rurikovský původ měl dokládat „*list jeden, zlatou hramotou (to jest ruským písmem) psaný, kterýž jest byl Kolga synu svému dal, když jest jej od sebe odeslati měl, na znamení toho, že z rodu knížecího posel*“. Text dále pokračuje poměrně komplikovaným líčením, popisujícím osudy dokumentu ve 14. až 16. století, kdy se prý jeho pravost pokusil potvrdit pan Plichta ze Žerotína († 1322), ale písemnost se následně vlivem nejrůznějších peripetií dostala do rukou polského rodu Hleboviců, v jejichž držení údajně setrvala ještě za Paprockého života a ztratila se ve víru livonské války (1558–1583). Perličkou zůstává, že Hlebovicové ji měli odmítat komukoliv vydat, viz PAPROCKÝ Z HLOHÓL, Bartoloměj: *Zrcadlo slavného Markrabství moravského (...)*. Olomviti 1593, listy LXXXIX. – LXXXXI (reprint, Ostrava 1993). Paprockého příběh byl v 17. století rozvinut mnohem

o náboženské jinakosti těchto středověkých praotců, lze předpokládat, že byli podobně jako zbytek obyvatelstva českých zemí oddáni katolické víře. Situace se změnila až počátkem 15. století s nástupem husitství, kdy se řada členů již značně rozkošatělého rodu ztotožnila s myšlenkami tzv. české reformace.⁴² Přijímání podobojí způsobu a především pak loajalita ke králi Jiřímu z Poděbrad a jeho nástupci Vladislavovi Jagellonskému zajistily mocenský vzestup Janovi staršímu ze Žerotína († 1499), od něž mohly svůj původ odvozovat téměř všechny větve rodu, žijící v raném novověku.⁴³ Janovo potomstvo tak do 16. století, které Evropě přineslo

odvážnějšími genealogickými konstrukcemi jezuitských historiků Georgia Crugeria, Bohuslava Balbína (1612–1688) a zejména Dominika Franze Calina de Marienberg († 1683), kteří se dějinami Žerotínů zabývali v souladu s ambicemi losinsko-vízmberské větve rodu. Definitivní podobu dal rodové legendě právě Calin de Marienberg, podle jehož výkladu nebyl prapředkem rodu Oleg Drevljanský, nýbrž jeho bratr sv. Vladimír I. († 1015), manžel Anny Porfyrogennéty, dcery byzantského císaře Romana II. († 963). Do českých zemí se měl pak dostat Vladimírův písemnými prameny nedoložitelný pravnuk Zdislav, údajně působící ve službách přemyslovského knížete Vratislava II. (vládl 1061–1092). Tento smyšlený Zdislav byl dějepiscem Tovaryšstva Ježíšova považován za společného prapředka moravských Žerotínů i českých Žirotínů. Své závěry Calin shrnul v tisku *Virtus Leonina: Ex conspicio et percelso vetustissimorum ac potentissimorum Russiae ducum sanguine in Zierotinae gentis celebre prosapiam vivaci vena lavdabiliter transfusa* z roku 1683. Okázalý exemplář Calinovy práce, potažený modrým plyšem, kovaný stříbrem a uvnitř dekorovaný erby spřízněných rodin i fiktivními podobiznami dávných předků, je dnes uložen v ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 279, sig. VI/238, *Knihy erbů a znaků rodiny Žerotínů, včetně textu* (nefoliováno ani nestránkováno); práce fabulujícího barokního genealoga se stala podkladem pro velkolepý rozrod Vladimírova potomstva, mj. uchovaný v ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 281, sig. XII/7, *Vývoj žerotínského rodu od ruských knížat až k posledním potomkům* (genealogická nástěnná mapa, nefoliováno ani nestránkováno). K rurikovsko-kyjevské legendě obsáhleji STIBOR, J.: *z Žerotína*, s. 75–79; srov. POLÁCH, D.: *Pýcha žerotínského urozenosti – řada záhad o původu slavného rodu*. In: POLÁCH, D.: *Historické toulky Šumperskem*. II. díl. Štítý 2017, s. 98–109. Byť tyto dobové genealogické prameny nejsou v případě středověkých či renesančních předků rodu přesné, jejich informace o generacích, žijících od poloviny 17. století, lze s jistotou dávkou rezervy brát jako vypovídající. Podle Tomáše Knoze bylo jezuita předkládané spojení Žerotínů se sv. Vladimírem, iniciátorem christianizace Kyjevské Rusi, snahou prokázat „*křesťanské kořeny, což mělo nepochybně napomoci jejich představení jako zbožného katolického rodu*“, viz KNOZ, T.: *Karel starší ze Žerotína*, s. 27.

Počátky kritické analýzy nejstarší rodové genealogie přichází až na sklonku 19. století v textech historika Augusta Sedláčka (1843–1926), který na základě studia písemných pramenů doložil původ moravských Žerotínů k přerovskému kastelánovi Bludovi, připomínanému v pravé listině z roku 1213 (respektive 1214), blíže SEDLÁČEK, August: *Rozletité kapitoly ze starého místopisu a dějin rodův. O počátcích pánů ze Žerotína*. Časopis Matice moravské, 20, 1896, č. 1, s. 23–27; ve falzech z let 1195 a 1210 je dokonce zmiňován též jeho bratr Přebor, syn jistého Onše, k tomu viz STIBOR, J.: *z Žerotína*, s. 79. Ačkoliv Blud nebyl ani kyjevským velkoknížetem, natož byzantským císařem, jako hlava přerovské kastelánie požíval důvěry markraběte Vladislava Jindřicha (vládl 1192–1194/1197–1222) a byl zodpovědný za správu oblasti, zahrnující kromě Přerovska také Vyškovsko a dolní Podřevnicko, viz KOHOUTEK, Jiří: *Počátky města Přerova*. *Archaeologia historica*, 20, 1995, č. 1, s. 187–200.

⁴² Potomstvo přerovského kastelána Bluda bylo v první polovině 15. století stabilně usazeno na střední Moravě. Šlo o venkovskou šlechtu, v jejichž predikátech se objevovaly názvy drobných statků, jako byla Konice, Slavkov, Šumvald a samozřejmě Žerotín na Šternbersku, dle kterého se poprvé psal Viktor (jinak ze Sukolomi) v roce 1329, viz STIBOR, J.: *z Žerotína*, s. 81–93, 98–99; Ladislav Hosák uvádí až jeho vnuky Vítka a Ješka v letech 1384–1406, viz HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis*, s. 497.

⁴³ K Janovi staršímu ze Žerotína, zakladateli rodové moci, podrobněji KOZÁK, Petr: *Vzestup rodu Žerotínů. Život a odkaz Jana staršího ze Žerotína a z Fulneka*. Časopis Matice moravské, 124, 2005, č. 1, s. 47–81; nebo KOZÁK, P.: *Jan starší ze Žerotína. Příspěvek k pozdně středověkému žoldněřství*. In: DRDA, Miloš – VYBÍRAL, Zdeněk (edd.): *Jan Žižka z Trocnova a husitské vojenství v evropských dějinách*. VI. mezinárodní husitologické sympozium Tábor 12. – 14. října 2004. Tábor 2007, s. 609–634; Janův bratr Bernard († před r. 1480) se spolu s manželkou Johankou z Posutic stali prapředky dřevohostické větve rodu, po meči vymřelé Fridrichem v roce 1598, jejíž příslušníci získali v 16. století také panství Napajedla a Židlochovice. Bernardův syn Bernard mladší ze Žerotína († post 1492) se kolem roku 1480 zbavil vsí a tvrzí Žerotína, kterou směnil se šternberskými augustiniány za několik vesnic na Kroměřížsku a Přerovsku, blíže HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 497; srov. STIBOR, J.: *z Žerotína*, s. 99–100.

několik nových věroučných impulsů, vstoupilo s hodnotovým základem opírajícím se v první řadě o teze Husa, Jeronýma Pražského, Jakoubka a Rokycany.

Se šířením protestantských výkladů křesťanského učení, namířených proti náboženskému monopolu katolické církve, se na starém kontinentě ustanovily dvě základní nekatolické konfese: luteránská a kalvínská, označovaná také jako reformovaná nebo helvétská.⁴⁴ V českých zemích si významné pozice držela Jednota bratrská, původně radikální nekatolická církev vzniklá po polovině v 15. století ve východních Čechách, která se, ač státem neuznaná, mohla opírat o náklonnost elitních zástupců zemské šlechty.⁴⁵ Pole nevyklidili ani utrakvisté a na jihovýchodní Moravě přebývali pod ochranou místních pánů (mj. též Žerotínů) komunity habánů (novokřtěnců) a hutteritů.⁴⁶

Už při letném pohledu na tak různorodou směs křesťanských denominací a sekt proto nepřekvapí, že ani Žerotíny předbělohorské epochy nelze vnímat jako jednolitý monolit – rod sestával z individualit, jejichž náboženské představy se mohly výrazně odlišovat.⁴⁷ Mezi českou a moravskou nobilitou relativně oblíbená Jednota bratrská se sice těšila přízni různých Žerotínů, ne každý z nich se ovšem účastnil bratrského náboženského života.⁴⁸ Zatím co Karel starší ze Žerotína, syn patrona bratrské tiskárny v Kralicích Jana ze Žerotína a Náměště († 1583), byl v bratrském duchu vychováván a celý svůj život spojil s touto církví, jeho meziříčský příbuzný Bernard († 1598) se v náboženských otázkách choval daleko méně vyhraněněji; Jednotě sice roku 1560 povolil, aby si při svém sboru v městečku Krásně zřídila špitál a dokonce jí stvrdil

⁴⁴ Základní přehled luteránství v českých zemích podává JUST, Jiří – NEŠPOR, Zdeněk R. – MATĚJKA, Ondřej (a kol.): *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*. Praha 2009, obzvláště s. 66–123; zajímavý pohled na zrcadlení luteránské nauky v prostředí české šlechty saského původu, s důrazem na stavební mecenát, předkládá ŠIMKOVÁ, Tāna: „Hrad přepevný je Pánbůh náš“. *Saská luterská šlechta severozápadních Čech ve světle raně novověké sakrální architektury*. Ústí nad Labem – Praha 2018, obzvláště s. 100–148.

⁴⁵ K tomu blíže JANIŠ, Dalibor: *Postavení nekatolických konfesí a usilování o náboženskou svobodu v závěru předbělohorské doby*. In: MIKULEC, J. (ed.): *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*. Praha 2013, s. 321–329.

⁴⁶ Činnost jihomoravských a rovněž uherských komunit novokřtěnců se minimálně posledních sto let těší trvalému badatelskému zájmu, který se může opírat o řadu archeologických výzkumů, jejichž výsledky přinesly hlavně nové poznatky o novokřtěnské produkci fajánsové keramiky, jež tato původem švýcarská nekatolická uskupení proslavila na přelomu 16. a 17. století až za hranicemi Moravy. Četnou literaturu udává PAJER, Jiří: *Nové studie o novokřtěncích*. Strážnice 2018, s. 310–316. Novokřtění obývali také žerotínská panství Břeclav, Strážnice, Židlochovice a z korespondence stárnoucího Karla staršího ze Žerotína, jenž se v mladším věku proti anabaptistům vymezoval, vysvitá, nakolik byli moravskou šlechtou ceněni pro své řemeslné dovednosti, viz HRUBÝ, František: *Karel st. z Žerotína a moravští novokřtění*. *Český časopis historický*, 43, 1937, s. 68–72.

⁴⁷ Shodně viz KNOZ, T.: *Karel starší ze Žerotína*, s. 256–257.

⁴⁸ K otázce konfesní orientace předbělohorských Žerotínů se vyjádřil také Jiří Stibor, podle něž „*můžeme tedy soudit, že se mezi Žerotíny vyskytovali stoupenci tradičního utrakvismu, luteráni i jednotlivci, u kterých sympatie k bratrské věrouce přerostly postupně v úplnou identifikaci s touto menšinovou církví*“, STIBOR, J.: *z Žerotína*, s. 112. Příslušnost k Jednotě bratrské je prokazatelná u některých členů náměšťské (Jan ze Žerotína, Karel starší ze Žerotína, Jan Diviš ze Žerotína), dřevohostické (Vilém ze Žerotína, Fridrich ze Žerotína, Jan Jetřich ze Žerotína na Heřmanově Městci) a strážnické (Jan Jetřich ze Žerotína na Strážnici) větve rodu. Vřelou náklonnost k bratřím přechovávali i břeclavští Jan ze Žerotína († 1582) a jeho syn Ladislav Velen, avšak v jejich případě není bezpečně jasné, nakolik prokazování přízné přerostlo v onu stiborovskou „úplnou identifikaci“.

starší privilegia, avšak za faráře do meziříčského kostela dosazoval luterské, nikoliv bratrské duchovní.⁴⁹ Ve stejných šlépějích pokračoval i jeho syn Jetřich († post 1634), který na meziříčskou faru v roce 1616 uvedl luterského kněze, kantora a literáta Jiřího Třanovského († 1637), jehož překlad Augsburského vyznání víry vyšel tiskem roku 1620 v Olomouci.⁵⁰ Teologické koncepty Martina Luthera (označované taky jako ortodoxní luterství) a Filipa Melanchtona našly odezvu rovněž u starojičínského Karla ze Žerotína († 1593), jeho dětí a též u Žerotínů, držících Velké Losiny a Vízmbek.⁵¹ Poměr příslušníků rodu k religiózním otázkám byl tak nesporně ovlivněn celkovou náboženskou tolerancí, jíž se moravská stavovská obec 16. století vyznačovala.⁵² Podobně otevřená mysl pak některým Žerotínům nebránila ani

⁴⁹ Jednání o potvrzení výsad bratrského sboru v Krásnu nad Bečvou zjevně probíhala za účasti Bernardova vzdáleného dřevohostického příbuzného Viléma ze Žerotína († 1564), známého bratrského mecenáše, který vydaný dokument stvrdil svou pečeti, viz TUREK, Adolf: *K dějinám českých bratří na Valašskomeziříčsku v době předbělohorské. II. Krásenský sbor a jeho hmotné poměry*. Naše Valašsko. Sborník prací o jeho životě a potřebách, 9, 1946, č. 1, s. 18–22; další informace ke krásensko-meziříčskému sboru Jednoty bratrské podává BALETKA, Tomáš: *Příspěvek k místopisu a historii domů městečka Krásna nad Bečvou do roku 1675*. In: DEMEL, Jiří – TVARŮŽEK, Vít – ZETEK, Mojmir (a kol.): *Almanach ke 125 výročí založení Gymnázia Františka Palackého ve Valašském Meziříčí*. Valašské Meziříčí 1996, s. 26. První luteránský pastor byl na meziříčskou faru uveden Bernardem ze Žerotína a jeho starším bratrem Karlem ze Žerotína na Starém Jičíně († 1593) v roce 1562, tedy dva roky po potvrzení privilegií místní Jednoty bratrské, viz STIBOR, J.: *z Žerotína*, s. 117–118.

⁵⁰ BALETKA, Ladislav – BALETKA, T. – ČERMÁKOVÁ, Eva – POMKLA, Zdeněk: *Valašské Meziříčí*. Praha 2017, s. 120.

⁵¹ Karel ze Žerotína na Starém Jičíně, starší bratr meziříčského Bernarda, patřil k horlivým podporovatelům moravského luteránství – počátkem sedmdesátých let 16. století finančně podporoval intelektuální činnost starojičínského faráře Jakuba Zezuly Kunvaldského († kol. 1578), jenž Žerotínovým nákladem vydal v roce 1572 luteránský kancionál *Pisně chval božských*, jenž byl pro svou oblibu v následujících letech rozšířen a opětovně otištěn. V dalším desetiletí pak Karel ze Žerotína financoval kazatele Martina Philadelphu Zámorského († 1592) a angažoval se i ve sporech města Nového Jičína s olomouckým biskupem Pavlovským, brojícím proti obsazování novojičínské fary luteránskými duchovními. Ke vztahu Zezuly a Žerotína v celkovém dobovém kontextu blíže HRDLIČKA, Josef: *Akrostichy v kancionálech Jakuba Kunvaldského z let 1572 a 1576 jako galerie moravských evangelických elit*. Časopis Matice moravské, 139, 2020, č. 1, s. 27–62, obzvláště s. 37–39. Svě děti svěřil do rukou domácího učitele, jímž byl Matěj Plaček, luteránský duchovní a od roku 1594 jáhen v Holešově, viz MAŇAS, V.: *Dějiny a konfesní proměny holešovské farnosti do poloviny 19. století*. In: FIŠER, Zdeněk (ed.): *Holešov. Město ve spirálách času*. Holešov 2018, s. 378. Karlův syn Viktorín ze Žerotína († 1611) se na svých sídlech v Holešově a Hustopečích nad Bečvou také obklopoval luteránskými pastory a štědře dotoval jejich kostely, viz TUREK, A.: *Hrad a panství Starý Jičín*. 2. vydání. Nový Jičín 2014, s. 72–74, 77. Ještě v roce 1674 meziříčský děkan při popisu hustopečského kostela připomínal „*quae antiquae dominus Zierotin Haereticus*“, viz ZAO-O, fond Arcibiskupství Olomouc (dále jenom fond AO), inv. č. 1318, sig. Ba254, kart. 315, fol. 22r.

Do oblastí moravského podhůří Jeseníků, kde se rozkládaly statky losinsko-vízmberských Žerotínů, pronikalo luteránství ze sousedního Slezska. Ačkoliv se Jan ze Žerotína, řečený Losinský († 1608), zpočátku ztotožňoval s učením Jednoty bratrské a v roce 1577 dokonce v Olomouci naslouchal promluvě jakéhosi zapáleného venkovského novokřtěnce, koncem 16. století již dopřával sluch luteránským predikantům. Svým synům Janovi Jetřichovi ze Žerotína a Přemyslavovi (II.) ze Žerotína nicméně dopřál vzdělání na spíše kalvinisticky orientovaných univerzitách ve Štrasburku (1604–1606) a Basileji (1606), viz TRAPL, Miloš: *Panství losinských Žerotínů v 16. a 17. století*. In: KOLEKTIV: *Sborník prací k sedmdesátinám universitního profesora Ladislava Hosáka*. Olomouc 1968, s. 67–75, obzvláště s. 71–72; STIBOR, J.: *z Žerotína*, s. 120–121; 135.

⁵² Náboženské klima předbělohorské Moravy popisuje historik Josef Válka takto: „*Převažovalo luterské vyznání, ale mezi kraji byly i věroučné rozdíly. V horním kraji brněnském, kde byla velká panství žerotínská, směřoval vývoj k sjednocování luteránů či novotraktivistů s Jednotou bratrskou po příkladu české konfese (...). V hradištském kraji, kde vládla velká náboženská různorodost, se prosazovala kalvínská orientace a bylo zde několik kalvínských far. Na severní Moravě převládalo ortodoxní (flaciánské) luterství*“. Zdůrazňuje přitom tvrzení Františka Hrubého, podle kterého vývoj v markrabství směřoval „*k náboženskému „synkretismu*“, totiž soužití různých směrů

v sympatizování s potridentskou katolickou církví, k níž se v určitém momentu svého života přiblížil např. dřevohostický Fridrich ze Žerotína na Židlochovicích († 1598).⁵³

V tomto rozpoložení byli Žerotínové, stejně jako celá tehdejší společnost, zasaženi prudkými náboženskými a politickými změnami, které přinesl počátek 17. století. Pražská korunovace Ferdinanda II. Habsburského v červnu 1617 předznamenala budoucí vývoj; nový katolický panovník, jehož mínění formovalo vzdělání nabyté u ingolstadtských jezuitů, nehodlal ve svých zemích tolerovat nekatolické konfese. Jako první z celého rodu podstoupil konverzi ke katolictví meziříčský Jetřich, prve ochránce Třanovského, jenž „*I. Augusti (...) přestúpil na papežskou víru při korunování krále Ferdinanda II.*“⁵⁴ Jetřichův krok, v oné době mezi příslušníky rodu ještě ojedinělý, však v časech vršících se krizí příliš mnoho neznamenal. Už v roce 1618 vypuklo české stavovské povstání, Ferdinand II. byl zbaven trůnu a vládu nad Čechami převzalo třicetihlavé direktorium. Moravští stavové, ovlivnění zejména zdrženlivým postojem svého nevoleného nestora Karla staršího ze Žerotína, se k povstání připojit odmítli a zvolili vyčkávací taktiku. Tlak moravských radikálů na umírněnou stavovskou politiku se ovšem začal stupňovat a zkraje května 1619 slavil úspěch – převrat, jehož se mj. účastnil Ladislav Velen ze Žerotína a překvapivě také Jetřich ze Žerotína, který v mezičase stihl katolickou víru opět zavrhnout, situaci na politické mapě Moravy výrazně proměnil.⁵⁵ Rozvážný nekatolík Karel starší ze Žerotína byl společně s olomouckým biskupem Františkem kardinálem z Dietrichsteinu a některými dalšími zástupci místní katolické šlechty uvržen do domácího vězení a Moravu po vzoru Čech ovládlo nově ustanovené direktorium, jež zemi plně zapojilo do protihabsburského odboje.⁵⁶

Naděje vzbouřených stavů byly pohřbeny 8. listopadu 1620 na Bílé hoře, nevelkém pahorku ležícím v blízkosti Prahy. Fridrich Falcký, jenž byl za českého krále korunován počátkem listopadu 1619 a v únoru následujícího roku přijal také hold moravských stavů

v *ovzduší náboženské svobody*“, blíže VÁLKA, Josef: *Dějiny Moravy. Morava reformace, renesance a baroka* (dále jenom *Morava reformace, renesance a baroka*). Díl 2. Brno 1995, s. 59.

⁵³ Stalo se tak krátce před rokem 1576, kdy se oženil s rodem milánskou šlechtičnou a dvorní dámou Isabellou di Biglia, pro kterou si u olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic vyprosil zlacený křížek s částí Kristova kříže a kouskem košilky Panny Marie. Biskup doufal, že Fridrich ze Žerotína bude v otázkách víry následovat svou choť a po čase se odhodlá ke konverzi, což se nepochybně také kvůli předčasné smrti paní Isabelly nestalo, blíže STIBOR, J.: z *Žerotína*, s. 114.

⁵⁴ DOBEŠ, František – ZAJÍC, Petr: *Pamětní kniha meziříčská. Paměti Ondřeje Sivého a jeho následovníků* (dále jenom *Pamětní kniha meziříčská*). Valašské Meziříčí 2021, s. 13.

⁵⁵ O stavovském převratu na Moravě v roce 1619 blíže VÁLKA, J.: *Morava reformace, renesance a baroka*, s. 93–94. Oportunistické chování vyneslo meziříčskému Jetřichovi ze Žerotína místo přisedícího zemského soudu a post rytmistra ve stavovském pluku nově jmenovaného nejvyššího vojenského hejtmana Ladislava Veleny ze Žerotína, viz STIBOR, J.: z *Žerotína*, s. 132; badatel František Dostál označuje Jana Jetřicha ze Žerotína ve svém marxismem ovlivněném textu zpravidla coby „vypočítavého“, „proradného“ či „zrádného“, viz DOSTÁL, František: *Valašské Meziříčí v pamětech třicetileté války*. Ostrava 1962, s. 34, 40–41.

⁵⁶ KNOZ, T.: *Karel starší ze Žerotína*, s. 222–227.

(s výjimkou Karla staršího ze Žerotína, setrvávajícího ve věrnosti Ferdinandovi II.), uprchl i se svým dvorem ze země, která musela za svého vladaře opět přijmout triumfujícího Ferdinanda. Staroměstská exekuce z 21. června 1621 znamenala definitivní tečku za nezdařeným povstáním. Na Moravě se vyúčtování se stavy sice obešlo bez krveprolití, nicméně i tady museli exponenti odboje čelit náročným konfiskačním procesům.⁵⁷ Někdejší náboženskou pestrost poté smetlo Ferdinandem vydané Obnovené zřízení zemské, na Moravě platné od května 1628, které coby jediné povolené věrovyznání uznalo římské katolictví. Nová realita tvrdě dopadla rovněž na pány ze Žerotína; Ladislav Velen byl již v roce 1622 odsouzen ke ztrátě hrdla, cti a majetku, avšak o život nepřišel, neboť se už od jara předešlého roku skrýval ve slezské Nise.⁵⁸ Před ostatními členy rodu se pak otevřely dvě možnosti volby – buď odejít do zahraničního exilu avšak uchovat si svou konfesní příslušnost, anebo konvertovat ke katolictví a zachovat si díky tomu jak majetek, tak přijatelné společenské postavení. Většina zbývajících potomků dříve značně rozrostlého rodu zvolila v průběhu dvacátých let 17. století první možnost. Moravu a Čechy tak postupně opustili příslušníci břeclavské, strážnické, starojičinské i kolínské (české) větve rodu, odešlo několik členů pošlosti meziříčské (včetně Jetřicha) a specifický exil s možností občasných návštěv rodné otčiny zvolil též Karel starší ze Žerotína s chotí Kateřinou z Valdštejna, kteří dleli od roku 1629 ve Vratislavi.⁵⁹

⁵⁷ Nařízení prvního moravského konfiskačního protokolu z roku 1624 dopadla na majetky Ladislava Veleny ze Žerotína (majetek zkonfiskován ve výši 100%), starojičinského Viléma Fridricha (80%), losinko-vízmborské bratry Přemyslava (II.) a Jana Jetřicha (oba shodně po 75%), strážnického Jana Jetřicha (100%) a rovněž meziříčského Jana Jetřicha (25%), jehož neobratné náboženské a politické lavírování se v důsledku příliš neosvědčilo. Kromě nich bylo konfiskačním protokolem stiženo dalších více než 200 osob, vesměs šlechtického původu, avšak držících různě velký majetek, viz KNOZ, T.: *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh, středoevropské souvislosti, obecné aspekty* (dále jenom *Pobělohorské konfiskace*). Brno 2006, s. 231–234, 791.

⁵⁸ Ladislavovu odchodu do Slezska předcházela žádost císaři o odpuštění, která však byla panovníkem oslyšena, viz KNOZ, T.: *Karel starší ze Žerotína*, s. 270–271, 274. V Nise se zdržoval pod ochranou krnovského vévody Jana Jiřího z Hohenzollernu (1577–1624), který hodlal v odboji proti Ferdinandovi II. pokračovat i nadále. Krnovského okruh však záhy opustil a vydal se na dráhu nomáda, putujícího po evropském kontinentu a přitom se neúspěšně snažícího o návrat do českých zemí. Ladislav Velen ze Žerotína zesnul zjara 1638 snad na pronajatých statcích poblíž polské Poznaně, kde bydlel i se svou v pořadí třetí manželkou Annou Maxmiliánou z Oppersdorffu († před r. 1657), blíže STIBOR, J.: z *Žerotína*, s. 145–146.

⁵⁹ Karel starší ze Žerotína sice o svá panství v rámci konfiskačních procesů nepřišel, neboť v dobách protihabsburského povstání stál i navzdory své nekatolické víře na straně Ferdinanda II., ale protože po vydání Obnoveného zřízení zemského odmítl přestoupit ke katolictví, musel zemi formálně opustit, k tomu více KNOZ, T.: *Karel starší ze Žerotína*, s. 267–281, obzvláště s. 272–277; zajímavou reflexi každodennosti svérázného exilu Karla staršího ze Žerotína a jeho manželky Kateřiny z Valdštejna († 1637) nabízí její korespondence, dochovaná pro léta 1631–1635. Koncem 19. století byla edičně zpracována Františkem Dvorským, viz DVORSKÝ, František: *Listy paní Kateřiny z Žerotína rozené z Valdštejna. Dopisy z roku 1631 a 1633* (dále jenom *Listy paní Kateřiny z Žerotína*). I. svazek. Praha 1894; DVORSKÝ, F.: *Listy paní Kateřiny z Žerotína rozené z Valdštejna. Dopisy z roku 1634 a 1635*. II. svazek. Praha 1895. V podobné situaci jako manželé Žerotínovi se nacházela manželka Karlova starojičinského příbuzného Viléma Fridricha († 1622), paní Anna Hoffmannová z Grünbuchlu a Sřečova, která sice jakožto luteránka a vdova po uznaném účastníkovi stavovského povstání pobývala s dcerou ve slezském exilu, nicméně i přesto občasně zajížděla na své moravské panství Hustopeč nad Bečvou, které bylo ponecháno v jejím vlastnictví. V Hustopečích dala rovněž dne 1. srpna 1649 sepsat svůj testament, dle jehož slov si přála být pohřbena po boku svého muže ve Vratislavi („*zue Breslau in dem Gewelb da Mein Herr Wylam* [!]

Někteří v exilu pobývající Žerotínové se s nastalou situací odmítli smířit a během probíhající třicetileté války podporovali habsburské protivníky s vidinou, že by se jejich přičiněním mohli do ztracené vlasti navrátit.⁶⁰ Představy exulantů se nicméně v dlouhodobém horizontu nikdy nenaplnily. Ferdinand II. Habsburský zajistil sobě a svým dědicům silné pozice, s nimiž se posléze několik mladých Žerotínů, zůstávajících na Moravě nebo v blízkosti jejích hranic a snažících se o balanc ve víru společenských změn, rozhodlo srovnat. Tito Žerotínové kráčeli po vzájemně odlišných stezkách, na jejichž konci se ale nacházely stejné cíle – přijetí římskokatolického náboženství, záchrana alespoň některých panství pro budoucí generace a zejména, pokud mohou parafrázovat slova historika Howarda Louthana, modelace nové katolické rodové identity, což se mimo jiné odrazilo taky ve vztahu k posledním věcem lidským.⁶¹

1. 1. Baltazar ze Žerotína a větev meziříčská

Prvním z nové generace rodu Žerotínů, který se nedlouho po bělohorském střetu rozhodl pro přijetí římskokatolického náboženství, byl mladý Baltazar († 1644), syn meziříčského pána Jana Viléma ze Žerotína († 1608) a jeho druhé manželky Marie Anny Pücklerové z Groditz († 1616).⁶² Narodil se někdy na samém počátku 17. století a jako dítě byl tak ušetřen politických třenic světa dospělých, jež českou i moravskou stavovskou společnost pozvolna přivedly k dramatickému konfliktu.⁶³ Coby dospívající jinoch byl však společně se svými šlechtickými vrstevníky odsouzen k tomu, aby naplno prožil všechny změny, které důsledky stavovského

Seehl[igen] begraben ist zu liegen“). Společně s kšaftem Přemyslava (II.) ze Žerotína jde o poslední dochovanou nekatolickou závěť v rámci rodu Žerotínů, viz MZA Brno, fond C2, sig. Z117, kart. 298, fol. 1r.

⁶⁰ Typickým příkladem tohoto postoje jsou krom chování již zmíněného Ladislava Velena ze Žerotína osudy jeho synů Karla († 1631), Jana († 1632) a Bartoloměje († před r. 1642), kteří našli smrt v armádě švédského krále či z kolínské větve rodu pocházejícího Karla Kryštofa ze Žerotína († 1649), jenž rovněž bojoval na straně Švédů, blíže STIBOR, J.: *z Žerotína*, s. 157–160.

⁶¹ LOUTHAN, Howard: *Obracení Čech na víru aneb rekatolizace po dobrém a po zlém* (dále jenom *Obracení Čech na víru*). Praha 2011, s. 17, 68–73.

⁶² Osobě a působení Baltazara ze Žerotína se velmi důkladně věnoval Tomáš Knoz, který šlechtice vnímá jako klíčovou postavu v životním příběhu Karla staršího ze Žerotína, blíže KNOZ, T.: *Državy Karla staršího ze Žerotína*, s. 190–217; základní biografii podává též STIBOR, J.: *z Žerotína*, s. 152–154. Nejnověji pak VIDLIČKA, Jiří: *Několik poznámek k životu a smrti Baltazara ze Žerotína, pána na meziříčském a přerovském panství* (dále jenom *Několik poznámek k životu a smrti Baltazara ze Žerotína*). Olomoucký archivní sborník, 2015, č. 13, s. 117–124. Dlouho nevyřešená otázka Baltazarova úmrtí byla Vidličkou významně zpřesněna – Eduard Domlulvíl a Ladislav Hosák hovořili o roce 1659, Tomáš Knoz se přikláněl k době nedlouho před rokem 1654, Tomáš Baletka uváděl rok 1644, František Dostál rozmezí let 1643–1644 a Jiří Stibor dokonce rok 1642. Vidlička dal studiem písemností olomouckého lenního dvora za pravdu Baletkovi a Baltazarovu smrti zasadil někdy před 8. únorem 1644, viz VIDLIČKA, J.: *Několik poznámek k životu a smrti Baltazara ze Žerotína*, s. 119–121.

⁶³ Podle Tomáše Knoze i Jiřího Vidličky se narodil zřejmě v roce 1605, protože poručnictví, které nad ním držel strýc Jan Pückler z Groditz skončilo roku 1625, kdy se měl mladý Žerotín dožít dvaceti let věku, blíže KNOZ, T.: *Državy Karla staršího*, s. 193–194; VIDLIČKA, J.: *Několik poznámek k životu a smrti Baltazara ze Žerotína*, s. 112–113. „Balcar, jak byl v mladém věku přezdívan, přečkal stavovské povstání společně se starším bratrem na kavalírské cestě, během níž navštívili mj. saské Lipsko. Jejich preceptorem byl Ondřej z Benckendorfu, blíže HOLÝ, M.: *Ve službách šlechty. Vychovatelé nobility z českých zemí (1500–1619)*. Praha 2011, s. 135.

povstání a třicetileté války přinesly. S novou situací se dovedl vyrovnat velmi obratně, dokonce se zhlédl se v některých metodách protireformační činnosti a svým veřejným vystupováním dokázal, že i rebelii pošpinění a protestanstvím prodchnutí Žerotínové mohou dojít proměny a stát se loajálními poddanými habsburského veličenstva.

Plán na Baltazarovu konverzi ke katolictví vzkřivil v myšlenkách Karla staršího ze Žerotína, zoufale se snažícího zachránit alespoň zlomek žerotínských panství pro budoucí pokračovatele rodu, nejpozději v dubnu 1626.⁶⁴ V následujících třech letech svému mladému příbuznému trpělivě vysvětloval a ukládal, co vše je pro uchování rožnovsko-krásenského panství (jemuž kvůli účasti Baltazarova staršího bratra Bernarda a strýce Jetřicha na stavovském povstání hrozila konfiskace) v žerotínských rukách potřeba udělat.⁶⁵ Do procesu byl zapojen také olomoucký biskup kardinál Dietrichstein, jenž politicky nekompromitovaného Baltazara vnímal jako možného strůjce pacifikace rebelujících Valachů a přimlouval se za něj u dvora ve Vídni.⁶⁶ Podle dedukce Františka Dostála, vyplývající z kopiáře Karla staršího ze Žerotína, došlo k Baltazarovu přestupu někdy mezi zářím 1628 a únorem 1629.⁶⁷ Tímto krokem si pojistil držbu otcovského rožnovsko-krásenského panství s meziříčským zámekem, ke kterému pak ještě v roce 1629 připojil biskupem udělené léno Meziříčí, zabírající město s předměstími a třemi vesnicemi.⁶⁸ Od Karla staršího ze Žerotína, s nímž se během druhé půle dvacátých let 17. století sblížil, si v říjnu 1629 pronajal panství Přerov, jež nakonec definitivně převzal po komplikovaných právních jednáních v roce 1638, dva roky po Karlově smrti.⁶⁹ Kromě těchto panství držel ještě drobné zboží Kujau (dnes Kujawy) poblíž hornoslezských Krapkowic.

Změna náboženské orientace neznamenalala pouze záchranu rodových držav. V případě Baltazara ze Žerotína můžeme zcela zřetelně sledovat, že mohla posloužit též coby užitečný odrazový můstek pro budování stavovsky přijatelné kariéry. Biskup Dietrichstein ho jmenoval svým radou a komorníkem, přičemž obě hodnosti si Žerotín ponechal i za episkopátu Dietrichsteinova nástupce arcivévodý Leopolda Viléma Habsburského (1638–1662); činný byl

⁶⁴ Korespondence mez Karlem starším ze Žerotína a Baltazarem strmě narůstá právě ve druhé polovině dvacátých let 17. století, viz DOSTÁL, F.: *Valašské Meziříčí v pamětech třicetileté války*, s. 64; srov. KNOZ, T.: *Državy Karla staršího ze Žerotína*, s. 197.

⁶⁵ Baltazara dokonce vybídl, aby v případě potřeby zapřel vlastního bratra Bernarda ze Žerotína († 1655), jenž se zdržoval ve Slezsku a bojoval v armádě dánského krále, blíže DOSTÁL, F.: *Valašské Meziříčí v pamětech třicetileté války*, s. 65; srov. KNOZ, T.: *Državy Karla staršího ze Žerotína*, s. 199–201.

⁶⁶ DOSTÁL, F.: *Valašské Meziříčí v pamětech třicetileté války*, s. 65–66; STIBOR, J.: z *Žerotína*, s. 152.

⁶⁷ DOSTÁL, F.: *Valašské Meziříčí v pamětech třicetileté války*, s. 65.

⁶⁸ Držbu lenního statku Meziříčí potvrdil svou listinou z roku 1631 také císař Ferdinand II., který zároveň souhlasil s tím, aby bylo na léno vloženo věno Baltazarovy nekatolické tety Anny Marie ze Žerotína († po r. 1641), žijící v uherském exilu, viz ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 18. kart. 3, *Císař Ferdinand II. potvrzuje Baltazarovi z Žerotína statek Valašské Meziříčí* (...). Listina je částečně poškozená, což některé partie textu činí nečitelnými.

⁶⁹ Podle Tomáše Knoze se Baltazar „stal svého druhu adoptivním synem Karla staršího“, viz KNOZ, T.: *Državy Karla staršího ze Žerotína*, s. 214; k převzetí Přerova blíže tamtéž, s. 214–216.

zároveň ve funkci zemského sudího na Moravě a ve slezských knížectvích Opolském a Ratibořském. Post rady a komorníka zastával rovněž u dvora císaře Ferdinanda II., jenž se dokonce dne 12. února 1631 dal osobně zastupovat na Baltazarově svatbě s Marií Kunhutou Pruskovskou z Pruskova († 1653).⁷⁰ Šlechticova kariéra, byť nikterak závratná, otevírala do budoucna možnosti jeho synům, kteří směli argumentovat tím, že jsou potomky věrného biskupského a císařského služebníka.

Od svých nekatolických předků a žijících příbuzných se začal Baltazar relativně rychle odlišovat náklonností k některým prvkům barokní katolické zbožnosti, jež bychom v rodě Žerotínů mohli naposledy spatřit snad někdy na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 16. století u paní Isabelly di Biglia, milánské manželky židlochovického Fridricha ze Žerotína. Ztotožnil se např. s mariánským kultem a přísahu k Matce Boží začal postupně vyžadovat po přerovských měšťanech, z nichž zdaleka ne všichni byli ve třicátých letech 17. století katolíky.⁷¹ Úsilí o rekatolizaci poddaných rožnovsko-krásenského panství a léna Meziříčí pak spojil s lipnickými piaristy.⁷² Podle relace piaristického duchovního P. Alexandra z roku 1639 byl Baltazar „opravdu zbožný, ale služebnictvo měl dosud protestantské“.⁷³ Piaristy tehdy přesvědčil, aby zůstali u něj v Meziříčí po dobu osmi dní, za kterou se jim údajně podařilo přivést ke katolické víře pět až šest osob z řad zámeckého personálu. Počátkem čtyřicátých let 17. století prováděli piaristé na Žerotínových východomoravských majetcích misie, avšak

⁷⁰ Marie Kunhuta Pruskovská z Pruskova pocházela z rodu slezského katolického šlechtice Jana Kryštofa Pruskovského z Pruskova na Chřelicích a Hradci nad Moravicí († 1625) a Kunhuty z Gutštejna († 1628). Císař Ferdinand II. měl Baltazarově nevěstě dokonce věnovat svatební dar, viz STIBOR, J.: z *Žerotína*, s. 154; srov. DOSTÁL, F.: *Valašské Meziříčí v pamětech třicetileté války*, s. 66.

⁷¹ KNOZ, T.: *Državy Karla staršího ze Žerotína*, s. 208. Na druhou stranu byl Baltazar schopen i náboženské tolerance a jeho katolictví neznamenovalo překážku v udržování mezilidských vztahů s nábožensky jinak citlivými současníky. Když se v roce 1633 ženil nekatolický meziříčský měšťan a puškař Ondřej Sivý († post 1664) s Kateřinou Puncovskou, „byli pan Baltazar z Žerotína, pan Pražma z Oder, paní hustopecká i s dcerú a mnoho zemanstva při tom“, blíže DOBEŠ, F. – ZAJÍC, P.: *Pamětní kniha meziříčská*, s. 21.

⁷² Řád chudobných řeholních kleriků Matky Boží zbožných škol (latinsky *Ordo Clericorum Regularium Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum*), jehož členové byli běžně označováni jako piaristé, byl oficiálně ustanoven papežem v roce 1621, kdy se mohl opírat o plody více než dvacet let trvající činnosti svého zakladatele a duchovního otce Josefa Kalasanského († 1648). Misie na Valašku byly v gesci piaristů, pocházejících z kláštera v Lipníku nad Bečvou, založeném počátkem třicátých let 17. století z popudu olomouckého biskupa Dietrichsteina. I přesto, že si řád v celoevropském měřítku během čtyřicátých let 17. století prošel krizí, zdá se, že jeho působení na Baltazarově panství bylo veskrze úspěšné. K dějinám řádu nejnověji PARMA, Tomáš: *Piaristický řád ve světových a domácích dějinách*. In: MYŠÁK, Miroslav (ed.): *Piaristé na Moravě a ve Slezsku. Průvodce po lokalitách*. Olomouc 2022, s. 11–20; o misiích na rožnovsko-krásenském panství stručně ZEMEK, Metoděj – BOMBERA, Jan – FILIP, Aleš: *Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631–1950*. Prievidza 1992, s. 42 (zde Baltazar ze Žerotína mylně titulován jako hrabě).

⁷³ Pro dějiny rodu i regionu důležitou zprávu zmiňuje NEUMANN, Augustin Alois: *Piaristé a český barok*. Přerov 1933, s. 32–33. Je pozoruhodné, že piaristův popis misí na Baltazarově panství nebyl kromě Neumanna žádným jiným badatelem či badatelkou reflektován. V roce 1640 se jim mělo v Meziříčí podařit ke katolickému učení přivést na 112 lidí včetně jakéhosi slepého starce, jehož konverze prý dojala k slzám přítomného luterána, který před plným kostelem složil vyznání víry a přistoupil ke svatému přijímání, viz NEUMANN, A. A.: *Piaristé a český barok*, s. 32.

poukazovali na odpor místních lidí, kteří ke katolické víře pociťovali nechuť prý proto, že se je k ní majitel panství dříve pokoušel přivést důraznými způsoby.⁷⁴ To nepochybně souviselo s násilnou rekatolizací, prosazovanou zejména meziříčským farářem Václavem Doleviem, po němž byl dočasnou správou farnosti v letech 1640–1641 pověřen piarista P. Jakob.⁷⁵

Ostatním členům rodu naznačil Baltazar ze Žerotína postup, kterým se ve víru změn dvacátých let 17. století mohli vydat. Ve srovnání s příbuznými byl ale jediným Žerotínem, jehož cesta k novému náboženství vedla relativně přímočarým způsobem, bez vážnějších zádrhelů a jiných komplikací. Paradoxem je, že jeho potomci nedovedli otcovu konverzi a s ní související změny v politickém směřování rodu patřičně zúročit; do roku 1692, kdy meziříčská větev rodu vymřela po meči, se jim nepodařilo dosáhnout výraznějších kariérních či společenských met, ačkoliv k tomu měli díky Baltazarovým krokům nejlepší předpoklady.⁷⁶ Nezodpovězenou otázkou dosud zůstává, nakolik byl Baltazar, alespoň v samém prvopočátku, o správnosti konverze niterně přesvědčen – z dosavadního poznání je totiž patrné, že minimálně zkraje druhé poloviny dvacátých let 17. století byl k myšlenkám o změně náboženství veden nikoliv svou vlastní vůlí, nýbrž spíše soustavným mentorstvím Karla staršího ze Žerotína.

1. 2. Bernard ze Žerotína a větev falkenberská

Daleko dramatičtější směr nabralo pokatoličtění Baltazarova staršího bratra Bernarda († 1655), jehož putování k přijetí nové víry bylo dlouhá léta lemováno nejistotou slezského exilu, válečnou vřavou, konfiskací a soudními tahanicemi.⁷⁷ Všechny překážky, které jej od bitvy na

⁷⁴ Tamtéž, s. 31.

⁷⁵ Ondřej Sivý na adresu faráře Dolevia poznamenal: „*Léta Páně 1635 (...) následovalo těžké přehánění od bezbožného kněze Václava Doleviusa, který se potom ve Vídni, že nebylo po jeho vůli všecko, co on chtěl, sám oběsil (...) 25. Juni umřel Petr Polák náhle. Bojím se, že byl otráven od toho bezbožného kněze, že se skrz přimluvy pánů slavných vyhošťoval a chtěl také odejít pro náboženství. Potom manželka i dítky tvrdí papeženci učinění jsú*“, viz DOBEŠ, F. – ZAJÍC, P.: *Pamětní kniha meziříčská*, s. 22. Doleviiovými předchůdci byli Bartoloměj Viscorda (1632–1634) a Petr Vlok, po desetiletích první katolický farář v Meziříčí, do úřadu uvedený Baltazarem ze Žerotína v říjnu 1628, viz WOLNY, Gregor: *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften* (dále jenom *Kirchliche Topographie*). Olmützer Erzdiöcese. III. Band. Brünn 1859, s. 74–75.

⁷⁶ Pokud pomíneme formální funkce císařských radů a komorníků, kariérní vzestup Baltazarových synů se omezil výhradně na moravský region; nejstarší syn Jan Vilém zemřel roku 1648 ve věku 17 let během studií ve Vídni, Karel Jindřich zastával podobné funkce jako otec Baltazar (císařský rada a komoří, přísedící moravského zemského soudu a hejtman přerovsko-bruntálské čtvrti kraje olomouckého), František Ludvík se krátce před smrtí v roce 1669 uplatnil jako hejtman olomouckého kraje a benjamínek Bernard Ferdinand zastával post rady olomouckého biskupa a přísedícího lenního soudu. Ačkoliv máme doloženo, že k roku 1653 se František Ludvík ze Žerotína zdržoval jako páže u dvora korunovaného českého a uherského krále Ferdinanda IV. (1633–1654) a stejně angažován byl i Bernard Ferdinand u císařovny vdovy Eleonory Gonzagy (1598–1655), svou zkušenost s dvorským prostředím nebyli schopni přetavit v zářnější kariérní postavení, viz MZA Brno, fond C2, sig. Z3, kart. 285, fol. 31r.

⁷⁷ Patrně nejucelenější životopis zakladatele falkenberské větve rodu, s důrazem na majetkové spory o slezská panství, podává GRAF VON PRASCHMA, Hans: *Geschichte der Herrschaft Falkenberg in Oberschlesien* (dále jenom *Geschichte der Herrschaft Falkenberg*). Falkenberg 1929, s. 58–68; nanejvýš stručně též STIBOR, J.: *ze Žerotína*, s. 151–152; příp. PASZKOWSKA-WITKOWSKA, Aleksandra: *Zamek w Niemodlinie. Dziejje i architektura* (dále jenom *Zamek w Niemodlinie*). 2. wydanie. Niemodlin 2018, s. 40–41.

Bílé hoře až do druhé poloviny třicátých let 17. století potkaly, se mu však podařilo překlenout a během podzimu svého života i on, coby věrný poddaný, stanul mezi katolickou šlechtou habsburské monarchie. Narodil se na samém konci 16. století jako syn Jana Viléma ze Žerotína a zřejmě jeho druhé choti Lukrécie z Valdštejna († před r. 1602), přičemž už v roce 1608 byl úplným sirotkem;⁷⁸ za poručníka mu byl tenkrát vybrán strýc Jetřich ze Žerotína, který se z důvodu svého nového poslání musel vrátit z pobytu ve Francii.⁷⁹ Ačkoliv neznáme jména Bernardových učitelů či vychovatelů, je zřejmé, že se z něj na rozdíl od mladšího sourozence stal přesvědčený protestant. Krátce po roce 1610 nastoupil na Pražskou univerzitu, kde se záhy aktivně zapojil do univerzitního života – o čtyři roky později byl dokonce zvolen studentským rektorem a pronesl veřejnou řeč, v níž se mimo jiné vyznal z úcty k náboženské politice zesnulé anglické královny Alžběty I.⁸⁰ Rektorský projev z 8. listopadu 1614 sice nelze pokládat za Bernardův autorský počín, text byl totiž nepochybně sepsán některým z pražských vzdělanců, nicméně je jasným dokladem jeho v mládí nabytého nekatolického přesvědčení.

⁷⁸ Otázka totožnosti Bernardovy matky zůstává nejistá. Podle Calinovy genealogie jí byla, stejně jako v případě Baltazara, Marie Anna Pücklerová z Groditz a za svou babičku ji pokládal i Bernardův syn Siegfried Erdmann ze Žerotína († 1708), který se však narodil krátce před otcovou smrtí a informace o svých předcích čerpal zjevně výhradně z Calina, viz MZA Brno, fond C2, sig. Z20, kart. 287, fol. 77r. Calinovy informace ale nejsou vždy přesné a je zarážející, že za dceru Marie Anny Pücklerové pokládá také „v kolébce zemřelou“ Lukrécii ze Žerotína, Bernardovu a Baltazarovu sestru, jež však vzhledem ke svému křestnímu jménu musela pocházet z prvního svazku Jana Viléma ze Žerotína – ženské jméno Lukrécie bylo totiž v rodu Žerotínů zcela neobvyklé, blíže ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 279, sig. VI/238, *Knihy erbů a znaků rodiny Žerotínů, včetně textu* (TABVLA GENEALOGICA VIII; nefoliováno ani nestránkováno). Nejsilnějším argumentem pro mateřství paní Pücklerové zůstává fakt, že to byl Bernard, kdo se ve čtyřicátých a padesátých letech 17. století ujal pücklerovských a promnitzovských statků ve Slezsku. Ve světle těchto bodů je pak zvláštní, že se jeho poručníkem stal strýc Jetřich ze Žerotína, jenž svého synovce zastupoval už v roce 1609 – pokud by byl Bernard skutečně synem Marie Anny Pücklerové z Groditz, proč by byl, na rozdíl od Baltazara, vyňat z poručnického dohledu své matky, jež zemřela až v roce 1616? V neposlední řadě pak stojí za zmínku, že dle Zikmunda Wintera (1846–1912) mohli funkci rektora Pražské univerzity vykonávat muži, kteří dosáhli alespoň 25 let věku – to znamená, že se Bernard ze Žerotína musel narodit nejpozději někdy kolem let 1589/1590. Jiří Stibor ovšem jako datum sňatku Jana Viléma ze Žerotína s Marií Annou Pücklerovou udává až 7. září 1602. K tomu viz STIBOR, J.: *z Žerotína*, s. 132, 151–152; WINTER, Zikmund: *O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje. Kulturní obraz XV. a XVI. století* (dále jenom *O životě na vysokých školách pražských*). Praha 1899, s. 3.

⁷⁹ Již několikrát citovaný meziříčský měšťan a puškař Ondřej Sivý k příjezdu Jetřicha ze Žerotína na Moravu dodal: „2. Decembri [1608] přijel z Frankrejchu Jetřich z Žerotína a ujal panství meziřícké. Živ byl podle své libosti“, viz DOBEŠ, F. – ZAJÍC, P.: *Pamětní kniha meziříčská*, s. 11.

⁸⁰ V dlouhém výkladu, opírajícím se hlavně o antické dějiny a starozákonní příběhy, zmiňuje židovské soudkyně Deboru a Judit, které posluchačům předkládá jako příklady statečných žen, jež bránily svou víru před hrozbou nepřátel. K nim poté přirovnává rovněž „*Elifabetae, Reginae Angliae, recens memoria*“. Kromě toho bylo součástí rektorského projevu též praktické seznámení akademické obce s platnými univerzitními pravidly. Tato rektorova promluva, doplněná o soubor poetických gratulací od pedagogů (např. Jan Campanus Vodňanský, Daniel Basilius z Deutschenberku, Jakub Žabonius aj.) i studentů (např. Julius hrabě Šlik z Pasounu a Weißkirchenu nebo Wofgang z Dietrichsteinu aj.), vyšla ještě téhož roku pod Bernardovým jménem ve formě drobného tisku z dílny pražského knihtiskáře Matěje Pardubského, viz DE ZIEROTINA, Liberi Baroni Bernardi (...): *Rectoris Academiae Pragensis Programmata ad audiendas leges Academicas invitās* (...). Pragae 1614. K Bernardovi a rektorské funkci blíže WINTER, Z.: *O životě na vysokých školách pražských*, s. 3–9. Některými staršími autory byl Bernard tradičně zaměňován se svým vzdáleným losinsko-vízmberským současníkem Bernardem ze Žerotína na Rudě († 1614), viz POLÁCH, D.: *Historie zámku a panství Třemešek*, s. 63.

Na kavalírskou cestu, směřující mimo jiné do Saska, byl vystrojen společně s bratrem Baltazarem, takže událostem bezprostředně provázejícím stavovské povstání nebyl přítomen.⁸¹ Po jejím absolvování se jako nekatolík stáhl na slezské panství Kujau, které získal nejspíše nedlouho před rokem 1625.⁸² Kromě majetků ve Slezsku disponoval též zděděnými podíly na rožnovsko-krásenském panství a biskupským lenním statku Meziříčí. Jejich držbu ale fatálně ohrozil, protože se ještě v roce 1626 rozhodl, že nebude stát stranou válečného dění a vstoupil do služeb Petra Arnošta hraběte z Mansfeldu (1580–1626), jenž byl dánským králem pověřen vedením tzv. Haagské koalice, namířené proti Ferdinandovi II.⁸³ Vpád Mansfeldových jednotek do Slezska a na Moravu přivedl Bernarda ze Žerotína dočasně do Meziříčí, kde se společně se strýcem Jetřichem, spolupracujícím s protihabsbursky naladěným sedmihradským knížetem Gáborem Bethlenem († 1629), jal podporovat rebelující Valachy věrné Janovi Adamovi z Víckova († 1627).⁸⁴ Mansfeldova ofenziva ani valašské povstání však situaci v Bernardův prospěch rozhodně nezvrátily; císař mu nepřítelství nezapomenul a poté, co iniciativu na bojišti převzala habsburská vojska, propadly Bernardovy moravské majetky konfiskaci.⁸⁵ Zpět se je podařilo získat Bernardovu bratrovi Baltazarovi, který, jak už bylo řečeno výše, nebyl ve vojenských akcích angažován a od roku 1626 pracoval na změně svého věrovyznání. Mezi všemi taženými procházela česká a moravská společnost hlubokou metamorfózou, panovník ve snaze zachránit duše svých poddaných vyvíjel permanentní protireformační tlak a protestantští exulanti byli některými nově vydanými knihami i rukopisnými texty popisováni jako odpadlíci, toulající se „cikáni“, ba coby „šelmy“ a „draci“.⁸⁶ Za dané situace se Bernard ze Žerotína přesunul z českých zemí na evropská bojiště, a když se o řadu let později, dne 27. března 1638 setkal v domě nejvyššího purkrabího Adama mladšího z Valdštejna (1570–1638) s arcibiskupem Arnoštem Vojtěchem z Harrachu (episkopát 1623–1667), pražský metropolita jej překvapeně pokládal za dávno mrtvého.⁸⁷

⁸¹ HOLÝ, M.: *Ve službách šlechty. Vychovatelé nobility z českých zemí (1500–1619)*, s. 135.

⁸² Prozatím není známo, jak se tento nevelký stateček do majetku meziříčské větve rodu Žerotínů dostal. Už v roce 1625 zde Baltazar ze Žerotína napsal jeden ze svých listů a panství posléze od bratra Bernarda převzal, viz KNOZ, T.: *Državy Karla staršího ze Žerotína*, s. 195, 202.

⁸³ DOSTÁL, F.: *Valašské Meziříčí v pamětech třicetileté války*, s. 62; srov. STIBOR, J.: *z Žerotína*, s. 152.

⁸⁴ O průběhu tohoto valašského povstání, během něž se Valachům pana z Víckova podařilo obsadit i dobře opevněný hrad Lukov (3. září 1626) podrobně pojednal BALETKA, L.: *Třicetiletá válka a valašská povstání*. In: NEKUDA, Vladimír (ed.): *Okres Vsetín. Rožnovsko – Valašskomeziříčsko – Vsetínsko*. Brno 2002, s. 181–188.

⁸⁵ STIBOR, J.: *z Žerotína* s. 152.

⁸⁶ Blíže ke vnímání exulantů a protestantů v katolickém prostředí pobělohorských českých zemí viz PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, R.: *Konverze, odpadlictví, přistoupení a obrácení. Několik slov a jejich významy*. In: PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, R. – COUFALOVÁ, Iveta – FERENCOVÁ, Hana: *Vytváření konvertity. Jazyková a vizuální reprezentace konverze v raném novověku*. Praha 2021, s. 35–72, obzvláště s. 63–70.

⁸⁷ Zmínku o Bernardovi učinil Harrach na stránkách svého italského diaria. Žerotín měl prý po 14 let (tj. od roku 1624) bojovat, nejprve na straně nepřátel, poté pod španělským králem a nakonec definitivně přešel na stranu císaře. V zahraničí se měl také oženit s „jednou obyčejnou šlechticnou“, kterou byla Harrachovi neznámá Anna

Na přelomu dvacátých a třicátých let 17. století propukl vleklý a nepříliš přehledný spor o slezské panství Tillowitz, ležící v rovinaté krajině mezi městy Opolí a Nisou.⁸⁸ Tento statek byl původně v majetku Františka Maxmiliána z Dietrichsteina († 1635), polorodého bratra Baltazara a snad i Bernarda, který se narodil z druhého manželství Marie Anny Pücklerové z Groditz s Pavlem z Dietrichsteina († 1621).⁸⁹ Po Františkově brzké smrti vznesli na toto panství své nároky jak Žerotínové, tak Dietrichsteinové a celá pře se navíc začala proplétat s dalšími nedořešenými záležitostmi, týkajícími se např. nesplacených pohledávek zesnulé tety Polyxeny Pücklerové z Groditz, provd. z Promnitz († 1617) nebo držby sousedního panství Falkenberg, vlastněného Polyxeniným synem Seyfriedem z Promnitz († 1650). Do všech těchto spletitých soudních procesů byli různými způsoby zainteresováni i příslušníci jiných šlechtických rodů, např. Kolovratové, Lichteinstein-Castelcornové, Nosticové, Poserové z Essdorfu, Pücklerové z Groditz, Schaffgotschové, Slavatové z Chlumu nebo starojičínští Žerotínové a Valdštejnové.

Dosud není zcela přesně zřejmé, jakými konkrétními právními kroky se nakonec podařilo panství Tillowitz obhájit právě Bernardovi ze Žerotína; podle dějepisce falkenberského a tillowitzkého panství Hanse hraběte Praschmy (1867–1935) se tak stalo mimo jiné díky Bernardově konverzi ke katolictví.⁹⁰ Praschma, bez citací pramenů, klade Žerotínovu konverzi někdy před rok 1640 a rovněž udává, že v té době měl šlechtic figurovat jako „*Oberstleutnant und kaiserlichen Dienstein*“.⁹¹ Je pravděpodobné, že Bernardova volba souvisela s politickými a společenskými proměnami, které opolsko-ratibořské knížectví, v němž se hodlal usadit, postupně přetvářely od poloviny dvacátých let 17. století, kdy byl titul knížete přiřknut arcivévodovi Ferdinandovi, budoucímu císaři Ferdinandovi III.⁹² Přestupem

Kateřina z Dalwig. Do českých zemí dle Harracha prý dorazil proto, aby se majetkově vyrovnal s bratrem Baltazarem: „*Disnai dal signor burgravio, dove fu anche un tal signor Bernardo di Zierotin, che da 14 anni in qua era tenuto per morto, il quale torna a casa hora, maritato con una gentildonna ordinaria, doppo haver servito e l'inimico, e Spagna, e l'Imperatore, per spartire l'heredità del padre col fratello*“, viz CATALANO, Alessandro – KELLER, Katrin (edd.): *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667)* (dále jenom *Die Diarien und Tagzettel*). Band 2. Diarium 1629–1646. Wien – Köln – Weimar 2010, s. 309.

⁸⁸ V českém prostředí se tillowitzkému sporu mezi Žerotíny, Dietrichsteiny a některými dalšími rody nejdetailněji věnoval KNOZ, T.: *Državy Karla staršího ze Žerotína*, s. 195–196, 201–202; německy a s důrazem na panství Falkenberg pak velmi důkladně také GRAF VON PRASCHMA, H.: *Geschichte der Herrschaft Falkenberg*, s. 53–66; podle Praschmy též stručně PASZKOWSKA-WITKOWSKA, A.: *Zamek w Niemodlinie*, s. 34–41.

⁸⁹ Podle Stibora se druhý manžel Marie Anny Pücklerové jmenoval Pavel z Dietrichsteinu, Knoz jej naopak zná jako Maxmiliána z Dietrichsteinu, viz STIBOR, J.: z *Žerotína*, s. 132, 152; srov. KNOZ, T.: *Državy Karla staršího ze Žerotína*, s. 194.

⁹⁰ GRAF VON PRASCHMA, H.: *Geschichte der Herrschaft Falkenberg*, s. 60–61.

⁹¹ Tamtéž, s. 60.

⁹² Čelními tvářemi protireformace Horního Slezska byli ve sledovaném období hlavně Karel Hannibal purkrabí z Donína (1588–1633) a opolský hejtman Fridrich z Oppersdorffu (1593–1636). Podle polského církevního historika Józefa Mandziuka postupovalo protireformační úsilí na Opolsku a Ratibořsku v rámci celého Slezska nejrychleji, protože se mohlo údajně opírat o vysoké počty usedlých katolíků, viz MANDZIUK, Józef: *Historia*

na katolickou víru si mohl zajistit přízeň mladého panovníka, jenž mu odpustil někdejší provinění a zároveň si zabezpečil jeho podporu ve sporech o panství Falkenberg a Tillowitz. Ačkoliv tedy Bernard ze Žerotína ztratil svou majetkovou vazbu na Moravu, konverzí získal nové zázemí ve Slezsku, jehož upevňování definitivně završil v roce 1654, kdy mu byla pražským apelačním soudem na úkor rodu Poserů z Essdorfu potvrzena držba falkenberského panství.⁹³

18. července 1653 zesnula v niském domě rodu Pruskovských, stojícím na místním náměstí v sousedství masných krámů, Bernardova švagrová Marie Kunhuta Pruskovská z Pruskova, vdova po bratrovi Baltazarovi.⁹⁴ Zatím co byly Kunhutiny ostatky v tichosti pohřbeny v tamějším klášterním kostele františkánů, její dvě pozůstalé dcery, Marie Alžběta († 1675) a ještě nezletilá Anna Kateřina († post 1660), našly útočiště v domácnosti strýce Bernarda, který se předně s poukazem na malou Annu Kateřinu hodlal stát jejich oficiálním opatrovníkem. To popudilo přisedícího moravského zemského soudu Jiřího Valeriána Podstatského z Prusinovic († 1688), argumentujícího starým kšaftem Baltazara ze Žerotína, dle něž se měl stát poručníkem obou urozených slečen on, nikoliv Bernard; Podstatský se proto obrátil na moravské zemské úřady, jež daly najevo nelibost a požadovaly, aby se šlechtičny co nejdříve vrátily zpět do rodné vlasti. Žerotín ale využil svých konverzí nabytých konexí a podařilo se mu získat kladné stanovisko císaře Ferdinanda III., jenž se v Bernardův prospěch vyslovil 13. srpna 1653 během pobytu císařského dvora v Regensburgu.⁹⁵ Koncem srpna 1653 pak odeslala Marie Alžběta ze Žerotína i jménem své sestry dopis moravskému zemskému hejtmanovi Janovi z Rottalu (ve funkci 1648–1655), v němž sice uvedla, že by ráda poslušně vyhověla úřednímu nařízení, ale pro veškeré dobrodiní, jež jim „*Bernharndt Freyherr von Schierotin* [!], *alß unser hochgeliebter herr Vetter*“ po matčině smrti prokázal, tak neučiní.⁹⁶ Ve světle konfesijní orientace není bez zajímavosti, že se Podstatský v dopise ze 7. září téhož

kościola katolickiego na Śląsku. Czasy reformacji protestanckiej, reformy katolickiej i kontrreformacji 1520–1742. Warszawa 1995, s. 110–111.

⁹³ GRAF VON PRASCHMA, H.: *Geschichte der Herrschaft Falkenberg*, s. 66.

⁹⁴ Akta, zabývající se střetem o poručnictví nad mladými Žerotínkami, jsou deponována v MZA Brno, fond C2, sig. Z3, kart. 285, fol. 1r–36v. Zde je také uložen opis testamentu Marie Kunhuty Pruskovské z Pruskova, v němž se o domě Pruskovských v Nise píše: „*dero wohnung, nehmlich in daß Proßkouskische am Ringe nebst fleischbäncken dahin gelegene Hauß*“, viz tamtéž, fol. 3v.

⁹⁵ Reskript císaře Ferdinanda III., jehož opis dal Bernard v prosinci 1653 poslat na moravské zemské hejtmanství, podávám v celém znění: „*Waß bey muß der -/titul-/ Ber[n]hart von Zerotin wegen Confermirung der Vormündschafft Vber weyl[and]t] feines Brueders Balthasars von Zerotin hinterlaßene weisen Vnterthenigft Supplicando angebracht daß vernehmet ihr auß dem bejßhluß miet mehrem. Wan wier dan folches an Euch zue remittieren Kay[ser]l[ichen] und König[lichen] genaden war gutt angesehen. Alß werdet ihr {wie} hiemit Vnser genedigster Befehl an Euch ijt, dieß anbringen nach Nothdurff zue erwegen unnd ihne Suplicanten gebühlich hier auff zue bescheiden wießen, hier an erstatlet ihr gehorfamblich Vnfern genediegsten willen. Regenspurgk d[en] 13 Augusty A[nno] 1653*“, viz MZA Brno, fond C2, sig. Z3, kart. 285, fol. 16r.

⁹⁶ Tamtéž, fol. 22r–22v.

roku pokusil vytáhnout náboženskou kartu, když sice Bernarda ze Žerotína popsal jako „*Religionfleißig*“, ale i přesto si s poukazem na autentičnost jeho smýšlení dovolil naznačit jisté pochybnosti.⁹⁷ Podstatského pokus ovšem nepadl na úrodnou půdu. Jeden z posledních Bernardových dopisů zemskému hejtmanovi, datovaný 8. prosincem 1653, totiž prozrazuje, že měl neteře stále u sebe a dle svých slov o ně a jejich statky (Kujau) hodlal co nejlépe pečovat. V závěru psaní tedy poznamenal: „*Zur wierdiegen daß ich also wießen könnte mich in diesem werck zur Verhalten, Vnndt Meinen lieben Vettern Ehrefachen zum besten befedern*“.⁹⁸

Společně s obdržením Falkenbergu bylo obhájení poručnictví nad mladými neteřemi posledním velkým vítězstvím kdysi císařského nepřitele, protestanta a konfiskacemi stíženého vydědence. Testament dal vyhotovit 26. května 1655 na zámku ve Falkenbergu a krátce poté zemřel.⁹⁹ Byť své původem hesenské manželce Anně Kateřině z Dalwig († 1666) a třem dětem – Siegfriedovi Erdmannovi ze Žerotína († 1708), Johaně Alžbětě ze Žerotína a Magdaleně Florentině ze Žerotína – zanechal četné dluhy (pro něž musel císař nad pozůstalou rodinou vyhlásit ochranné moratorium), byl to Bernard, kdo si i přes veškeré „hříchy“ z let třicetileté války zajistil svou konverzí náklonnost habsburské dynastie a položil tak základy falkenberské větvi rodu; ta se už v generaci jeho potomků zcela bezvýhradně ztotožní s katolictvím, na počátku 18. století ve svých rukách opět koncentruje kdysi zkonfiskované rožnovsko-krásenské panství, dosáhne povýšení do hraběcího stavu, ale i přes veškeré úspěchy se biologicky vyčerpá a počátkem roku 1779 po meči vyhasne.¹⁰⁰

⁹⁷ MZA Brno, fond C2, sig. Z3, kart. 285, fol. 18r.

⁹⁸ Tamtéž, fol. 13r–13v.

⁹⁹ Místo uložení Bernardovy poslední vůle mi známo není. Na konkrétní fond (Schl. A. F. PZF N 1.) odkazoval v roce 1929 hrabě Praschma, viz GRAF VON PRASCHMA, H.: *Geschichte der Herrschaft Falkenberg*, s. 68, 312.

¹⁰⁰ Na Moravu se falkenberští Žerotínové vrátili v osobě Bernardova vnuka Karla Jindřicha ze Žerotína (1672–1716), jemuž panství Rožnov-Krásno připadlo po smrti bezdětného Maxmiliána Františka (1662–1706) z losinsko-vízmburské větve rodu v roce 1706. Po Karlovi Jindřichovi zdědil panství jeho mladší bratr František Ludvík ze Žerotína (1682–1731), uvedený do hraběcího stavu, jenž se natrvalo usadil v Meziříčí a v blízké Zašově dal zbudovat klášter řádu trinitářů. Michael Josef hrabě ze Žerotína (1718–1779), syn Františka Ludvíka, byl posledním mužským příslušníkem falkenberské větve. Po meči tato pošlost vymřela Michaelovou sestrou Marií Annou, provdanou Pražmovou z Bílkova, jež skonala roku 1786. Rožnovsko-krásenské panství přešlo na Ludvíka Antonína (1726–1808) z losinsko-vízmburské větve, zatímco slezská panství Falkenberg a Tillowitz převzal po dědickém vyrovnání Jan Nepomuk Karel hrabě Pražma z Bílkova (1756–1822), syn poslední falkenberské Žerotínky Marie Anny. Jeho potomkem byl Hans hrabě Praschma von Bilkau, autor citované monografie *Geschichte der Herrschaft Falkenberg*, kterému tak v žilách kolovala kapka krve falkenberských Žerotínů.

1. 3. Přemyslav (II.) ze Žerotína, jeho děti a větev losinsko-vízmberská

Od základu jinou strategií změny konfesní orientace zvolili Žerotínové sídlící na Velkých Losinách a Vízंबरku u Šumperka.¹⁰¹ Zatím co meziříčští a posléze také falckenberští příbuzní přijali katolickou víru daleko před koncem třicetileté války, losinsko-vízmberská větev díky zdatnému lavírování, stykům v nejvyšších patrech politiky, právním odkladům a skoro až nezlomné trpělivosti dovedla tomuto kroku odolávat až do počátku padesátých let 17. století, aniž by fakticky přišla o svá severomoravská panství.¹⁰² Hlavní tváří důmyslné taktiky byl luterán Přemyslav (II.) ze Žerotína († 1652), majitel Vízंबरku, jehož život se v letech před Bílou horou nesl ve znamení vzestupné trajektorie.¹⁰³ Společně se svým vlastním bratrem Janem Jetřichem († 1645) absolvoval studia na západoevropských nekatolických univerzitách, roku 1609 převzal po zemřelém otci Janovi ze Žerotína († 1608) na jesenických svazích ležící panství Vízंबरk a v předvečer korunovace Ferdinanda II. se v Praze oženil s Annou Marií Sidonií hraběnkou Šlikovou († 1635).¹⁰⁴ Jako zeť jednoho z předáků českého stavovského povstání, Jáchyma Ondřeje hraběte Šlika (1569–1621), se po moravském převratu z roku 1619 ujal pozice přisedícího zemského soudu a důstojníka v pluku Ladislava Veleny ze Žerotína.¹⁰⁵

V nejbližších dnech po bělohorské bitvě, když české země zastihly zprávy o útěku Fridricha Falckého a upevňování Ferdinandovy autority, začalo být jasné, že stavy nastolená

¹⁰¹ Losinsko-vízmberská pošlost rodu Žerotínů se těší dlouhodobému zájmu badatelů i genealogů, zejména v souvislosti s regionálními dějinami Šumperka a Velkolosinska. Jednu z prvních souhrnných genealogií této větve (nutno však říci, že bez distancování od renesanční a barokní rurikovsko-kyjevské mytologie), začínající Přemyslavem (III.) ze Žerotína a jeho chotí, přinesl TRAPP, Moritz Wilhelm: *Zur mähr.-schl. Adels-Geschichte. CI. Descendenz der Herren und Grafen von Zierotin Freiherren von Lilgenau*. Notizen-Blatt der historisch-statistischen Section der kais. königl. mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, 1879, n. 7, s. 49–53; dále např. ŠEFČÍK, Erich: *Příspěvek ke genealogii hrabat z Žerotínů, svobodných pánů z Lilgenau*. Severní Morava, 23, 1972, s. 40; nejnověji pak JAŠŠ, Richard: *Genealogie velkolosinské (šumperské) větve rodu svobodných pánů a hrabat ze Žerotína*. Historická ročenka Velké Losiny 2000, 2001, č. 3, s. 16–30; velmi zběžně též MAŠEK, Petr: *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*. Díl II (A–M). Praha 2010, s. 494–495.

¹⁰² Otázce náboženské konverze losinsko-vízmberské větve žerotínského rodu byla poprvé věnována pozornost evangelickým pastorem a historikem moravského protestantismu Gustavem Trautenbergerem (1836–1902) v 19. století, jemuž se k tematice podařilo snést relativně velké množství archivního materiálu, viz TRAUTENBERGER, Gustav: *Das Tefsthal in Mähren*. Brünn 1872, s. 64–69. Některé Trautenbergerovy teze převzal Jan Březina (1877–1962), který je v první řadě přeložil do češtiny, avšak o další poznatky danou problematiku obohatil spíše skromně, viz BŘEZINA, Jan: *Vlastivěda a místopis okresů Šumperského, Staroměstského a Vízmberského z roku 1932* (dále jenom *Vlastivěda a místopis*). 2. upravené a doplněné vydání. Štítý 2021, s. 193–198; Trautenbergera i Březinu pak svými novějšími výzkumy několikrát doplnil historik Drahomír Polách, kupř. POLÁCH, D.: *Bludov. Místo posledního odpočinku Karla staršího ze Žerotína. Karel a jeho losinsko-vízmberská (bludovská) příbuzní* (dále jenom *Místo posledního odpočinku Karla staršího ze Žerotína*). Bludov 1993, s. 39–46; příp. POLÁCH, D.: *Osudy losinských paní*, s. 38–39.

¹⁰³ Přemyslavův stručný životopis viz STIBOR, J.: *Žerotína*, s. 136–137. S bratrem Janem Jetřichem ze Žerotína byli syny Jana ze Žerotína, řečeného Losinského a jeho čtvrté manželky Anděliny Ryšánové z Modřic († po r. 1629). Z otcových předešlých svazků měli polorodé bratry Fridricha († 1617) a Bernarda († 1614), kteří se stavovského povstání nedožili a nezplodili ani žádné potomstvo.

¹⁰⁴ POLÁCH, D.: *Osudy losinských paní*, s. 39; srov. STIBOR, J.: *Žerotína*, s. 136.

¹⁰⁵ STIBOR, J.: *Žerotína*, s. 136.

politická i náboženská konstelace končí. Zvláště pro Přemyslava (II.) a jeho nejbližší nastaly počátkem dvacátých let 17. století tíživé poměry; bratrovo losinské panství zachvátily poddanské bouře,¹⁰⁶ tchán Šlik byl 21. června 1621 pro svůj lví podíl na „ohavné rebelii“ popraven a nakonec se roku 1624 jméno bratří ze Žerotína objevilo na moravském konfiskačním protokolu.¹⁰⁷ Podle tvrzení historika Tomáše Knoze se musel Přemyslav doslova „poprat s osudem“.¹⁰⁸ Na druhou stranu, okolnosti konfiskací byly pro něj a jeho bratra v důsledku příznivé, neboť nabyvatelem zabraných panství se stal vratislavský biskup Karel Habsburský (episkopát 1608–1624), mladší bratr císaře Ferdinanda II.; ten se zavázal, že před převzetím obou statků proplatí pánům ze Žerotína částku ve výši 86 000 zlatých, částečně sestávající z věn jejich manželek (50 000 zlatých) a částečně z peněz (36 000 zlatých), které fiskem nebyly zabaveny.¹⁰⁹ Biskup Karel ale už v prosinci 1624 zemřel a konfiskáty byly převedeny na císařova syna, arcivévodu Ferdinanda, jenž však nebyl schopen vysokou sumu zaplatit a obě panství se tak ocitla v jakémsi vakuu – ačkoliv podléhaly nařízením o konfiskaci a jejich de iure majitelem měl být mladý arcivévoda, fakticky je stále spravovali bratři Přemyslav (II.) a Jan Jetřich Žerotínové, protože císařská kasa neměla vzhledem k probíhající třicetileté válce dostatek finančních prostředků, aby je vyplatila.¹¹⁰

Po vydání Obnoveného zřízení zemského v roce 1628 se oba bratři rozhodli, že budou následovat příkladu svých příbuzných a ve snaze zachovat si svou víru odešli do Slezska. Ve Vratislavi je ale čekalo nevlídné přijetí, což se dovídáme z korespondence, kterou Přemyslav vedl s Karlem starším ze Žerotína.¹¹¹ Snad právě neblahé zážitky a zkušenosti ze slezského exilu oba bratry přiměly, aby se už někdy před únorem 1630 vrátili zpět na rekatolizovanou Moravu.¹¹² Kvůli přetrvávajícím majetkoprávním nejasnostem, k nimž se podobně jako v případě Falkenbergu a Tillowitz začaly přidávat různé další nedořešené soudní spory, zůstávali Žerotínové bydlet na severomoravských statcích; ve světle nové legislativy byl jejich pobyt v markrabství sice nelegální, neboť oba setrvali při protestantské víře, ale za pomoci vlivných přímluvců se jim dařilo císařem i olomouckým biskupem přikázané lhůty ke konverzi

¹⁰⁶ Nespokojenost losinských poddaných propukla o Velikonocích 1620 a gradovala na přelomu let 1620/21, což Jana Jetřicha ze Žerotína přimělo, aby se omluvil z účasti na moravském zemském sněmu a zabýval se pacifikací rebelantů, viz STIBOR, J.: *z Žerotína*, s. 135; k nepokojům z let 1620–1621 blíže TRAUTENBERGER, G.: *Das Teßthal in Mähren*, s. 65–66; srov. BŘEZINA, J.: *Vlastivěda a místopis*, s. 194–195; podobně též TRAPL, M.: *Panství losinských Žerotínů v 16. a 17. století*, s. 71–70.

¹⁰⁷ KNOZ, T.: *Pobělohorské konfiskace*, s. 791.

¹⁰⁸ KNOZ, T.: *Karel starší ze Žerotína*, s. 298.

¹⁰⁹ BŘEZINA, J.: *Vlastivěda a místopis*, s. 193.

¹¹⁰ POLÁCH, D.: *Místo posledního odpočinku Karla staršího ze Žerotína*, s. 41–43.

¹¹¹ POLÁCH, D.: *Místo posledního odpočinku Karla staršího ze Žerotína*, s. 43; srov. STIBOR, J.: *z Žerotína*, s. 135–136.

¹¹² KNOZ, T.: *Karel starší ze Žerotína*, s. 278–279.

ustavičně prodlužovat.¹¹³ V jiných ohledech jim ale nekatolictví činilo problémy – když např. 2. dubna 1635 zemřela po vyčerpávajícím porodu Přemyslavova manželka Anna Marie Sidonie Šliková, nesměla být, z rozhodnutí biskupského úředníka, jako nekatolička pohřbena v posvěcené půdě velkolosinského farního kostela sv. Jana Křtitele.¹¹⁴

Následujícího roku se císař rozhodl, že vleklý konfiskační proces dovede do definitivního konce: bratřím budou panství Velké Losiny a Vízmberek ponechána, odvedou-li do státní pokladny 100 000 zlatých moravských a co nejdříve se s panovníkem srovnají ve víře.¹¹⁵ I takto postavenou výzvu se však Žerotínům podařilo obejít. Peněžní sumu zaplatili, otcovskou víru si však ponechali.¹¹⁶ Nový císař Ferdinand III., na trůn nastoupivší v únoru 1637, zřejmě na další postup proti stárnoucím sourozencům rezignoval a ti tedy mohli, jako jediní z celého rodu, trvale zůstat na svých majetcích a přitom slavit nekatolické obřady. Náboženské přesvědčení navíc nijak neskrývali a tak si velkolosinský farář Eliáš Alberti († 1653) ještě roku 1643 stěžoval, že mu pan Jan Jetřich ze Žerotína odpírá to, co mu po právu jako duchovnímu správci parochie náleží a své poddané prý mimo jiné podporuje v docházení za luteránským pastorem do slezského Reichensteinu (dnes Złoty Stok).¹¹⁷ Sebevědomí losinsko-vízmberských Žerotínů zjevně podpořila švédská okupace, do níž Morava upadla v létě 1642, kdy vojevůdce Lennart Torstenson (1603–1651) porazil císařská vojska

¹¹³ Podle Březiny byl jedním z těchto vysoce postavených přímluvců Jindřich hrabě Šlik (1580–1650), účastník stavovského povstání a vzdálený příbuzný Přemyslavovy manželky Anny Marie Sidonie Šlikové (Březina jej nepřesně nazývá „švakrem“), jenž krátce po bitvě na Bílé hoře přijal katolictví, o pár let později byl císařem Ferdinandem II. jmenován polním maršálem a od počátku třicátých let 17. století až do své smrti stál v čele dvorské válečné rady, viz BŘEZINA, J.: *Vlastivěda a místopis*, s. 194–195; podnětné zamyšlení nad vnímáním Šlikovy památky jeho potomky podává VOKÁČOVÁ, P.: *Příběhy o hrdé pokoře*, s. 218–219; příp. RYCHNOVÁ, Lucie: *František Josef Šlik a česká barokní krajina. Život šlechtice na východočeském venkově*. 2. vydání. Dolní Břežany 2022, s. 41–43. Podobně byla lhůta pro konverzi prodlužována paní Voršile Žofii z Oppersdorffu († 1649), vdově po Přemyslavově popraveném tchánovi Jáchymu Ondřeji hraběti Šlikovi, viz KILIÁN, Jan: *Povstalci a odsouzení. Osudy 27 obětí staroměstské exekuce*. Praha 2021, s. 66.

¹¹⁴ Ostatky nebohé šlechtičny a jejího novorozeného syna mohly být pohřbeny až 4. června 1635 ve Šternberku, jenž byl v držení minsterbersko-olešnického vévody Jindřicha Václava (1592–1639), který musel dát pohřbu ve šternberském kostele svůj souhlas, blíže POLÁCH, D.: *Osudy losinských paní*, s. 39; srov. STIBOR, J.: *z Žerotína*, s. 137.

¹¹⁵ STIBOR, J.: *z Žerotína*, s. 136. Fond velkolosinského velkostatku uchovává kolekci písemností z let 1636–1663, vztahujících se ke konfiskačnímu řízení. Pozoruhodná je pak zejména série opisů císařských reskriptů z let 1636–1637 a na ně reagující administrativní korespondence, kdy už se panovník rozhodl, že panství bratřím ponechá, zaplatí-li státní pokladně určitou sumu a přijmou katolictví. Tak např. císařský konfiskační komisař Johann Pütz z Adlerthurnu (1595–1660) ve svém dopise z 8. května 1637 Žerotínům nařizoval, aby o nejbližší neděli v šest hodin ráno bezpodmínečně přivedli své poddané do losinského farního kostela a tam jim dali jedno z oněch císařských nařízení přečíst: „*beeder Herrschafften Ullerßstorff undt Wiesenbergk Unterthanen zu Befehlen, damit Sie sambt den Ihrigen alle Unndt friel möglichen Künfftigen Sontag Unfehlbar, früe umb Sechs Uhr, bey der Ullerßdorffer Kirchen befinden lassen, alda Ihrer Röm[ischen] Kay[serlichen] Ma[jes]th[ät] Befehl, undt Willen in einem und dem andern anzuhören*“, viz ZAO-O, fond VS Velké Losiny, inv. č. 554, sig. 5-1-2, kart. 34, fol. 16r.

¹¹⁶ BŘEZINA, J.: *Vlastivěda a místopis*, s. 194; srov. STIBOR, J.: *z Žerotína*, s. 136.

¹¹⁷ Březina se dovolává Albertiho relace, jejíž uložení však cituje obligátně vágně: „*dle původní zprávy z r. 1643 v registratuře olomoucké konsistoře*“, viz BŘEZINA, J.: *Vlastivěda a místopis*, s. 195–196. Informaci navíc zcela převzal od Trautenbergera, viz TRAUTENBERGER, G.: *Das Teßthal in Mähren*, s. 67.

u Svídnice.¹¹⁸ Ve snaze uchránit svá panství před rabováním a násilnostmi severské armády požádal Přemyslav (II.) ze Žerotína generála Torstensonu o vydání *salva guardie* (tj. ochranného listu), na jejímž základě se Švédové jménem své královny Kristiny (vládla 1632–1654) zavázali, že panství Velké Losiny a Vízmbek ušetří.¹¹⁹ Se švédskou okupací je pak literaturou tradičně spojován také pohřeb Jana Jetřicha ze Žerotína, který zemřel 10. května 1645 a byl pohřben ve velkolesinské rodové kryptě, aniž by tomu olomoucké biskupství, jehož rozhodovací pravomoc byla švédskou přítomností v zemi neutralizována, jakkoliv bránilo.¹²⁰

Protože po sobě Jan Jetřich nezanechal životaschopné potomstvo, připadlo panství Velké Losiny jeho jedinému žijícímu bratrovi Přemyslavovi. Po dlouhých desetiletích snášení společných útrap zůstal Přemyslav (II.) bez generačně i lidsky nejbližšího příbuzného, což však netrvalo dlouho, neb též jeho pozemský život se začal postupně blížit ke svému finálnímu dějství. Necelých 32 let po bitvě na Bílé hoře, dne 24. ledna 1652 mezi devátou a desátou hodinou večerní, zemřel na vízmberském zámku jako přesvědčený protestant.¹²¹ Souhrou příhodných náhod, neustálého manévrování mezi domovem a exilem i protahováním rozřešení majetkoprávních otázek konfiskace se mu po celou dobu dařilo konverzi vyhýbat a zároveň si přitom držet majetek, což ale jeho hlavním dědicům, synům Karlovi Jindřichovi († po r. 1685)

¹¹⁸ Ke švédské okupaci Moravy ve čtyřicátých letech 17. století stručně VÁLKA, J.: *Morava reformace, renesance a baroka*, s. 110–114.

¹¹⁹ Předtištěný text s rukopisně dopsanými konkretizujícími údaji, stvrzený Torstensonovým podpisem a přitištěnou pečeti pod krytem papíru, mimo další hovoří: „*Seiner Excell[enz] der freyherrn von Zierotin angehörige herrschafften Vllerßdorff Vnd Wiefenberg mit ihren pertirentien Vnd allen derofelben Vnterthanen, auß gewißen Vrfachen in dero fondernbarn Schutz /Schirm und Protection auf und angenommen wurden/ maffen folches Krafft dieses beschiehet (...)*“, viz ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 440, sig. XIII/34, fol. 1r. Datace dokumentu zůstává sporná. Zatím co podle Březiny byla napsána už v roce 1642, samotná písemnost je uložena ve složce, která byla v 19. století nadepsána štítkem, který vznik ochranného listu klade až na konec července 1645, kdy Švédové obléhali Brno: „*Salva guardia für die Torstenson Sohn Zierotinscher Schlöffer Ullersdorf und Wiesenberg. Im Feldblager bei Brünn. 24/7 1645*“. Správnost údaje nelze bezpečně potvrdit, protože list je na místě datace poškozen překladem papíru. Slovo „*Brin*“ je však stále patrné; srov. BŘEZINA, J.: *Vlastivěda a místopis*, s. 196. Během švédské okupace Moravy byl skandinávskými vojáky v roce 1643 přepaden losinský farář Eliáš Alberti, kterého obrali o peníze a měli jej dokonce mučit. Stalo se tak poblíž Maršíkova, přičemž na památku svého přežití dal na onom místě v roce 1651 vztyčit boží muka. Jeho martyrium i následný vděk popisují anály šumperských dominikánů takto: „*N[ota] b[ene] 1643 fuit Curati Ullersdorffensis R[everendissimus] D[ominus] Elias Alberti, Sylesius Boleslaviensis, ob pecuniam Sueci martiriferunt, in loco ubi columna Statuersus pagu[m] Morshendorff [!] quam ipse curavit, et poni Statua[m] Ecce Homo dicit ad eij [?] forma[m]*“, viz MZA Brno, fond G10, kniha č. 228, fol. 6r–6v. Z analů, byť je při Albertim necituje, čerpal i BŘEZINA, J.: *Vlastivěda a místopis*, s. 196.

¹²⁰ „*des 10. May ift der Hoch und Wohlgebohren Herr, Herr Joannes Dittrich, gebohrner Freyherr von Schierothin [!], Herr auff Ullerßdorff etc. tode verbliehen*“, viz ZAO-O, fond SbM, inv. č. 7947, sig. Šu XVI 1, pag. 80. Stručně o smrti losinského pána referují také anály šumperských dominikánů, viz MZA Brno, fond G10, kniha č. 228, fol. 6v. O šlechticově pohřbu stručně POLÁCH, D.: *Osudy losinských paní*, s. 38; srov. JAŠŠ, R.: *Kostel sv. Jana Křtitele ve Velkých Losinách*. Historická ročenka Velké Losiny 2002, 2003, č. 5, s. 8–9, 51.

¹²¹ „*Den 24 January, ift der Hoch U[nd] wolgeborne herr herr Primiflaus Von Scherotin [!] auff Ullersdorff U[nd] Wiefenberg, in der Nacht zwischen 9 U[nd] 10 Uhr todes verbliehen*“, viz ZAO-O, fond SbM, inv. č. 7947, sig. Šu XVI 1, pag. 289; anály šumperského dominikánského kláštera také pojednávají o osudech šlechticově těla, které nemohlo být pohřbeno v katolické posvěcené půdě. Kauze Přemyslavových ostatků bude věnována pozornost na jiném místě této práce, viz MZA Brno, fond G10, kniha č. 228, fol. 7r.

a Přemyslavovi (III.) († 1673), umožněno nebylo. Čtyřadvacet let od vydání Obnoveného zřízení zemského tak byli tito mladí losinsko-vízmběrští sourozenci postaveni před rozhodující volbu mezi konverzí a exilem.

Vzorem příkladné změny konfese jim mohla být jejich v Praze bydlící sestra Angelina Sibyla ze Žerotína († 1695), jež byla už někdy před rokem 1650 provdána za bohatého mecenáše, zaníceného bibliofila a společensky velmi dobře etablovaného katolíka Václava Jana hraběte Michnu z Vacínova († 1667).¹²² Byť důvody jejich sňatku nemáme pramenně doloženy, jsem toho názoru, že iniciováním svatby své nejstarší dcery s váženým katolickým šlechticem si Přemyslav (II.) ze Žerotína hodlal získat dalšího silného přímluvce, jehož hlas by mohl stárnoucího Žerotína a jeho dva syny chránit před případným úředním tlakem na konverzi, pakliže by se jej státní aparát rozhodl stupňovat. Ačkoliv přesné datum přestupu Angeliny Sibylly ze Žerotína ke katolictví neznáme, o její upřímné víře a zbožnosti si císařovi byrokraté nedovolili pochybovat;¹²³ rok po otcově smrti se z nařízení císaře Ferdinanda III. ujala svých tří svobodných sester Anny Marie (později provd. Šubířové z Chobyně), Anny Sidonie (později provd. z Burghausu a na Stolzu)¹²⁴ a Judity Kateřiny (později provd. di Lodron-Laterano), které na panovníkovo přání musela společně s manželem přivést ke katolickému náboženství.

¹²² Přestože je jméno této urozené dámy (podruhé provdané hraběnky z Galle a potřetí Hrzánové z Harasova) neodmyslitelně spjatá s počátkem čarodějnických procesů na velkolesinském, vízmberském a třemešském panství, které byly rozpoutány za jejího poručnictví nad nezletilými synovci v roce 1678, náležitě biografického zhodnocení se doposud nedočkala. Informační minimum obsahuje životopisný medailon od Jiřího Stibora, hovořící také o Angeliných mladších sestřích, blíže STIBOR, J.: z *Žerotína*, s. 155–156; patrně nejpodrobněji se osoby Angeliny Sibylly ze Žerotína ve svých pracích dotkl Drahomír Polách, který na adresu jejího prvního manželství poznamenává: „*Osud s touto vnučkou Jáchyma Ondřeje Šlika sehrál podivnou hru. Otec Přemyslav II. pevně držel svou luteránskou víru, avšak aby udržel rodový majetek, zjevně k tomu „obětoval“ nejstarší dceru a provdal ji za Václava Michnu z Vacínova. (...) Z luteránského prostředí byla tato mladá Žerotínka přesazena do rodiny prosáklé jezuitstvím, které bezpochyby přijala*“, viz POLÁCH, D.: *Historie zámku a panství Třemešek*, s. 86; srov. POLÁCH, D.: *Osudy losinských paní*, s. 39; Milada Svobodová pokládá za datum sňatku Angeliny Sibylly s Václavem Janem hrabětem Michnou z Vacínova rok 1639, přičemž odkazuje na nepřilíš zdařilou bakalářskou diplomovou práci A. Kvapilíkové. Zde také mylně uvádí, že Přemyslav (II.) ze Žerotína přijal katolictví v roce 1650, což ovšem neodpovídá realitě, viz SVOBODOVÁ, Milada: „*Weiter folgen alten pergamentene geschriebene Bücher*“. *Sbírka středověkých rukopisů v knihovně Václava Jana hraběte Michny z Vacínova († 1667)*. *Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků*, 21, 2011, s. 27–59.

¹²³ Povinnost dohledu Angeliny Sibylly nad neprovdanými a nekatolickými sestrami dokládá Josef Lukášek císařským reskriptem, údajně datovaným 6. červencem 1652, který byl počátkem 20. století deponován v rodinném archivu hrabat Šliků. Podle Lukáškovy interpretace pramene pobývaly sestry před tím, než se jich ujala hraběnka Michnová, „*na Moravě při bratřích svých nekatolicích na Sichrově*“. Jaký moravský „Sichrov“ má Lukášek v souvislosti s losinsko-vízmberskými Žerotíny na mysli mi nicméně není známo, viz LUKÁŠEK, Josef: *Jáchym Ondřej hrabě Šlik*. Praha 1917, s. 11.

¹²⁴ Jako čistě genealogickou perličku uvádím, že pod dědické narovnání mezi dětmi Přemyslava (II.) ze Žerotína z 10. října 1656 se nepodepsala Anna Sidonie, nýbrž jistá „*Urffula Sopffia freile von Zierotin*“, která však v dalších rodových písemnostech nefiguruje a na rozdíl od dalších sester není uváděna ani v Calinově genealogii či genealogické nástěnné mapě, viz ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 252, sig. VII/1, fol. 4r. Vzhledem k těmto skutečnostem se domnívám, že jde ve skutečnosti o jednu a tutéž osobu – jména Uršula a Žofie mohla být nejpravděpodobněji přijata při příležitosti katolické svátosti biřmování a v pozdější době je šlechtična neužívala.

Vpravdě výchovné posláni se podařilo částečně naplnit kolem 9. února 1654, kdy dvě slečny přistoupily ke zpovědi a u pražských jezuitů pak i ke svatému přijímání.¹²⁵

Na mladé protestantské švagry z dalekých severomoravských končin měl hrabě Michna z Vacínova nemalý vliv a jejich první pokusy o vystoupení na jevišti pražské šlechtické smetánky byly protkány tenkým předivem Michnových přímluv a intervencí – když se na přelomu čtyřicátých a padesátých let 17. století jeden z žerotínských bratří neúspěšně ucházel o ruku Eleonory Barbory hraběnky Kratzové ze Scharffensteinu (1629–1680), byl to Michna, kdo za bratra své manželky orodoval u pražského arcibiskupa, jehož přesvědčoval, aby za Žerotína intervenoval u Eleonořiny matky.¹²⁶ Sám arcibiskup Harrach však v Žerotínech zjevně nespátroval příliš dobrou partii a ve chvíli, kdy jej o Velikonocích v dubnu roku 1650 hraběnka Kratzová pozvala na hostinu, během níž plánovala svou dceru Žerotínovi přislíbit, se z účasti u prostřené tabule omluvil – svému diariu absenci zdůvodnil probíhajícími svátky a také tím, že přeci nebude stolovat s „heretici“.¹²⁷ Právě luteránství, katolickou majoritou pokládané za herezi a kacírství, představovalo v dalším vzestupu Karla Jindřicha a Přemyslava (III.) vážnou brzdu. I přes veškeré vazby na katolickou nobilitu a vyhlídky lákavé budoucnosti se po císařově výzvě ke konverzi začali v první půli roku 1653 připravovat k odjezdu do Slezska.¹²⁸ Mladší ze sourozenecké dvojice, Přemyslav (III.), ale ještě v průběhu téhož roku dospěl ke konečnému rozhodnutí a cestu do Slezska nepodnikl. Co se tehdy ve šlechticově mysli odehrávalo, nemáme písemnými prameny pohříchu doloženo – zřejmě je pouze to, že někdy mezi 27. červencem 1653 a 4. lednem 1654 přijal římskokatolické učení.¹²⁹ Nelze s jistotou říci, jak dlouho v něm

¹²⁵ Ke konfesní orientaci žerotínských sester se na stránkách svého italského diaria celkem dvakrát vyjádřil pražský arcibiskup Harrach. Zatím co k 27. červenci 1653 hlásí, že sestry přešly pod dohled hraběte Michny z Vacínova, aby je výchovou přivedl ke katolické víře, 9. února 1654 už podává svědectví o úplném katolickém obrácení dvou z nich: „*Le 2 freille Scherotinin, sorelle della contessa Michnin si sono questi giorni fatte catoliche, havendo già fatta la confessione e comunione appresso i giesuiti*“. Editoři arcibiskupova textu jsou toho názoru, že šlo o Annu Marii a Annu Sidonii, viz CATALANO, A. – KELLER, K. (edd.): *Die Diarien und Tagzettel*. Band 3. Diarium 1647–1654. Wien – Köln – Weimar 2010, s. 716, 781.

¹²⁶ Podle arcibiskupova diaria se tak mělo stát 20. května 1650 v Praze: „*È stato da me il conte Michna et il Zierotin giovane a pregarmi che io voglia passare buon ufficio con la Crazin vecchia acciò voglia dare a questo per moglie la figuola*“. Za zmínku stojí, že podle Harrachových informací měl Žerotína s mladou komtesou Kratzovou seznámit Jindřich hrabě Šlik, dvorský protektor jejich tolerovaného nekatolictví, viz CATALANO, A. – KELLER, K. (edd.): *Die Diarien und Tagzettel*. Band 3. Diarium 1647–1654. Wien – Köln – Weimar 2010, s. 402.

¹²⁷ „*M'invitò ancora me, ma mi scusai, havendo considerationi d'andarvi, perché sono tutti heretici, et in tempo tanto santo*“, viz tamtéž, s. 392–393.

¹²⁸ Ve svém diariu o tom mj. hovoří pražský arcibiskup Arnošt Vojtěch z Harrachu, viz tamtéž, s. 716; srov. POLÁCH, D.: *Historie zámku a panství Třemešek*, s. 67.

¹²⁹ Podle Harrachova diaria se ještě 27. července 1653 chystal Přemyslav (III.) ze Žerotína zemi opustit, leč už 4. ledna 1654 měl prezidenta nad apelacemi Františka Karla hraběte Libštejnského z Kolovrat (1620–1700) žádat o ruku jeho katolické a jezuity vychované švagrové Alžběty Juliány z Oppersdorffu (1632–1669), viz CATALANO, A. – KELLER, K. (edd.): *Die Diarien und Tagzettel*. Band 3. Diarium 1647–1654. Wien – Köln – Weimar 2010, s. 772. Svatba mezi Žerotínem a slečnou z Oppersdorffu proběhla 15. února 1654 v kapli sv. Václava v katedrále sv. Víta na Pražském hradě. Zde šlechtic uváděn jako „*liber Baro ex Moravia Primislaus Scherotin*“, viz Archiv hlavního města Prahy, fond Sbirka matrik, sig. VÍT N3Z2O1, pag. 34. Harrachova Tagzettel z 2. května 1654 pak

myšlenka na vyslechnutí císařského požadavku uzrávala a co všechno jej při jeho definitivní volbě ovlivnilo. Přese všechna bílá místa a otazníky zůstává konverze Přemyslava (III.) ze Žerotína zásadním milníkem v dějinách rodu Žerotínů; nejenom že coby pokračovatel otcova rodu přivedl losinsko-vízmborskou linii¹³⁰ k novému náboženství a tím hlavně k novým kariéram či společenským možnostem, jeho konverze zároveň uzavřela dlouhou etapu konfesních změn, rodinných traumat a majetkové nestability, v níž se rod od porážky stavovského povstání v roce 1620 ocitl.

Jakési postskriptum potom představují osudy Přemyslava staršího bratra Karla Jindřicha ze Žerotína, který si chtěl svou luteránskou víru udržet a ještě v první polovině padesátých let 17. století odešel na slezský statek Schönjohnsdorf (dnes Witostowice) poblíž Minstrberku (dnes Ziębice), přičemž nároků na Velké Losiny i Vízmbek se vzdal.¹³¹ S výjimkou rovněž ve Slezsku bytujících příslušnic větví kolínské a starojičínské byl posledním významnějším členem rodu, jenž se s katolictvím odmítal ztotožnit. Jeho pevné náboženské přesvědčení bylo ale nejpozději počátkem let sedmdesátých rovněž zlomeno a tak se, jako vůbec poslední z Žerotínů, odhodlal k přijetí katolické víry.¹³² Přestup Karla Jindřicha ale

už Přemyslava označuje jako „našeho Žerotína“ („*Unser von Scherotin*“), viz CATALANO, A. – KELLER, K. (edd.): *Die Diarien und Tagzettel*. Band 5. Tagzettel 1644–1654. Wien – Köln – Weimar 2010, s. 715–716. Stibor jako datum konverze mylně uvádí r. 1652.

¹³⁰ Díky konverzi se Přemyslavovi (III.) ze Žerotína podařilo ve svém vlastnictví udržet Velké Losiny a Vízmbek, na nichž však ještě vázlo několik platů císařské pokladně, s nimiž se musel vypořádat. 18. září 1653 zakoupil od moravského zemského hejtmána Jana z Rottalu též blízké panství Třemešek (21 500 zlatých moravských) a v roce 1671 mu Jan Jakub rytíř Waderborn z Dundy odprodal nevelký statek Drahanovice u Olomouce, viz POLÁCH, D.: *Historie zámku a panství Třemešek*, s. 60, 67; HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 527. Losinsko-vízmborská větev se nakonec stala jedinou reprezentantkou celého rodu, když větve meziříčská a falkenberská postupně vymřely. Roku 1706 byl Přemyslavův syn, skutečný císařský komorník Jan Jáchym ze Žerotína (1667–1716), povýšen do hraběcího stavu a v roce 1740 bylo Přemyslavovu vnukovi Janovi Ludvíkovi hraběti ze Žerotína (1691–1761) povoleno, aby užíval jména a erb vyhaslého slezského rodu svobodných pánů z Lilgenau, z nějž pocházela jeho matka. Hrabata *Zierotin-Lilgenau* dovedla přestát finanční těžkosti, které přinesl přelom 18. a 19. století a po prodeji Vízmbeku (1770) i Velkých Losin (1802) přesídlila na menší panství Bludov u Šumperka. Krom něj tito Přemyslavovi potomci drželi ještě biskupský lenní statek Meziříčí a panství Prauß (Prusy) v Dolním Slezsku. Ve druhé polovině 19. století se Přemyslav František hrabě ze Žerotína, svobodný pán z Lilgenau (1848–1908), usadil v Uhrách, kde zavrhl katolictví a celkem dvakrát podstoupil náboženskou konverzi – nejprve přijal unitářství, ale po sňatku s Berthou Pottornyay de Pottornya (1854–1941) přestoupil k augsburské konfesi. Jejich děti se nicméně už počátkem 20. století staly opět katolíky. Posledním mužským příslušníkem losinsko-vízmborské větve rodu byl hrabě Ladislav Petr Pavel (* 1912), který zemřel 25. dubna 1985 v tyrolském Wörglu.

¹³¹ Do Slezska se strojil před Přemyslavovou konverzí, avšak podle zpráv kardinála Harracha byl ještě v květnu 1654 přítomen stále na Moravě, kam se měl za ním vypravit Přemyslav i se svou novomanželkou, aby společně dojednali konečnou podobu majetkové dělby, bližze CATALANO, A. – KELLER, K. (edd.): *Die Diarien und Tagzettel*. Band 5. Tagzettel 1644–1654. Wien – Köln – Weimar 2010, s. 715–716.

¹³² Konverzi Karla Jindřicha ze Žerotína naznačuje jeho v pořadí druhý sňatek s katolickou šlechticnou Annou Karolínou hraběnkou z Mansfeld-Vorderortu († 1712), dcerou zemřelého císařského velitele uherské pevnosti Ráb (Győr) Filipa hraběte z Mansfeld-Vorderortu (1589–1657), jenž byl uzavřen 11. listopadu 1670 ve vídeňské katedrále sv. Štěpána, viz Pfarramt Unsere Liebe Frau zu den Schotten, ID 02-10, fol. 147r–148r, přístupné na: <https://data.matricula-online.eu/en/oesterreich/wien/01-unsere-liebe-frau-zu-den-schotten/02-10/?pg=302> [cit. 3. 4. 2023]. Pro doplnění uvádím, že Karlovou první manželkou byla slezská šlechtična Barbora Juliána z Maltzahn († před r. 1670), s níž měl v dětství zesnulého syna Leopolda ze Žerotína – snad také Leopoldovo křestní jméno (v rámci rodu výjimečné – kromě Karlova syna nesl toto jméno ještě rovněž předčasně zemřelý potomek jeho

významný předěl v rámci žerotínské historie neznamenal, neboť se mu nepodařilo zplodit trvalejší potomstvo a smrtí jeho syna Přemyslava v roce 1688 vymřela mladá schönjohndorfská odnož po meči.¹³³ Cesty žerotínských konverzí však došly svého cíle.

losinského synovce Jana Jáchyma ze Žerotína, pokřtěný na jméno Leopold Maxmilián) by mohlo napovídat, že Karel Jindřich našel s habsburským katolictvím společnou řeč, viz ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 279, sig. VI/238, *Knihy erbů a znaků rodiny Žerotínů, včetně textu* (nefoliováno ani nestránkováno); srov. inv. č. 281, sig. XII/7, *Vývoj žerotínského rodu od ruských knížat až k posledním potomkům* (genealogická nástěnná mapa, nefoliováno ani nestránkováno).

¹³³ Přemyslav pocházel z Karlova druhého manželství s Annou Karolínou hraběnkou z Mansfeld-Vorderortu. Měl ještě sestru Marii Karolínu Josefu († 1719), jež se dle Jiřího Stibora v roce 1695 provdala za kladského zemského hejtmana Jana Antonína hraběte z Herbersteinu na Grafenortu (dnes Gorzanów), viz STIBOR, J.: z *Žerotína*, s. 163; Stiborem uváděné jméno je ale chybné, neboť jak studiem dochovaných patrimoniálních písemností panství Grafenort doložil německý historik Arno Herzig, dotyčný Herberstein se nejmenoval Jan Antonín, nýbrž Jan Friedrich (1658–1709), srov. HERZIG, Arno: *Die Herrschaft Grafenort (Grafschaft Glatz) im Besitz der Familien von Annenberg und von Herberstein (1623–1930)*. Schlesische Geschichtsblätter, 42, 2018, h. 2, s. 33–46.

2. Příprava na smrt a umírání

„(...) zu Herten um Gemüthe geführt die zeitlugkeit dieser Weltdt, um daß Wir Menschen alle zwar den Zeitlichen Todt unterworffen, deffen stunde aus aber Verborgen ist.“¹³⁴

Meditace o lidské smrtelnosti z testamentu Františka de Pauly Josefa hraběte ze Žerotína (1720–1755)

Raně novověká křesťanská společnost, ať už se majoritně hlásila ke katolictví, nebo upřednostňovala některou z protestantských konfesí, byla v každodenní realitě konfrontována s trvalou přítomností smrti. Neoblomná souputnice lidského pokolení přicházela během válek, doprovázela epidemie, těžila z nedostatků rozvíjející se medicíny i zdravotní péče. Ačkoliv ve světle křesťanské nauky představovala bránu do života věčného, nevzbuzovala myšlenka na její příchod bezstarostnost.¹³⁵ Smrt, spojená s vírou v existenci pekla a v katolickém prostředí též neodmyslitelně spjatá s představami trýznivého očištění, vyvolávala v lidech ambivalentní postoje. Poptávku po útěše se snažily saturovat soteriologické výklady o spáse lidských duší, hojně tištěná duchovní literatura nebo sugestivní promluvy orátorů, řečníků z kostelních kazatelen – to vše v katolických věřících vzbuzovalo zájem o poslední věci člověka a zároveň je nabádalo k celoživotní přípravě, jež jim ruku v ruce s bohabojným chováním měla v posledních chvílích fyzického bytí zaručit žádanou, tzv. dobrou smrt, otevírající náruč vytouženého nebeského ráje.¹³⁶ S tím byla přirozeně velmi dobře obeznámena také moravská a slezská katolická šlechta, od konce třicetileté války stále intenzivněji podléhající přitažlivosti barokní religiozity, šířící se do všech vrstev tehdejší společnosti.¹³⁷ V tomto ohledu pak nebyli

¹³⁴ MZA Brno, fond C2, sig. Z78, kart. 294, fol. 140r.

¹³⁵ MALÝ, T.: *Smrt a spása*, s. 66–71; srov. ZUBER, Rudolf: *Osudy moravské církve v 18. století* (dále jenom *Osudy moravské církve*). I. díl. Praha 1984, s. 232–235.

¹³⁶ Typickým příkladem toho, jak velmi byla příprava na smrt pro raně novověkého člověka důležitá, jsou tištěné knihy a příručky o dobrém umírání, všeobecně známé pod latinskými označeními *ars moriendi* či *ars bene moriendi*. V českých zemích dosáhla jejich obliba vrcholu v první polovině 17. století, ale ani v pozdějších dekádách neztrácel tento literární žánr na popularitě. Podle historika Pavla Krále je však nutné pamatovat na to, že „*Knihy o dobrém umírání jsou však z hlediska klasifikace pramenů „pouhými“ normativními prameny. Bez dalších otázek po jejich skutečném uplatnění v životě lidí raného novověku tak zůstávají pouze pramenem k poznání dobového učeného diskursu o smrti, který se mohl od každodenní praxe značně lišit*“, viz KRÁL, P.: *Knihy o dobrém umírání v českém prostředí ve druhé polovině 16. a první půli 17. století*. In: MIKULEC, J. – HOLÝ, M. (edd.): *Církev a smrt*, s. 7–22; srov. KRÁL, P.: *Smrt a pohřby*, s. 62–67.

¹³⁷ Být „*katholisch*“ zároveň znamenalo být „*kaisertreu*“ a podpora různých projevů katolické zbožnosti se kromě dalších aspektů stala také manifestací věrnosti habsburské dynastii, která na okázale deklarované religiozitě stavěla svůj veřejný obraz, čímž nezanedbatelným způsobem ovlivňovala též zbožnost svých poddaných, k tomu viz VOCELKA, Karl: *Habsburská zbožnost a lidová zbožnost. K mnohovrstevnatosti vztahů mezi elitní a lidovou kulturou*. *Folia historica Bohemica*, 18, 1997, s. 225–240; LOUTHAN, H.: *Obracení Čech na víru*, s. 62–63. Habsburky 17. a 18. století vyznávaná zbožnost, v historiografii známá rovněž pod zastřešujícím termínem „*Pietas Austriaca*“, se primárně opírala o čtyři elementární pilíře – úctu k Bohu, Panně Marii, ke sv. Kříži a eucharistii, viz CORETH, Anna: *Pietas Austriaca. Fenomén rakouské barokní zbožnosti* (dále jenom *Pietas Austriaca*).

výjimkou ani Žerotínové, čerství konvertité, kteří se v dobově charakteristickém přístupu k umírání a smrti od svých šlechtických současníků veskrze neodlišovali.

2. 1. Testamentární praxe

Jedním ze základních stavebních kamenů přípravy na skon bylo vyhotovení závazného kšaftu, neboli testamentu – tj. právní písemnosti, v níž její zůstavitel či zůstavitelka vyjádřili své záměry, které měly být po jejich smrti naplněny stanovenými dědici.¹³⁸ Kromě praktického právního významu byly poslední vůle nositelkami symbolického poselství odkazu a víry ostatním současníkům i budoucím generacím – jak připomíná Jiří Hrbek, „*testament byl dokument, jenž stál na hranici mezi životem a smrtí, mezi přítomností a budoucností*“.¹³⁹ Ve sledovaném období se šlechtická testamentární praxe řídila punkty Obnoveného zřízení zemského, respektive k němu dodatečně připojenými Deklaratorii a Novelami, jež z hlediska tuzemského soukromého práva znamenaly důležitý přelom.¹⁴⁰ Ve srovnání s dědickými a testamentárními zvyklostmi, předcházejícími vydání Obnoveného zřízení zemského, už nebylo k sepsání kšaftu zapotřebí panovníkova souhlasu (mocného listu), zcela nově byl pak testament pokládán za jedinou možnost vyjádření poslední vůle, přičemž, pakliže se tak zůstavitel rozhodl, mohl být kdykoliv zrušen a nahrazen kšaftem novým.¹⁴¹ Otcové i matky byli vůči svým synům povinováni tzv. povinným dílem, došlo také k úpravám dědického práva žen a některým dalším změnám, týkajících se převážně dědické posloupnosti, která se stávala platnou v případech, nezanechala-li zemřelá osoba testament.¹⁴²

Litera Obnoveného zřízení zemského byla platná na území Čech a Moravy, slezská knížectví se navzdory všem pobělohorským změnám i nadále řídila ustanoveními, vycházejícími ze starších lokálních kodifikací práva.¹⁴³ Ve Slezsku sice v 17. a 18. století žilo několik Žerotínů a dlouhodobě tam sídlila falkenberská větev rodu, testamentů vycházejících

Olomouc 2013, s. 19. Tyto čtyři veličiny habsburské zbožnosti hrály také podstatnou roli při přípravě na dobrou smrt a během samotného umírání.

¹³⁸ K teorii testamentární praxe v Čechách a na Moravě podrobně KRÁL, P.: *Mezi životem a smrtí*, s. 14–25, 38–43; srov. KRÁL, P.: *Smrt a pohřby*, s. 82–93. Obecně k dědickému právu dle Obnoveného zřízení zemského blíže ADAMOVIČ, Karolína – SÝKORA, Antonín: *Dědické zemské právo v české historii*. Ostrava 2013, s. 83–115.

¹³⁹ HRBEK, J.: *Proměny valdštejnské reprezentace*, s. 245.

¹⁴⁰ ADAMOVIČ, K. – SÝKORA, A.: *Dědické zemské právo v české historii*, s. 83, 114.

¹⁴¹ KRÁL, P.: *Mezi životem a smrtí*, s. 20; srov. ADAMOVIČ, K. – SÝKORA, A.: *Dědické zemské právo v české historii*, s. 114.

¹⁴² ADAMOVIČ, K. – SÝKORA, A.: *Dědické zemské právo v české historii*, s. 92–93, 114–115.

¹⁴³ Např. panství falkenberské větve rodu ležela na hornoslezském Opolsku, které se řídilo Zemským zřízením knížectví opolsko-ratibořského, pocházejícího z počátku šedesátých let 16. století. Podobná kodifikace práva byla platná i na Těšínsku, viz KAPRAS, Jan: *Zemská zřízení opolsko-ratibořské a těšínské*. Sborník věd právních a státních, 22, 1922, č. 2–4, s. 243–265, k dědickému právu s. 261–262. Na zemské zákony knížectví minsterberského a frankensteinského se ve své poslední vůli z roku 1664 výslovně odkazovala např. Anna Sidonie ze Žerotína, prov. z Burghausu a na Stolzu, viz ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 163, sig. III/3, fol. 1r.

ze slezských vzorů se však dochovalo poskrovnu.¹⁴⁴ Falkenberští Žerotínové se navíc od počátku 18. století dlouhodoběji zdržovali na Moravě a většina jejich testamentů se tak zjevně přizpůsobila požadavkům Obnoveného zřízení zemského.

To také výslovně předepisovalo, jak by mělo pořízení kšaftu v ideálním případě vypadat.¹⁴⁵ Úhelným kamenem byla zůstavitelova přičetnost a plné vědomí, na což v textech posledních pořízení odkazovaly obligátní slovní obraty o „*zdravém rozumu*“ apod.¹⁴⁶ Testátor či testátorka měli dokument napsat vlastní rukou a opatřit ho svým podpisem s přitisknutou pečeti. Totéž museli vzápětí učinit přizvaní svědci, nejlépe tři nebo čtyři osoby pocházející z panského, případně rytířského stavu, jejichž přítomnost sloužila jako pojistka proti potenciálnímu nátlaku na zůstavitele ze strany třetích osob.¹⁴⁷ Ukázkový postup, téměř dokonale odpovídající představám Obnoveného zřízení zemského, zvolil císařský komoří Jan Jáchym hrabě ze Žerotína, který závěť vlastnoručně sepsal nedlouho před svou smrtí, na jaře roku 1716 během pobytu ve Vídni.¹⁴⁸ O stvrzení závěti požádal vpravdě důstojné svědky: nejvyššího hofmistra císařovny vdovy Maxmiliána Quidobalda hraběte z Martinic (1664–1733), císařského komorníka, místokancléře české dvorské kanceláře Josefa Františka hraběte

¹⁴⁴ Jde o opis testamentu Marie Kunhuty Pruskovské z Pruskova, vdovy po Baltazarovi ze Žerotína, sepsaný bezprostředně po její smrti v polovině července 1653 v Nise na Opolsku, který se paradoxně dochoval ve fondu Moravského královského tribunálu v MZA Brno. Rovněž další kšafy slezských Žerotínů se dochovaly v opisech – pořízení losinko-vízberské Anny Sidonie ze Žerotína s chotěm Františkem Zikmundem z Burghausu a na Stolzu (dnes Stolec), jejichž testamety z let 1659 a 1664 byly roku 1673 přepsány frankensteinským (dnes Żąbkowice Śląskie) úředníkem Václavem Juliánem Imlerem, dále opisy závěti jejího bratra Karla Jindřicha ze Žerotína (nedatovaný opis testamentu z roku 1682) a opis nedatovaného kšaftu Anny Terezie Stillfriedové z Rathenitz, vdovy po falkenberském Siegfriedovi Erdmannovi ze Žerotína, jejíž poslední pořízení bylo opsáno někdy v průběhu první poloviny 18. století. K současnému archivnímu uložení opisů slezských žerotínských testamentů viz poznámky č. 10 a 94.

¹⁴⁵ KRÁL, P.: *Mezi životem a smrtí*, s. 18.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 17. V testamentu Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic (1688), manželky meziříčského Bernarda Ferdinanda ze Žerotína, se tak např. dočteme následující: „*pročež o takovém časným jmění a zboží mým, nyní dokud z boží milosti při dobrým zdraví jak na těle tak i na rozumu i při dokonalé paměti se vynacházím, jsem sobě umínila tuto poslední vůli a kšaft učiniti a na papír postaviti dáti, jak následuje*“, viz MZA Brno, fond C2, sig. Z11, kart. 286, fol. 4r.

¹⁴⁷ KRÁL, P.: *Mezi životem a smrtí*, s. 18–25.

¹⁴⁸ Originál testamentu je uložen v MZA Brno, fond C2, sig. Z32, kart. 288, fol. 27r–34r. Kolem úmrtí Jana Jáchyma ze Žerotína panují doposud nevyřešené otázky, týkající se data šlechticova úmrtí. Literaturou je za den Janovy smrti obvykle pokládán 8. květen 1716, což hlásá nápis na mramorové desce kryjící schránku s Žerotínovým srdcem, jež byla uložena do staré rodové krypty pod velkolosinským farním kostelem, viz JAŠŠ, R.: *Kostel sv. Jana Křtitele ve Velkých Losinách*, s. 50, 52. Samotný testament pak navzdory své jinak náležitě úpravě neuvádí dataci, jeho autor prozradil pouze to, že byl vypracován v „*Kay[ser]l[iche] Residentzstadt Wien*“. Drahomír Polách, jenž pracoval s opisem deponovaným ve fondu RA Žerotínů, soudil, že poslední vůli Žerotín napsal 9. května 1716, blíže POLÁCH, D.: *Kaplička Nejsvětější Trojice a Jákobův pramen na Kožušné u Maršíkova*. In: POLÁCH, D.: *Historické toulky Šumperskem*. III. díl. Štíty 2018, s. 75–76. Toto datum se ale ve skutečnosti vztahuje k převzetí testamentu úředníky brněnského moravského královského tribunálu, jejichž úlohou bylo poslední vůli připravit k publikování („+ *Præs[entatum] den 9ten May 1716*“). Veřejně publikována byla o tři dny později 12. května 1716 a k jejímu zaknihování došlo 22. září téhož roku. Do svého deníku naposledy psal 16. dubna 1716, viz VOKÁČOVÁ, P.: *Příběhy o hrdé pokoře*, s. 149–150.

Bruntálského z Vrbna (1675–1753) a úředníka české dvorské kanceláře Jana Kryštofa rytíře z Freienfelsu († 1733).¹⁴⁹

Pokud šlo o výběr testamentárních svědků, volili ostatní Žerotínové podobně. Přirozená byla přítomnost šlechtických „pánů a přátel“, posilující neformální komunikaci mezi jednotlivými rody.¹⁵⁰ Stvrzovat žerotínské kšafy přicházeli příbuzní, sousedé, nebo elitní zástupci zemských úřadů či vysoce postavení dvořané, což ostatně přesvědčivě dokládá výše uvedený příklad hraběte Jana Jáchyma. Jestliže se ale testament začal psát na poslední chvíli, nebylo pochopitelně ihned možné svolat požadovaný počet urozených svědků. Poslední vůli z meziříčské větve pocházejícího Františka Ludvíka ze Žerotína a na Přerově (1669) tak kromě tří pánů pečetil i František Jan Cornelius, farář z Předmostí u Přerova.¹⁵¹ Naléhavost je znatelná také v případě závěti Karolíny Podstatské z Prusinovic (1765), mladé manželky losinsko-vízmberského Ludvíka Antonína hraběte ze Žerotína, která umírala po vyčerpávajícím porodu.¹⁵² Než by na losinský zámek stavovsky rovní svědci dorazili, mohlo by být už pozdě a tak se pod dokumentem objevily podpisy a pečeti Karolínina lékaře Josefa Poltzera a pěti vrchnostenských úředníků.

Jak vidno, běh života přinášel rozličné situace, během nichž nebylo možné definovaný ideál kšaftování naplňovat; pokud se zůstavitelé pro sepsání testamentu rozhodli až na smrtelné posteli, tedy několik okamžiků před odchodem na věčnost, kdy se fyzický stav jejich tělesné schránky začal povážlivě zhoršovat, bylo nutné, aby svou závěť někomu nadiktovali, případně ji nechali celou napsat člověku s dostatečnými zkušenostmi, nejčastěji zaplacenému odborníkovi.¹⁵³ Karel Jindřich ze Žerotína se takto musel v ranních hodinách 24. ledna 1652 vypravit z Vízmerku do nedalekého Šumperku, aby zdejší městskou radu požádal o zapisovatele, který by byl ochoten vyhotovit závěť jeho umírajícímu nekatolickému otci Přemyslavovi (II).¹⁵⁴ Šumperští konšelé s poukazem na dobré sousedské vztahy souhlasili

¹⁴⁹ MZA Brno, fond C2, sig. Z32, kart. 288, fol. 33v.

¹⁵⁰ K problematice přátelských vazeb české raně novověké šlechty blíže BŮŽEK, V.: „*Páni a přátelé*“ v *myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku*. Český časopis historický, 100, 2002, č. 2, s. 229–264.

¹⁵¹ MZA Brno, fond C2, sig. Z123, kart. 298, fol. 10r.

¹⁵² Tamtéž, sig. Z92, kart. 298, fol. 11r.

¹⁵³ KRÁL, P.: *Mezi životem a smrtí*, s. 18, srov. KRÁL, P.: *Smrt a pohřby*, s. 87.

¹⁵⁴ „ (...) *wie daß hier Heüthe zur vndt Gefetzten Dato morgens nach Zehen Vhr Von /:titul:/ Ihr Gnaden Herrn, herrn Primislao dem Elteren Freyherrn Von Scherotin, herrn auf Vllerstorff vnnnd Wiefenberg durch dero Geliebten herrn Sohn /:titul:/ herrn Carl Heinrichen, auch freyherrn von Scherotin, so wohl schriftlichen alßo auch mientlichen Von der zur Abgefertigten Brambten Angelangt, vnnnd erfuchet worden, Weilen yetzt hochgedacht Ihr Gnaden Gott der Allmechtige mit Merckhlicher Leibes schwachkeit heimb Gefuchet, Aber in Berachtung daß Sie, die Kranckheith Zur nehmen Verfpüret, Vndt zu wieder Erlangung Voriger Gefundheith, sich nach schlechte Hoffnung Anließe, man auch nicht Weiß nach Gefichert, Wie die fälle Zuebeschehen Pflegen, in deme nichts Gewießers Alß der Todt, nichts Vngewifers Aber Alß deffen Struck [?] darumb begehreten Sien noch bey Guetter*

a uvolili, že k protestantskému Žerotínovi na Vízemberk pošlou městského rychtáře Fridricha Purrera a samotného purkmistra Kašpara Hüttera, kteří zápis ještě onoho dne v odpoledních hodinách řádně sepsali.¹⁵⁵ Předsmrtná slabost a z ní pramenící neschopnost uchopit psací pomůcku přiměla k použití cizí ruky také meziříčskou Marii Alžbětu Sidonii ze Žerotína (1699), ovdovělou hraběnkou z Rödernu, jež byla v necelých čtyřiceti letech upoutána na smrtelné lože. Značné úsilí, které nemocná šlechtična vložila do sotva čitelného podpisu, je patrné i po více než 320 letech.¹⁵⁶ Sepsat poslední vůli potřeboval i František Ludvík ze Žerotína a na Přerově (1669), nebo jeho o generaci mladší falkenberský jmenovec František Ludvík hrabě ze Žerotína (1731).¹⁵⁷ Tímto způsobem probíhající tvorbu testamentu si nutně nemusíme představovat tak, že písař seděl u postele a slovo od slova přenášel na papír body, zaznívající z úst umírajícího. V prostředí urozených nebylo ničím neobvyklým, když písař obdržel už předpřipravený koncept, který zpravidla jenom kaligraficky přepsal.¹⁵⁸ Odlišná situace potom panovala v momentě, kdy sice zůstavitel či zůstavitelka byli pevného zdraví, avšak neměli dostatečné právní povědomí a text kšaftu nechtěli koncipovat sami. V takovém případě přicházeli na řadu právní zástupci, schopní zformulovat logicky strukturovaný a navíc po právnické stránce pregnantní zápis – tuto variantu např. zvolila Františka Eleonora Podstatská z Prusinovic, druhá manželka meziříčského Bernarda Ferdinanda ze Žerotína, jež 13. června 1688 svěřila tvorbu svého testamentu do rukou advokáta dr. Jiřího Tomáše Sabatina.¹⁵⁹

Očekávanou událostí bývalo veřejné publikování testamentu, jež na Moravě zajišťovali pověření úředníci královského tribunálu. Poté co prostudovali nebožtíkovu poslední vůli a obeznámili se se všemi právními náležitostmi, které se k ní pojily, svolali pozůstalé dědice obvykle do Brna a s obsahem závěti je seznámili. Doba od úmrtí po publikování byla velmi variabilní; když dne 6. září 1692 zemřel Bernard Ferdinand ze Žerotína, trvalo deset dní, než byla agenda tribunálem nachystána k publikování a jeho dědici navíc museli úředníkům odvést předepsanou taxu ve výši 450 rýnských.¹⁶⁰ Po smrti Maxmiliána Františka ze Žerotína z losinsko-vízberské větve čekali pozůstalí pouze pět dní, od 29. března 1706 do 3. dubna téhož roku.¹⁶¹ Administrativní kolečko se ale občas zadrhlo, jako např. v případě publikování testamentu Marie Františky hraběnkou z Herbersteinu, vdovy po losinském Janovi Ludvíkovi ze

Vormunfft, Verstandt Ihren Letzten Willen, Testament Oder Disposition Von Todtes Wegen (...)“, viz ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 161, sig. III/3, fol. 1r.

¹⁵⁵ Tamtéž, fol. 1v–2r.

¹⁵⁶ MZA Brno, fond C2, sig. R19, kart. 179, fol. 18v.

¹⁵⁷ Tamtéž, sig. Z123, kart. 298, fol. 3r–10v; tamtéž, sig. Z45, kart. 290, fol. 40r–48v.

¹⁵⁸ KRÁL, P.: *Mezi životem a smrtí*, s. 18; srov. KRÁL, P.: *Smrt a pohřby*, s. 87.

¹⁵⁹ MZA Brno, fond C2, sig. Z11, kart. 286, fol. 7r.

¹⁶⁰ Tamtéž, sig. Z14, kart. 286, fol. 8r.

¹⁶¹ ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 172, sig. III/3, fol. 7v.

Žerotína (1691–1761). Šlechtična zemřela 5. dubna 1763 ve Vídni a ještě ten samý den byl její testament publikován za účasti zetě Jana Adama hraběte z Herbersteinu (1720–1782) při úřadu dolnorakouského zemského kancléřství.¹⁶² Protože se však závěť zabývala i movitým majetkem, v hojné míře spočívajícím na Moravě, požadoval královský tribunál jeho opětovnou publikaci, jež se uskutečnila až 5. července 1763. Do trhového kvaternu kraje olomouckého byl pak dokument intabulován teprve 31. srpna 1763.

Publikováním testamentu vyšlo najevo, jak si zůstavitelky či zůstavitelé přáli rozdělit svůj majetek. Kostelům, klášterům, špitálům i církevním institucím byly nejčastěji odkazovány velké peněžní částky, hlavní dědicové zpravidla převzali největší díly pozemkové držby a další blízké osoby (např. příbuzní, služební personál) mohly obvykle počítat s menšími sumami, případně klenoty či předměty denní potřeby, případně dalšími rozličnostmi. Namátkou přerovský pán František Ludvík odkázal testamentem svému sekretáři 500 zlatých rýnských, komorníkovi 300 zlatých rýnských, pážeti 100 zlatých rýnských, kuchaři 100 říšských tolarů, trumpetistovi a lokajovi shodně po 50 zlatých rýnských a dvěma kočím dohromady 40 zlatých rýnských.¹⁶³ Maxmilián František přenechal švagrovi Františkovi Michalovi Šubířovi z Chobyně († 1738) zelený kočár, jeho bratr Jan Jáchym zase pamatoval na svého „*befsten und liebsten freundt*“ Erdmanna Kryštofa Pruskovského z Pruskova (1676–1753), jemuž odkázal nejlepšího koně ze své stáje, celou ekvipáž a dvě pušky s pistolí.¹⁶⁴ František de Paula Josef postoupil meziříčskému kaplanovi Křenkovi svůj velký kožich z liščí kožešiny a sestře Marii Anně, prov. Pražmové z Bílkova (1726–1786), celou galanterii, zlaté medaile a modrý porcelán.¹⁶⁵ A tak dále, a tak podobně.

Jestliže bylo sepsání testamentu pokládáno za součást řádné přípravy na dobrou smrt, nabízí se otázka, s jak velkým předstihem se barokní Žerotínové myšlenkou na odchod ze světa smrtelníků zaobírali.¹⁶⁶ Pokud pomineme hypotetickou existenci testamentárních konceptů (které z žerotínského prostředí k dispozici nemáme) a zaměříme se pouze na ty kšafy, u nichž bezpečně známe datum porízení,¹⁶⁷ můžeme získat relativně výmluvný obrázek: k brzkému

¹⁶² MZA Brno, fond C2, sig. Z91, kart. 296, fol. 28r–28v.

¹⁶³ Tamtéž, sig. Z123, kart. 298, fol. 6r–6v.

¹⁶⁴ ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 172, sig. III/3, fol. 6r; MZA Brno, fond C2, sig. Z32, kart. 288, fol. 32v.

¹⁶⁵ MZA Brno, fond C2, sig. Z78, kart. 294, fol. 142r, 143r.

¹⁶⁶ Tomáš Malý konstatoval, že „*přes veškeré snahy dobové literatury (a jistě i samotných duchovních) lidé návody na včasné porízení nerespektovali*“, viz MALÝ, T.: *Smrt a spása*, s. 93.

¹⁶⁷ Krom už výše citovaného testamentu Jana Jáchyma ze Žerotína je zcela bez datace také unikátně dochovaný opis poslední vůle Anny Terezie Stillfriedové z Rathenitz († post 1713), vdovy po falckenberském Siegfriedovi Erdmannovi. Z jistých skutečností (zmínka o smrti dcery Anny Karolíny prov. z Hodic († 1710), opomíjení vnuka Františka Siegfrieda ze Žerotína († 1713) a vnučky Johany ze Žerotína (* 1715)) je sice možné vydedukovat, že byl text napsán někdy mezi léty 1713–1715, ale i toto upřesnění je pro potřebu analýzy bezpředmětné, viz ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 186, sig. III/3, fol. 1r–9r. Matriční záznam o Annině úmrtí nebyl prozatím nalezen.

sepsání poslední vůle se v letech 1652–1777 odhodlalo pouze sedm jedinců.¹⁶⁸ U těchto členů a členek rodu navíc nelze dostatečně prokázat, zda šlo v jejich případech o zodpovědnou přípravu na smrt, anebo reakci na zhoršující se zdravotní stav, jenž se posléze zlepšil, nicméně napsané závěti už zůstaly platnými – takto je možné vnímat poslední pořízení žerotínských manželek Alžběty Juliány z Oppersdorffu (4. března 1667) a Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic (13. června 1688), které se příchodu nečekané smrti obávaly v souvislosti s náročným těhotenstvím.¹⁶⁹ Obě dámy sice tenkrát nezemřely, ale mít předem vyhotovený testament bylo za této situace znakem moudré prozíravosti. S předstihem se na smrt chystal i falkenberský Karel Jindřich († 1716), který nalezl kariérní uplatnění v „*Christh Catholische Vnd Militarischen gebrauch*“ a coby důstojník falcko-neuburského kyrysnického regimentu tedy musel počítat s možností, že se z tehdy probíhajících válek o španělské dědictví již živý nevrátí.¹⁷⁰ Dalších dvanáct Žerotínů a Žerotínek se pak otázkou ustanovení poslední vůle začalo zabývat v podstatě *ad hoc* teprve tehdy, kdy už jasně viděli, že jejich životy došly svého pozemského konce. Dobu mezi pořízením testamentu a datem úmrtí zachycuje následující schéma.

Tabulka č. 1 – doba mezi pořízením testamentu a datem úmrtí v rodu Žerotínů mezi léty 1652–1779.

Jméno	Datum testamentu	Datum úmrtí	Větev¹⁷¹
Přemyslav (II.)	24. 1. 1652	24. 1. 1652	L-V
Marie Kunhuta roz. Pruskovská	17. 7. 1653	18. 7. 1653	M
Anna Sidonie	1. 5. 1659	post 1664	L-V

¹⁶⁸ Více než rok před smrtí byl sepsán testament Anny Sidonie ze Žerotína, prov. z Burghausu a na Stolzu (naps. 1659, † post 1664), Alžběty Juliány z Oppersdorffu, prov. ze Žerotína (1667, †1669), Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic, prov. ze Žerotína (červen 1688, † říjen 1689), falkenberského Karla Jindřicha ze Žerotína (1712, † 1716), Ludoviky Karolíny ze Žerotína (1738, † 1750), Jana Ludvíka ze Žerotína (1741, † 1761) a Michaela Josefa ze Žerotína (1777, † 1779).

¹⁶⁹ ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 164, sig. III/3, fol. 1r–8v; MZA Brno, fond C2, sig. Z11, kart. 286, fol. 5r–7r. Historička Jana Ratajová v souvislosti s těhotenstvími raně novověkých šlechtičen připomíná drsné, nicméně přílehlavé přísloví francouzského původu, znějící: „*Femme grosse a un pied dans la fosse*“ (tj. těhotná žena je jednou nohou v hrobě), viz Z LISOVA, A. L. – RATAJOVÁ, J. (ed.): *Rodinné paměti*, s. 46.

¹⁷⁰ ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 174, sig. III/3, fol. 1r–6v.

¹⁷¹ Použité zkratky představují počáteční písmena názvů jednotlivých větví rodu: F (falkenberská), L-V (losinko-vízmberská), M (meziříčská) a S (schönjohnsdorfská).

Alžběta Juliána roz. z Oppersdorffu	9. 2. 1667	15. 12. 1669	L-V
František Ludvík	12. 12. 1669	13. 12. 1669	M
Kateřina Polyxena roz. z Valdštejna	13. 12. 1679	13. 12. 1679	M
Karel Jindřich	20. 2. 1682	post 1685	L-V/S
Františka Eleonora, roz. Podstatská	13. 6. 1688	23. 10. 1689	M
Bernard Ferdinand	17. 7. 1692	6. 9. 1692	M
Marie Alžběta Sidonie	4. 7. 1699	4. 7. 1699	M
Maxmilián František	10. 3. 1706	29. 3. 1706	L-V
Karel Jindřich	12. 5. 1712	27. 2. 1716	F
František Ludvík	26. 4. 1731	26. 4. 1731	F
Ludovika Karolína	28. 7. 1738	10. 10. 1750	L-V/F
Jan Ludvík	7. 6. 1741	11. 5. 1761	L-V
František de Paula Josef	5. 11. 1755	29. 12. 1755	F
Marie Františka, roz. z Herbersteinu	3. 4. 1763	5. 4. 1763	L-V
Karolína roz. Podstatská	23. 4. 1765	29. 4. 1765	L-V
Michael Josef	29. 4. 1777	5. 1. 1779	F

Jestliže pohlédneme na uspořádání žerotínských testamentů, zjistíme, že se až na individuální a zhusta marginální zvláštnosti v zásadě neliší od ideální struktury, načrtnuté historikem Pavlem Králem.¹⁷² Výrazně specifickým charakterem disponují pouze závěti Přemyslava (II.) ze Žerotína, Marie Kunhuty Pruskovské z Pruskova a její snachy Kateřiny Polyxeny z Valdštejna, jež si zaslouží zvláštní pozornost.¹⁷³ Také tyto texty obsahují nařízení a odkazy dědicům či pečetě svědků,¹⁷⁴ avšak na rozdíl od klasických závětí nejsou psány v první osobě jednotného čísla a nenajdeme v nich ani bohobojnou invokaci nebo smířené rozjímání o nevyhnutelnosti smrti – máme totiž co dočinění s v žerotínském prostředí vzácně se vyskytujícími úředními záznamy o ústním posledním pořízení.¹⁷⁵ Charakter těchto dokumentů, determinovaný extrémní časovou tísni, byl do velké míry proniknut myšlenkovými vklady povolanych zapisovatelů, kteří se při jejich tvorbě pasovali do role sdílných pozorovatelů. V případě Přemyslava (II.) šlo o zástupce šumperské městské samosprávy, u Marie Kunhuty stanuli úředníci niského knížectví a umírající Kateřina Polyxena z Valdštejna svou vůli diktovala lékaři a moravskému zemskému fyzikovi dr. Janovi Ferdinandovi Hertodovi (1645–1724). Kromě poznamenání testamentárních odkazů všichni jmenovaní shodně popisují, kde dotyční leželi, jaký byl jejich fyzický stav, někteří dokonce uvádějí přímou řeč. Byť Žerotínové po celé 17. a 18. století nevyprodukovali žádný vznosný popis umírání, tyto tři zajímavé spisy je dostatečně nahrazují. K jejich řeči se ale dostaneme až o několik odstavců níže.

2. 2. Bohu i církvi

Poslední vůle katolické šlechty raného novověku jsou do sytosti naplněny myšlenkami na nebe a spásu. Věty se hemží vzýváním jména Božího, odkazy na Kristovu oběť, mariánskou úctou i respektem ke světcům. Už úvodní invokace dá čtenáři jasně na srozuměnou, že má před sebou testament zbožného katolíka, což vzápětí umocňují meditace nad pomíjivostí lidského života. Byť právě tato místa byla nepochybně silně ovlivněna dobovou topikou a jejich přítomnost nebylo možné opomenout, nelze podíl testátorů na jejich formulování plně

¹⁷² KRÁL, P.: *Mezi životem a smrtí*, s. 26–27; KRÁL, P.: *Smrt a pohřby*, s. 94.

¹⁷³ ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 161, sig. III/3, fol. 1r–4v; MZA Brno, fond C2, sig. Z3, kart. 285, fol. 3r–7v; tamtéž, sig. Z121, kart. 298, fol. 3r–5r.

¹⁷⁴ Tvrzení o pečetích bezesbytku platí pouze v případě Kateřiny Polyxeny z Valdštejna, zbylé dvě písemnosti jsou dochovány jenom jako opisy, takže místo ohlášených pečetí se pod nimi objevuje značka *locus sigilli*, v případě Přemyslava opisu pak také pečeť užívaná moravským královským tribunálem, otisklá pod krytem papíru.

¹⁷⁵ Pavel Král ve svém rozsáhlém souboru editovaných posledních vůlí, čítajícím celkem 101 českých i německých textů, předkládá pouze dva dokumenty, které je s žerotínskými spisy možné srovnávat. První byl napsán před smrtí Bohuslava Tetoura z Tetova v roce 1558 a druhý roku 1584 na přání umírající Markéty Čejkové z Radíče. Poslední vůle Přemyslava (II.), Marie Kunhuty Pruskovské z Pruskova a Kateřiny Polyxeny z Valdštejna jsou tedy výrazně mladší. Pořízení paní Čejkové z Radíče bylo ale koncipováno v první osobě čísla jednotného a od zaznamenaných ústních pořízení Žerotínů se tak výrazněji odlišuje., viz KRÁL, P.: *Mezi životem a smrtí*, s. 138–139, 236–239.

relativizovat.¹⁷⁶ Šablonovitost je nicméně typická pro úvodní invokace, v nichž se takřka s železnou pravidelností setkáváme se jmény Nejsvětější Trojice, což v myslích tehdejší lidí dělalo z „obyčejného“ právního dokumentu zvláštní písemnost, posvěcenou přítomností samotného Boha.¹⁷⁷ Konzervativní přístup byl v tomto směru typický také pro Žerotíny, jejichž testamentární vzývání jmen Božích nedoznalo během 17. a 18. věku prakticky žádných změn:

- „*Im Nahmen der Allerheyligsten, vnd vnzertheilten dreÿfaltigkeit, Gott des Vatters, Gott des Sohns, vnd Gott des heÿligen Geistes, Amen*“ – František Ludvík ze Žerotína (12. prosince 1669).¹⁷⁸
- „*Im Nahmen der Allerheÿligsten VnZertheilten Dreÿfaltigkeith. Gottes Vatters, Sohns, Vnd heÿl[igen] Geistes amen*“ – Bernard Ferdinand ze Žerotína (17. července 1692).¹⁷⁹
- „*In Nahmen der Allerheÿligsten Dreÿfaltigkeit Gottes, des Vatters, Sohnes, und heÿl[igen] Geistes*“ – Anna Terezie Stillfriedová z Rathenitz (post 1712).¹⁸⁰
- „*In Nahmen der Aller heÿligten und unzertheilten dreÿ Faltigkeit Gottes Vatters, Sohns und heÿligen Geistes Amen*“ – Jan Ludvík ze Žerotína (7. června 1741).¹⁸¹
- „*In Nahmen der Allerheiligsten Dreifaltikeith Gott des Vatters, Sohns und heiligen Geistes Amen*“ – Michael Josef ze Žerotína (29. dubna 1777).¹⁸²

Opakování standartních náboženských schémat je charakteristické i pro meditativní části testamentů, což ale neznamená, že někteří zůstavitelé či zůstavitelky nevolili osobitější styl vyjádření. Alžběta Juliána z Oppersdorffu se v úvahách utíkala k Panně Marii, svému strážnému andělovi, sv. Josefovi a dalším svatým patronům a patronkám.¹⁸³ Za osobního patrona sebe samé pak explicitně označila sv. Václava, jehož kultu byla horlivou ctitelkou;¹⁸⁴

¹⁷⁶ HRBEK, J.: *Proměny valdštejnské reprezentace*, s. 241.

¹⁷⁷ KRÁL, P.: *Mezi životem a smrtí*, s. 27–28.

¹⁷⁸ MZA Brno, fond C2, sig. Z123, kart. 298, fol. 3r.

¹⁷⁹ Tamtéž, sig. Z14, kart. 286, fol. 3r.

¹⁸⁰ ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 186, sig. III/3, fol. 1r.

¹⁸¹ Tamtéž, inv. č. 183, sig. III/3, fol. 1r.

¹⁸² MZA Brno, fond C2, sig. Z109, kart. 298, fol. 91r.

¹⁸³ „(...) *auch meine Seel zwar nicht auß einigen meiner Verdiensten, sondern auß Lauterer Gott Barmhertzigkeith durch die Vorbitt seiner Allerheÿligsten Mutter Maria, Meines heÿl[igen] Schutz Engels, des heÿl[ige] Josephs, und andern heÿl[igen] Patronen und Patroninen*“, ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 164, sig. III/3, fol. 1v.

¹⁸⁴ Alžběta Juliána z Oppersdorffu byla dcerou konvertitů Jana Otty z Oppersdorffu (1584–1646) a na Častolovicích a jeho manželky Anny Magdaleny Rabenhauptové ze Suché (1600–1644). Jan Otta byl po přiklonu ke katolictví v roce 1623 jmenován císařským tajným radou a zasedl v reformační komisi hradeckého kraje, jejímž cílem bylo v oblasti vymýtít nekatolické nauky. Patřil k podporovatelům jezuitské koleje v Jičíně a mezi léty 1625–1630 poskytoval v Častolovicích přístřeší osirelému Bohuslavovi Balbínovi, pozdějšímu jezuitskému historikovi, který s Alžbětou Juliánou a Přemyslavem (III.) ze Žerotína udržoval v pozdějších letech korespondenční kontakt. Není bez zajímavosti, že právě Balbín patřil k předním propagátorům staroboleslavského kultu sv. Václava a jeho babičky sv. Ludmily. K častolovickým Oppersdorffům blíže VÁCLAVÍK, Jiří: *Častolovice*. Častolovice 2008, s. 77–78.

odkaz přemyslovského středověkého světce se jejím životem vinul jako červená nit – s Přemyslavem (III.) ze Žerotína uzavřela svátost manželství ve svatováclavské kapli Pražského hradu, prvorozeného syna dala pokřtít na jméno Václav Felix (1656–1661) a zmínku o dávném knížeti nechala zakomponovat i do své poslední vůle.¹⁸⁵ V závětech Alžbětina přímého potomstva se poté důvěra ve svaté přímluvce objevuje vícekrát: syn Maxmilián František vzýval Pannu Marii, anděla strážného i „*meinen heyligen Lieben Patronen*“, vnuk Jan Ludvík doufal, že jej do nebeské slávy přivede také pomoc sv. Jana Křtitele a další vnuk, Michael Josef, se spoléhal na své „*Schutz Patronen*“.¹⁸⁶ Duše je testamenty poručována do rukou Hospodinových a doufání ve věčné spasení bylo klasicky opíráno o prolitou krev Ježíše Krista.¹⁸⁷ Tělo se odkazovalo zemi a dědicové byli povinni s ním nakládat s náležitou úctou.¹⁸⁸

Co ale o vnější zbožnosti a oddanosti církevnímu učení žerotínských testátorek a testátorů vypovídá nejvíce, jsou peněžní legáty, učiněné ve prospěch farních společenství, kostelů, klášterů nebo špitálů.¹⁸⁹ Katolické duchovenstvo, těmito dary obdařené, pak mělo za zemřelé sloužit mše svaté a tím významně napomáhat osvobození jejich duší z očištěnce, pakliže by se tam Božím rozhodnutím dostaly.¹⁹⁰ Tato úloha nejčastěji ležela na bedrech řeholního kléru, k němuž se s podobnými očekáváními utíkali též Žerotínové. Umírající Maxmilián František nechal mezi řeholníky rozdělit celkem 500 zlatých, 15 zlatých přenechal velkolosinskému špitálu na almužny a farnosti v Rožnově pod Radhoštěm odkázal sumu 1 000 zlatých na stavbu nového kostela.¹⁹¹ Jeho bratr Jan Jáchym si případnou cestu z očištěnce pojistil 300 zlatými pro šumperské dominikány, 200 zlatými pro minority z Nisy a hlavně 500 zlatými pro velkolosinskou farnost, přičemž tamního faráře pověřil sloužením zádušních mší vždy ve výroční den úmrtí sebe a svého předčasně zemřelého syna Karla Antonína Viléma (1689–

¹⁸⁵ Testament Alžběty Juliány z Oppersdorffu je v žerotínském prostředí jedním z mála příkladů posledních pořízení, v nichž jsou přímo uvedena jména osobních svatých patronů. Jméno sv. Václava se objevuje až v samém závěru: „*So geshehen an tag der Verfehung des heyl[ige] Wenceslai Meines Patrons*“, viz ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 164, sig. III/3, fol. 8v.

¹⁸⁶ ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 172, sig. III/3, fol. 1v; tamtéž, inv. č. 183, sig. III/3, fol. 1v; MZA Brno, fond C2, sig. Z109, kart. 298, fol. 91r. Z analýzy historika Tomáše Malého vyplývá, že v testamentech brněnských měšťanů 17. a 18. století se strážní andělé coby nebeští přímluvci objevovali spíše zřídka. Převládala Panna Marie, různí světci a světice, blíže MALÝ, T.: *Smrt a spása*, s. 120.

¹⁸⁷ Kupř. konvertita schönjohndorfský Karel Jindřich se s odkazem duše vyrovnal v roce 1682 takto: „*Anfänglichlichen Befehl ich mich im Leben und Sterben, meinem Getraüen Heylande Jesu Christu der wolle die mit feinem Bluet Thuer erlöfete Seele, in der Stunde meines absterbens, zu feinen Gnaden händen nehmen*“, viz ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 166, sig. III/3, fol. 1r–1v; srov. KRÁL, P.: *Mezi životem a smrtí*, s. 36–38.

¹⁸⁸ KRÁL, P.: *Mezi životem a smrtí*, s. 38.

¹⁸⁹ Obecně k tomuto typu odkazů např. HRDLIČKA, J. – HAVLÍK, Jiří M. – BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, Kateřina – HNILICA, Ondřej: *Telčští měšťané a jezuitská kolej*. In: ČORNEJOVÁ, Ivana – HAVLÍK, J. M. – HRDLIČKA, J. (a kol.): *Telč a jezuité. Řád a jeho mecenáši*. Praha 2020, s. 167–202.

¹⁹⁰ Blíže MALÝ, T. – SUCHÁNEK, P.: *Obrazy očištěnce*, s. 43–52.

¹⁹¹ Z oněch 500 zlatých po 100 zlatých dostali piaristé z Lipniku nad Bečvou a zbytek byl vždy stejným způsobem rozdělen mezi olomoucké dominikány, františkány, kapucíny a minority, viz ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 172, sig. III/3, fol. 2r.

1712).¹⁹² Anna Terezie Stillfriedová z Rathenitz předem určila, kolik bohoslužeb má být za její duši odslouženo – dohromady 1 000 zádušních mší měli duchovní celebrovat v konkrétních kostelích a kláštorech a nejmenovaný počet bohoslužeb pak měl proběhnout i na vyhlášených mariánských poutních místech Wartha (dnes Bardo), Albendorff (Vambeřice/Wambierzyce) a Piekary (Piekary Śląskie) ve Slezsku.¹⁹³ Ve stejném duchu si roku 1755 počínal také její vnuk František de Paula Josef ze Žerotína, jenž si dokonce přál odsloužit 1 200 mší svatých, z toho 300 u trinitářů v Zašové, 300 u augustiniánů kanovníků ve Fulneku, dalších 300 pak u rovněž fulneckých kapucínů a zbylých 300 mší se mělo odbyť v různých kostelích olomoucké diecéze.¹⁹⁴

Rozjímání nad Bohem, věcmi posledními a věčnou spásou se ale přirozeně neomezovalo jenom na testamenty, naopak od základu prostupovalo každodenním myšlením a mezi veškerým shonem všedního života nutilo alespoň k občasnému usebrání, což ostatně věrně ilustrují deníkové záznamy Jana Jáchyma, mezerovitě dochované pro léta 1704–1716.¹⁹⁵ Přestože podle historika Jiřího Sehnala byla Žerotínova bohatá náboženská aktivita „*spíše konvenční složkou jeho života než niternou potřebou*“, ani severomoravský urozenec se na vrcholu svých sil nestavěl k hrozbě smrti a jejímu religióznímu přesahu přezíravě.¹⁹⁶ S vírou naslouchal kázáním duchovních a jejich pasáže, včetně těch útěšných o věcech posledních, si s obdivuhodným zápalem přepisoval na stránky diarií. Oblíbil si častou modlitbu růžence, jež měla Panna Marie obdařit různými milostmi, projevujícími se také v hodině smrti. Snažil se o časté zpovídání, přijímání Těla Kristova a samozřejmě o hojnou účast na bohoslužbách.¹⁹⁷ Když 1. ledna 1704 začal psát svůj nový „*Schreib Calendar*“, nezapomenul tak učinit ve jménu Nejsvětější Trojice.¹⁹⁸ Je otázkou, nakolik jsou jeho deníky produktem autostylizace, nicméně vzhledem k tomu, že si se stoickou upřímností zaznamenával celou řadu nelichotivých záležitostí (např. když zaspal mši svatou, při hře ošdil biskupa olomouckého nebo udržoval

¹⁹² MZA Brno, fond C2, sig. Z32, kart. 288, fol. 29r–29v.

¹⁹³ Ve farním kostele ve Falkenbergu mělo být odslouženo 200 mší a 200 bohoslužeb bylo též přikázáno kapucínům v Nise, františkánům v Nise, kapucínům v Břehu a dominikánům v Opoli, viz ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 186, sig. III/3, fol. 1v–2r. Stejný počet mší svatých chtěli za svou duši nechat odsloužit též oba její synové Karel Jindřich a František Ludvík, blíže tamtéž, inv. č. 174, sig. III/3, fol. 2v; MZA Brno, fond C2, sig. Z45, kart. 290, fol. 41r. Podobné množství odsloužených mší však v první polovině 18. století nebylo ničím neobvyklým, jak dokládají např. poslední vůle příslušníků vysoce postaveného olomouckého kléru, viz ZUBER, Rudolf: *Osudy moravské církve*. I. díl, s. 234.

¹⁹⁴ MZA Brno, fond C2, sig. Z78, kart. 294, fol. 140v–141r.

¹⁹⁵ ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 445, sig. V-2275/1-21, sv. 58–78, *Deníky Jana Jáchyma z Žerotína*.

¹⁹⁶ SEHNAL, Jiří: *Deníky Jana Jáchyma ze Žerotína. Životní styl českého šlechtice v době vrcholného baroka* (dále jenom *Deníky*). Časopis Matice moravské, 119, 2000, č. 2, s. 367–389.

¹⁹⁷ Sehnalem naznačované teze o Žerotínově náboženské povrchnosti odmítla podrobná analýza šlechticových deníků z pera historičky Petry Vokáčové, viz VOKÁČOVÁ, P.: *Příběhy o hrdé pokoře*, s. 96–157, obzvláště pak s. 150, 154.

¹⁹⁸ ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 445, sig. V-2275/1-21, sv. 58, fol. 2r.

mimomanželský poměr), je nanejvýš pravděpodobné, že jeho zápisy nejsou od reality nijak zvlášť vzdálené.¹⁹⁹

V náboženském životě meziříčské a zejména falkenberské větve rodu hrál důležitou roli milostný obraz Panny Marie Zašovské, jehož věhlas se šířil z původně malého dřevěného kostela ve vsi Zašová, ležící na rožnovsko-krásenském panství.²⁰⁰ Bernard Ferdinand patřil i se svou dcerou a druhou chotí k velkým ctitelům divotvorného obrazu a v den své smrti, tj. 6. září 1692, k němu „*ofěrovati jest ráčil tři kúsky stříbra na jedné tabuli, aksamit jest na ní černý*“.²⁰¹ Ještě daleko intenzivnější etapa ve vztahu Žerotínů k zašovské Bohorodičce se začala psát o zhruba dvaadvacet let později za působení tehdejšího majitele panství Karla Jindřicha, který se během válek o španělské dědictví dostal na bojiště dalekého Španělského Nizozemí a v kritické situaci, uprostřed bitevní vřavy, dal slib Panně Marii, které se zavázal, že pokud přežije, nechá na její počest vystavět nový kostel právě v Zašové.²⁰² Plukovníkovy úpěnlivé prosby byly vyslyšeny, ve válce nepadl a tak mohla být v létě 1714 zahájena stavba nového barokního poutního kostela. Protože Karel Jindřich zemřel už roku 1716, chopil se financování a organizace stavebních prací jeho mladší bratr a dědic František Ludvík ze Žerotína; na poměry roubené valašské vesnice velkolepá architektura byla benedikována 15. července 1725 a ještě téhož roku se při její severní straně začaly rýsovat základy budoucího kláštera trinitářů.²⁰³ O projekt se velmi živě zajímali i losinsko-vízemberští příbuzní, vdova po hraběti Janovi Jáchymovi Ludovika Vilemína z Lilgenau († 1737) a její syn Jan Ludvík, kteří jej společně

¹⁹⁹ SEHNAL, J.: *Deníky*, s. 373; VOKÁČOVÁ, P.: *Příběhy o hrdé pokoře*, s. 138–142.

²⁰⁰ Dějiny mariánského poutního místa v Zašové byly poprvé systematicky zpracovány římskokatolickým duchovním Františkem Šigutem (1910–1970), jenž ve svém díle stručně pojednal také o donátorech a fundátorech, viz ŠIGUT, František: *Poutní místo Zašová*. Valašské Meziříčí 1942; jeho práce byla v nedávné době překonána především badatelským úsilím Vladimíra Maňase, který se zevrubně zabýval nejstarší historií zašovského kostela a počátky trinitářského kláštera, blíže MAŇAS, V.: *Dějiny poutního místa a farnosti*. In: FIŠER, Zdeněk: *Zašová v proměnách času*. Zašová 2020, s. 527–568. Obecně k významu milostných mariánských obrazů v prostředí barokní katolické střední Evropy blíže např. ROYT, Jan: *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století* (dále jenom *Obraz a kult*). 2. doplněné a přepracované vydání. Praha 2011, s. 220–330.

²⁰¹ MZA Brno, Státní okresní archiv ve Vsetíně (dále jenom SOKA Vsetín), fond Farní úřad Rožnov pod Radhoštěm (dále jenom fond FÚ Rožnov), *Liber erectionum čili zápisy nadání kostelních kostela v Zašové* (nezinventarizovaný přírůstek k fondu), fol. 3r; srov. ŽLEBKOVÁ, Lucie: *Zbožné nadace v obcích Zašová a Veselá na základě Liber erectionum (1656–1746)*. Brno 2014, s. 67–68 (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

²⁰² Dosud nevyčerpaným zdrojem poznání k dějinám trinitářského kláštera v Zašové a jeho vazeb na Žerotíny jsou tištěné letopisy rakousko-uherské trinitářské provincie z roku 1739, viz A. S. FELICE, Johannes: *Annalium Provinciae Sancti Josephi Ordinis Excalceatorum Sanctissimae Trinitatis Redemptionis Captivorum Libri Decem* (...) (dále jenom *Annalium Provinciae Sancti Josephi*). Viennae 1739. K prameni podrobněji MAŇAS, V.: *Dějiny poutního místa a farnosti*. In: FIŠER, Z. (ed.): *Zašová v proměnách času*, s. 538–539. Výstavbě kostela a vzniku kláštera se ve svých zápiscích věnoval také zašovský rektor Jan Bartoloměj Vranečka, který byl přímým účastníkem všech dějů spojených s poutním místem v první polovině 18. století, blíže DRÁPALA, D. – TICHÁ, J. (edd.): *Tuto se všeliké památky*, s. 47–61.

²⁰³ MATYÁŠ, Jan: *Památky obce Zašová*. In: FIŠER, Z. (ed.): *Zašová v proměnách času*, s. 461–474; srov. MAŇAS, V.: *Dějiny poutního místa a farnosti*. In: Tamtéž, s. 537–543.

s některými jinými šlechtici pomáhali štědře fundovat.²⁰⁴ Počátkem třicátých let 18. století se z kostela stala jedna z předních rodových nekropolí, v níž byli falkenberští Žerotínové pohřbíváni do konce let sedmdesátých. O své výlučné postavení coby místa rodové komemorace byla Zašová připravena až josefinskými reformami, jejichž příčinou byl klášter bratří trinitářů zrušen, i vymřením falkenberské větve po meči v roce 1779.²⁰⁵

Snaha zajistit si přízeň Panny Marie Zašovské, která po smrti mohla jako silná přimluvkyně pomáhat šlechtickým duším z očistce, byla spolu s vděčností hlavní motivací, jež Žerotíny vedla k tomu, aby kostel zaplňovali votivními dary. Kateřina Polyxena z Valdštejna, manželka meziříčského Karla Jindřicha na Přerově, obdarovala do své smrti v roce 1679 starý kostel četnými cennostmi, kupř. stříbrnou tabulkou se třemi řetízky a křížkem, dvěma stříbrnými nohami nebo rouchem, jež je v inventárním soupisu popsáno jako „*vantuchový rozličným hedbávím vyšívaný*“.²⁰⁶ V podobném duchu pokračovala i Karlova druhá manželka a Kateřinina sestřenice Sylvie Polyxena z Valdštejna († 1695), která „*ofěrovati jest ráčila rouchu vantuchovú, rozličnými květy zeleným hedbávím vyšitú*“.²⁰⁷ Pochopitelně častým dárcem byl už v této souvislosti zmiňovaný majitel rožnovsko-krásenského panství a Karlův mladší bratr Bernard Ferdinand s manželkou Františkou Eleonorou Podstatskou z Prusinovic a stejným způsobem se projevoval také Bernardův dědic Maxmilián František s prvou chotí Barborou Salomenou z Talmberka (1667–1696). Frekvence udílení darů nepolevovala ani potom, co Zašová spolu s celým panstvím přešla po Maxmiliánově smrti v roce 1706 do rukou

²⁰⁴ Mezi falkenberskými a losinsko-vízmborskými Žerotíny vzniklo počátkem 18. století úzké pouto, když si František Ludvík, pozdější budovatel zašovského trinitářského kláštera, vzal 26. února 1713 v kapli velkološinského zámku za manželku Ludoviku Karolínu ze Žerotína, dceru Jana Jáchyma a Ludoviky Vilemíny z Lilgenau, viz ZAO-O, fond SbM, inv. č. 7957, sig. Šu XVI 11, pag. 172. Františkův švagr, Jan Ludvík ze Žerotína, hradil svými fundacemi mše svaté (kapitola 14.) a od 1. března 1725 také věčné světlo. Podle trinitářských letopisů měla být jeho matka tak velkorysou štědrostí přímo vyprovokována („*Tam insigni munificentiae exempló provocata*“) k tomu, aby zašovským řeholníkům v červnu 1725 vydala fundaci na 2 000 zlatých, z nichž měla být každou sobotu „na věčnost“ slavena před milostným obrazem Panny Marie Zašovské mše svatá, blíže A. S. FELICE, J.: *Annalium Provinciae Sancti Josephi*, s. 804–805.

²⁰⁵ Syn zašovského rektora Vranečky, který pokračoval v otcových zápiscích, o zrušení trinitářského kláštera napsal: „*Léta Páně 1783 dně 15t December, jenž bylo v pondělí po třetí neděli adventní, byli kasirovaní páni patři trinitáři v Zašověj a celá provincie v celém císařském držení. A právě na Smrtnú nedělu 1784 dně 4t Aprile poslední trinitář kázal po Květnej neděli. To pondělí byli převlečeni do světských šat. V tej provincii trinitářskej 15 klášterů bylo*“, viz DRÁPALA, D. – TICHÁ, J.: *Tuto se všeliké památky*, s. 90.

²⁰⁶ MZA Brno, SOKA Vsetín, fond FÚ Rožnov, *Liber erectionum čili zápisy nadání kostelních kostela v Zašově* (nezinventarizovaný přírůstek k fondu), fol. 9r. Řada katolických šlechtických rodin doby baroka, ať už na Moravě a ve Slezsku, nebo v Čechách, rakouských zemích či Uhrách, pečovala a zvelebovala oblíbená poutní místa. Jak na příkladu uherských Pálffyů a „jejich“ kostela Narození Panny Marie v Mariance u Malacek doložila slovenská historička Ingrid Kušniráková, šlechta svou vazbu k těmto lokalitám směla upevňovat různými, po generace opakovanými rituály a zvyklostmi. Kupř. zmíněný kostel v Mariance byl příslušníky rodu Pálffy v letech 1739, 1762, 1764 a 1765 opakovaně obdarován jejich svatebními prsteny, viz KUŠNIRÁKOVÁ, Ingrid: *Podoby zbožnosti Pálffyovcov v ranom novoveku*. In: HUPKO, Daniel (ed.): *Res Pálffyana. Príspevky k dejinám rodu Pálffyovcov*. Bratislava 2018, s. 53–73.

²⁰⁷ MZA Brno, SOKA Vsetín, fond FÚ Rožnov, *Liber erectionum čili zápisy nadání kostelních kostela v Zašově* (nezinventarizovaný přírůstek k fondu), fol. 9v.

falkenberského Karla Jindřicha, pozdějšího stavitele nového kostela. Ještě před tím, než se plukovník rozhodl stavbu zahájit, věnovala jeho matka Anna Terezie Stillfriedová z Rathenitz roku 1712 starému roubenému kostelíku „*albu a prostiradélko ze špicemi ke cti pánu Bohu a blahoslavené P[anně] Marii*“.²⁰⁸ Přisun vót milostnému obrazu se pak nezastavoval ani během samotné výstavby, především díky Ludovice Karolíně ze Žerotína, manželce Karlova mladšího bratra Františka Ludvíka.²⁰⁹ Poslední zápisy do inventáře zašovského kostelního mobiliáře byly provedeny počátkem dvacátých let 18. století, přesto je možné předpokládat, že podobným způsobem byl interiér zašovského poutního místa a zároveň důležitého žerotínského pohřebiště zaplňován i nadále.²¹⁰

K osvobození duší z očiště a jejich přivedení do království nebeského sloužily rovněž už výše zmíněné fundace na zádušní mše svaté, litanie a další pobožnosti, hledící daleko do budoucnosti.²¹¹ Podle soupisu z roku 1901 celebroid velkolosinský farář ročně tři rekviem za Alžbětu Juliánu z Oppersdorffu, třináct zpívaných čtvrtěčních mší s varhanní hudbou za Ludoviku Vilemínu z Lilgenau a její blízké („...*heiligen Messen mit Orgelspiel für die Hilfterin und ihre nahen*“) a každé nedělní či sváteční odpoledne se i s přítomnými věřícími modlil zpívané litanie za její duši.²¹² Podle přání Jana Ludvíka ze Žerotína z roku 1730 bylo povinností kaplana vysluhovat mše v pohřební kapli sv. Kříže, jež se v roce 1901 odbývaly pětikrát do týdne za fundátora, jeho manželku Marii Františku z Herbersteinu, za celý rod Žerotínů, za osoby pohřbené v rodové hrobce a za všechny farníky, jejichž ostatky spočívaly na losinském hřbitově.²¹³ Platná byla i fundace z roku 1735, založená Janem Ludvíkem a jeho matkou

²⁰⁸ MZA Brno, SOKA Vsetín, fond FÚ Rožnov, *Liber erectionum čili zápisy nadání kostelních kostela v Zašové* (nezinventarizovaný přírůstek k fondu), fol. 13v.

²⁰⁹ Např. „1719. Dne 1. Juli, J[ejí] M[ilost] paní hraběnka Žerotínka zdejší, darovala korunky stříbrné a pozlacené kaménkami, vykládané i diamanty. Sou na Rodičku Boží i na Děťátko“, viz tamtéž, fol. 7r.

²¹⁰ Poslední nadání byla zapsána k roku 1724, do současnosti se však v kostelní sakristii dochovala votivní malba neznámé čtyřčlenné rodiny, klečící pod anděly neseným obrazem Panny Marie Zašovské, označená nápisem „*Ex voto 1745*“. K obrazu stručně VALOUŠKOVÁ, Kamila: *Výtvarné umění v Zašové*. In: FIŠER, Z. (ed.): *Zašová v proměnách času*, s. 512.

²¹¹ K fundacím v olomoucké diecézi 18. století přehledně ZUBER, R.: *Osudy moravské církve*. I. díl, s. 197–199.

²¹² ZAO-O, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc (dále jenom fond ACO), sig. B16, kart. 1928, *Tabelle der frommen und Wohlthatigkeits Stiftungen bei der Pfarrkirche Gross Ullersdorf* (nefoliováno ani nestránkováno). Za zmínku stojí, že podle podobné farní evidence z roku 1811 existovala i fundace na dvě výroční slavnostní mše a osm běžných zádušních mší za Jana Jáchyma ze Žerotína a jeho syna Karla Antonína Viléma z roku 1718, kterou ale soupis z roku 1901 už neuvádí. Snad byla v průběhu 19. století sloučena s některou další rodinnou fundací, viz tamtéž, *Verzeichniß über die Meßen Stiftungen bey der Pfarrey Ullersdorf* (nefoliováno ani nestránkováno); Jan Jáchym si zřízení fundace přál ve svém testamentu z roku 1716, viz MZA Brno, fond C2, sig. Z32, kart. 288, fol. 29r–29v.

²¹³ „*Jede Woche fünf h[ei]l[igen] Messen vom Cooperator in der Todtenkapelle der Pfarrkirche zu lessen und zwar: a) eine für den Hilfter, b) eine für die Gräfin Maria Francisca von Zierotin, c) eine für die Zierotinsche Familie, d) eine für die in der Todtenkapelle Begrabenen, e) eine für alle am Friedhof Begrabenen*“, viz ZAO-O, fond ACO, sig. B16, kart. 1928, *Tabelle der frommen und Wohlthatigkeits Stiftungen bei der Pfarrkirche Gross Ullersdorf* (nefoliováno ani nestránkováno).

Ludovikou Vilemínou, z níž se mělo hradit svatotrojiční procesí ke kapli Nejsvětější Trojice v Maršíkově s kázáním, jakož i osm mší svatých za oba fundátory, sloužených během trojičního oktávu – roku 1901 však už losinské kněžstvo celebrou jenom tři mše svaté, ale i přesto se snažilo, aby se tak dělo alespoň v období kolem slavnosti Nejsvětější Trojice.²¹⁴ Tím výčet bohubných úkolů, jimiž v 17. a 18. století Žerotínové pověřili budoucí generace velkolosinských duchovních pastýřů, ještě nekončí; další fundaci opět přivedl Jan Ludvík dne 30. prosince 1738 na světla, jejichž úlohou bylo ozařovat vystavenou Nejsvětější svátost oltární během Vánoc, o neděli velikonoční a neděli svatodušní, dále v den výročí posvěcení losinského kostela a při svatotrojičním oktávu.²¹⁵ Se smrtí se pak pojil legát Karolíny Podstatské z Prusinovic, která svým testamentem z roku 1765 zajistila fundaci zpívaného rekviem s varhanním doprovodem, čtyř týdenních tichých bohoslužeb a dalších čtyřadvaceti mší svatých odsloužených během roku.²¹⁶ Počátkem 20. století bylo provozováno zpívané rekviem s varhanní hudbou a zbylé dva odkazy byly sloučeny do 50 tichých mší, odsloužených v průběhu roku.²¹⁷

Řádně napsaná závěť, předem zajištěné modlitby a mešní oběti, ale i bohabojný život – to vše mělo katolíkům dopomoci naplnit ideál dobré smrti. Viděli jsme, jakým způsobem se barokní Žerotínové stavěli ke svým posledním vůlím a kolik peněz byli ochotni vynaložit na to, aby dosáhli nebeských bran. Počítalo se s tím, že celoživotní obeznamování se s „uměním umírání“ přinese v posledních momentech na smrtelném loži své ovoce.

2. 3. Na smrtelném loži

Život Maxmiliána Františka ze Žerotína začal vyhasínat počátkem března 1706. V září loňského roku oslavil třiačtyřicáté narozeniny, ale místo příprav na nadcházející svátky velikonoční, jež měly vrcholit 4. dubna, byl nucen spočinout na lůžku a začít přemýšlet nad smrtí, která se nezadržitelně blížila. Dne 10. března si dal na meziříčský zámek svolat svědky, v jejichž přítomnosti nechal sepsat a jimi stvrdit svůj testament.²¹⁸ O povaze Maxmiliánova umírání nevíme vůbec nic, prameny nám jej blíže poznat neumožňují. Jistota spočívá pouze

²¹⁴ „Am Dreifaltigkeitsfeste soll eine Procession (damals) bei Marschendorf gelegenen Kapelle geführt und dort ein Hochamt mid Predigt gehalten werden, und während der Octav sollen dort selbst acht stille h[ei]l[igen] Messen gelesen werde“, viz ZAO-O, fond ACO, sig. B16, kart. 1928, *Table der frommen und Wohlthatigkeits Stiftungen bei der Pfarrkirche Gross Ullersdorf* (nefoliováno ani nestránkováno). K maršíkovské kapli Nejsvětější Trojice blíže POLÁCH, D.: *Kaplička Nejsvětější Trojice a Jákobův pramen na Kožušné u Maršíkova*. In: POLÁCH, D.: *Historické toulky Šumperskem*. III. díl, s. 71–84.

²¹⁵ Tamtéž.

²¹⁶ Tamtéž; srov. MZA Brno, fond C2, sig. Z92, kart. 298, fol. 9v.

²¹⁷ ZAO-O, fond ACO, sig. B16, kart. 1928, *Table der frommen und Wohlthatigkeits Stiftungen bei der Pfarrkirche Gross Ullersdorf* (nefoliováno ani nestránkováno).

²¹⁸ ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 172, sig. III/3, fol. 1r–7v.

v tom, že bylo poměrně dlouhé, neboť šlechtic byl živ ještě 18 dní po pořízení závěti. Velikonoc se ale nakonec nedožil. Dne 29. března odpoledne se u jeho postele sešli meziříčský děkan Ondřej Ignác Helmesini († 1707), kaplani Tadeáš Šimšalík, Jiří Mercator a patrně Žerotínův zpovědník Libor, jenž byl františkánem z olomouckého konventu.²¹⁹ Zhruba kolem půl čtvrté pak mohlo zámeckými komnatami zaznít novozákonní „*Consummatum est*“ – Maxmilián František ze Žerotína byl mrtev. Jeho mladší bratr Jan Jáchym trávil tou dobou čas ve společnosti hraběte z Lambergu ve Vídni a o Maxmiliánově smrti se dozvěděl až 2. dubna ráno.²²⁰ Zarmoucen se odebral do tamního kostela augustiniánů, kde se se vzpomínkou na zemřelého sourozence zúčastnil mše svaté.²²¹

Právě zpráva o čtveřici kněží, stojících Maxmiliánovi nablízku v hodině smrti, nám naznačuje, že jeho skon se snad ubíral dobově vytouženým dobrým směrem. Nezastupitelná úloha katolických duchovních totiž spočívala v jejich povinnosti doprovázet umírajícího člověka v závěrečných chvílích smrtelného života. Slušelo se dotyčného naposledy vyzpovídat, podat mu svaté přijímání a zároveň mu poskytnout svátost posledního pomazání, spočívající v potření konkrétních částí těla svěceným olejem.²²² Kněz, udílející svátost, býval slavnostně oblečen do bílé košile zvané superpeliceum a štóly, což spolu s hořícími svícemi, případně vystaveným krucifixem, dodávalo celé scéně na důstojné majestátnosti a lidské umírání přetvářelo ve specifický rituální akt.²²³ To vše mělo skonávající osobě dodat sílu, aby v nastalých chvílích obstála v boji se zlým pokušelem a napnula celou svou mysl přímo ke Spasiteli.²²⁴

Nebylo ale ničím neobvyklým, když člověk odešel na onen svět bez vyhotoveného testamentu či posledního pomazání, neposilněn svatým přijímáním a zpovědí. Autoři moralistní

²¹⁹ „Anno 1706. Mortuus est Illustrissim[us] D[ominus] D[ominus] Maximilianus Franciscus Antonius Zerotin circa mediam 4tae pomeridiana 29. Martij Anno 1706. Praesentib[us] 4 sacerdotib[us] Eximio D[omi]no Decano loci Andreā Helmesini et Capellano N[omine] Thadaeo schimshalik. Georgio Mercator. P[ater] Liborio Franciscano ex conventu Olomucensī, disponentib[us] ad mortem. Aetatis 44 ann[orum]“, viz ZAO, fond SbM, inv. č. 2165, sig. VM I 2, fol. 1v.

²²⁰ ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 445, sig. V-2275/1-21, sv. 61, fol. 23r, 24r.

²²¹ Tamtéž, fol. 24r; srov. VOKÁČOVÁ, P.: *Příběhy o hrdé pokoře*, s. 152–153, 608.

²²² GRUBHOFFER, V.: *Pod závojem smrti*, s. 101–109; KRÁL, P.: *Smrt a pohřby*, s. 124–126.

²²³ GRUBHOFFER, V.: *Pod závojem smrti*, s. 106; KRÁL, P.: *Smrt a pohřby*, s. 127–128; k významu svící viz PAVLÍČKOVÁ, R.: *Triumphus in Mortem*, s. 152.

²²⁴ Katolický kněz a spisovatel Valentin Bernard Jestřabský († 1719) vylíčil ve svém díle *Vidění rozličné sedláčka sprostného* dobovou představu smrti předcházejícího zápasu dobra a zla o lidskou duši takto: „Dále řekl anjel: „Hleď na onoho, na kterého ti prstem ukazují, téměř již umírajícího, jak se kroučí a svíjí na loži, jak se strachuje a leká (...) Dáblové se mu ukazují a děsí ho a straší, hříchů jeho, z nichž pokání neučinil, ukazují mu. A aby nad Božím milosrdenstvím, a nad své duše spasením pozoufal, k tomu ho nabádají: a on jestliže jich poslechne, a sobě pozoufá, zle udělá; nebo má předce každý věrný křesťan, byť ten největší hříšník byl, nepozoufati, ale k Pánu Bohu volati, za smilování prositi, a za hříchův odpuštění žádati, a jemu se poroučeti. Aniž se div, sedláčku, tomu, že dáblové hříšným umírajícím se ukazují, neb oni i svatým i nejsvětějším tak dělali, aby je k zoufalství přivedli, a o věčné spasení připravili: slyš o tom“, viz JESTŘABSKÝ, Valentin Bernard – KOPECKÝ, Milan (ed.): *Vidění rozličné sedláčka sprostného*. Uherský Brod 1972, s. 158.

literatury snášeli kritiku na bláhovou víru v delší život, jež měla umírající odrazovat od sestavování testamentů a další předsmrtné přípravy.²²⁵ Ve společnosti existovaly různé pověry a představy, podle kterých měla společně s knězem navštěvovat umírající také „smrt se srpem“ a proto bylo bezpečnější přivolání duchovního otce co nejdéle odkládat.²²⁶ Bez řádného přichystání ale mohla přijít špatná smrt, za kterou byla pokládána i smrt náhlá – ta přišla znenadání a člověka vytrhla z běhu života bez toho, aniž by stihl vše vypořádat tak, jak mrav kázal. Pravděpodobně neočekávaně odešel falkenberský Siegfried Erdmann, který zemřel v roce 1708 a byt' měl naživu několik potomků, nezůstavil testament, což mezi pozůstalými vyvolalo vleklý dědický konflikt.²²⁷

Poslední vůle kupř. nezůstala ani po Přemyslavu (III.), otci Maxmiliána Františka a Jana Jáchyma, jenž umřel 24. února 1673 na zámku Vízemberku kolem osmé hodiny večerní, přičemž z matričního zápisu nevyplývá, jestli byl před smrtí zaopatřen.²²⁸ Pánova smrt se dostala na přetřes o pět let později, kdy na velkolosinském, vízmberském a třemešském panství propukly čarodějnické procesy, vedené pro tento účel speciálně ustanoveným vrchnostenským soudem, do jehož čela byl Přemyslavovou pozůstalou sestrou a poručnicí jeho synů Angelinou Sibylou prov. hraběnkou z Galle postaven olomoucký právník Jindřich František Boblig z Edelstadtu († 1698).²²⁹ Tribunál pojal podezření, že šlechticovu smrt zavinilo několik žen, mezi nimi též Barbara Kühnelová ze vsi Rapotína (něm. Reitendorf), která se měla během jednoho z výslechů údajně vyjádřit takto: „...er ist zwar nicht baldt gestorben, sie doch baldt Kranck nach Wifenberg geführet worden, allwo Er nach etliche Wochen gelebt, hernach aber aldort von

²²⁵ MALÝ, T.: *Smrt a spása*, s. 92–93.

²²⁶ ZUBER, R.: *Osudy moravské církve*. I. díl, s. 232–235. Jestřabský kritizoval také přílišnou lidskou víru „v lékařství“, pročež takový člověk „o tělo pečuje, a duši zanedbává: a tak leží jako kláda nějaká aneb hovado, až se smrti doleží“, viz JESTŘABSKÝ, V. B. – KOPECKÝ, M. (ed.): *Vidění rozličné sedláčka sprostného*, s. 158.

²²⁷ GRAF VON PRASCHMA, H.: *Geschichte der Herrschaft Falkenberg*, s. 68–69.

²²⁸ „Anno 1673 denn 24 Februarj Vmb 8 Vhr Nach Mittag Ist der Hoch Vndt Wohl Gebohrne Herr Herr Primislaus Herr von Zierotin, Erbherr derr herrschafften Vllerßd[orff], Wiefenberg, Jahrntorff, Vnndt Trahanowitz [!], dero Röm[ische] Kay[serliche] may[es]t[ät] Rath vndt gewesener landerechts bejßitzer Im Marggraffthumb Mähren. In Seinem Schloß Wiefenberg mit tode vorblichen, Seines alterß 43 Jahr 15 Wochen, deffen leib denn 28 dito mitt der Schul vndt Chrißtlichen Ceremoni auß dem Schloß Vllerstorff abgeholt worden, Vnndt In die Vllerstorffische Kirchen In die Crufft Ist bej gefezet worden“, viz ZAO-O, fond SbM, inv. č. 7948, sig. Šu XVI 2, pag. 670.

²²⁹ K losinským procesům s domnělymi čarodějnicemi nejnověji KREUZ, Petr: *Kouzelnické a čarodějnické procesy v českých zemích a ve střední Evropě*. Praha 2022, s. 82–118, 198–199, 244–245, 373–382; Kreuz zde zároveň předkládá rozsáhlé (místy až hyperkritické) zhodnocení dosavadní historiografické produkce, procesům věnované. Z ostatních prací proto uvádím alespoň NEUBAUEROVÁ, Michaela – POLÁCH, D.: *Zpráva o nevíře. O historii čarodějnických procesů Slezska a severní Moravy* (dále jenom *Zpráva o nevíře*). Šumperk 2010; příp. HARAŠTOVÁ, Zuzana: *Nad severomoravskými procesy s čarodějnicemi*. Olomoucký archivní sborník, 8, 2010, s. 132–142. V současné době (květen 2023) je (nejen) severomoravským čarodějnickým procesům věnována pozornost prof. Jaroslavem Čechurou, soustředícím se mj. na novou revizi dosavadních zjištění, která může přinést radikální přehodnocení dosud známých tezí.

*difen Zauberischen Schießen gestorb...*²³⁰ To, zdali Přemyslav skutečně podlehl „čarodějným střelám“, přenechme stranou a zaměřme se na jeden z pozůstalostních inventářů, zachytávajících zařízení vízmberské zámecké ložnice, v níž onoho únorového večera zesnul.²³¹ Dřevěný krucifix, natřený černým lakem a zdobený stříbrným kováním, udával smuteční tón, do nějž byl „pokoj zesnulého pána“ („*feeligen Herrn Zimmer*“) ponořen.²³² Světlo do místnosti procházelo třemi okny, krytými záclonami a zelený soukenný závěs taktéž překrýval vchodové dveře.²³³ Velká postel se dvěma koženými polštáři a snad též textilními nebesy, komisaři označená doslova jako „*grofoberbeth*“, představovala středobod celého naaranžovaného prostoru, neboť právě odtud se Přemyslavova duše vypravila na věčnost.²³⁴ Průvodcem v těžkých chvílích jí mohl být sv. František, jehož obraz si dal někdejší protestant společně s dalšími pěti nespécifikovanými výjevy rozvěsit po stěnách pokoje,²³⁵ o jejichž zateplení se staraly patrně tři kožené tapety.²³⁶ Při šlechticově loži pak stála ještě další menší postel s příkrývkami a přítomnost lékaře či sluhů, držících u umírajícího pohotovost, dokládá šest matrací různé velikosti, které byly v místnosti rovněž zaevidovány.²³⁷ Další kusy nábytku představovalo klekátko překryté zeleným sukem,²³⁸ různé typy stolů a stolků stylově dekorovaných zelenými přehozy,²³⁹ malý psací stůl s šuplíky pro korespondenci, kde autoři soupisu objevili výhostní list pro poddaného Fridricha Koppa²⁴⁰ a také stůl se skříní, kam si Přemyslav ukryl dopisy od své zemřelé manželky, nákresy jakýchsi staveb a dvě do vazby

²³⁰ ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 579, sig. XIV/34, kart. 56, fol. 44v. Podle seznamu obětí, sestaveného Drahomírem Poláchem, měla být Kühnelová nakonec sřata a upálena 5. dubna 1680, viz NEUBAUEROVÁ, M. – POLÁCH, D.: *Zpráva o nevíře*, s. 42.

²³¹ Sepisování Přemyslavovy pozůstalosti započalo 4. července 1673. Komisaři, zodpovědnými za vyhotovení soupisu, byli Jan František Kobylka z Kobylího, Albrecht Leopold Bukůvka z Bukůvky a nebožtíkův švagr František Zdeněk Šubř z Chobyně. Práce na inventáři byla dokončena takřka o měsíc později, 1. srpna v Drahanovicích. Celý dokument byl rozdělen na dvě části – první (inv. č. 206) sleduje většinu mobiliáře zámku ve Velkých Losínách, ve druhé (inv. č. 207) byl poznamenán zbytek Žerotínova majetku včetně zbylých losinských pokojů a také zámku a dvora Vizmberku, viz ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 206, sig. IV/4, kart. 18, fol. 2r–36v; tamtéž, inv. č. 207, sig. IV/4, kart. 18, fol. 1r–39v. Druhý exemplář inventáře, jenž byl sepsán v celku, obdržel královský tribunál v Brně, viz MZA Brno, fond C2, sig. Z2, kart. 285, fol. 58r–127v. K barokním zámeckým inventářům obecně LUKÁŠOVÁ, Eva – OTAVSKÁ, Vendulka: *Aristokratický interiér doby baroka ve světle historických inventářů*. Praha 2015, obzvláště s. 5–13; širší časový záběr případně poskytuje LUKÁŠOVÁ, E.: *Zámecké interiéry. Pohledy do aristokratických sídel od časů renesance do doby první poloviny 19. století* (dále jenom *Zámecké interiéry*). Praha 2015.

²³² „*Von Schwartzgepeützten Holtz ein Crucifix mit silber befhlagen*“, viz ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 207, sig. IV/4, kart. 18, fol. 22v.

²³³ „*3 fensterfürhänkh*“ a „*1 Cronraffner grüner thür fürhenkh*“, tamtéž.

²³⁴ K problematice dobových postelí viz LUKÁŠOVÁ, E.: *Zámecké interiéry*, s. 64–70.

²³⁵ „*1 bildt S[ank]t Francisci*“, „*5 ft[uckh] bilder*“, viz ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 207, sig. IV/4, kart. 18, fol. 22v–23r.

²³⁶ „*3 ledere teppich*“, viz tamtéž, fol. 23r.

²³⁷ „*6 stuckh Modratzen klein und gros*“, tamtéž.

²³⁸ „*1 oratorium mitgrüne tuch vbertzogen*“, tamtéž.

²³⁹ Např. „*1 grüner tüfh mit einen grüntuchenen teppich*“ nebo „*1 anderes kleines grünes tüfh!*“ tamtéž, fol. 22v.

²⁴⁰ „*1 kleines Schreübtüfhl (...)* Item ein Lesbrieff des Friderich Kopp“, tamtéž.

nesvázané knížky, pojednávající o kvalitě mincí a tavbě kovů.²⁴¹ Množství přítomných dokumentů (včetně různých písemností, označených např. jako „*vndtershiedliche Memorial*“) je důkazem toho, že se Žerotín snažil před smrtí pracovat a vyřizovat běžnou vrchnostenskou agendu, jež mu coby majiteli panství přináležela.²⁴² K sezení pak sloužila jedna červená a jedna černá kožená židle, přítomna byla taky truhlice.²⁴³ Pro potřeby šlechticova vylučování byl k dispozici přenosný záchod („*I Nachtstull*“), který služebnictvo umístilo v předpokojí.²⁴⁴

Přemyslavovu vzpomínání na zemřelou manželku mohla krom opatrované korespondence sloužit i pietně udržovaná ložnice Alžběty Juliány z Oppersdorffu na velkolosinském zámku, v níž urozená paní dne 15. prosince 1669 podlehlá následkům vyčerpávajícího porodu.²⁴⁵ Podle expertizy moravského zemského fyzika dr. Jana Ferdinanda Hertoda byla zvěčnělá paní melancholického temperamentu a z předešlého roku se musel její křehký organismus vyrovnávat s následky žloutkového onemocnění („*Von temperaments etwas melancholifch, Und Von weniger bewegnus; Nach deme diefelbte Verwichenen Jahr eine gelbfucht gelitten*“), po jehož odeznění takřka bezprostředně otěhotněla.²⁴⁶ Sužovaly ji problémy s dýchavičností, provázené horečkami, což šlechtičně znesnadňovalo pohyblivost. Byť samotný porod (11. prosince) byl Hertodem hodnocen jako šťastný („*einer freylen tochter glückhlichen geneften*“), druhého dne mělo už za značných bolestí dojít k vypuzení jakéhosi masitého útvaru, lékařem nazvaného „*mola*“ („*folgenden tage darauf gienge mit zimblischen schmerzen noch eine fleischige mola hinweg*“).²⁴⁷ Žerotínka si stěžovala na velkou žízeň a její

²⁴¹ „*I tüßhl werauf eine allmer mit (...) Correspondentz Brief der feel[igen] Frauen*“, „*Item abris vndtershiedl[ichen] gebej*“ a „*2 Probürmüntz Schmelzbüchl ungebunden*“, ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 207, sig. IV/4, kart. 18, fol. 22v.

²⁴² Tamtéž.

²⁴³ „*I Rotte Seßl, I andere schwartze von Leder*“, tamtéž.

²⁴⁴ Místnost byla označena jako „*Cammer*“ a mimo jiné v ní bylo možné spatřit velký obraz ve starém rámu, dva malé obrazy, zelenou postel aj. viz tamtéž.

²⁴⁵ „*Anno 1669 denn 15 [Decem]bris Ein Viertel Auff 6 Vhr uor [!] Mittag, Ift die Hoch Vnndt Wohl Gebohrne frau frau Elisabeth Juliana, Gebohrne Opperstorfferin, frau auff Vllerstorff, Wiefenberg vndt Jahrntorff, Alß def Hoch vndt Wohl Gebohrnen Herrn Herrn Primislai Herrn von Zierotin, Erbherren der Herrschafften Vllerstorff, Wiefenberg, vnndt Jahrntorff. Röm[ische] Kay[serliche] may[es]t[ät] Rath vnndt Landrechts bey Sietzern Im Hoch löbl[ichen] Marggraffthumb Mähren, geliebtes Ehe damahl mitt tod verblichen, Ihres alters 36 Jahr, deher leib denn 15 Martij Anno 1670 Auß der Vllerstorffischen Kirchen (in welcher Sie 8 wochen gestanden) nach vor richteten Chrißtl[ichen] Cathol[ischen] Ceremonien, nacher Glatz Zur bestattung in die allderttige Jesuiter Kirchen Ift Geführet worden*“, viz ZAO-O, fond SbM, inv. č. 7948, sig. Šu XVI 2, pag. 482. Úmrtí následovalo porodu dcery Adeodaty Marie Josefy Karolíny Felicity, narozené 11. prosince 1669 na losinském zámku, blíže tamtéž, pag. 455. Děvče zemřelo nedlouho před pohřbem své matky 20. února 1670 a i ono spočinulo v Kladsku, viz tamtéž, pag. 529.

²⁴⁶ Zprávy doktora Hertoda jsou součástí většího archivního souboru, zahrnujícího Alžbětinu korespondenci s jejím chotěm Přemyslavem, viz ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 442, sig. IX/28, kart. 28, fol. 26r–48v. List, sepsaný ještě 15. prosince 1669, v němž lékař pojednává o příčinách šlechtičniny smrti a procesu pitvy, je na fol. 30r–32v; srov. POLÁCH, D.: *Osudy losinských paní*, s. 40. Ke zmíněnému souboru dopisů je navíc připojen Hertodův list z 1. května 1671, v němž se odborník zabývá medikací pro Přemyslava (III.) ze Žerotína, viz ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 442, sig. IX/28, kart. 28, fol. 47r–48v.

²⁴⁷ Tamtéž, fol. 31v.

problémy s dušností se nelepšily, na což zemský fyzik reagoval podáváním polévek s projímavým účinkem („*Clyftirl Suppen*“);²⁴⁸ žádný z léčebných prostředků ale život Alžběty Juliány z Oppersdorffu nezachránil. Někdy mezi 11. a 15. prosincem si umírající ve své ložnici zřejmě vyslechla komorní mši svatou, neboť dle inventáře z roku 1673 byl v místnosti přítomen přenosný oltář s obrazem Panny Marie Pasovské, zdobený vymalovaným krucifixem a zastřený dvěma záclonkami fialové barvy, malé antependium se stříbrnými i zlatými krajkami („*filber und goldenen SPützen*“) a taktéž krajkovaný oltářní ubrus.²⁴⁹ Z obrazové výzdoby je opět uváděno vyobrazení sv. Františka, dále čtyři malované malé obrazy a mimo nich též Alžbětin velký portrét, jímž je pravděpodobně míněna šlechtičnina rozměrná posmrtná podobizna.²⁵⁰ Většina přítomného mobiliáře (obrazy s religiózní tematikou, oltář, kříž atp.) odpovídala znění zvláštních požadavků, které umírající sepsala na posléze zapečetěný papír, jež vložila do zásuvky svého psacího stolu, přičemž vyplněním jednotlivých bodů pověřila pozůstalého chotě.²⁵¹ Kromě speciálních nároků, týkajících se zařízení pokoje (mezi všemi požadovanými devocionáliemi pak ve světle Alžbětou Juliánou pěstované svatováclavské úcty vyniká touha mít před smrtelným ložem obraz staroboleslavského Palladia – „*das Bild Unfer Lieben Frauen von Puntzel*“) nebo průběhu pohřbu, se šlechtična zamýšlela i nad samotným umíráním: těsně před smrtí mělo být její tělo na ochranu před zlým duchem skrápěno svěcenou vodou a aby její duše našla cestu ke „*gnädigen Urtheiler*“ (tj. Bohu coby milostivému soudci), požadovala, aby jí do jedné ruky podali kříž, do druhé svíci a svícemi rovněž osvětlili postel.²⁵²

²⁴⁸ ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 442, sig. IX/28, kart. 28, fol. 31v.

²⁴⁹ „*I altarl mit einen Pafauer Büldt ober ein gemaltes Crucifix darbey Plumerenfarbe fürhänkh 2*“, viz ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 207, sig. IV/4, fol. 5r. Obliba tohoto původem tyrolsko-bavorského mariánského kultu byla v českých zemích poloviny 17. století značná, viz ROYT, J.: *Obraz a kult*, s. 233–235.

²⁵⁰ „*I S[ank]t Francisci Büldt*“, „*4 kleine gemalte Bilder*“ a „*I groses Contrfect feel[igen] frauen*“, tamtéž.

²⁵¹ O existenci speciálního dokumentu se zmínila ve svém testamentu ze 4. března 1667: „*undt zwar auf dieße arth undt weiß, wie es in der Verpetshirten Liste, welche nach meinen Todt in mein feinernen schreibtiſch bey meinen allerbesten ſachen zufinden ſein wirdt, begrabten lasste (...) Undt bitte meinen herrn Ehegemahl durch daß Unſhuldige Leiden meines herrn Jesu Christi auch meiner Seelen heylt, damit Er mich in dießen meinen begehren nicht troſtloß ſondern alles waß in Erwehater Liste begriffen, mit aller Embßigkeith Vollhierlaſſen wolle*“, viz ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 164, sig. III/3, fol. 2r. Obsah listu, jehož celé znění bylo navíc otištěno společně s pohřebním kázáním, byl veřejně čten kazatelem Ambrosiem Schönhardtem během pohřebního kázání, držného nad tělem Alžběty Juliány z Oppersdorffu 13. března 1670 v Kladsku. Schönhardt během své řeči prozradil, že seznam požadavků byl vyhotoven už 9. února 1667 ve tři hodiny odpoledne, tedy měsíc před zůstavením kšaftu. Mimo to se z jeho proslovu dovídáme, že šlechtična si přála, aby „*Vor meinen Augen verlange ich, zu haben das Bild Unfer Lieben Frauen von Paffau auß meiner Stuben /auf feithen des Beths mein Crucifix/ und auf die andere feithen das Bildt Unfer Lieben Frauen der Capellen von Oetting und daß Bildt Christi deß HERREN mit Blut /auf der Bruſt/ das Bild Unfer Lieben Frauen von Puntzel/ das Marianiſche Agnus DEI und mein Roſenkrantz*“, viz SCHÖNHARDT, A.: *Leben und Todt Der Hoch- und Wohlgebohrnen Frauen Frauen Elisabeth Julianae von Zierotin Gebohrnen Von Opperßdorff*. VKOL, sig. 601.369, s. 5–6.

²⁵² „*Zum offtern daß ſie mich mit dem geweihten Waſſer beſprengen /damit die böſen Geiſter keinen zutrit zu mir haben könten; wann ſie aber mercken theten/ das ich von dieſer Welt ſcheiden ſolte /daß ſie mir in eine Hand mein Crucifix/ in die andere das Licht/ und über micht bettend /damit meine Seel einen gnädigen Urtheiler finden möge*“, viz tamtéž, s. 6.

Pakliže v četbě inventáře pokračujeme, zjistíme, že stěny ložnice byly pokryty textilními špalíry a kromě velké černě lakované postele, jejíž čelo zdobil výjev Oplakávání Krista,²⁵³ se návštěvníkovi naskytl pohled také na několik lůžek, matrací a postel jednoho z malých Žerotínů („*bettstadt des Jungenherrn*“), zahalenou modrými hedvábnými závěsy.²⁵⁴ Samozřejmě součástí interiérové smuteční úpravy byl dřevěný lakovaný kříž se stříbrným kovááním a celkový ráz místnosti doplňovalo např. množství řemeslně upraveného nádobí a keramiky.²⁵⁵ Nejenom portrét šlechtičny, ale také ponechaná šperkownice s dámskou galanterií a některé další osobní věci tak z ložnice tvořily jakési „muzeum“, jehož prostřednictvím se Žerotín evidentně snažil nostalgicky zakonzervovat památku na svou mrtvou manželku; součástí Alžbětina velkolosinského apartmá byly navíc i jiné místnosti, komisaři nazvané jako „*feel[igen] frauen Zimmer*“, „*feel[igen] frauen Mittel Zimmer*“, dále garderoba s bohatou kolekcí ženského šatstva a zmiňována je rovněž další galanterie.²⁵⁶

Žádný jiný z dochovaných žerotínských pozůstalostních inventářů nedokládá existenci podobně komplexně udržovaných komemorativních prostor. Navrátíme-li se zpět k Maxmiliánovi Františkovi ze Žerotína a nahlédneme do mobiliárního soupisu, sestaveného na zámku v Meziříčí mezi 5. a 7. červencem 1706, tedy zhruba tři měsíce po šlechticově úmrtí, nenajdeme v „*In des Gott Seel Herrn Zimer*“ žádné zmínky o předmětech, jež by blíže souvisely s funerální tematikou.²⁵⁷ Velmi podobná situace je patrná také z inventáře, vyhotoveného v Meziříčí 28. dubna 1756 po smrti Františka de Pauly Josefa ze Žerotína.²⁵⁸ V ložnici

²⁵³ „*Ein grofte Schwartz gepeützte bettstadt mit einen VefPrbildt lehn*“, viz ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 207, sig. IV/4, fol. 5r.

²⁵⁴ „*Eingrüne bettstadt des Jungenherrn mit blauen Cartüßen fürhänkhen*“, tamtéž.

²⁵⁵ „*1 Crucifix von gepeützten Holtz inwendig von silber*“, tamtéž. Z početné sbírky umně vyvedeného nádobí stojí za zmínku konvice keramického typu „*terra Sigillata*“, dále konvice vyrobená ze serpentinu („*1 Kandl von Serpentün stein*“) či patrně několik kusů fajánsové keramiky, označované jako „bratrská“ („*Brüderüfhe*“). Pozornost poutaly i další drobnosti, jako byla např. kovová krabička („*1 Scatele von Schmeltz*“) nebo malá šperkownice („*Ein kleine Gallanterie allmer*“), viz tamtéž, fol. 5v.

²⁵⁶ Tamtéž, fol. 5v–8v.

²⁵⁷ ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 210, sig. IV/4, fol. 5v–6v. Autory inventáře byli Julius Alexandr Podstatský z Prusinovic na Hustopečích (1672–1757), Karel Podstatský z Prusinovic na Hovězí (1666–1742) a Jan Želecký z Počenic. Postel byla popsána jako černě lakovaná se závěsy, zdobenými pruhy a květy – růžičkami („*schwartz gepatztes bettstett mit geftriffen Rafetln firhanckh umb undt umb*“). Zaznamenáno bylo 7 obrazů, žel bez specifikace jejich výtvarného žánru, viz tamtéž fol. 6r.

²⁵⁸ Falkenberský František de Paula Josef hrabě ze Žerotína, pravnuke Přemyslava (III.) a Alžběty Juliány z Oppersdorffu, zemřel jako svobodný a bezdětný 29. prosince 1755 na zámku v Meziříčí. Zápis o jeho úmrtí je paralelně přítomen jak v matrice farnosti Valašské Meziříčí (ZAO, fond SbM, inv. č. 2170, sig. VM I 7, fol. 187r), tak v matrice farnosti Rožnov pod Radhoštěm. Záznam v rožnovské matrice je věnován podrobnostem, týkajícím se šlechticova pohřbu: „*29. decembris Obijt Domino Illustrihsimus Dominus Franciscus Comes Žierotin Dominus in Rožnau et Krahsno Secunda verō Januarij 1756 Zahshoviani debetuf ā Parocho Loci Simoni Raabeneeftus ad Ecclesiam novam usque ad altare majus: deductus ubi decantatis laudibus inihsā de Requiem et conductu[m] per Eximium Dominum Decanum Mesricensem en delegatione Parochi Rožnoviensis ad portani Lateralem qua itur ad Crýptam Religiosin Zahshoviensibus corpus extraditum ac Sepultura mandatum fuit, aetatis verō suae 35 Annorum*“ viz ZAO, fond SbM, inv. č. 2304, sig. VM VIII 7, fol. 6v.

zemřelého hraběte se komisařům naskytl pohled na nikterak reprezentativní „*l ordinari schlechte lährn bethstadt ohne fürhängen*“.²⁵⁹ Místnost byla prostá křížů a krom středně velkého obrazu svatého Šebestiána, který byl zapisovateli pokládán za „*gutter Mahlerey*“, nebylo zaznamenáno nic pozoruhodného, co by jakkoliv souviselo s Žerotínovým umíráním.²⁶⁰

Pokud hodláme hovořit o průběhu umírání, není možné se nezastavit u tří záznamů o ústním posledním pořízení, které máme v rámci rodu Žerotínů k mání pro druhou polovinu 17. století.²⁶¹ Odcházení testátorů sice není hlavním středobodem zájmu tohoto typu písemného pramene, nicméně i přes to lze odsud načerpat několik důležitých poznatků, nabízejících zajímavý vhled do dění kolem smrtelného lože. Nejstarší z nich pochází z 24. ledna 1652 a patří ještě losinsko-vízmborskému protestantovi Přemyslavovi (II). Úřední dokument líčí, kterak se šumperský purkmistr Kašpar Hütter a městský rychtář Fridrich Purrer vydali na Vízmbek, aby na papír postavili („*zu Pappier zubringen*“) šlechticovu poslední vůli tak, jak si on bude přát.²⁶² Vzdálenost mezi Šumperkem a horskou žerotínskou rezidencí, čítající zhruba 21 kilometrů, se jim podařilo zdolat téhož dne odpoledne. Podle záznamu našli umírajícího Přemyslava (II.) ze Žerotína položeného na posteli v pokoji nad zámeckou bránou („*Welche Sie in Schloß Wießenberg in Ihrem Gemach od[er] Stuben Vber dem Thor in Einem Betth liegendt*“) a ač byl zesláblý, zůstával stále při zdravé mysli.²⁶³ Přítomní zapisovatelé se šlechtice dotázali, jestli souhlasí s vyhotovením záznamu o ústním pořízení, na což jim měl Přemyslav odpovědět sice strohé, ale jinak zcela zřetelné „*Ja*“.²⁶⁴ Když byly odbyty administrativně-právní formality, dostal se ke slovu dr. Jan Matern, lékař polského prince a vřatislavského biskupa Karla Ferdinanda Vasy (episkopát 1625–1655) pečující o Žerotínovo zdraví, který přítomným zástupcům šumperské samosprávy pánovu poslední vůli tlumočil.²⁶⁵ Takto přepsané ústní pořízení poté stvrdili velkou městskou pečeti, čímž byla garantována jeho právní platnost.²⁶⁶

²⁵⁹ ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 217, sig. IV/4, fol. 2v–4r. Inventář byl zpracován Emanuelem Kajetánem Závišem z Osenic (1712–1769), Šebestiánem Zenem z Dannhausenu (1723–1774) a Františkem Karlem Matyášovským z Matyášovic.

²⁶⁰ Tamtéž, fol. 3r.

²⁶¹ ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 161, sig. III/3, fol. 1r–4v; MZA Brno, fond C2, sig. Z3, kart. 285, fol. 3r–7v; tamtéž, sig. Z121, kart. 298, fol. 3r–5r.

²⁶² „*Friderich Purern, Vnfern der Zeith Primatorn Vndt Herrn Caspar Hüttern Burgemeisters*“, viz ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 161, sig. III/3, fol. 1v. Podle šumperského archiváře a badatele Franze Harrera (1869–1951) vykonával Fridrich Purrer funkci městského rychtáře pouze od roku 1635 do 24. února 1637. Městského rychtáře, působícího v roce 1652, Harrer neuvádí. Kašpar Hütter byl v letech 1658–1678 rychtářem knížecím, viz HARRER, Franz: *Dějiny města Šumperka*. Praha 2020, s. 450, 462.

²⁶³ „... *Jedoch noch beÿ Gutter Vermunfft vndt Verstandt Gefehen Vermerckht Vnndt VerfPüret...*“, ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 161, sig. III/3, fol. 2r.

²⁶⁴ „*Worauff das selbte zwar sehr schwach doch Gar deutlich vndt Gantz Vernehmlich Geandtworthet Ja*“, tamtéž.

²⁶⁵ „*Edlen Gestrengen vndt hochgelehrten Herrn Joannem Matern Phi[losophi]ae et Medicinae Doctorem Fer[d]in[and]i Principis Poloniae Aulae Medicum*“, tamtéž.

²⁶⁶ Tamtéž, fol. 3v. Protože jde o opis pořízený úředníky královského tribunálu, městskou pečeť nahrazuje značka *locus sigilli*, překrytá velkou tribunální pečeti, jež byla otisknuta pod krytem papíru.

Následujícího roku se podobná scéna opakovala v Nise, kde, jak už bylo výše podotčeno, umírala v domě pánů Pruskovských z Pruskova Marie Kunhuta, vdova po meziříčském Baltazarovi ze Žerotína.²⁶⁷ Také k ní dorazili dva pověřeni zapisovatelé ústního pořízení, jimiž byli úředníci opolského knížectví Anton Paul Fischer a Martin Hoschke. Šlechtičnu navštívili 17. července 1653 kolem půl dvanácté dopoledne, přičemž v textu nezapomněli zmínit, že ležela v komoře („*Cammer*“) sousedící s prostředním pokojem.²⁶⁸ Aby nemohla být poslední vůle v budoucnu napadena, i zde pořizovatelé kladli důraz na Mariin zdravý úsudek, byť její fyzický stav selhával.²⁶⁹ Následně se však řeč pramene začne stáčet k jednotlivým bodům závěti a testamentárním odkazům, takže na další podrobnosti, týkající se posledních životních chvil Marie Kunhuty Pruskovské z Pruskova, již nezbyvá místo.²⁷⁰

Jenom o málo sdílnější je potom nejmladší z žerotínských záznamů o ústním pořízení, vyhotovený 13. prosince 1679 za dohledu skonávající Kateřiny Polyxeny z Valdštejna, snachy Marie Kunhuty Pruskovské a manželky meziříčského Karla Jindřicha na Přerově.²⁷¹ Zesláblá, ale při smyslech, sedící v křesle jednoho z pokojů švagrova olomouckého domu – tak popsali umírání štedré podporovatelky mariánského poutního místa v Zašové přivolání komisaři na čele s Václavem Bartodějským z Bartoděj, kteří na místo dorazili kolem třetí hodiny odpolední.²⁷² Protože šlechtična nebyla ve stavu, kdy by příchozím mohla odříkat celé znění svého kšaftu, pověřila tímto zodpovědným úkolem moravského zemského fyzika dr. Jana Ferdinanda Hertoda.²⁷³ Zkušený lékař, který byl deset let předtím přímým svědkem tragického odcházení Alžběty Juliány z Oppersdorffu, měl znění závěti úředníkům přetlumočit, načež se pan Bartodějský obrátil k dámě, jež na jeho závěrečnou výzvu údajně reagovala slovy: „*daß ißt mein*

²⁶⁷ MZA Brno, fond C2, sig. Z3, kart. 285, fol. 3r–7r.

²⁶⁸ „*dem mittlerey dem Zimmer anfangende Cammer, gangen alwo Sie Liegendt*“, tamtéž, fol. 3v.

²⁶⁹ „*zwart stiehe vegefundes Leibes, doch aber allerdings gutter vndt gefunder Seinen vndt Verstandes, befunden Ihro Vnſere Commihsion angedeütet*“, tamtéž, fol. 3v–4r.

²⁷⁰ Znění záznamu o ústním posledním pořízení je následováno ještě stručnými úředními přípisů o tom, že byl dokument sepsán s vědomím vratislavského biskupa, který byl coby opolský kníže niskou vrchností (17. července 1653), a dále informací o vyhotovení ověřeného opisu pro potřeby žerotínských poručníků (26. června 1654), provedeného opolským zemským úředníkem Janem Welczeckem z a na Großdubensku (pol. Dębnieńsko; 17. července 1654), viz tamtéž, fol. 6v–7r.

²⁷¹ MZA Brno, fond C2, sig. Z121, kart. 298, fol. 3r–5r. Zemřela téhož dne, pohřbena byla 22. prosince 1679 v olomouckém kostele sv. Mořice: „*Item die Wohl gebohrne freyn Catharina Plolexina [!] von Zierotin gebohrne Graffin von Waldtſtein frau auff Eiwanowitz Burgk vndt herrſchafft Preraw Jhr Graffl[ichen] Genaden ad Templum S[ancti] Mauritij in Krufft vor dem Altar vor Mellung*“, blíže ZAO-O, fond SbM, inv. č. 5584, sig. O III 2, pag. 739.

²⁷² „*Seindt wir zu Endtgefeczte obbemelten .13ten Decembris des. 1679ten Jahrs, in des Wohlgebornen Herrn Bernardts Herrn von Zierotin, alhier in der Königl[ichen] Stadt Ollmütz, auff dem nied[er] Ring ſituirte Behaufung Vmb drey Vhr nach mittag khommen, vndt nach deme wir in daf Zimmer wo Sie Kranckh gelegen, geführet ſeindt worden, Sie Frau von Zierotin in einem Seßel ſitzende, ſchwach zwar an Cräfte[n], aber bey einem guetten verſtandt gefunden...*“, viz MZA Brno, fond C2, sig. Z121, kart. 298, fol. 3r.

²⁷³ „*...durch den Herrn Johann Ferdinandt Hertodt, Medicinæ Doctorem, vndt gefchwornen Landt Phificum, nachfolgender weis vorbringen laßen.*“, tamtéž, fol. 3v.

Leczter Willen, vnd Testament“.²⁷⁴ Ani to však zajištění právní platnosti takto napsaného posledního pořízení nemuselo plně postačovat, protože bylo na zvláštním papíru vyhotoveno ještě stručné „čestné prohlášení“, k němuž Kateřina Polyxena připojila vlastnoruční, byť jenom velmi špatně čitelný podpis.²⁷⁵ Ještě téhož dne pak urozená paní zemřela, žel, z písemných pramenů není zřejmé, zdali před skonem přijala svátosti. Zapečetěný záznam o ústním posledním pořízení byl poté odevzdán úředníkům moravského královského tribunálu a veřejně publikován 18. prosince stejného roku v Olomouci.²⁷⁶

Dobové písemnosti nejrůznější provenience, jež se v prudkém toku času podařilo uchovat, nám umožňují přinejmenším zdáli pohlédnout na to, jakým způsobem Žerotínové barokní epochy přistupovali k posledním věcem lidským. I dnes, na počátku dvacátých let 21. století, tak můžeme s odstupem stovek let pozorovat různorodé strategie, s nimiž tito příslušníci a příslušnice důležitého moravského šlechtického rodu přistupovali ke smrti a přípravě na ni, smíme poznat, jakými prostředky plánovali zajistit spásu své duše či se alespoň zdáli přiblížit ke smrtelným postelím, odkud, jak v duchu katolické nauky věřili, byla jejich duše „v božské ruce“ opětovně odevzdána. Tehdy se svých rolí museli chopit pozůstalí, jejichž úkolem bylo nejenom zorganizovat mnohdy logisticky náročný pohřeb, ale zároveň v rámci svých ekonomických a společenských možností zabezpečit, aby památka na jejich drahé zesnulé nebyla zapomenuta.

²⁷⁴ MZA Brno, fond C2, sig. Z121, kart. 298, fol. 5r.

²⁷⁵ Tamtéž, fol. 2r.

²⁷⁶ „*Publicati in Tribunali Regio Olomucij 18. Decemb[ris] A[nno] 1679*“, viz tamtéž, fol. 5v.

3. Pohřeb

„*Im Augenblick*

Fallt alles Glück /

All Trost und Freud

In Traurigkeit /

*Nun mich nichts mehr vergnügt*²⁷⁷

Ondřej Antonín Richter († 1750)

Smrt šlechtice či šlechtičny obvykle zahajovala údobí naplněné nejenom žalem pozůstalých, ale také jejich horečnatou aktivitou, ponořenou do přípravy posledního rozloučení.²⁷⁸ Důležitost pohřbu velela, aby nebylo nic ponecháno náhodě. Pro předmoderní západní křesťanskou společnost, neznalou eliasovské „osamělosti umírajících“,²⁷⁹ totiž lidský skon spolu se křtem a svatbou představoval zcela zásadní přechodový rituál, jehož význam stoupal v závislosti na společenském žebříčku,²⁸⁰ pokud bychom v tomto kontextu pozorovali jeho nejvyšší příčku a na ní spočívající panovníky a církevní špičky, brzy by náš zrak narazil na fenomén víry v existenci dvou těl: fyzického, které postupně padlo za oběť biologickým rozkladným procesům a mystického (nebo snad lépe řečeno sociálního), jež bylo nad smrt povzneseno a v myslích tehdejších lidí přetrvávalo.²⁸¹ S pohřby takto hierarchicky vysoce postavených osob se kvůli domnělé výlučnosti jejich těl začaly objevovat různé specifické

²⁷⁷ Tj. v okamžení padlo do smutku veškeré štěstí, všechna jistota a veselí, už mě nic víc netěší – Richterovo zarmoucené poetické skládání zaznělo 27. července 1716 ve velkolosinském farním kostele sv. Jana Křtitele coby součást jeho pohřebního kázání nad zemřelým Janem Jáchymem hrabětem ze Žerotína, blíže RICHTER, O. A.: *Der Gute von Adel in Geblüt und Gemüth*. VKOL, sig. II 23.135, přív. 15 (nestránkováno).

²⁷⁸ Ke šlechtickým pohřbům v tuzemském prostředí viz KRÁL, P.: *Smrt a pohřby*, s. 171–228.

²⁷⁹ ELIAS, Norbert: *O osamělosti umírajících v našich dnech*. Praha 1998.

²⁸⁰ Obecně např. KRÁL, P.: *Křtiny, svatby a pohřby. K vzájemné reflexi panovnických a šlechtických přechodových rituálů ve druhé polovině 16. a první polovině 17. století*. In: BŮŽEK, V. – KRÁL, P.: *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526–1740)*. České Budějovice 2003, s. 439–456; jak v zásadě dle tezí francouzského antropologa Arnolda van Gennepa (1873–1957) podotýká Pavel Král, pohled na křest, sňatek a pohřeb coby elementární přechodové rituály lidského rodu je především antropologickou konstantou a jako takový vnímá smrt v prvé řadě coby přechod člověka „z jemu dobře známé oblasti každodenního života do nepoznaného (a nepoznatelného) prostoru obývaného mrtvými“. Jako rituál, doprovázející tento typ přechodu, jsou pak používány právě pohřební slavnosti, podrobněji viz KRÁL, P.: *Rituál a ceremoniál. Na příkladu pohřebních slavností na šlechtických dvorech v raném novověku* (dále jenom *Rituál a ceremoniál*). Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: řada historická, 51, 2002 (2004), č. 49, s. 71–86, obzvláště s. 71–73.

²⁸¹ Problematiku promýšlel už v padesátých letech 20. století americký medievista německo-židovského původu Ernst Hartwig Kantorowicz (1895–1963) ve svém fenomenálním díle *The King's Two Bodies* (1957), kde se ve své době vpravdě svěžím interdisciplinárním způsobem snažil vypořádat s kořeny a důsledky těchto pro utváření společenských představ důležitých úvah středověké politické teologie, viz KANTOROWICZ, Ernst Hartwig: *Dvě těla krále. Studie středověké politické teologie* (dále jenom *Dvě těla krále*). Praha 2014; víra v nadpřirozenost, ba až zázračnost panovnických těl se stala rovněž předmětem zájmu dnes již klasické práce francouzského historika a spoluzakladatele školy Annales Marca Blocha (1886–1944) *Rois et Thaumaturges* (1924), viz BLOCH, Marc: *Králové divotvůrci. Studie o nadpřirozenosti přisuzované královské moci, zejména ve Francii a Anglii*. Praha 2004.

formy komemorace a rituály (některé vycházející z kořenů antických tradic), jež posléze našly odezvu také při pohřbech raně novověkých šlechtických elit.²⁸² Aranžování a vystavování mrtvých těl (*ostentatio corporis*), malování portrétů zemřelých nebo i samotné okázalé pohřební ceremonie proto musíme vnímat též coby prostředky sociální distinkce, která nobilitě napomáhala upevňovat a opakovaně potvrzovat její privilegované společenské postavení.²⁸³ Poslední rozloučení s urozeným člověkem tak nesmělo probíhat v „úzkém rodinném kruhu“, naopak bylo žádoucí, aby se ho zúčastnily co největší počty smutečních hostů – slovy Pavla Krále, aby nebožtík, v jehož žilách kolovala pověstná modrá krev, mohl „*nadobro opustit pozemský svět a přenechat místo novému členu rodu, musela jeho smrt vejít v obecnou známost, musel tedy zemřít i v myslích široké veřejnosti*“.²⁸⁴ Tomuto dobově, kulturně a sociálně podmíněnému pohledu na rozloučení s blízkými velmi dobře rozuměli také Žerotínové doby baroka, kteří se ho v rámci svých vlastních možností snažili následovat a naplňovat.

3. 1. O žalu a mrtvých dětech

Dříve než přistoupíme k pozorování pohřebních festivit žerotínského rodu, pokusme se, navzdory vši skouposti a zlomkovitosti dochovaných písemných pramenů, obrátit svou pozornost k emocím.²⁸⁵ Přese všechnu útěchu, kterou potridentská katolická teologie věřícím nabízela, byl smutek přirozeným souputníkem pozůstalých, avšak vysledovat jeho stopy je po stovkách let velmi složité. Ani raně novověké šlechtě nebyl stesk (jehož vnější projevy charakterizoval především pláč) po zemřelých blízkých cizí, naopak byl vnímán jako běžný, byť přeci jenom „*hlasité kvílení*“ se duchovní a společenské normy snažily korigovat.²⁸⁶ Žal nad ztrátou milovaných je zpravidla možné odhalit v pramenech osobní povahy, jako jsou deníkové záznamy či korespondence – naneštěstí, dokladů takto písemně vyjádřených

²⁸² Charakteristickým příkladem může být používání vyobrazení zemřelých osob jednak jako prostředku vzpomínání, za druhé coby předmětu, užívaného přímo během pohřebních festivit. Jak dokládá Kantorowicz, druhá jmenovaná forma využití těchto podobizen byla známa už v severovském Římě a také díky recepci antických textů v pozdně středověké a raně novověké Evropě se stala relativně oblíbenou, viz KANTOROWICZ, E. H.: *Dvě těla krále*, s. 272–273.

²⁸³ KRÁL, P.: *Rituál a ceremoniál*, s. 71–72.

²⁸⁴ KRÁL, P.: *Smrt a pohřby*, s. 175.

²⁸⁵ Výzkum dějin emocí patří v posledních letech k nosným a především v zahraniční historiografické produkci poměrně často reflektovaným směrům bádání. Dosavadní vývoj na tomto badatelském poli se může chlubit vzestupnou tendencí, což ostatně ve svém příspěvku z roku 2016 vystihla historička Radmila Švaříčková Slabáková, která se v něm zároveň vyrovnala s množstvím recentní literatury, viz ŠVAŘÍČKOVÁ SLABÁKOVÁ, Radmila: *Dějiny emocí: nové paradigma ve studiu historie*. Český časopis historický, 114, 2016, č. 2, s. 291–315. Stran tuzemského bádání autorka podotýká, že „*přestože v české historiografii posledních let vznikla řada studií a monografií, které se dotýkají emocí, citů a citění lidí v minulosti, tyto práce se dějinám emocí programově nevěnují a nekladou si nároky na hlubší teoretickou reflexi vlastního předmětu zkoumání, totiž emocí jako takových*“; za všechny české práce, soustředící se na emoce v minulosti, si dovolím uvést alespoň spíše teoreticky laděnou studii Tomáše Malého, zabývající se obrazovým ztvárněním pocitu bolesti v 17. a 18. století, viz MALÝ, T.: „*Vášně duše*“ a dešifrování raně novověkých emocí. Cornova, 4, 2014, č. 1, s. 7–19.

²⁸⁶ KRÁL, P.: *Smrt a pohřby*, s. 141–144.

emočních pohnutí nemáme v žerotínském prostředí mnoho; Přemyslav (III.) se po smrti manželky Alžběty Juliány z Oppersdorffu pravděpodobně na čas stáhl z veřejného dění, což ostatně naznačuje kopiář jeho korespondence, do nějž nebyl mezi 11. prosincem 1669 a 22. dubnem 1670 učiněn žádný zápis a to i přesto, že v souvislosti s úmrtím a pohřbem muselo dojít k přílivu kondolencí.²⁸⁷ Od konce dubna 1670 se pak obsah jeho dopisů vrací k běžným tématům, primárně pak administrativním, finančním nebo právním otázkám, avšak v listu pro jezuitského historika Georgia Crugeria (1608–1671), datovaného 26. květnem 1670, dá svému stesku po manželce sice střídmý, ale jinak veskrze nečekaný průchod: „...*ich meiner feits Lebe zwar zu dato in Beliebiger gefundtheit, doch meiner Weýlandt groften Hertzliebften Gemahlin nun mehro Seel[igen] halber /: welche der Allerhöchste nach feinem Rath Vnndt Willen den 15 Decemb[ris] ohnlängft abgewichen Jahres durch den Zeitlichen Todt mier Von der Seiten entwißen, Vnndt Zweifels ohne zu sich, in die weige Freüde Verfetztet hatt, ./ nicht in voringem Kummer Vnndt Hochbetreübtem Wittiber stand*“.²⁸⁸ Diaria jejich mladšího syna Jana Jáchyma také nejsou smutku prostá, avšak je pravdou, že byť se v nich císařský komorník občas k zármutku či soucitu přizná,²⁸⁹ celkově se spíše jeví jako stoik a pragmatik, jemuž teskné přemítání nad mrtvými blízkými není zcela vlastní.²⁹⁰ Petra Vokáčová v této souvislosti např. připomíná Žerotínův lakonický zápis z 28. září 1707, kdy hrabě obdržel zprávu o smrti svého švagra Ludvíka Reinholda z Lilgenau: „*Celý večer jsme strávili klábosením a já se pak po kurýrovi dozvěděl o švagrově smrti*“.²⁹¹ Tímto strohým konstatováním dělá švagrovi za dost a více se k němu už nevrací. Zdá se, jako by se šlechtic doslovně řídil Kristovým výrokem z evangelia podle Matouše: „*Následuj mě a nech mrtvé, ať pochovávají své mrtvé*“ (Mt 8, 22).

Emočně vypjaté situace mohla přinést smrt dítěte. I jindy fatalistický Jan Jáchym ze Žerotína se neubráníl smutku, když 14. únor 1712 označil za „*smutný den*“ poté, co mu byla doručena novina o úmrtí jeho nejstaršího syna Karla Antonína Viléma.²⁹² Petra Vokáčová spatřuje v Žerotínově záznamu o synově smrti „*odevzdanost*“ a domnívá se, že přestože „*podobná úmrtí rodina nepochybně pokaždé prožívala jako individuální tragédii, do jisté míry ji snad zmírňovala obecně přijímaná představa, že se dětské nevinné duše dostaly do nebe, aby tam orodovaly za spásu svých rodičů*“.²⁹³ Karel Antonín Vilém však nebyl „*dětskou nevinnou*

²⁸⁷ ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 441, sig. VI-2286, pag. 441–446; ke šlechtické předpohřební komunikaci v raném novověku blíže KRÁL, P.: *Smrt a pohřby*, s. 175–180.

²⁸⁸ Tamtéž, pag. 451–452.

²⁸⁹ Viz poznámka č. 221.

²⁹⁰ K emoční povaze deníků Jana Jáchyma hraběte ze Žerotína blíže VOKÁČOVÁ, P.: *Příběhy o hrdé pokoře*, s. 151–153.

²⁹¹ Tamtéž, s. 153.

²⁹² Tamtéž, s. 152.

²⁹³ Tamtéž.

duší“ – v červenci 1712 by totiž oslavil už své třiadvacáté narozeniny a jeho smrt coby prvorozeného syna tak byla pro rod o to bolestnější.²⁹⁴ V kojeneckém věku zemřel Janův nejmladší syn Leopold Maxmilián († 17. ledna 1696) a stejně neblahý osud byl přisouzen dcerám Anně Karolíně († 4. února 1699) a Anně Josefě († 23. května 1701), z nichž ani jedna nepřekročila stáří dvou let.²⁹⁵ Z celkem šesti dětí tak byli Jan Jáchym a Ludovika Vilemína z Lilgenau přežiti pouze svým prostředním synem Janem Ludvíkem († 11. května 1761) a nejstarší dcerou Ludovikou Karolínou († 10. října 1750). Poměrně vysoká dětská úmrtnost v rámci nukleární rodiny Jana Jáchyma ze Žerotína jasně kopíruje „trend“, který byl pro celý rod ve druhé půli 17. století typický – z celkem 28 žerotínských dětí, o kterých bezpečně víme, že jejich životy vyhasly od poloviny 17. století do poloviny sedmdesátých let věku následujícího, jich rovných 23 (tj. 82 %) zesnulo právě mezi léty 1654–1705. Shromážděné údaje o dětské mortalitě v rodinách Žerotínů 17. a 18. století demonstruje následující tabulka.

Tabulka č. 2 – dětská úmrtnost v rodu Žerotínů v 17. a 18. století.

Manželský pár	Délka manželství	Rodová větev	Celkový počet dětí	Dětská úmrtnost
Přemyslav (III.), Alžběta Juliána z Oppersdorffu	1654–1669 (15 let)	L-V	7	5
Karel Jindřich, Barbora Juliána z Maltzahn	post 1652–1670 (cca 17 let)	L-V/S	1 (?)	1 (?)
Karel Jindřich, Kateřina Polyxena z Valdštejna	ante 1661–1679 (cca 18/19 let)	M	2	2
Bernard Ferdinand, Alžběta Sidonie ze Žerotína	1661–1667 (6 let)	M	6	5

²⁹⁴ Karel Antonín Vilém ze Žerotína se narodil 1. července 1689 a křest přijal o dva dny později v olomouckém kostele sv. Mořice. Ke křtu ho nesli moravský zemský hejtman František Karel hrabě Libštejnský z Kolovrat, strýc Maxmilián František ze Žerotína a jistá blíže nejmenovaná kněžna („*Undt: die durchleüchtigfte, und hochgebohrne fürstin, und fr[au] fr[au]*“), viz ZAO-O, fond SbM, inv. č. 5585, sig. O III 3, pag. 167.

²⁹⁵ Leopold Maxmilián ze Žerotína se narodil 28. srpna 1694 ve Velkých Losinách a zemřel tamtéž, viz ZAO-O, fond SbM, inv. č. 7949, sig. Šu XVI 3, pag. 188; tamtéž, inv. č. 7961, sig. Šu XVI 15, pag. 117. Sestry Anna Karolína a Anna Josefa přišly na svět rovněž ve Velkých Losinách ve dnech 22. ledna 1698 a 13. července 1700, přičemž tam i zesnuly, viz tamtéž, inv. č. 7949, sig. Šu XVI 3, pag. 258–259, 309; tamtéž, inv. č. 7961, sig. Šu XVI 15, pag. 146, 170.

Bernard Ferdinand, Františka Eleonora Podstatská	1668–1689 (21 let)	M	4	4
Siegfried Erdmann, Anna Terezie Stillfriedová	1669–1708 (39 let)	F	7	3
Karel Jindřich, Anna Karolína z Mansfeld- Vorderortu	1670–post 1682 (cca 12 let)	L-V/S	2	0
Karel Jindřich, Sylvie Polyxena z Valdštejna	1681–1688 (7 let)	M	2	0
Jan Jáchym, Ludovika Vilemína z Lilgenau	1688–1716 (28 let)	L-V	6	3
Bernard August, Kateřina Libštejnská z Kolovrat	?–1700	F	1 (?)	1 (?)
František Ludvík, Ludovika Karolína ze Žerotína	1713–1731 (18 let)	F/L-V	6	1
Jan Ludvík, Marie Františka z Herbersteinu	1719–1761 (42 let)	L-V	6	1
Jan Karel, Marie Josefa z Königsegg- Rothenfelsu	1744–1775 (31 let)	L-V	3	1
Ludvík Antonín, Karolína Podstatská	1760–1765 (5 let)	L-V	2	1

Dětská úmrtnost mohla být zapříčiněna pestrou směsicí biologických, hygienických, medicinských a sanitárních faktorů, o jejichž podstatě se ale v případě barokních Žerotinů mnoho říci nedá.²⁹⁶ Katastrofou byla především smrt nepokřtěného dítěte, kterému se tak měla nadobro uzavřít možnost vstoupit do království nebeského a popatřit na slávu Boží.²⁹⁷ I pro tyto případy však existovalo do jisté míry útěšné teologické vysvětlení, hovořící o tzv. limbu dětí (*limbus infantium, limbus puerorum*), v němž měly duše nekřtěňátek setrvávat bez trýzně, jaká panovala v očistci a pekle, avšak navzdory jakkoliv klidnému stavu jim nikdy nemělo být umožněno přebývat v Boží přítomnosti.²⁹⁸ Alžběta Sidonie, první manželka Bernarda Ferdinanda, přivedla na svět patrně tři děti, které zemřely bez křtu krátce po porodu.²⁹⁹ V pátek 4. prosince 1665 se meziříčský pán svěřil svému losinskému bratranci Přemyslavovi (III.), že v pondělí (tj. 30. listopadu 1665) „*Gott der Allmechtiege meiner Liebften ein Junges Töchterlein Zwar Lebendig Zur Welt gegeben, weile aber eß annoch nicht bey der Zeit gewest, gleich nach empfohung der heil[igen] Tauff in Christo verschieden*“.³⁰⁰ Jak však nakonec smířeně zkonstatoval, „*folches aber Gott dem Allmechtiegen Befehlende*“ a dále svou pozornost soustředil na prosbu o zaslání mimochodníka.³⁰¹

„*Herr Brueder*“, jak je Přemyslav (III.) v dopisech od meziříčského bratrance přezdíván, měl s brzkými odchody svých dětí neradostnou zkušenost. S chotí Alžbětou Juliánou z Oppersdorffu se jim sice narodilo sedm potomků (pět chlapců a dvě dívky), ale dospělosti se dožili jenom synové Maxmilián František a Jan Jáchym. Tragickým obdobím si šlechtičti

²⁹⁶ Josef Petráň (1930–2017) uvádí, že „*podle propočtů z jiných střeoevropských a západoevropských oblastí, jež lze přijmout i pro naše prostředí jako pravděpodobné, umíralo v 16. až 18. století v perinatálním období (od 29. týdne těhotenství) a v prvním týdnu po porodu přibližně sto dětí z tisíce, dalších téměř čtvrt stovky během prvního roku života a do čtrnácti let ještě navíc asi 160, takže sotva polovina živě narozených se dočkala patnáctých narozenin*“, viz PETRÁŇ, Josef (a kol.): *Dějiny hmotné kultury*. II (1). Praha 1995, s. 189; srov. HOLÝ, M.: *Vztahy rodičů a dětí*. In: DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana – HOLÝ, M. – STERNECK, Tomáš – ZELENKA, Jan (a kol.): *Děti a dětství. Od středověku na práh osvícenství (dále jenom Děti a dětství)*. Praha 2019, s. 199–200; velmi niterní reflexi vážných dětských onemocnění a úmrtí v pobělohorském šlechtickém prostředí je možno sledovat v zápiscích paní Alžběty Lidmily z Lisova, viz Z LIŠOVA, A. L. – RATAJOVÁ, J. (ed.): *Rodinné paměti*, s. 79, 85–86, 95, 97, 109–111, 118–120; příp. KALISTA, Zdeněk: *Korespondence Zuzany Černínové z Harasova*, s. 48–49.

²⁹⁷ KRÁL, P.: *Smrt a pohřby*, s. 145–147; příp. MIKULEC, J.: *Náboženský život a barokní zbožnost*, s. 101–103.

²⁹⁸ KRÁL, P.: *Smrt a pohřby*, s. 146.

²⁹⁹ Existenci čtyř dětí Bernarda Ferdinanda ze Žerotína a jeho první manželky Alžběty Sidonie, zesnulých ještě před přijetím svátosti křtu, dokládá stručná poznámka v Calinově díle *Virtus Leonina*: „*4. Proles nata ex I. etiam Thoro, obiēre sine Baptismo*“, blíže ZAO-O, fond RA Žerotinů, inv. č. 279, sig. VI/238, (nefoliováno ani nestránkováno; „*TABVLA GENEALOGICA VIII.*“). Podle zápisků samotného Bernarda, poznamenaných na okraj paměti meziříčského měšťana Fučíka, však bez křtu umřely pouze tři jeho děti, viz JANIŠ, D.: *Paměti Valašsko-Meziříčských měšťanů jako pramen k dějinám východní Moravy za třicetileté války* (dále jenom *Paměti Valašsko-Meziříčských měšťanů*). Museum Vivum. Sborník příspěvků z konference Staré památky se zapisují... konané ve dnech 3. a 4. října 2007 v Rožnově pod Radhoštěm. Rožnov pod Radhoštěm 2007, s. 38–49.

³⁰⁰ ZAO-O, fond VS Velké Losiny, inv. č. 485, kart. 30, *Korespondence Přemka III. od Bernarda z Žerotína* (nefoliováno; dopis ze 4. prosince 1665).

³⁰¹ Tamtéž.

manželé prošli na přelomu let 1661 a 1662, kdy během několika týdnů přišli o všechny tři své syny; 14. prosince 1661 zemřel nejstarší pětiletý Václav Felix, jehož ostatky byly pohřbeny až téměř o necelý měsíc později dne 4. ledna 1662.³⁰² Tři dny po pohřbu se situace opakovala, když zesnul benjamínek František Karel, dva dny poté následovaný také prostředním Přemyslavem Ottou.³⁰³ Oba malé Žerotíny rodiče pochovali společně ve staré kryptě pod losinským farním kostelem 17. ledna 1662.³⁰⁴ Náhlá absence mužských potomků v Přemyslavově linii přivedla losinsko-vízmborskou větev rodu Žerotínů takřka na samý práh vymření a proto, navzdory veškerému zármutku, do nějž se rodiče zahalili, Alžběta Juliána ještě v lednu otěhotněla. Zdravý syn, příznačně pokřtěný jako Adeodatus (tj. Bohem daný) Maxmilián Maria Josef, který do rodových dějin vstoupí jako Maxmilián František (Antonín) ze Žerotína, se narodil 5. září 1662 na velkolosinském zámku.³⁰⁵

Prostoj mezi smrtí a pohřbem byl nepochybně vyplněn úpravou těl, jejich oblékáním a aranžováním na katafalky, přičemž v případě mrtvolně bledých žerotínských sourozenců mělo *ostentatio corporis* krom běžných funerálních a reprezentativních důvodů také ještě jednu důležitou úlohu – zesnulí chlápci byli portrétováni.³⁰⁶ Drahomír Polách přisoudil autorství

³⁰² „Anno 1661. Den 14 Decembris Ift dem Hoch Vnndt Wohlgebohrnen Herren Herren Primiflao Herren von Zierotin, Herren auff Vllerßdorff, Wüßenbergk [!], Vndt Jahrnßd[orff], Röm[ische] Kayß[er]l[iche] may[e]/[tä]t Rath. Vnndt deß Hoch Löblichen Marckgraffthumb mähren Landrechts bejßitzern et[c] ein Junger Herr midt nahmen Wenceflaus Felician mit Tode Verfchiedete Seines alters 5 ½ Jahr, deffen Leib den 4 Januarij A[nn]o der schul Vnndt Chriftlichen Ceremonien In die Vllerßdorffifche Kirchen ift geleet worden“, viz ZAO-O, fond SbM, inv. č. 7948, sig. Šu XVI 2, pag. 110. Je s podivem, že i když matriční záznam hovoří o tom, že Václav Felix spočinul v kryptě losinského kostela, literatura za místo jeho posledního odpočinku pokládá šumperský dominikánský kostel Zvěstování Panny Marie, viz POLÁCH, D.: *Osudy losinských paní*, s. 39–40; NEUBAUEROVÁ, M. – POLÁCH, D.: *Zpráva o nevěře*, s. 32–33; POLÁCH, D.: *Případ zmizelého srdce Alžběty Juliány ze Žerotína*. In: POLÁCH, D.: *Historické toulky Šumperskem*. I. díl. Štíty 2017, s. 221–226.

³⁰³ Záznamy byly do matriky zapsány chronologicky obráceně, viz „den 9 Januarj Ift dem Hoch undt Wohlgebohrnen Herren Herren Primiflao Herren von Zierotin, Herren auff Vllerßdorff, Wüßenbergk [!], Vndt Jarnsd[orff] etc. ein Junger Herr mit nahmen Primiflaus mit Tode Verfchiede Seines alters 2 Jahr deffen Leib den 17 dito mit dero schul, Vndt Chriftlichen Ceremonien, In die Vllerßdorffifche Kirchen ift geleet worden“ a „den 7 Januarj Ift obbemelten Herren Wiederumb ein Junger Herrn mit nahmen Francijcuß Carolus Anthonius mit tode Verfchieden Seines aters 22 Wochen, deffen Leib den 17 dito wie oben ift in die Vllerßdorffifche Kirchen geleet worden“, blíže ZAO-O, fond SbM, inv. č. 7948, sig. Šu XVI 2, pag. 148.

³⁰⁴ Tamtéž.

³⁰⁵ Tamtéž, pag. 118.

³⁰⁶ Jak už bylo poznamenáno výše v souvislosti s Kantorowiczem, zvyk zobrazování mrtvých byl přítomen už v antické Evropě a v různých formách přetrvával i ve středověku a raném novověku. K malovaným šlechtickým portrétům zemřelých blíže VONDRÁČKOVÁ, Marcela: *Podoby zemřelých*. In: MACUROVÁ, Zuzana – STOLÁROVÁ, Lenka – VLNAS, Vít (edd.): *Tváří v tvář. Barokní portrét v zemích Koruny české*. Brno 2017, s. 209–223; stejný portrétní žánr byl před rokem 1620 běžně rozšířen i v kruzích bohatého měšťanstva, což dokládají některé dobové pozůstalostní inventáře a mobiliární soupisy, viz PEŠEK, Jiří: *Obrazy, které „nebyly“*. *Soukromý portrét v pražské měšťanské domácnosti doby předbělohorské*. In: EBELOVÁ, Ivana – PEŠEK, J. – SEKYRKA, Tomáš – VLNAS, V. (edd.): *Mezi kulturou a uměním. Věnováno Zdeňku Hojdovi k životnímu jubileu*. Praha 2013, s. 76–85. Za zmínku stojí, že poněkud odlišný typ funerálních portrétů (tzv. sarmatský portrét), zpravidla zachytávající pouze nebožtíkovu hlavu a poprsí, byl hojně rozšířen na území sousední Rzeczpospolité a jeho vlivy se projevil též v českém, moravském, slezském a uherském regionu, viz ZAWADZKA, Ewa: *Portret typu sarmackiego w wieku XVII w Polsce, Czechach, na Slowacji i na Wegrzech*. *Seminaria Niedzickie 2*. Krakow 1985. Losinské portréty jsou dnes umístěny v tzv. márnici, situované na druhém poschodí velkolosinského zámku,

doposud dochovaných podobizen malíři nizozemského původu Abrahamovi van Lissau, který pro Přemyslava (III.) prokazatelně pracoval nejpozději od roku 1658.³⁰⁷ Původní vzezření Lissauova uměleckého vyjádření však bylo alespoň částečně setřeno pozdějšími přemalbami, které na všech třech zmíněných portrétech doložila Lenka Vaňková, jež se „na našem území naprosto unikátní“ losinské kolekci posmrtných portrétů věnovala z hlediska dobové raně barokní módy.³⁰⁸ Dětská tělíčka umělec zachytil v posmrtné ztuhlosti, která s hlavami na polštářích spočívají na katafalcích, překrytých bílou látkou s krajkovým lemem a posypaných snítkami, spletenými věnečky i květy rozličných rostlin (myrta, rozmarýn, růže).³⁰⁹ V sepjatých rukách drží chlapci obmotaný růženec, případně různé typy drobných křížků či řetězů, a na každého z nich dohlíží několik andělů, zachycených v různých pózách.³¹⁰

Zde je na místě zdůraznit, že i takto koncipované scény se však od sebe vzájemně odlišují. Zatím co z portrétu nejstaršího rusovlasého Václava Felixe, oděného do modrého šatu bohatě dekorovaného červenými a bílými mašlemi s čapkou (dle Vaňkové „korunou“), uvitou ze zelených ratolestí,³¹¹ je z celkové kompozice znatelná snaha o reprezentativní vyjádření majestátu smrti (dokonce má jako jediný ze synů u svých nohou černě lakovaný krucifix), zbylé dvě podobizny působí spíše komorním dojmem, který vystupuje především u nejmladšího Františka Karla, jehož oblékli do prosté hnědé, snad kapucínské kutny s utaženým a podél boku

viz Národní památkový ústav (dále jenom NPÚ), Územní památková správa v Kroměříži (dále jenom ÚPS v Kroměříži), mobiliární fond Státní zámek Velké Losiny, inv. č. VL 1757 (Přemyslav Otto), VL 1758 (František Karel), VL 1759 (Václav Felix), k identifikacím portrétů blíže POLÁCH, D.: *Historie zámku a panství Třemešek*, s. 71–72.

³⁰⁷ POLÁCH, D.: *Proměny losinského zámku*, s. 109–113.

³⁰⁸ VAŇKOVÁ, Lenka: *Soubor posmrtných portrétů ze 17. století na zámku Velké Losiny*. Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci. Olomouc 2007, s. 86–91, 180–182; ikonografické popisy losinských podobizen rovněž využila ve své dizertační práci, viz VAŇKOVÁ, L.: *Evropská barokní móda 17. století a její ohlas v českých zemích* (dále jenom *Evropská barokní móda*). Olomouc 2012, s. 165–169 (nepublikovaná dizertační práce).

³⁰⁹ VAŇKOVÁ, L.: *Soubor posmrtných portrétů ze 17. století na zámku Velké Losiny*, s. 86, 88–90.

³¹⁰ Na rozdíl od šatstva mrtvých chlapců nebyla nebeským bytostem na losinských podobiznách věnována detailnější pozornost a tak si neodpustím drobný ikonografický exkurz. Na portrétu Václava Felixe (NPÚ, ÚPS v Kroměříži, inv. č. VL 1759) spatřujeme dva anděly – menší s růžovými křídly, zakrytý pouze dlouhou bohatě zřasenou zelenavou rouškou, slétává z načechraných obláček směrem ke chlapci, jakoby se mu chystal na hlavu usadit zelený věnec dekorovaný dvěma bílými a třemi červenými květy. Přimo za Václavovou hlavou pak stojí o něco větší anděl s bílými křídly a delšími tmavě žlutými kučeravými vlasy, oděný do černého šatu se žlutými nabíranými rukávy s červeným pláštěm, zdobeným patrně zlatým lemem, přehozeným přes pravou ruku. Obě postavy spolu komunikují, neboť pravá ruka stojícího anděla je vztyčená v gestu, které naznačuje, že snášející se bytost volá k mrtvému Žerotínovi, ke kterému se naklání a dívá se mu přímo do mírně pootevřených očí. U hlavy Přemyslava Oty (NPÚ, ÚPS v Kroměříži, inv. č. VL 1757) stojí malý anděl rovněž s dlouhými kučeravými vlasy a bílými křídly, tentokrát oděný do dlouhého žlutého šatu s červeným lemem kolem krku a rukávů, přepásaný červenou vlající stuhou. Levou rukou se lehce dotýká Přemyslavova pravého ramene, přitom se mu dívá do obličeje a pravou rukou ukazuje směrem na nebesa, kde stojí Ježíš Kristus v červeném plášti, hodlající chlapcovu duši přivítat v království nebeském. Nad hlavou Františka Karla (NPÚ, ÚPS v Kroměříži, inv. č. VL 1758) se pak otvírají nebesa, z nichž, za bedlivého dozoru pěti zvědavě vyhlížejících hlav bělokřídých cherubů (nejmenší vpravo dole má jako jediný křídla růžová), dopadají na bledu dětskou tvář sluneční paprsky.

³¹¹ VAŇKOVÁ, L.: *Soubor posmrtných portrétů ze 17. století na zámku Velké Losiny*, s. 89; srov. NPÚ, ÚPS v Kroměříži, inv. č. VL 1759.

spuštěným cingulem. Na nebohého Přemyslava Otta zase z nebeských výsostí shlíží samotný Ježíš Kristus, z jehož úst směrem k andělovi, stojícímu u dítky, vychází nápisová páska nesoucí latinské zvolání „*SINITE AD ME VENIRE PARVULOS*“, na což stejným způsobem anděl „odpovídá“ „*VOCARIS A DOMINO*“.³¹²

Byť v losinsko-vízmborské větvi rodu Žerotínů snad existovala jakási tradice posmrtného portrétování dětí (kromě potomků Přemyslava a Alžběty Juliány je ve sbírkách velkolosinského zámku přítomno ještě podobné vyobrazení Přemyslavova bratrance Karla Zdeňka, zesnulého roku 1620),³¹³ lze obrazům Václava Felixe, Přemyslava Otty a Františka Karla bratří ze Žerotína přiřknout punc jisté exkluzivity – když 30. března 1665 zemřela jejich zhruba půlroční sestra Marie Angelina Antonie Brigitta, žádná *post mortem* podobizna s největší pravděpodobností nevznikla.³¹⁴ Podle mínění boloňského arcibiskupa Gabriela kardinála Paleottiho (episkopát 1566–1597) byly obdobné obrazy v jeho době vyhotovovány především „*na zmírnění bolesti*“, jež se mohla u člověka dostavit tehdy, toužil-li velmi spatřit blízkou, leč nepřítomnou osobu.³¹⁵ Zdá se proto, že tvrdá rána v podobě náhlé smrti tří mužských pokračovatelů rodu, jež manželský pár postihla během necelého měsíce, byla přirozeně natolik traumatizujícím a zároveň zcela výjimečným prožitkem, že se zarmoucení rodiče rozhodli přistoupit ke specifické formě komemorace a „*na zmírnění bolesti*“ si děti před tím, než byly položeny do rakví, nechat vymalovat.

Jak už víme, hluboký žal Přemyslava (III.) ze Žerotína zasáhl i sedm let poté, když zemřela jeho manželka a zakrátko po ní také nejmladší dcera Adeodata Marie Josefa Karolína Felicita. Tehdy se šlechtic k portrétování svých drahých zesnulých uchýlil znova, když tímto úkolem pověřil malíře Franze Prospera de Mus.³¹⁶ Ačkoliv Lenka Vaňková tvrdí, že „*původní umístění obrazů neznáme*“, ve skutečnosti jsou jako „*4 Todten Knaben Contrfect*“

³¹² Text odkazuje na pasáže z evangelií podle Matouše a Marka: „*Ježíš však řekl: „Nechte děti a nebraňte jim jít ke mně; neboť takovým patří království nebeské“* (Mt 19, 14); „*Když to Ježíš uviděl, rozhněval se a řekl: „Nechte děti přicházet ke mně, nebraňte jim, neboť takovým patří království Boží. Amen, pravím vám, kdo nepřijme Boží království jako dítě, jistě do něho nevejde“* (Mk 10, 14–15).

³¹³ NPÚ, ÚPS v Kroměříži, inv. č. VL 1827, viz VAŇKOVÁ, L.: *Soubor posmrtných portrétů ze 17. století na zámku Velké Losiny*, s. 87–88; srov. LUKÁŠOVÁ, E. – HYŤHA, Lukáš – KLAPETKOVÁ, Olga (edd.): *Podoby a příběhy. Portréty renesanční šlechty*. Praha 2017, s. 147.

³¹⁴ ZAO-O, fond Sbm, inv. č. 7948, sig. Šu XVI 2, pag. 288. Podle pozůstalostního inventáře z roku 1673 sestávala kolekce posmrtných portrétů Přemyslavových dětí ze čtyř kusů, což odpovídá i současnému stavu. Dítě v povianu, zachycené na čtvrté podobizně, identifikoval Drahomír Polách jako nejmladší dceru Adeodatu Marii Josefu Karolinu Felicitu, jež zesnula dva měsíce po rovněž portrétované matce, POLÁCH, D.: *Historie zámku a panství Třemešek*, s. 72.

³¹⁵ HALÁSZOVÁ, Ingrid: *Před portrétem. Úvahy o obsahoch, významoch, funkciách a reprezentačných strategiách portrétu v ranom novoveku* (dále jenom *Před portrétem*). Trnava 2020, s. 43–45.

³¹⁶ De Musovi, prve angažovanému ve službách Karla Eusebia knížete z Liechtensteinu (1611–1684) i olomouckého biskupa Karla II. z Lichtensteinu-Castelcorna, připsal autorství oblou pláten Drahomír Polách, viz POLÁCH, D.: *Proměny losinského zámku*, s. 113, 115–116.

poznamenány v inventáři, sepsaném během léta 1673 po smrti Přemyslavově.³¹⁷ Společně s obrazem Panny Marie Czeštochowské, dvěma obrazy Panny Marie Warthské, podobiznou svaté Lukrécie, portrétem paní Bukůvkové z Bukůvky a obrazem, zachytávajícím kuchaře a kuchařku („*Eines Kuchs vnd Köchin Büldt*“) visely v jedné z losinských zámeckých garderob, primárně určených pro skladování látek a oděvů.³¹⁸ Fakt, že dal Přemyslav (III.) ze Žerotína rozvěsit podobizny vlastních dětí v šatně a nikoliv v některé z reprezentativních komnat či obytných prostor, se může na první pohled jevit jako poněkud zarážející a dnes je nesmírně obtížné zjistit, aniž bychom se nenamočili v moři hypotetických úvah, proč se v rámci topografie losinské rezidence rozhodl zrovna pro toto poměrně periferní místo. Sehrál snad svou roli žal, jež si zarmoucený rodič dovolil projevit pouze v takřka soukromé místnosti bez toho, aniž by byl pozorován dalšími lidmi?³¹⁹ Obávám se, že s odstupem 350 let nalezneme odpověď na tuto otázku pouze stěží.

3. 2. Na cestě poslední

Dříve, než se urozený umrlec mohl vydat na svou poslední cestu, muselo kolem něj proběhnout několik zaběhnutých předpohřebních obyčejů, jež ho měly na toto putování připravit. Téměř automatickou povinností pozůstalých bylo co nejdříve po smrti svých blízkých rozeslat zprávu o jejich skonu příbuzným, přátelům a vůbec všem důležitým osobám, zapojeným v nebožtíkových sociálních sítích.³²⁰ Neodmyslitelnou součástí předpohřební komunikace byly též kondolence, vyjadřující pozůstalým účast i povzbuzení v jejich zármutku; když 24. ledna 1652 zemřel Přemyslav (II.), obdržel jeho starší syn Karel Jindřich 16. února kondolenční list od samotného württembersko-olešnického knížete Silvia Nimroda (1622–1664).³²¹ Zesnulého Žerotína kníže nejprve označil za svého „*befonders liebe freünd, Schwagers vnd Gevatters*“ a Karlovi Jindřichovi pak kromě dalších odkázal též tato slova: „*Deßhalb wier das diese Vnsere wohlmeinende Condolenz bey den Herrn hin durch in freündtschafft ablegen, vnd beynebst treülich wüntfchen wollen, daß der höhefte den Herrn in diesen leidümttigen Zuestande mit Kräfttigen trofte bey wohnen, Ihn den Willen deß höheften*

³¹⁷ ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 206, kart. 18, fol. 15r.

³¹⁸ Místnost je v prameni doslovně uváděna jako „*andern Gaarderoba*“, viz tamtéž, fol. 13v. Pro představu alespoň uvádím, že kromě obrazů, různých typů šatstva a oděvních doplňků bylo v šatně složeno např. 18 loktů světle žlutého tripu („*gelblichten Trieb*“) a 11 loktů sytě žlutého tripu („*mehr gelben*“), 20 loktů červeného tripu („*Rotten Trieb*“), 16 loktů zeleného tripu („*grünen Trieb*“), 7 loktů černého kartysu („*Schwartzten Kartüf*“), 2 lokty černé vlny („*Schwartzten Peý*“) atd., viz tamtéž.

³¹⁹ K soukromému rozměru vzpomínkových portrétů blíže HALÁSZOVÁ, I.: *Před portrétem*, s. 45–47.

³²⁰ KRÁL, P.: *Smrt a pohřby*, s. 175–180.

³²¹ ZAO-O, fond VS Velké Losiny, inv. č. 511, kart. 31, *Korespondence Karla Jindřicha st. – kondolence od vévody Silvia z Württembergu* (nefoliováno ani nestránkováno).

*vor den besten erkennen lassen, vnd vor daher gleichen vnd anderen Zuerfällen [?], nebst deßen Angehörigen, viel lange Zeit vnd daher, gnädig freiften vnd erhallten wolle“.*³²²

Podstatnou roli hrála úprava vyhaslého těla služebnictvem, spočívající v jeho omytí a převlečení do speciálně vybraného oděvu, díky čemuž mohlo být následně vystaveno očím veřejnosti.³²³ Eventuálně, pokud si to daná situace žádala, bylo tělo před přípravou podrobno lékařské pitvě a balzamování.³²⁴ Vyšňořenou mrtvolu potom nejčastěji přenesli na tmavou látkou potažený katafalk, obvykle zabírající čestné místo v rodovém sídle, případně v nejbližším kostele nebo kapli, kde na ni mohl pohledět každý, kdo místo navštívil;³²⁵ praxe měla význam pro budování kolektivní paměti sociálního těla, neboť cílem nesoukromého *ostentatio corporis* bylo předně fixovat nesmrtelnou památku a „dobrou vzpomínku“ na zemřelého člověka v myslích těch, co jej oděného do přepychového nebo nevšedního (řeholní hábit) smutečního roucha spatřili.³²⁶

Písemné prameny žerotínské provenience nám o aranžmá a vystavování těl příliš mnoho nesdělují, snad krom jedné vzácné výjimky, kterou představuje už několikrát zmiňovaný a pozornému čtenáři důvěrně známý případ Alžběty Juliány z Oppersdorffu, jejíž předsmrtné instrukce jsou důležitým zdrojem pro poznání procesu předpohřební přípravy těla v milieu barokních Žerotínů.³²⁷ Jako první mělo služebnictvo navlhčeným kapesníkem umýt její obličej a ruce, potom byli povinováni tělo převléci do rubáše z bílého hrubého plátna a na nohy natáhnout rovněž hrubé plátěné punčochy.³²⁸ Dále chtěla, aby její živůtek pokryli svatými obrázky a takto upravené tělo pak celé oblékli do dominikánského hábitu.³²⁹ V rukách si přála

³²² ZAO-O, fond VS Velké Losiny, inv. č. 511, kart. 31, *Korespondence Karla Jindřicha st. – kondolence od vévody Silvia z Württembergu* (nefoliováno ani nestránkováno).

³²³ KRÁL, P.: *Smrt a pohřby*, s. 171–175; GRUBHOFFER, V.: *Pod závojem smrti*, s. 125–140.

³²⁴ Tamtéž.

³²⁵ KRÁL, P.: *Smrt a pohřby*, s. 172; GRUBHOFFER, V.: *Pod závojem smrti*, s. 126–127.

³²⁶ V našich končinách je praxe dostatečně známá především z panovnického prostředí, nejnověji např. SMÍŠEK, R.: *The Death, Burial and Funeral Ceremonies of Margaret Theresa of Spain in the Augustinian Church in Vienna in 1673*. *Opera Historica*, 23, 2022, č. 294–322; Neopomenutelnost rituálu *ostentatio corporis* doložila Radmila Prchal Pavlíčková na příkladu bývalého olomouckého biskupa Karla Josefa Lotrinského (episkopát 1695–1711), který 4. prosince 1715 podlehl vysoce nakažlivým pravým neštovicím. Kvůli obavám z možného šíření nemoci bylo jeho tělo omyto a upraveno k soukromému výstavu za zavřenými dveřmi, bez přítomnosti veřejnosti, viz PAVLÍČKOVÁ, R.: „*Tichý pohřeb*“ *trevírského kurfiřta Karla Lotrinského ve Vídni 1715–1716. Raně novověká smrt v kontextu dvorského ceremonálu a katolické komemorace*. *Časopis Matice moravské*, 127, 2008, č. 2, s. 313–333.

³²⁷ SCHÖNHARDT, A.: *Leben und Todt Der Hoch- und Wohlgebohrnen Frauen Frauen Elisabeth Juliana von Zierotin Gebornen Von Opperßdorff*. VKOL, sig. 601.369, s. 5–7.

³²⁸ „*Wann aber meine Seel mit dem Leib geschieden ist /bitte damit sie mit einem nassen Tüchel/ das Geficht /und die Hände abwischen/ und den Leib mit einem Hembd von grober weiffen Leinwand und dergleichen Strümpff anziehen*“, tamtéž.

³²⁹ „*auf die Brust benente Bilder /und darauf den Habit deß heil[igen] Dominici*“, tamtéž. Alžběta Juliána z Oppersdorffu platila za štedrou podporovatelku šumperských dominikánů, jejich konvent zásobovala pivem z žerotínského pivovaru v Dolní Olešné a svým testamentem jim odkázala nárok na 300 zlatých, viz ZAO-O, fond

svírat černý krucifix, breviář a svůj obyčejný růženec.³³⁰ Tímto způsobem přichystaná měla být položena do prosté dřevěné rakve, zdobené ničím jiným, než bílým křížem.³³¹ Je na místě ptát se, zdali, když 15. prosince 1669 v šest hodin ráno zemřela, byly všechny její požadavky skutečně splněny – minimálně došlo k jistému zpoždění, neboť před tím, než mohla být definitivně upravena pro rakev, přistoupil přítomný dr. Jan Ferdinand Hertodt v odpoledních hodinách k pitvě a balzamacii.³³² Během zákroku šlechtičně vyňali srdce (jak si dle tvrzení literatury měla údajně sama přát) a její vnitřnosti, čímž lékař hodlal zpomalit přirozený proces tělesného rozkladu;³³³ Alžběta Juliána totiž chtěla spočinout poblíž svých oppersdorffských příbuzných v jezuitském kostele Nanebevzetí Panny Marie v Kladsku a protože zemřela uprostřed prosince, je zřejmé, že technický stav zasněžených silnic na moravsko-slezském

RA Žerotínů, inv. č. 164, sig. III/3, fol. 2r–2v; srov. POLÁCH, D.: *Historie zámku a panství Třemešek*, s. 70, 79–80, 87.

³³⁰ „und das schwarze Creutz /in die Hand mein Officium/ mein schlechtes Rofarium“, viz SCHÖNHARDT, A.: *Leben und Todt Der Hoch- und Wohlgebohrnen Frauen Frauen Elisabeth Juliana von Zierotin Gebornen Von Oppersdorff*. VKOL, sig. 601.369, s. 6.

³³¹ „und alßdann in eine schlechte Truhen von Holtz mit weiffem Creutz legen“, tamtéž.

³³² Pitevní zpráva je uložena v ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 442, sig. IX/28, kart. 28, fol. 31v–32r.

³³³ Podle Drahomíra Polácha „si v poslední vůli vymínila, aby její srdce bylo po její smrti uloženo vedle prvorozeného syna Václava Felixe, zatímco její tělo u jejich rodičů v jezuitském kostele v Kladsku“, přičemž Václav Felix měl údajně čekat na vzkříšení v šumberském dominikánském kostele Zvěstování Panny Marie, viz POLÁCH, D.: *Historie zámku a panství Třemešek*, s. 87; srov. NEUBAUEROVÁ, M. – POLÁCH, D.: *Zpráva o nevíře*, s. 32–33; příp. POLÁCH, D.: *Případ zmizelého srdce Alžběty Juliány ze Žerotína*. In: POLÁCH, D.: *Historické toulky Šumperkem*. I. díl, s. 221–226. Dle tvrzení matričního zápisu (viz pozn. č. 302) byl ale Václav Felix pohřben ve Velkých Losinách, nikoliv v Šumperku a osobně přiznávám, že zmínku o srdci v testamentu ani předsmrtné instrukci nenacházím. Faktem ovšem zůstává, že šlechtičnino srdce se někdy po roce 1673 ztratilo, přičemž jeho nalezením byl roku 1678 pověřen soudní tribunál, na žerotínských severomoravských panstvích zasedající v souvislosti s procesy s domnělými čarodějnicemi – soudce Jindřich František Boblig z Edelstadtu († 1698) dokonce pro Alžbětinu švagrovou Angelinu Sibylu hraběnkou z Galle vyhotovil poněkud naivní kresbičku šlechtičnina srdce („*Figura Cordis*“) s obšírným výkladem, objasňujícím magické praktiky, kterých se měl na něm dopustit obviněný Fridrich Jan Kopp. Kopp srdce údajně otevřel a pak jej různě sešival „*miet Subtiler vnnndt gleicher Nat, oder consutura, wie Solches ein gutter Schneider oder Hanndtshuchmacher in Leeder einnären möchte, verwahret gewesen*“, viz ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 579, sig. XIV/34, kart. 56, fol. 91r–92r. Výpovědi svědků byly rozporuplné – dominikáni nezapírali, že srdce skutečně přijali, ale Kopp, kterému důvěřovali, ho měl prý po nějaké době z kláštera odnést, což však on i jeho manželka tvrdošjně odmítali. Kauza nakonec nebyla nikdy vyřešena, protože Kopp v roce 1682 uprchl a nebyl vypátrán, viz POLÁCH, D.: *Případ zmizelého srdce Alžběty Juliány ze Žerotína*. In: POLÁCH, D.: *Historické toulky Šumperkem*. I. díl, s. 225–226; anály šumberských dominikánů potvrzují skutečnost, že tělo Alžběty Juliány bylo pohřbeno v Kladsku, i to, že její srdce, společně se srdcem dcerky Adeodaty Marie Josefy Karolíny Felicity ze Žerotína, mělo najít útočiště pod hlavním oltářem šumberského dominikánského kostela: „1669. 15. De[cembris] Ill[ustrissi]ma D[omina] Elifabetha Juliana de Žerotin, nata Oppersdorffiana, Ill[ustrissi]mi D[omini] Primislaj de Žerotin Conjux. Cuius cor cum corde Herula jacent sub majori altari. Corpora vero Glatij quod Patrij societati“. Na dalším foliu se z kostelního inventáře v souvislosti s velkým ciboriem, jež v roce 1692 věnovali dominikánům Alžbětinu synové, dovídáme, že šumperští řeholníci vlastnili jakési srdce ze stříbra a zlata, snad schránku, patřící právě orgánu Alžběty Juliány z Oppersdorffu: „*ex argentes et de aurato Corde, D[omina] Matrif D[omina] Juliana Eli[abeta]*“, viz MZA Brno, fond G10, kniha č. 228, fol. 17r, 18v. Na základě předestřených skutečností je tedy možné zkonstatovat, že šumperští bratři dominikáni srdce opravdu po nějakou dobu opatrovali, ale to se pak za zcela objektivně prokazatelných okolností ztratilo. Nezodpovězenou otázkou tak zůstává, co se s ním i se srdcem malé Adeodaty Marie Josefy vlastně stalo. Důvod pohřbení srdcí právě v Šumperku u dominikánů je nasnadě, protože jak ještě bude prokázáno dále v textu, Alžběta Juliána z Oppersdorffu patřila k předním příznivcům tamního dominikánského konventu.

pomezí neumožňoval okamžitý transfer ostatků do Slezska.³³⁴ Byť byla zima, exenterace vnitřních orgánů měla zajistit, že tělo zůstane až do samotného pohřbu pokud možno v důstojném stavu.³³⁵ Po všech lékařských zákrocích paní zřejmě se vši smuteční pompou vystavili na losinském zámku v její ložnici a snad právě tehdy byla namalována posmrtná podobizna, zachytávající zemřelou v černobílém dominikánském hábitu, která za svitu dvou svící, plápolajících ve stříbrných bohatě zdobených svícnech, a pod dohledem Nejsvětější Trojice i andělů leží na černém suknu potaženém katafalku.³³⁶

Z matričního zápisu je možné soudit, že až do druhé poloviny ledna roku 1670 se rakev s nabalzamovanými ostatky Alžběty Juliány z Oppersdorffu nacházela na losinském zámku.³³⁷ Tady už ideál předsmrtných přání narazil na svízele reality: v instrukcích svého manžela šlechtična žádala, aby transport těla na provizorní útočiště v losinském kostele provedl záhy po její smrti, nikoliv až po takřka měsíčním odstupu.³³⁸ Místní farář měl za její duši sloužit mše svatá a díkůvzdání, to vše za účasti věřících, jež prosila za odpuštění a doufala, že se za ni pomodlí Otčenáš a Zdravas Maria.³³⁹ 13. března 1670 zde pronesl své pohřební kázání vratislavský dominikán Ambrosius Schönhardt a teprve dva dny poté, 15. března, opustila Alžbětina rakev i s ostatky mezitím zemřelé dcery Adeodaty Marie Josefy Karolíny Felicity bránu losinského farního kostela, byla naložena na vůz a konečně převezena do Kladska.³⁴⁰ Také tento moment předem naplánovala, když dala v instrukci důraz na to, aby byl vůz s rakví překryt plátěným prostěradlem a přehozem s bílým křížem, podšitým černou látkou.³⁴¹ Během

³³⁴ V instrukcích ke svému přání spočinout v kladském kostele Nanebevzetí Panny Marie mimo jiné podotkla, že nechce být pohřbena přímo v rodičovské kryptě, ale před vstupními vraty naproti hlavnímu oltáři, neboť: „*oder fo weit in der Kirchen /untern diesen gutten Leuthen bin ich nicht würdig zu liegen/*“, viz SCHÖNHARDT, A.: *Leben und Todt Der Hoch- und Wohlgebohrnen Frauen Frauen Elisabeth Juliana von Zierotin Gebornen Von Opperßdorff*. VKOL, sig. 601.369, s. 7.

³³⁵ K problematice balzamování ve šlechtickém prostředí blíže KRÁL, P.: *Smrt a pohřby*, s. 173–175; srov. GRUBHOFFER, V.: *Pod závojem smrti*, s. 126–127.

³³⁶ NPÚ, ÚPS v Kroměříži, inv. č. VL 1826; srov. VAŇKOVÁ, L.: *Evropská barokní móda*, s. 168–169. Drahomír Polách připsal autorství obrazu malíři Franzi Prosperu de Mus, viz POLÁCH, D.: *Historie zámku a panství Třemešek*, s. 72.

³³⁷ Matriční zápis o Alžbětině úmrtí prozrazuje, že 15. března 1670, kdy ji definitivně odvezli do Kladska, uplynulo osm týdnů od doby, co byla její rakev umístěna v losinském farním kostele, viz ZAO-O, fond SbM, inv. č. 7948, sig. Šu XVI 2, pag. 482; srov. pozn. č. 245.

³³⁸ „*wann dieses also geschehen /fo bitte ich meinen liebsten Herrn Ehegemahl/ daß Er meinen Leib in die Kirchen zu Ullerßdorff beysetzen biß daß fo möglichen /ohn allen auffschub/ nacher Glatz verschafft...*“, viz SCHÖNHARDT, A.: *Leben und Todt Der Hoch- und Wohlgebohrnen Frauen Frauen Elisabeth Juliana von Zierotin Gebornen Von Opperßdorff*. VKOL, sig. 601.369, s. 6.

³³⁹ „*bitte damit der Pater von Ullerßdorff /auf der Cantzel/ nach verrichtung der H[eilige] Meß /eine Danckfagung allen denen jenigen/ welche sich darzu einfinden werden /beybringe/ und ein Abbit umb die Liebe GOTTes /damit sie mir/ fo ich weme erzurnet /oder ärgernuß geben/ verzeihen /un[d] die letzte Chriftliche Liebe erweisen/ ein jedweder von denen gegenwärtigen /ein Vatter unjer/ und Ave MARIA für meine Seel aufopffern*“, tamtéž, s. 7.

³⁴⁰ Srov. pozn. č. 245, 337.

³⁴¹ „*und darauf ein Leilach /von einer haußgroben Leinwath/ anstat deß Leichen=Tuch /von schwarzem futter=tuch mit weissen Creutz darauf geleet*“, viz *Leben und Todt Der Hoch- und Wohlgebohrnen Frauen Frauen Elisabeth Juliana von Zierotin Gebornen Von Opperßdorff*. VKOL, sig. 601.369, s. 7.

odnosu rakve z kostela na vůz měly být ostatky doprovázeny těmi poddanými, kteří se ke šlechtičně za života chovali dobře, kromě obyvatel z relativně odlehlých Pustých Žibřidovic, jejichž vesnici jako jedinou Alžběta Juliána jmenovitě uvedla i s lakonickým topografickým popisem, charakterizujícím ves coby „*hinter die Kirchen*“.³⁴²

Miloši Sládkovi se sugestivním způsobem podařilo vylíčit poslední cestu, kterou roku 1614 podstoupily ostatky Albrechta Václava Smiřického ze Smiřic. Rakev s tělem třiaadvacetiletého mladíka byla během své čtyřdenní cesty z Prahy do Náchoda provázena stovkami lidí, po trase se konaly ceremoniální zastávky, při nichž se zúčastněný dav modlil, zpíval nábožné písně a to vše za zvuku zvonů, hlaholicích v jednotlivých městečkách a vesnicích, lemujících směr putování.³⁴³ Co se odehrávalo kolem povozu, převážejícího ostatky Alžběty Juliány z Oppersdorffu a její dcery do Slezska, nám však dochované písemné prameny podobně zmapovat neumožňují. Jestliže chceme poznat, jak převozy nebohých členů rodu probíhaly, musíme se posunout v čase o několik desítek let později.

Hejtman přerovsko-bruntálské čtvrti olomouckého kraje, císařský rada a komorník i přísedící moravského zemského soudu Karel Jindřich ze Žerotína, předposlední mužský lístek meziříčské větve rodu, zemřel 3. května 1688 na svém zámku v Ivanovicích na Hané.³⁴⁴ Po sedmi dnech, kdy tělo vysokého zemského úředníka setrvávalo na domovském panství, bylo vyloženo na vůz a připraveno k převozu do rodové hrobky v Meziříčí. Na okázalost a funerální pompu z cesty ostatků mladého pána Smiřického však zapomeňme. Převoz rakve s mrtvým Žerotínem se totiž uskutečnil v noci, pravděpodobně bez hlubší pozornosti veřejnosti. Spíše převládající utilitárnost a praktičnost jsou pro transporty žerotínských těl v 17. a 18. století typické. Ve stejně skromném duchu byl odbyt např. převoz srdce a mrtvoly Karla Antonína Viléma hraběte ze Žerotína, syna losinsko-vízmberského Jana Jáchyma a vnuka Alžběty Juliány z Oppersdorffu, skonavšího 11. února 1712 na rodovém zámku v dolnoslezské obci Prauß (dnes Prusy), rozložené v úrodné nížině nedaleko městečka Strehlen (dnes Strzelin).³⁴⁵ Srdce, vložené

³⁴² „*Meine Unterthanen welche mir was guts gegönt haben /biß auf Seufferßdorf hinter die Kirche/ mein Leib die begleitung erweisen /bitte damit der Leib auf einen Wagen gelegt*“, viz SCHÖNHARDT, A.: *Leben und Todt Der Hoch- und Wohlgebohrnen Frauen Frauen Elisabeth Julianae von Zierotin Gebornen Von Opperßdorff*. VKOL, sig. 601.369, s. 7.

³⁴³ SLÁDEK, M.: *Posmrtné cestování Albrechta Václava Smiřického ze Smiřic*. In: BOBKOVÁ, Lenka – HRUBÁ, Michaela (edd.): *Cesty a cestování v životě společnosti – Reisen im Leben der Gesellschaft*. Sborník z příspěvků z konference konané 6. – 8. září 1994 v Ústí nad Labem. Ústí nad Labem 1995, s. 215–218.

³⁴⁴ „*Majus 3. Pokonal život svůj v Pánu vysoce urozený pán, pán Karel Jindřich pán z Zierotina, dědičný pán na Ejvanovicích, hradě a panství Přerově, jehožto duši Pán Bůh rač mezi své volené do věčné radosti přijíti. Stáří svého 56 let. Kteréhožto odsud do Meziříče, 10 dito v noci vezli*“, viz MZA Brno, fond E67, inv. č. 12613, pag. 42.

³⁴⁵ ZAO-O, fond SbM, inv. č. 7961, sig. Šu XVI 15, pag. 247. Datum šlechticova úmrtí vyplývá z deníkových záznamů jeho otce, jenž si v neděli 14. února 1712 poznamenal, že Karel zemřel ve čtvrtek, blíže VOKÁČOVÁ, P.: *Příběhy o hrdé pokoře*, s. 152.

do blíže nespecifikované nádoby („*bühfen*“), putovalo odděleně a do staré žerotínské krypty pod losinským farním kostelem jej uložili už o dva týdny později, dne 26. února.³⁴⁶ Tělesné ostatky mladého šlechtice se do Velkých Losin dostaly oklikou přes Neudorf (dnes Nowolesie), kde byly po několik dní vystavovány v místním filiálním kostele sv. Martina.³⁴⁷ Do Velkých Losin rakev dorazila takřka měsíc po úmrtí, 9. března 1712 uprostřed noci, takže veškeré pohřební obřady proběhly nejdříve během následujícího dne, leč kvůli jejich množství se smuteční ceremoniál protáhl až do večera a rakev tak v kryptě spočinula teprve kolem osmé hodiny večerní.³⁴⁸

Komornost, rychlost a účelnost byly stěžejní i při cestách ostatků falkenberských Žerotínů. Pohřebištěm této větve rodu se v první polovině 18. století stal nově zbudovaný poutní kostel Navštívení Panny Marie v Zašové, spravovaný řádem trinitářů, pro něž dal František Ludvík hrabě ze Žerotína v sousedství kostela postavit patrový konvent. Cesty s žerotínskými nebožtíky do Zašové lze zrekonstruovat jak díky dochovanému trinitářskému protokolu, tak za pomoci dvou narativních pramenů – osobních zápisků zašovského rektora Jana Bartoloměje Vranečky a krásenského měšťana Kašpara Františka Josefa Žídka, kteří se některých převozů osobně zúčastnili a podali o nich zajímavá svědectví.³⁴⁹ První převoz žerotínského těla do Zašové se uskutečnil v roce 1731; hrabě František Ludvík se nejpozději od počátku roku začal

³⁴⁶ Mimořádně sdílný matriční záznam praví, že zapečetěná schránka s Karlovým srdcem byla zazděna ve výklenku, umístěném v zadní příčné stěně žerotínské krypty: „*sein Hertz in die allhiefige Krufft an der hintersten quer Mauer in einer Bühfen Ver Sigelter in ein Blindtffenster Vermauret*“, ZAO-O, fond SbM, inv. č. 7961, sig. Šu XVI 15, pag. 247.

³⁴⁷ „*Deffen Corper den 9ten Martij biß in die filial Kirch Nejdorff, auß Schlesiën uberbracht*“, tamtéž. V neudorfském kostele byla situována hrobka schönjohnsdorfských Žerotínů, ve které se s největší pravděpodobností nacházely pohřbené ostatky Karlova prastrýce Karla Jindřicha, jeho první manželky Barbory Juliány z Maltzahn či Karlova předčasně zemřelého bratrance Přemyslava, viz ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 166, sig. III/3, fol. 1v; srov. STIBOR, J.: *z Žerotína*, s. 155.

³⁴⁸ „*Bej der Nacht alldorth Stehen Verblieben, und So dann den 10ten dito nach gehalten heyl[igen] 4 Mehfen fruh, undt also umb 8 Uhr zu nacht in allhiefige Pfarr Kirch gebracht...*“, viz ZAO-O, fond SbM, inv. č. 7961, sig. Šu XVI 15, pag. 247.

³⁴⁹ Biografie zašovského rektora Jana Bartoloměje Vranečky byla v nedávné době zpracována Danielem Drápalou, který učitelovy zápisy edičně zpřístupnil. Písmák se narodil 3. března 1679 v městečku Krásně nad Bečvou, ležícím na žerotínském východomoravském rožnovsko-krásenském panství do rodiny tkalcovského mistra Václava řečeného Vranka a jeho první manželky Rosiny Plchové, dcery Jana Plcha vulgo Vaňka ze Vsetína. Učitelské místo v Zašové získal 6. srpna 1707 a vykonával jej až do své smrti 11. ledna 1743. Ženatý byl dvakrát, nejprve s Annou Borovičkovou z Krásna, po jejíž smrti v roce 1722 uzavřel svátost manželství s Marianou Dohnalovou z Hustopečí nad Bečvou, viz DRÁPALA, D. – TICHÁ, J.: *Tuto se všeliké památky*, s. 26–30. Jeho současník Kašpar František Josef Židek se prozatím životopisu nedočkal a na rozdíl od Jana Bartoloměje Vranečky nepokládal za důležité zmiňovat se ve své „kronice“ o sobě či své rodině. Podle matriky meziříčské farnosti pocházel z městečka Frenštátu pod Radhoštěm a 24. října 1713 se oženil s Marianou, dcerou zemřelého krásenského měšťanina Jiřího Mizery, viz ZAO, fond SbM, inv. č. 2167, sig. VM I 4, fol. 345r. Židkova manželka však už 15. ledna 1720, po porodu syna Antonína (* 5. ledna 1720), zemřela a vdovec se tak znova dne 28. ledna 1721 oženil s Annou Frenštátskou z Meziříčí, viz tamtéž, inv. č. 2166, sig. VM I 3, fol. 21v; tamtéž, inv. č. 2170, sig. VM I 7, fol. 5r; tamtéž, inv. č. 2167, sig. VM I 4, fol. 356r. Mezi léty 1721–1731 se páru narodilo osm dětí. Ve třicátých až padesátých letech 18. století se Židek pohyboval v samosprávě městečka a mj. měl dohled nad městskou pokladnou, což ostatně dokládají účty, které mezi své zápisky vměstnal, např. MZA Brno, fond G10, kniha č. 428, fol. 18r–21r, 38v–39v.

silně zavodňovat, a jelikož se jeho zdravotní stav nelepšil, byla 7. března v zašovském kostele odsloužena „*veliká mše svatá*“ za jeho uzdravení.³⁵⁰ I přes modlitby a přinesené oběti utrpení neskončilo, opolský krajský hejtman byl ve svém olomouckém domě postupně upoután na lůžko a po takřka dvou měsících, dne 26. dubna 1731, nedlouho potom co podepsal poslední vůli, vydechl naposledy.³⁵¹ V jeho testamentu nalézáme jeden podstatný požadavek, který nakonec nebyl respektován: hrabě si přál, aby v případě, skoná-li v Olomouci, převezli jeho tělo do staré krypty pod farním kostelem v Meziříčí a tam ho pohřbili.³⁵² Nad příčinou nesplnění šlechticova přání se zamýšlela Radmila Prchal Pavlíčková, která v hypotetické rovině naznačila, že mohlo jít o rozhodnutí pozůstalé vdovy Ludoviky Karolíny ze Žerotína, příznivkyně kultu Panny Marie Zašovské.³⁵³ Rakev s hraběcími ostatky sice z Olomouce do Meziříčí dovezli, nicméně poddanské město posloužilo jenom coby „přestupní stanice“, odkud byla dále směřována na poslední cestu do osm kilometrů vzdálené Zašové. Na celé situaci je pak pozoruhodná též skutečnost, že ačkoliv chtěla být Ludovika Karolína pochována po manželově boku, nakonec její tělo nepohřbili v Zašové, nýbrž v olomouckém dominikánském kostele sv. Michala.³⁵⁴ Bez zajímavosti není ani průběh samotné cesty, jež se odehrávala v pokud možno co největší tichosti, včetně absence zvonů, na které se Vranečka i Židek shodují:

- „...*Ani mu nevyzváněli, když ho vezli přes Krásno, v Mezdříčí ani na panství rožnovském, zapovědel oberhejtman Rob, aby s ním ticho jeli, aby ani nezvonili. Ale Krasňané přes jeho poručení přece zvolnili, ale ve městě nic nevěděli. Tu se krasenský*

³⁵⁰ „*Anno 1731 dně 6t Marca narodil se nám Jozef Metodius, byl den v úterý na znamení Vodnáře a 7ho dně Marti byly křtiny skrz patra Arnolda Sancta Anna, trinitáře. Právě byla veliká mše svatá za J. M. p., p. hraběte nemocného*“, viz DRÁPALA, D. – TICHÁ, J.: *Tuto se všeliké památky*, s. 70.

³⁵¹ Zápis o šlechticově úmrtí byl poznamenán do matriky olomoucké farnosti u sv. Mořice: „*26. Illustrih[ssimus] D[ominus] Comes à Zerotin D[ominus] in Falckenberg ex Roznau nomine Franciscus*“, viz ZAO-O, fond SbM, inv. č. 5607, sig. O III 25, fol. 217v (respektive pag. 438). Vranečka a Židek reflektují Žerotínovu smrt podobně. Vranečka udává: „*Leta 1731 dně 26t Aprila vysoce urozený p., p. František Ludvík Žerotín (...) umřel svrchu jmenovaný deň ve svém domě v Holomuci na nemoc vodnatelnosti. Byl starý 49 let, ženatý 17 let...*“, DRÁPALA, D. – TICHÁ, J.: *Tuto se všeliké památky*, s. 61; Židek píše: „*Léta Páně 1731ho dně 26. April, Pán Bůh z tohoto bídného světa do věčnosti povolati ráčil a to v Holomouci na domě o 3 hodinách popoledni, vysoce urozeného pána, pána Františka Ludovika z Žerotína...*“, viz MZA Brno, fond G10, kniha č. 428, fol. 13r–13v. Originál testamentu, stvrzený pečetěmi olomouckého kanovníka Jana Matyáše hraběte z Thurnu a Valsassiny (1693–1746), Maxmiliána Filipa hraběte z Magni (1685–1738) a Bernarda Josefa svobodného pána Skrbenského z Hříště (1690–1750), je deponován v MZA Brno, fond C2, sig. Z45, kart. 290, fol. 40r–48v.

³⁵² „*sofern Ich aber zu Ollmütz, oder in einem von Meferitsh noch naheren Ort Versterben solte, aldahin, nemblichen auff Meferitsh unter Rofnau geführet, und in aldafiger Kirch beerdet werde*“, tamtéž, fol. 40v–41r.

³⁵³ PAVLÍČKOVÁ, R.: „*Graf Zierotin ist hin!*“, s. 347.

³⁵⁴ Testament Ludoviky Karolíny ze Žerotína se v plném znění nedochoval. Rodinný archiv však obsahuje jeho extrakt, podle kterého byla poslední vůle sepsána 28. července 1738 ve Vídni. Stran odkazu těla si hraběnka přála, aby jej po smrti „*zu ihren Herrn Seel begraben zu worden*“, ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 180, sig. III/3, fol. 1r; původní přání nakonec přehodnotila, a když dne 10. října 1750 ve svém olomouckém domě zesnula, přenesli její tělo do pár metrů vzdáleného kostela sv. Michala, kde spočinula v kryptě Řádu menších bratří, u nichž zároveň zřídila nadaci na zádušní mše svaté, viz ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 234, sig. VI/3, fol. 1r–6v. Matriční záznam o úmrtí je v matrice farnosti u sv. Mořice, viz ZAO-O, fond SbM, inv. č. 5607, sig. O III 25, pag. 728.

úřad teprve sbíhal a v půl dědině Zašovej vzali Krasňané svého pána z vozu a na máry a nesli ho do kláštera a jako žebráka ho pochovali. Tak oberhejtman poručil. Krom já sám od sebe v Zašovej sem zvonil, ten čas rektor zašovský Joannes Vranečka. Žádný mi nenařídil. Šel sem taky naprotiv němu za dědinou, když ho vezli, zpíval sem s dětmi s křížem bez kněze. Kněží pak klášterní, ti čekali přede dvorem naprostřed dědiny, z vozu ho na máry složili a ouřad krastenský a sousedi krastenští ho nesli. Deset lidí mělo ho co nést až do kostela, tam žaltář nad ním říkali“ (Jan Bartoloměj Vranečka).³⁵⁵

- *„...A dně 28. jeho ve spíšném vozi přivezli a pořadem s ním přes Krasno do Zašovej jeli, ani v městě zvoniti nedali. Pak jeho tam asi o 5ti hodinách do klášterního novo vystaveného (v kterém ještě žádný pochovaný nebyl) sklepu jeho nejprve tam, jakožto fundatora pochovali a potom jemu pořad šest nedělí každý den jedenkráte v městě Mezříčí vyzváněli“ (Kašpar František Josef Žídek).³⁵⁶*

Latinský protokol zašovských trinitářů navíc dodává, že byl hrabě těsně před tím, než jeho rakev položili do onoho „*novo vystaveného sklepu*“, řeholníky převlečen do trinitářského řádového hábitu.³⁵⁷ Pokud čteme vyprávěcí prameny o Františkově poslední cestě, nelze si nevšimnout její celkové strohosti, vylučující jakékoliv okázalosti či reprezentativní aspekty, jež by byly u člověka Žerotínova postavení očekávatelné. Téměř veškerá práce kolem převozu těla a nesení těžké rakve spočívala na krásenských měšťanech, kteří tím svému zemřelému pánovi a „*milostivé vrchnosti*“ prokazovali poslední službu. Podobný model byl dodržen rovněž v případě převozu Františkova nejmladšího syna Josefa Karla Baltazara ze Žerotína, jenž zemřel rok po otci dne 8. března 1732 na zámku v Mezříčí.³⁵⁸ Také přesun jeho ostatků se dostal do hledáčku obou valašských písmáků, byť Vranečka smrt šlechtického dítěte odbyl jedinou stručnou větou:

- *„Carl Josef umřel v meziříčském zámku na osypky 8. Martii 1732, starý 4 leta, 2 měsíce a 2 dni“ (Jan Bartoloměj Vranečka).³⁵⁹*
- *„Léta Páně 1738ho, dně 8. Marti o 2 hodinách po půlnoci, mladý pán, pán Jozefl z Zierotin v osypkách jsouce, za svým milým pantátů do věčnosti se odebral a ten 4 léta a nětco stáří byl. Opět jest dně 10 dito ze zámku až přes Krasno k struze k Podhoři na*

³⁵⁵ DRÁPALA, D. – TICHÁ, J.: *Tuto se všeliké památky*, s. 61.

³⁵⁶ MZA Brno, fond G10, kniha č. 428, fol. 13r–13v.

³⁵⁷ „*petitionem Suam pridie factam huc Zahsoviam delatus, et habitu Sacri Ordinis Nostri indutus in Crypta Religiosorum Die 28va honorifice[m] Sepultus est*“, viz tamtéž, kniha č. 77, pag. 877.

³⁵⁸ Matriční záznam o smrti čtyřletého Josefa Karla Baltazara ze Žerotína se nalézá na stránkách matriky meziříčské farnosti, viz ZAO, fond SbM, inv. č. 2170, sig. VM I 7, fol. 87r.

³⁵⁹ DRÁPALA, D. – TICHÁ, J.: *Tuto se všeliké památky*, s. 61.

márách nešený byl. Potom na vozi do Zašovej dovezený, tam do klášterního sklepu k pantátovi pochovaný a pohřbený. Což Bůh dej, aby duše jak pantáty, takej syna oba společně v lůnu Abrahámovém pohřbené byly a s Trojicí svatů slávy nebeskej aby na věky věkův požívali Amen“ (Kašpar František Josef Žídek).³⁶⁰

Podle záznamu v trinitářském protokolu se převozu chlapcova tělčka („*Corpusculi*“) účastnil též meziříčský děkan David Josef Heřman Laník († 1733) spolu se svým kaplanem, ke kterým se uprostřed Zašové připojili ještě kaplan z Rožnova a trinitářský řeholník, zastupující nepřítomného ministra (představeného) konventu.³⁶¹ Z centra vesnice u hospodářského dvora se početný kondukt odebral ke kostelu, přičemž, jak pisatel podotkl, byli všichni čtyři duchovní oděni v rochetě a štóle („*omnibus quatuor Roccetô et Stolâ indutis*“).³⁶² Tam byly, za náležitých náboženských obřadů, ostatky spalničkami skoleného dítěte, oblečeného do trinitářského roucha, slavnostně pohřbeny. Ve světle těchto skutečností se pohřeb Josefova otce hraběte Františka Ludvíka jeví spíše jako čisté provizorium, jehož nezvyklá skromnost a tichost mohla plynout z faktu, že byl první osobou, která byla v Zašové pohřbena. Ačkoliv ani cesta ostatků malého Josefa Karla Baltazara nesnese srovnání s jinými pompézně laděnými pohřebními trasami své doby, je z jejího průběhu přeci jenom patrná větší připravenost, snoubící se s patřičným důrazem na důstojnost a stav zesnulého.

Nejzajímavější svědectví přinesl Žídek k pohřební cestě Františka de Pauly Josefa hraběte ze Žerotína, staršího bratra malého Josefa Karla Baltazara a prostředního syna Františka Ludvíka, které se tento krásenský měšténin sám aktivně zúčastnil. Šlechtic zemřel svobodný a bezdětný 29. prosince 1755 v mimořádně vypjatém období, kdy se jeho rožnovsko-krásenské panství muselo vypořádávat s dozvuky zlomeného poddanského odporu, jenž se s různou intenzitou pravidelně pozvedal od poloviny třicátých let 18. století.³⁶³ Pokud jde o rektora

³⁶⁰ MZA Brno, fond G10, kniha č. 428, fól. 13v–14r.

³⁶¹ „...et die 10. ejusdem Mensis indutus S[acri] N[ostri] Habitu, comitantibus Corpusculum Eximio D[omi]no Decano Mezricensi, et R[everen]d[isim]o D[omi]no ejus Capellano, devecus ad Sepeliendum in nostra Crypta Zafhoviám. Advectô et depositô Corpusculô in medio pagi Zafhoviensis ivit ad recipendum Corpusculum R[everen]dus D[omi]nus Capellanus Rožnoviensis, utpote ini (...) Reverendi D[omi]ni Parochi Rožnoviensis vices agens, cum quo ivit ahfociatus P[ater] Vicarius ex dispositione Pater Ministri...“, viz tamtéž, kniha č. 77, pag. 877–878.

³⁶² Tamtéž, pag. 878.

³⁶³ Poddanským bouřím, probíhajícím na rožnovsko-krásenském panství během třicátých až padesátých let 18. století, se doposud nejpodrobněji věnoval Bohumil Peroutka (1926–1969) ve své nikdy nepublikované práci *Hnutí poddaných proti feudálnímu útisku na Rožnovsku v polovině 18. století*. Jak název napovídá, jde o dílo levicově orientované historiografie, nicméně i přes přítomnou ideologickou podbarvenost je nutné vyzdvihnout množství archivní materie, které se autorovi podařilo snést. Peroutka např. připomíná, jak několik poddaných 4. dubna 1746 vniklo do meziříčského zámku a podařilo se jim dostat do pracovny, kde udeřili na překvapeného Žerotína, přičemž se měli dát „do proklínání a nadávek proti Bohu a své vrchnosti a vyhrožovali, že zboří své chalupy a všichni povstanou jako jeden muž“. Rukopis textu je dnes uložen v MZA Brno, SOkA Vsetín, fond RNDr. Bohumil Peroutka, inv. č. 191A, s. 30–31.

Vranečku, ten byl tehdy již sice čtrnáct let po smrti, ale vedení osobních pamětních záznamů se chopil jeho syn Antonín Jiří (1717–1773),³⁶⁴ který smrt majitele panství taktéž okomentoval:

- „Leta 1755 dne 29t prosince o půlnoci umřel vysoce urozený p. František Žerotín, svobodný ještě byl a dědičný pán panství rožnovského a pochován jest v Zašovej ve sklepě dne 2. ledna“ (Antonín Jiří Vranečka).³⁶⁵
- „...A ten dně 2. Januari [v] 1756 roce do Zašovej ze zámku na márách až za mostek na Podhoři od ouřadu městského a krastenského nešený byl, potom ve spíšném vozi až do Zašovej ke dvoru vezený a ode dvora až do kostela opět městský ouřad jej nesli a krastenští s fakulami šli. Pak jeho do klášterního sklepa k panu otci položili, ouřad smutek a svíčky dostali, i cechmistři svíčky dostali, jenom jsem já a hrnčířský Antonm [!] Čermák nitc nedostali, že jim svíček chybilo. Bože, rač jemu za časný věčný život dáti“ (Kašpar František Josef Židek).³⁶⁶

Noční průvod s rakví, na kterou dopadala světla loučí, představuje i přes malé klopýtnutí v podobě chybějících svíček vrchol okázalosti, jež jsme v rámci žerotínského prostředí s to takto detailně poznat. Ceremoniálem, celebrowaným rožnovským farářem Šimonem Raabem, byl splněn Žerotínův testamentární požadavek, podle kterého si výslovně přál, aby ho „in die Krufft zu Zafchau zu meinen in Gott ruhenden Herrn Vatter beygesetzt“.³⁶⁷ Popisy převozu žerotínských ostatků na místa posledního odpočinku nutí k zamyšlení nad tím, jak byly mezi Žerotíny doby baroka naplňovány testamentární odkazy těla. Případ falkenberského hraběte Františka Ludvíka je vhodným ponaučením o tom, že ne vždy byli pozůstali ochotni či schopni literu posledního pořízení svých blízkých důsledně naplnit. Napovědět může následující tabulka, zahrnující Žerotíny, u nichž je možné místo pohřbení prokazatelně doložit:

Tabulka č. 3 – odkazy těla v rodu Žerotínů v 17. a 18. století.

Jméno	Datum úmrtí	Rodová větev	Odkaz	Realita
Marie Kunhuta roz. Pruskovská	18. 7. 1653	M	Nisa (františkáni)	Nisa (františkáni)
František Ludvík	13. 12. 1669	M	Meziříčí	Meziříčí

³⁶⁴ DRÁPALA, D. – TICHÁ, J.: *Tuto se všeliké památky*, s. 14.

³⁶⁵ Tamtéž, s. 85.

³⁶⁶ MZA Brno, fond G10, kniha č. 428, fol. 15r.

³⁶⁷ Tamtéž, fond C2, sig. Z78, kart. 294, fol. 140v.

Alžběta Juliána roz. z Oppersdorffu	15. 12. 1669	L-V	Kladsko (jezuité)	Kladsko (jezuité)
Karel Jindřich	post 1685	L-V/S	Neudorf	Neudorf
Františka El. roz. Podstatská	23. 10. 1689	M	Meziříčí	Meziříčí
Bernard Ferdinand	6. 9. 1692	M	Meziříčí	Meziříčí
Maxmilián František	29. 3. 1706	L-V	Meziříčí	Meziříčí
Anna Terezie roz. Stillfriedová	post 1713	F	Falkenberg	Falkenberg
Karel Jindřich	27. 2. 1716	F	Tam, kde zemře	Dietfurt
Jan Jáchym	8. 5. 1716	L-V	V. Losiny	Vídeň (?)
František Ludvík	26. 4. 1731	F	Meziříčí	Zašová
Ludovika Karolína	10. 10. 1750	L-V/F	Zašová	Olomouc (sv. Michal)
František de Paula Josef	29. 12. 1755	F	Zašová	Zašová
Jan Ludvík	11. 5. 1761	L-V	V. Losiny	V. Losiny
Marie Františka roz. z Herbersteinu	5. 4. 1763	L-V	V. Losiny	V. Losiny
Karolína roz. Podstatská	29. 4. 1765	L-V	V. Losiny	V. Losiny
Michael Josef	5. 1. 1779	F	Zašová	Zašová

Jak vidno, ze sedmnácti členů a členek rodu, u kterých bezpečně známé místo jejich posledního odpočinku, jich celkem 14 pochovali na místě, jež si v testamentu předem vymínili. „Živá“ rodová pohřebiště bychom v průběhu 17. a 18. století našli rozestá po hlavních rodových panstvích – v Meziříčí, Velkých Losinách a později Zašové na Moravě či Falkenbergu a Neudorffu (Nowolasie) ve Slezsku. K nim je nutno přičíst také různé kostely v Olomouci,

Nise nebo jezuitský kostel Nanebevzetí Panny Marie Kladsku, kde spočinuli někteří jednotlivci. Byť z několika pramenů máme zprávy, že si barokní Žerotínové přáli, aby místa jejich odpočinku přikryly náhrobky, do dnešních dní se až na malé kovové tabulky v nové velkolosinské hrobce a jednu pískovcovou desku v zámecké kapli ve Falkenbergu žádné nedochovaly, respektive v současnosti nejsou známy.³⁶⁸ Ze všech rodových pohřebišť se zastavme alespoň u nové hrobky, postavené Janem Ludvíkem hrabětem ze Žerotína v roce 1725. Tou dobou se už čtvrtým rokem vlekly tahanice o ostatky nekatolických Žerotínů, včetně těch, patřících Karlovi staršímu, které měl v místě jejich zaniklé hrobky ve východočeském Brandýse nad Orlicí po téměř devadesáti letech objevit jakýsi pasáček dobytka, poddaný litomyšlského hraběte Františka Václava z Trauttmansdorffu (1677–1753).³⁶⁹ Jan Ludvík usiloval o jejich převoz na své panství, což bylo zřejmě jednou z hlavních motivací, které ho vedly k tomu, aby dal při farním kostele sv. Jana Křtitele zřídit kapli sv. Kříže, po jejímž obvodu vyrostl prostor pro ukládání rakví. Povolení k vyzvednutí a převozu kostí příbuzných z náměšťské větve rodu nakonec pro jejich nekatolické vyznání nezískal, ale hrobka už stála a začala tak nově plnit místo pohřebiště losinsko-vízmberské větve rodu.³⁷⁰

Prvním člověkem, kterého v novostavbě pohřbili, však paradoxně nebyl žádný Žerotín či Žerotínka, nýbrž Jan Albert hrabě Guyard de Saint-Julien. Dvorský sokolník („*Hoff Falckenmejster*“) Marie Terezie se během válek o rakouské dědictví pohyboval na severní Moravě, přičemž návštěva u hraběte Žerotína na losinském zámku, s jehož manželkou Marií Františkou z Herbersteinu ho pojily příbuzenské svazky, se mu z neznámých příčin stala dne 25. dubna 1744 osudnou.³⁷¹ O dva dny později bylo tělo nešťastného hraběcího bratrance uloženo v hrobce u kaple sv. Kříže. Snad i tato skutečnost stála v pozadí budoucího sňatku mezi jeho synem Janem Josefem hrabětem Guyardem de Saint-Julien (1704–1794) a falkenberskou komtesou Ludovikou ze Žerotína († 1756), neteří losinského Jana Ludvíka, v roce 1754.³⁷²

³⁶⁸ K sepulkrálním památkám, jejich vývoji a významu blíže JAKUBEC, O.: „*Památka pohřební*“. *Historickoantropologické zkoumání sepulkrálního památníku jako kulturního fenoménu a objektu paměti*. In: HRDLÍČKA, J. – KRÁL, P. – SMÍŠEK, R. (edd.): *Symbolické jednání v kultuře raného novověku*. Věnováno Václavu Bůžkovi k jeho životnímu jubileu. Praha 2019, s. 229–242.

³⁶⁹ POLÁCH, D.: *Místo posledního odpočinku Karla staršího ze Žerotína*, s. 46–56; příp. POLÁCH, D.: *Převoz ostatků Karla staršího ze Žerotína z Brandýsa nad Orlicí do Bludova a určení jeho lebky*. In: POLÁCH, D.: *Historické toulky Šumperskem*. I. díl, s. 203–209.

³⁷⁰ Tamtéž.

³⁷¹ „*den 25. ist ein Gottseelig Verschieden der Hoch und Wohlgebohrnen H[err] Johann Albrecht Graff von St. Julian, der Röm[ischen] Kay[ser]l[ichen] May[estät] Obrist Hoff Falckenmejster um in allhiege Toden Capellen beygejetzet, von +krufft*“, viz ZAO-O, fond SbM, inv. č. 7961, sig. Šu XVI 15, pag. 531. Marie Františka hraběnka z Herbersteinu byla dcerou Marie Josefy hraběnky Guyard de Saint-Julien.

³⁷² ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 281, sig. XII/7, *Vývoj žerotínského rodu od ruských knížat až k posledním potomkům* (genealogická nástěnná mapa, nefoliováno ani nestránkováno).

Závěrem se ještě zastavme u vsutku kuriózního příběhu, který se rozvinul kolem rakve s ostatky Přemyslava (II.) Jak už bylo v práci několikrát opakováno, dotyčný zůstal až do posledních chvil svého života věrným luteránem. Záznam o šlechticově ústním pořízení neobsahuje žádný pokyn, týkající se stanovení místa posledního odpočinku a tak, když 24. ledna 1652 na zámku Vízmberku zemřel, bylo jeho tělo dočasně uloženo do rakve a umístěno v jednom z žerotínských severomoravských sídel. Nepohřbené zůstávalo ještě 27. července téhož roku, kdy se Přemyslavovi synové Karel Jindřich a Přemyslav (III.) obrátili na olomouckého kapitulárního děkana Klaudia svobodného pána Sorinu s nanejvýš poníženou prosbou, zdali by svého otce, ač nekatolíka, mohli pohřbit v rodové kryptě pod farním kostelem sv. Jana Křtitele ve Velkých Losinách.³⁷³ Argumentovali tím, že v hrobce před časem našel místo i jejich strýc Jan Jetřich, byť taktně pomlčeli o tom, že strýcův pohřeb proběhl roku 1645 za dnů švédské okupace a to olomoucké konzistoři navzdory.³⁷⁴ Kromě toho připomínali, že losinskou kryptu dal na vlastní náklady zbudovat a plně zařídit jejich děd Jan proto, aby sloužila jako místo posledního odpočinku pro všechny příbuzné a potomky rodu.³⁷⁵ Ačkoliv Sorinu snažně prosili, necht' i s ostatními zástupci kapituly vezme tyto body do úvahy, jejich mise nebyla úspěšná. Rozhodnutí církevní hierarchie nezměnila ani konverze Přemyslava (III.) ke katolictví a tak se patrně losinské zámecké komnaty staly svědky makabrézní scény několikaletého rozkladu nepohřbeného lidského těla. Podle tvrzení análů šumperských dominikánů měla nešťastná kauza nakonec překvapivý závěr; v roce 1659 vypukla na losinském panství rozsáhlá poddanská rebelie, která se protáhla až do druhé poloviny roku 1662, přičemž 24. března 1659 se měli vzbouření poddaní dostat do zámku, odkud rakev vynesli a v tichosti pohřbili do kostelní krypty.³⁷⁶ I takto nekonvenční způsob poslední cesty je v historii rodu Žerotínů možno zaznamenat.

³⁷³ Dopis se dochoval v ZAO-O, fond ACO, sig. 64, kart. 4882, fol. 14r–14v.

³⁷⁴ „vndt damit deffelbten Verbliechener Cörper, gleicher gestelt, wie fein Herr Bruder der Hoch vndt Wohlgebohrne Herr Herr Johan Dietrich, Herr von Zierotin, vndt Herr auff Vllerßdorff, Vnser hochgeehrter Herr Vetter auch Selig Gedächtnuſ“, viz tamtéž, fol. 14v.

³⁷⁵ „Sintemahlſ Vnſer liebe Vorfahren alß Vnſer Selig Groß Vatter, nicht allein die Pfarr Kirche zu Vllerßdorff fundiret hat, Sondern auch dieſelbte mit allen requiſiten, auff feine eügene Vncosten erbaren, vndt darinnen eine Krufft, (alldar Er auch ſelber nebenſt ſeinen abgeſtorbenen Bluts vndt anwerwandten begraben ligt) vor ſeine gantze Familiae, zu einem Begräbnuß auffrichten laſſen vndt dieſelbe Kirche annoch ſtets wo ſeinen Nachkommen in Bar [?] erhalten wirdt“, tamtéž.

³⁷⁶ Zde je nutné poznamenat, že ze zápisu jasně nevyplývá, ve kterém z žerotínských sídel Přemyslavovy ostatky vlastně spočívaly. Dosavadní historiografie se bezvýhradně shoduje na Velkých Losinách, ale pramen hovoří jenom o „zámku“: „N[ota] B[ene], 1652 24 Jan[uari], inter 9 e[t] 10 Vespertina[m] obijt D[omini] Primiſlaj Senior. Parenſ D[omini] Primiſlaj e[t] Caroli fratrum in Wißenberg; in Arce delitit ei 1659 24. Martij, in Silentio ad Ecl[esi]am ad Crýpta[m], a ruſticij deportaty“, viz MZA Brno, fond G10, kniha č. 228, fol. 7r; informaci z dominikánských letopisů bez jakéhokoli dalšího doplnění převzal Gregor Wolny, blíže WOLNY, G.: *Kirchliche Topographie*. Olmützer Erzdiöcese. IV. Band. Brünn 1862, s. 168; od něj pak Gustav Trautenberger, blíže

3. 3. Pohřební kázání

Ambrosius Schönhardt († 1700), generální převor řádu dominikánů ve Vratislavi a vikář jejich slezské provincie, byl počátkem roku 1670 doslova zavalen prací. Poté, co 13. března 1670 pronesl ve Velkých Losinách slavnostní pohřební kázání nad Alžbětou Juliánou z Oppersdorffu, vypravil se zjevně spolu s rakví do Slezska, odkud už 20. března psal dopis ovdovělému Přemyslavovi (III.) ze Žerotína.³⁷⁷ Šlechtic jej totiž pověřil navýsost zodpovědným úkolem – vyjednáváním s niským tiskařem a rytcem o podmínkách, za kterých by mohla losinská smuteční promluva vyjít tiskem. Dominikán, na jednání s řemeslníky zvyklý, si proto onoho dne v dílně místního mistra knihtiskaře Ignáce Konstantina Schubarta prohlédl návrhy mědirytů, jež ve srovnání s mědiryty užitými v tisku kázání nad první manželkou jistého nebohého hraběte z Oppersdorffu spokojeně označil jako „*unwergleichtich beßer*“.³⁷⁸ Zároveň svého urozeného „milostivého pána a patrona“ informoval o tom, že ačkoliv Schubart souhlasil s dovozem do dřeva rytých „emblematic“, Schönhardt mu to posléze vymluvil, poněvadž, jak mínil, také místní dřevorytec by byl schopen vyhotovit obstojnou zakázku, jež by mohla být podobně „*schön vndt subtil*“.³⁷⁹ Veškeré úsilí se vyplatilo a ještě téhož roku bylo pohřební kázání otištěno.³⁸⁰ Střídmost nakonec zvítězila nad zdobností, když příležitostný tisk dekovali jenom úvodní iniciálou a poměrně fádni vinětou.³⁸¹ Památka na zemřelou manželku a matku však byla zajištěna.

Pohřební kázání představují specifický fenomén dobové funerální kultury, v katolickém prostředí spjatý především s výše stojícími společenskými vrstvami.³⁸² Pozvat na pohřeb blízké

TRAUTENBERGER, G.: *Das Teßthal in Mähren*, s. 67–68; shodně pak též BŘEZINA, J.: *Vlastivěda a místopis*, s. 197.

³⁷⁷ Torzovitě dochovaná korespondence mezi Žerotínem a vratislavským dominikánským priorem sahá do roku 1664, poslední Schönhardtův list byl sepsán rok před Přemyslavovou smrtí, dne 13. ledna 1672, viz ZAO-O, fond VS Velké Losiny, inv. č. 499, kart. 31, *Korespondence Přemka (III.) od pátera Ambrosia Schönhardta* (nefoliováno ani nestránkováno).

³⁷⁸ „...*doch aber in kupfer ist unwergleichtich beßer, dergleichen ich allhiege gefehen, der Verstorben Graff von Oppersdorff seiner erste Verstorbene Frauen machen laßen...*“, viz tamtéž, (nefoliováno; dopis z 20. března 1670).

³⁷⁹ „...*dadurch nicht propediciret werden sol der hiesige holtzstecher schön vndt subtil stechen*“, viz tamtéž.

³⁸⁰ Jediný mě známý exemplář je uložen ve Vědecké knihovně v Olomouci, viz SCHÖNHARDT, A.: *Leben und Todt Der Hoch- und Wohlgebohrnen Frauen Elisabeth Juliana von Zierotin Gebornen Von Oppersdorff*. VKOL, sig. 601.369, s. 3–64.

³⁸¹ Tamtéž, s. 3.

³⁸² O vývoji a významu pohřebních kázání, jakož i o interpretačních možnostech a historii jejich výzkumu, který započal studiem protestantských kázání publikovaných především v 16. století na území dnešního Německa, podrobně pojednává např. PAVLÍČKOVÁ, R.: *Triumphus in mortem*, s. 11–29; PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, R.: *O útěše proti smrti*, s. 31–71. Zde rovněž rozsáhlé odkazy na relevantní tuzemskou i zahraniční literaturu; příp. PAVLÍČKOVÁ, R.: *Jasná zlatá hvězda šternbersko-lažanská. Žena, muž a dítě v pohřebním kázání nad Marií Maxmiliánou Aurelií Lažanskou z roku 1665*. *Historica Olomucensia*, 36, 2009, s. 43–66. Prvním z českých historiček a historiků, kdo se začal do té doby zcela okrajovou problematikou zajímat, byl Miloš Sládek, jenž pohřebním kázáním věnoval prostor v několika svých výběrech barokních textů, viz důkladně pozn. č. 33; příp.

osoby známého kazatele představovalo jednu z možností vlastní sebe prezentace a zároveň reprezentace významu rodu, přičemž podobný podnik si nemohl dovolit každý, což potom o samotném tisku platí dvojnásob.³⁸³ Kromě důvodů reprezentačních byla podstatou významu tištěných pohřebních kázání snaha o uchování paměti na zemřelého člověka a pak též určitá didaktičnost, kvůli které byla jejich četba věřícím doporučována např. pro nabytí duchovní inspirace či načerpání útěchy.

Výběr smutečního kazatele nebyval náhodný a probíhal s dostatečným předstihem. Úzké vazby mezi Žerotínem a dominikánským orátorem měly své kořeny nepochybně ve skutečnosti, že Ambrosius Schönhardt byl od 24. července 1660 do roku 1664 převorem šumperského dominikánského konventu, s nímž losinsko-vízmberští Žerotínové udržovali přátelské vztahy;³⁸⁴ tradici pro obě strany prospěšného styku je možné vysledovat do první poloviny 16. století, kdy byla před hlavním oltářem klášterního kostela Zvěstování Panny Marie zřízena rodová hrobka.³⁸⁵ V té se již sice nepohrbovalo, ale i přesto mohl v Šumperku usazený Řád bratří kazatelů (*Ordo Fratrum Praedicatorum*) počítat se štědrá podporou, které se mu od Přemyslava (III.) a Alžběty Juliány z Oppersdorffu v průběhu padesátých a šedesátých let 17. století dostávalo – z žerotínských panství plynuly do kláštera milodary i sudy plné piva z vrchnostenského pivovaru v Dolní Olešné.³⁸⁶ Řeholníci pak naoplátku urozeným manželům poskytovali duchovní podporu – staříček P. Albert Herbst, bývalý převor, docházel křtít žerotínská novorozeňata a Schönhardt patrně kázal na jejich pohřbech.³⁸⁷ Korespondenci mezi řeholníkem a Přemyslavem (III.) však máme nicméně doloženu až od 6. srpna 1664, kdy už z Vratislavi popisoval pohyby polských a švédských jednotek ve slezském příhraničí během probíhající švédské invaze do Polska.³⁸⁸ O rok později ho šlechtic pozýval, aby přijel do Velkých Losin pronést „troft predig“ na pohřeb zemřelé dcerky Marie Angeliny Antonie

stručně též SVOBODA, Milan: *Pohřební kázání – jeden z pramenů poznání aristokratické společnosti. Ke společným vazbám šlechtických rodin na území dnešního Euroregionu Nisa*. Časové úvahy, 12, 2001, s. 35–39.

³⁸³ srov. SLÁDEK, M.: *Vítr jest život člověka aneb život a smrt v české barokní próze*, s. 193–194.

³⁸⁴ Nástup Schönhardta do funkce i jeho odchod zachytávají šumperské dominikánské letopisy, blíže MZA Brno, fond G10, kniha č. 228, fol. 7v–8r.

³⁸⁵ Ačkoliv byl Šumperk v roce 1562 Žerotíny odprodán a stalo se z něj svobodné královské město, měli si, dle Harrerova tvrzení, vymínit právo na užívání hrobky v dominikánském klášterním kostele, viz HARRER, F.: *Dějiny města Šumperka*, s. 95–96. Blíže k dějinám kostela a kláštera FILIPOVÁ, Milena – KIRKOSOVÁ, Lenka: *Klášterní kostel v Šumperku*. Štíty 2016, s. 9–16.

³⁸⁶ K pivnímu deputátu pro šumperské dominikány viz POLÁCH, D.: *Historie zámku a panství Třemešek*, s. 78–79, 87.

³⁸⁷ Dominikán Albert Herbst měl např. 8. dubna 1667 (v análech mylně zapsáno jako 1668) křtít malého Jana Jáchyma ze Žerotína, viz MZA Brno, fond G10, kniha č. 228, fol. 5v; k Herbstovi stručně viz HARRER, F.: *Dějiny města Šumperka*, s. 472.

³⁸⁸ ZAO-O, fond VS Velké Losiny, inv. č. 499, kart. 31, *Korespondence Přemka (III.) od pátera Ambrosia Schönhardta* (nefoliováno; dopis z 6. srpna 1664).

Brigitty.³⁸⁹ Hustá síť vzájemných kontaktů v podstatě vylučovala, aby kázání nad Přemyslavovou zemřelou chotí držel někdo, kdo by sotva požíval důvěry, již se v Žerotínových očích těšil právě Schönhardt.

Čtyřiašedesátistránkový tisk jeho řeči nad Alžbětou Juliánou z Oppersdorffu představuje v rámci rodu Žerotínů zcela unikátní pramen, pro druhou polovinu 17. století navíc jediný svého druhu.³⁹⁰ Předesešlé statě už kázání věnovaly pozornost, nicméně šlo vždy o drobné výseče, vztahující se k obsahu šlechtičnina zapečetěného listu s instrukcemi pro pozůstalého chotě k předpohřební přípravě těla, smuteční slavnosti a převozu těla, což Schönhardt do struktury oslavné řeči taktéž zakomponoval. Přestože musíme mít na paměti skutečnost, že ne všechno, co bylo nakonec otištěno, v losinském farním kostele skutečně zaznělo,³⁹¹ lze si chvíle, jež se v něm 13. března 1670 odehrály, poměrně živě představit – když dominikán vystoupal po schodkách na již připravenou kazatelnu, shlédl z ní na přítomné smuteční hosty a začal k nim promlouvat, byl rozhodnut sledovat především několik primárních motivů; základem jeho řeči se stala věta ze starozákonní knihy Jeremiáš, vztahující se k poselstvím proroka učiněným stran budoucího zničení Judska: „*Chřadne matka sedmi synů, padá do mdlob. Slunce jí zapadlo, než skončil den*“ (Jr, 15, 9).³⁹² Slova o sedmi synech odpovídala v Schönhardtově řečnické konstrukci sedmi dětém, které se Alžbětě Juliáně z Oppersdorffu postupně mezi léty 1656–1669 narodily. Na její chatrné zdraví pak poukazoval repetitivně citovaným latinským rčením „*Nulla calamitas sola*“, tj. žádné neštěstí (není/nechodí) samo.

V celé promluvě se vyskytuje řada komplikovaných rétorických figur, jinotajů, podobenství, klasických latinských mouder, odkazů na nejrůznější biblické postavy, světce i hrdiny z antických bájí nebo slovních hříček, jejichž přítomnost mohla napomáhat v udržování posluchačské pozornosti, pro kterou dlouhá a mnohdy náročná kázání představovala poměrně velký nápor.³⁹³ Sama nebožka je pak charakterizována jako dobrá matka, zbožná katolička a zejména coby horlivá patronka dominikánského řádu – možnost kázat před velkým počtem

³⁸⁹ Z konceptu Přemyslavova listu vyplývá, že Schönhardt na pohřeb dorazit přislíbil, což se Žerotín dozvěděl od posla, kterým měl být jistý slouha u koní („*ReithKnecht*“), viz ZAO-O, fond VS Velké Losiny, inv. č. 499, kart. 31, *Korespondence Přemka (III.) od pátera Ambrosia Schönhardta* (nefoliováno; koncept listu ze 7. dubna 1665).

³⁹⁰ Existence pohřebního kázání si poprvé povšiml rakouský lexikograf Constantin von Wurzbach (1818–1893), jenž Schönhardtovo skládání snad poněkud nadneseně přirovnával k promluvám na přelomu 17. a 18. století populárního dvorského kazatele, augustiniána Abrahama a Sancta Clara (1644–1709), viz VON WURZBACH, Constantin: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. Sechsigster Theil. Wien 1891, s. 78.

³⁹¹ PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, R.: *O útěše proti smrti*, s. 46.

³⁹² „*Ecce infirmata est quae peperit Septem, occidit ei Sol, dum adhuc efflet dies. Jerem. 15. Siehe /die ist Kranck worden/ welche hat Sieben gebohren /die Sonn ist Ihr untergangen /da es nach Tag war. Jerem. 15.*“ viz SCHÖNHARDT, A.: *Leben und Todt Der Hoch- und Wohlgebohrnen Frauen Elisabeth Julianae von Zierotin Gebohrnen Von Opperßdorff*. VKOL, sig. 601.369, s. 3.

³⁹³ SLÁDEK, M.: *Svět je podvodný verbíř*, s. 13–15; PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, R.: *O útěše proti smrti*, s. 44–51.

lidí Schönhardt využil pro propagaci vlastní řehole a tak zatím co o chystaném převozu šlechtičnina těla do jezuitského kostela Nanebevzetí Panny Marie v Kladsku se zmínil jenom jednou, náklonnost zesnulé paní k Řádu bratří kazatelů představuje jeden ze zásadních leitmotivů celého kázání. Jak řečník připomněl, vždyť to byla přeci „*unferer*“ Alžběta Juliána z Oppersdorffu, kdo měl lví podíl na tom, že byl klášterní kostel, ač v době smuteční mše ležící v rozvalinách po ničivém požáru z roku 1669, přeměněn do krásy a zároveň obohacen o velký oltář.³⁹⁴ Byla to ona, kdo sochu Panny Marie Růžencové ozdobil klenoty a suknicí, jí darované liturgické textilie překrývaly kostelní oltáře a roucha, jež svatostánku věnovala, nosili duchovní při celebrování bohoslužeb.³⁹⁵ Při čtení kázání tak mimoděk vyvstává otázka, zdali jedním ze Schönhardtových záměrů nebylo kromě budování památky na zesnulou získat též nové příznivce pro šumperský dominikánský konvent, jenž po řádění ohnivého kohouta nutně potřeboval přísun financí a materiální podpory. Tomuto hypotetickému účelu mohlo vytištění pohřebního kázání a jeho následná širší distribuce výrazně napomoci. Úsilí vykreslit zemřelou paní coby neochvějnou stoupenkyni řádu dominikánů pak vrcholí v samotném závěru kázání, kde Schönhardt poukazuje na dominikánský hábit, do nějž byla mrtvola urozené paní oděna a pokládá posluchačům i čtenářům otázku, jejíž odpověď je ale v důsledku předem známá – „*ift Sie derohalben nicht gelebt und gestorben ein Dominicanerin?*“.³⁹⁶

Zmiňovaný požár Šumperku, tehdy už poddanského města knížat z Liechtensteinu, který vypukl 7. května 1669 v domě měšťana Andream Krebmse a utišil se teprve po třech dnech zkázy, představoval pro řadu účastníků pohřbu aktuální a nepochybně velmi bolestivou zkušenost,³⁹⁷ s vědomím apokalyptické tragédie, jež si vyžádala několik lidských životů, farní kostel, radnici, klášter, starý zámek s pivovarem, 126 městských a 118 předměstských domů, ba i všechny stodoly a kůlny, se Schönhardt rozhodl pracovat, když zemřelou šlechtičnu přirovával k prameni a dobré vodě, sytící město a jeho děti ve chvíli, kdy jim oheň vzal vše.³⁹⁸ Rétorův emotivní projev šel až takříkajíc na hlubinu: „*Sage es mein Schönberg*“, obracel se

³⁹⁴ „...nunmehr in Aſchen liegende Cloſter=Kirche /ein groſſes theil der ſchönheit aber hatte ſie von unferer Eliſabetha/ auß unnd durch dehrer mildigkeit das hohe Altar herrührte /ſie hatte es gebauet.“, viz SCHÖNHARDT, A.: *Leben und Todt Der Hoch- und Wohlgebohrnen Frauen Frauen Eliſabeth Julianae von Zierotin Gebohrnen Von Opperßdorff*. VKOL, sig. 601.369, s. 55.

³⁹⁵ „Schön ift bekleidet das Bildnuß deiner H[eiligen] Roſenkrantz=Patronin: Ein theil ſolcher ſchönheit kompt von unfer Eliſabetha /denn ein ſchönen köſtlichen Rock hat ſie dahin geſchenckt/ und andern koſtbahren Schmuck angehencket. Deine Altar und Prieſter dabey lieſſen ſich ſchön angethan ſchauen: ein theil in ſolchem ſchönen Veſtiario hat unfer Eliſabeth /in dem ſie Meßgewandt und Antipendien demſelben vermehret“, viz tamtéž.

³⁹⁶ Tamtéž, s. 64.

³⁹⁷ HARRER, Franz: *Dějiny města Šumperka*, s. 208–210.

³⁹⁸ „Schönberg rede du. Feuer hat dir dein Gewandt unlängſt zimlich entriſſen /dich and deine Kinderle faſt nackend ſtehen laſſen/ du kameſt zu dieſem Brunn: gab er nicht waſſer /das dich bekleidete?“, viz SCHÖNHARDT, A.: *Leben und Todt Der Hoch- und Wohlgebohrnen Frauen Frauen Eliſabeth Julianae von Zierotin Gebohrnen Von Opperßdorff*. VKOL, sig. 601.369, s. 55.

přímo k obyvatelům zničeného města, „*Ach deine naffe augen reden! Die Thränen so du ob unferer Elifabetha vergoffen, find auß dem Waffer der wohltätigkeit, daß du auß diefem Brun[n]genoffen, dir in die augen getretten, dieselben angefchwellet und überfchwemmet zum zeugen deines underfchwindenen inngedenckens folcher Elifabethanifchen Liebs=güffe*“.³⁹⁹ Urozená dobrodinka, kterou i s její dvouměsíční dcerou připravil tahy své křídly o život „ten zlý čmáral smrt“ („*Wenn ich den üblen Schmierer dem Tod, auf seine Creidenfarb kom[m]en*“),⁴⁰⁰ ten zločinec, jenž stále neměl dost, ačkoliv už jeho kostnaté údy prve odnesly Václava, Přemyslava, Františka i Angelinu,⁴⁰¹ byla dominikánským řečníkem vykreslena především jako vzor katolického milosrdenství i dobrého mateřství, a to nejenom ve vztahu ke svým dětem, ale zejména v poměru ke svým bližním, jež jsou v kázání pojímáni také jako její milované děti. V řeči se sice objevují aluze na žerotínsko-opperdorffskou rodovou alianci, avšak dynastická reprezentace v tomto případě ustoupila do pozadí před důrazem na všeobecnou dobrotu zesnulé šlechtičny.

V následujících desetiletích losinsko-vízemberští Žerotínové na vydávání příležitostných tisků zjevně rezignovali a přestože lze plně předpokládat, že se v losinském farním kostele exekvia sloužila také během tohoto období (za Přemyslava (III.) v roce 1673 i za jeho vnoučata, zemřelé děti Jana Jáchyma mezi léty 1696–1712), doklad v podobě tištěného pohřebního kázání postrádáme. Tento typ média se při konstruování památky na zemřelého manžela rozhodla znova „vzkřísit“ až Ludovika Vilemína z Lilgenau, jež se sprosbou o přednesení smuteční řeči obrátila na šestatřicetiletého kolštejnského faráře Ondřeje Antonína Richtera.⁴⁰² Kněz souhlasil, dorazil do Velkých Losin a 27. července 1716 držel nad zesnulým císařským komorníkem své nejenom útěšné, ale předně panegyrické kázání, které pak bylo ještě v průběhu téhož roku vytištěno v niské dílně knihtiskaře Josepha Schlögela.⁴⁰³ Zdá se, že hraběcí vdova i její nejbližší

³⁹⁹ SCHÖNHARDT, A.: *Leben und Todt Der Hoch- und Wohlgebohrnen Frauen Frauen Elisabeth Julianaen von Zierotin Gebohrnen Von Opperßdorff*. VKOL, sig. 601.369, s. 56.

⁴⁰⁰ Tamtéž, s. 9.

⁴⁰¹ Zde rovněž zajímavá slovní hříčka, kdy se Velké Losiny (něm. Groß Ullersdorf) poté, co je smrt připravila o jejich superlativy ověčenou paní, klenot a květinu, mění na „*Hullerßdorff*“ – tedy snad ves v bažině (hüle/hule/hile): „*O unbefcheidner Rauber! Meinstu denn /du übler Deutscher/ Ullerßdorff heiffe Hullerßdorff /wo nach belieben deiner ein Kleinod gleich hinter dem andern durch deine Raubknochen zu holen /zu nehmen/ zu entfernen ist? Seind nit schon gnug abgeholet da Wenceslai, Primislai, Francisci, Angeliane weggenom[m]en?*“; viz tamtéž, s. 11.

⁴⁰² Richterova působení si poprvé povšimla historička Veronika Čapská, jež důkladně zmapovala jeho kariéru a kazatelské dílo, které zároveň zařadila do kontextu tuzemské homiletiky. Zdá se, že pohřební kázání nad Janem Jáchymem ze Žerotína bylo vůbec prvním Richterovým veřejným vystoupením tohoto druhu, blíže ČAPSKÁ, Veronika: *Confinia Moravie. Kazatel Ondřej Antonín Richter († 1750) mezi Moravou a Slezskem* (dále jenom *Confinia Moraviae*). Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis, 1, 2008, s. 337–358.

⁴⁰³ Při tvorbě tohoto textu jsem pracoval s exemplářem, uloženým ve Vědecké knihovně v Olomouci, viz RICHTER, O. A.: *Der Gute von Adel in Geblüt und Gemüth*. VKOL, sig. II 23.135, přív. 15 (nestránkováno). Ve snaze nedopustit *horror vacui* je poslední strana dekorovaná florální kompozicí, sestávající mj. z listů, hroznového vína a granátových jablek.

příbuzenstvo na čele se zetěm, falkenberským Žerotínem Františkem Ludvíkem, byli s orací spokojeni a Richter se tak zařadil do okruhu žerotínské klientely, což mu v budoucnu napomůže k tomu, aby z pozice provinčního faráře v podhorském městečku vystoupal až k důstojenstvím probošta falkenberského, děkana uničovského, rady biskupa olomouckého a asesora biskupské konzistoře.⁴⁰⁴

Kompozice smuteční řeči je zahájena větou z evangelia podle Lukáše: „*Jeden urozený člověk se odebral do daleké země, aby tam přijal královskou hodnost*“ (Lk 19, 12).⁴⁰⁵ Výběr biblického citátu už hned v počátku naznačuje, že středobodem kázání bude především oslava Žerotínova vznešeného původu a slávy jeho rodu. Při svých pohledech do žerotínské minulosti se kazatel ohlížel takřka výhradně do rodové mytologie, zkonstruované jezuitskými dějepisci 17. století, odvozující původ šlechtické pošlosti od kyjevských Rurikovců a byzantských císařů z Makedonské dynastie, což promluvu významně odlišuje od výše komentovaného Schönhardtova kázání nad nebožtíkovou matkou.⁴⁰⁶ Žerotínové jsou kazatelem líčeni jakožto proslulá a starobylá rodina, jejíž jméno má zvuk téměř ve všech koutech starého světa – „*Welches Orth man immer nennt! Dort man meinen Nahmen kennt! Moscau /Mähren/ Oesterreich /Böhemb/ Hungarn und Frankreich /Pohlen/ Groß=Britanien /Preuffen/ und Italien /Syriſch und das Römifch Reich/ kennen alle mich zugleich*“.⁴⁰⁷ Mrtvý hrabě, kazatelem označovaný též jako *Homo Nobilis*, zemřel nedlouho po dosažení devětačtyřiceti let věku a v době svého úmrtí byl nejstarším žijícím členem rodu, který se na jeho poměry mohl těšit z vcelku uspokojujivé kariéry skutečného císařského komorníka, díky kteréžto pozici měl pravidelný přístup k vládnoucím kruhům a politickým i společenským špičkám své doby; pohřební kázání tak mimo oslavy starobylosti a významnosti Žerotínů dávalo všem přítomným smutečním hostům a později také čtenářům tisku najevo, že Jan Jáchym hrabě ze Žerotína byl výjimečnou postavou, jejíž jméno je hodno věčné památky. Profil ctnostmi opentleného *aristokrata* budovaly do jisté míry Richterem idealizované obrazy, jako např. ten, dle kterého se prý šlechtic ještě jako malé dítě, předtím než mu dala příroda dostatek rozumu na to, aby rozlišil co je dobré a co zlé, snažil nevědomky naplňovat slova sv. Jeronýma: „*Ctnost, ta je*

⁴⁰⁴ ČAPSKÁ, V.: *Confinia Moraviae*, s. 338–346.

⁴⁰⁵ „*Homo quidam Nobilis abiit in Regionem longinquam accipere sibi regnum. Luc. 19. v. 12. Ein Edler zoge in ein fernes Land /daß er ihm ein Reich nehme!*“, RICHTER, O. A.: *Der Gute von Adel in Geblüt und Gemüth*. VKOL, sig. II 23.135, přív. 15 (nestránkováno).

⁴⁰⁶ Podrobněji k bájným rodovým kořenům viz poznámka č. 41.

⁴⁰⁷ RICHTER, O. A.: *Der Gute von Adel in Geblüt und Gemüth*. VKOL, sig. II 23.135, přív. 15 (nestránkováno).

u Boha pravou vznešeností“, jež ho pak měla po celý život nabádat ke skutkům štědrosti a ryzí zbožnosti.⁴⁰⁸

Závěrečné vale, tedy poslední rozloučení,⁴⁰⁹ představuje několik fiktivních, nicméně veskrze dojemných vzkazů Jana Jáchyma ze Žerotína jeho nejbližším pozůstalým, které jim šlechticovým jménem kazatel v první osobě jednotného čísla přetlumočil. Nejdříve se obrací na vdovu, „*hertzgeliebte Frau Gemahlin*“ Ludoviku Vilemínu z Lilgenau, jíž se vyznává, že ačkoliv žili dlouhá léta společně jako dvě těla v jednom srdci, dvě srdce v jedné mysli a dvě duše v jednom těle, vydává se nyní osamocen na dalekou cestu, kterou však prozatím nezná.⁴¹⁰ Syn Jan Ludvík nebyl exekviím za otcovu duši přítomen, zdržoval se totiž na své kavalírské studijní cestě, nicméně i pro něj měl Richter otcovské poselství, podle kterého Jan Jáchym mladému hraběti vzkazoval, že byl vždy útěchou pro jeho oči a nadějí na to, že jméno rodu bude rozmnoženo – nyní však může spolu s otcem povečeřet naposledy, neboť ten se vydává do širé a cizí země, jež byla zrakům všech živých lidí zapovězena.⁴¹¹ Dcera Ludovika Karolína provdaná hraběnka ze Žerotína na Falkenbergu, která za nebožtíkova života těšila jeho srdce svým půvabem a oddanou dětskou láskou, byla vložena pod ochranu Boží, protože otec se vypravil navštívit její zemřelé bratry Karla, Maxmiliána a sestry Karolínu a Josefu.⁴¹² Kazatel přednesl též vzkaz pro falkenberského zete Františka Ludvíka, slezského zemského úředníka,

⁴⁰⁸ Žerotín je také kupř. vylíčen jako člověk, přechovávající hlubokou úctu k osobám kněžského stavu, kterým nikdy neodmítl vyjít vstříc a podpořit je v jejich potřebách („*O was Pietät hat nicht Graf Zierotin gegen der Ehrwürdigen Prieſterſchafft zu allen Zeiten an Tag gelegt? Alle /alle hier anweſende Hoch=und Wohl=Ehrwürdige herrn bekennen es gar gern/ dilexit gegentem noſtram, ja /ja mit aller Gnad/ Civilität und Leutfeeligkeit hat uns dieſer gnädige Hern begegnet /lieb und werth gehalten/ in den Nöthen beygeſprungen*“), viz tamtéž. Tato skutečnost do jisté míry koresponduje i se zápisy v jeho denících, z nichž vyplývá, že s řadou duchovních udržoval přátelské vztahy, zval je na hony, obědy atp., blíže SEHNAL, J.: *Deníky*, s. 371. Chvalořečník rovněž připomíná šlechticovy zásluhy na zbudování a zařazení nového „kostelíku nedaleko Maršíkova“ (Richter měl patrně na mysli kapli Nejsvětější Trojice na Kožušné), nebo jeho zbožné legáty sakrálním stavbám a vybraným řeholním řádům, mezi nimi klasicky šumperským dominikánům: „*So gar Synagom ipſe nobis aedificavit, da er das Kirchel unweit Morſchendorff von Grund aufferbauet /zu deſſen Außziehung ein neues Altar vermachtet/ zu Reformirung der in der Herrſchafft Blaude ſituirten Corporis Chriſti Kirch ein herzliches Legatum von 600. Fl[o]r[en] zu allhieſiger Ullersdorffer Pfarr=Kirch 500. wie nicht weniger zu den Klöſtern der (...) Dominicanern in Schönberg /als (...) Minoriten in Mähriſch=Neuſtadt ein ehrliches Quantum verteſtirt*“, viz RICHTER, O. A.: *Der Gute von Adel in Geblüt und Gemüth*. VKOL, sig. II 23.135, přív. 15 (nestránkováno).

⁴⁰⁹ PAVLÍČKOVÁ, R.: *Triumphus in Mortem*, s. 52.

⁴¹⁰ „*In domo Dei ambulavimus cum conſenſu, eine geraume Zeit haben wir in Fried und Einigkeit mit einander gelebt /jederzeit waren wir gleichſam ein Leib allein/ beſtunden wir in zwey Leibern /ſo war in zwey Leibern ein Hertz/ in zweyen Hertzen ein Gedancken/ in zwey Seelen ein Lieb (...) ich gehe jetzt einen frembden Weeg/ den ich noch niemahl gegangen bin. Valet*“, RICHTER, O. A.: *Der Gute von Adel in Geblüt und Gemüth*. VKOL, sig. II 23.135, přív. 15 (nestránkováno).

⁴¹¹ „*Gehab dich wohl mein einziger Sohn Johannes /der in frembden Ländern biß dato dich befindeſt/ du biſt allſtets geweſen Troſt meiner Augen /die Hoffnung der Fortpflanzung meines Nahmens! Vale! Heut haſt du einen Vatter zum Letztenmahl/ und nimmermehr! (...) jetzt geh ich auch in ein weites und frembdes Land /ſo kein lebendiger Menſch noch geſehen*“, tamtéž.

⁴¹² „*Gehab dich Ludovica Carolina! Vermählte Gräfin zu Falckenberg /mein hertzgeliebte Tochter/ gehab dich wohl! Du haſt mein Hertz öfters erfreuet /mit deiner Anmuth/ und Kindlichen Liebe! Behüt dich Gott! (...) Ich reiß nun in die andre Welt der Seelen/ und bin auff dem Weeg deine zwey Brüder Carolum und Maximilianum, dann deine zwey Schweſtern Carolinam und Joſepham zu beſuchen. Vale!*“, tamtéž.

jemuž vyložil, že tchán už není více vázán právem zemským, nýbrž se zodpovídá soudní stoličce Boží.⁴¹³ A pokud by se po komořím a tajném radovi Janovi Jáchymovi ze Žerotína sháněl jeho pán, císař Karel VI., měli ostatní členové rady panovníkovi poradit, ať se táže své švagrové Amálie Vilemíny Brunšvicko-Wolfenbüttelské, jež by mu nepochybně odpověděla, že se Žerotín odebral na věčnost k jejímu choti a bývalému císaři Josefovi I.⁴¹⁴

Vrcholem rodových reprezentačních snah se během smuteční slavnosti v losinském kostele stal objekt *castra doloris*, jehož okázalý výzor byl Richterm důkladně popsán v taktéž roku 1716 tiskem vydaném textu *Castrum doloris et honoris*.⁴¹⁵ Cílem dočasné smuteční architektury bylo kromě upevnění dobré památky na zemřelého zdůraznit, podobně jako v případě kázání, význam a urozenost rodu, z nějž hrabě vzešel. Pompa velmi silně kontrastuje s přáními a pohřbem jeho matky Alžběty Juliány z Oppersdorffu, která naopak *castrum doloris* zcela odmítla.⁴¹⁶

Přestože Drahomír Polách soudí, že ostatky Jana Jáchyma byly pohřbeny ve Vídni, kde 8. května 1716 zemřel, domnívám se, že ačkoliv o tom nemáme písemné záznamy (zápis v matrice chybí), lze vážně uvažovat o tom, že byly ještě před slavnostními exekviemi převezeny do Velkých Losin.⁴¹⁷ Zajisté může být namítnuto, že pokud by byla rakev se šlechticovým tělem skutečně ve Velkých Losinách, proč by mu z těla vyňali srdce, vložili jej do schránky a pohřbili na témže místě zvlášť? Taková praxe ale nebyla u losinsko-vízmberských Žerotínů ničím neobvyklým, vždyť také zemřelý syn Jana Jáchyma, mladý hrabě Karel Antonín Vilém, byl v losinské kryptě pohřben spolu s vyjmutým srdcem, které zazdili do stěny, zatím co rakev se zbytkem těla spočinula vedle.⁴¹⁸ Pohřeb Jana Jáchyma ze Žerotína v losinské kryptě potvrdil i Richard Jašš, jenž byl 2. prosince 2000 účasten sestoupení do podzemní hrobky – podle něj se rakev hraběte nachází v Losinách „*prokazatelně*“.⁴¹⁹

⁴¹³ „*Gehab dich wohl Frantz Ludovice Graf von Zierotin auff Falckenberg /mein werthester Herr Schwieger=Sohn! Ich bin peremptoriè citirt vom Todt/ nicht zu einem Land=Recht /fondern zum Richterstuhl Gottes/ mein Reiß kan vor dißmahl nich auffschieben /ich muß erscheinen: Pergam ante judicem terribilem*“, viz RICHTER, O. A.: *Der Gute von Adel in Geblüt und Gemüth*. VKOL, sig. II 23.135, přív. 15 (nestránkováno).

⁴¹⁴ „*Valete! Gehabt euch wohl alle Herren Mith=Räthe und Kayserliche Cammer=Herrn /der Todt fordert mich ab zum geheimen Rath. Wann mein allergnädigster Kayser Carolus mich in Rath zu sich beruffen wird lassen/ entschuldiget mich gehorsambft /und sagt ihms/ daß ich an statt deß Rathes /vor das allgemeine Gerricht GOTTes erscheinen muß. (...) auch die Kayserin Amalia meine gnädigste Frau nach mir wird fragen /berichtetet sie nur: Ich sey vom Kayser Carolo zu Josepho seinem Herrn Bruder/ ihrem Ehe=Gemahl gegangen*“, viz tamtéž.

⁴¹⁵ RICHTER, O. A.: *Castrum doloris et honoris*. VKOL, sig. II 23.135, přív. 20

⁴¹⁶ Podlahu losinského kostela mělo dle Alžbětiných představ pokrývat pouze černé plátno, na které mělo být rozestavěno pět svícňů na připomínku pěti ran Kristových, viz SCHÖNHARDT, A.: *Leben und Todt Der Hoch- und Wohlgebohrnen Frauen Elisabeth Juliana von Zierotin Gebohrnen Von Opperßdorff*. VKOL, sig. 601.369, s. 7.

⁴¹⁷ Viz pozn. č. 148.

⁴¹⁸ Viz pozn. č. 345, 346.

⁴¹⁹ JAŠŠ, R.: *Kostel sv. Jana Křtitele ve Velkých Losinách*, s. 50.

Poslední dva příležitostné pohřební tisky, které z prostředí barokních Žerotínů poznáme, byly otištěny roku 1731 a podruhé v roce 1734 na památku Františka Ludvíka ze Žerotína, zetě Jana Jáchyma, v dílně opavského knihtiskaře Jana Václava Schindlera.⁴²⁰ Autorem obou kompozic, pohřebního kázání a poetického opisu castra doloris, byl opět Ondřej Antonín Richter, tehdy už příslušník vysoce postaveného diecézního kléru, jenž 21. srpna 1731 dorazil do poutního kostela Navštívení Panny Marie v Zašové, aby na exekviích držel za zemřelého hraběte řeč. Oběma tištěným pramenům věnovala již pozornost Radmila Prchal Pavlíčková, dovolím si proto odkázat na její objevnou analýzu.⁴²¹ Zbývá snad jenom doplnit, že zašovský smuteční obřad si v ničem nezadal s výše zmíněnými losinskými slavnostmi. Také zde bylo postaveno castrum doloris, vyzdvihující Žerotínův domnělý rurikovský původ a jeho ctnosti: pohostinnost, velkomyslnost a štedrost.⁴²² Zašovské smrtoslavné lešení zaujalo též krásenského měšťana Žídka, který neškoleným jazykem poznamenal, že „na jeho postamentě 220 lampí s dřevěným olejem naplněných a k tomu 154 z bílého vosku svíce a 24 fakule, to všechno z bílého vosku hořelo“.⁴²³ Nákladná výzdoba zašovské ceremonie tak do jisté míry kompenzovala strohý převoz šlechticových ostatků, kdy rakev doprovázel skromný počet lidí bez toho, aniž by na meziříčském kostele zvonily zvony.⁴²⁴

Byť víme, že existoval také text pohřebního kázání nad Ludovikou Vilemínou z Lilgenau, nazvaný *Die gute Endigung des lebens in Eil ohne lange Weil* od neznámého autora, datovaný nejspíše rokem 1737, do dnešních dní se patrně nedochoval.⁴²⁵ I tři tisky pohřebních kázání spolu se dvěma tištěnými popisy castra doloris, jež se dochovaly do dnešních dní, nám však umožňují na funerální kulturu barokních členů a členek rodu nahlédnout daleko detailněji, než by bez nich bylo možné.

⁴²⁰ RICHTER, O. A.: *Der Redliche Cavalier Gegen Gott und Menschen*. VKOL, sig. II 34.476; RICHTER, O. A.: *Trauer-Bühne*. VKOL, sig. III 23.262.

⁴²¹ PAVLÍČKOVÁ, R.: „*Graf Zierotin ist hin!*“, s. 329–350.

⁴²² Tamtéž, s. 331; srov. RICHTER, O. A.: *Trauer-Bühne*. VKOL, sig. III 23.262 (nestránkováno).

⁴²³ MZA Brno, fond G10, kniha č. 428, fol. 13v.

⁴²⁴ Viz s. 75–77.

⁴²⁵ PAVLÍČKOVÁ, R.: „*Graf Zierotin ist hin!*“, s. 339.

4. Edice testamentu Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic, provdané svobodné paní ze Žerotína

„*Nic pak tak nejistýho není, jak hodina smrti*“⁴²⁶

Mezi dochovanými žerotínskými testamenty pobělohorského období zaujímá výjimečnou pozici kšaft, vyhotovený 13. června 1688 z popudu Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic (post 1636–1689), druhé manželky meziříčského Bernarda Ferdinanda svobodného pána ze Žerotína (1639–1692). Význam dokumentu, jehož prostřednictvím šlechtična připravovala sebe a zejména své okolí na nevyhnutelně se blížící úděl jejího pozemského bytí, je dán jazykem, v němž byl napsán – česky. Letným pohledem na jazykovou stránku písemností, vyprodukovaných buď přímo na psacích stolech členů rodu, nebo v jejich vrchnostenských kancelářích, je totiž patrné, že hluboká znalost české řeči už pro Žerotíny žijící v letech po roce 1620 nebyla samozřejmostí.⁴²⁷ Květnatá barokní čeština Františtiny závěti tak mezi vesměs německými archiváliemi, občas prokládanými latinou a od první poloviny 18. století zřídka francouzštinou, působí dojem vzácného reliktu. Na tento fakt poprvé upozornil historik Jiří Stibor, který v biogramu Františčina chotě na stránkách Biografického slovníku Slezska a severní Moravy o jejím testamentu poznamenal, že „*je pokud známo posledním česky*

⁴²⁶ MZA Brno, fond C2, sig. Z11, kart. 286, fol. 4r.

⁴²⁷ Ačkoliv starší bádání spojovalo žerotínské přejímání němčiny výhradně s pozdním pobělohorským obdobím (mýtus Žerotínů dlouhodobě vzdorujících poněmčení přinesl např. už zmiňovaný Antonín Krátký ve svém díle z roku 1899, kde čtenáři s neskrývanou pýchou sděluje: „*Rodina tak vznešená a tak mocná byla ryze česká. Všechny nápisy na zámcích jejich, veškerá jejich rodinná korespondence, smlouvy a zápisy, politické jejich vystupování svědčí o tom, kterak jazyk český byl jejich rodinným a výhradním jazykem. Ještě dlouho po bitvě bělohorské zůstali češtině věrni, takže všechny smlouvy a vklady do desk zemských až do konce XVII. století jsou v jazyku českém, jako n. p. plnomocenství Přemysla a Jana Jetřicha, bratří vlastních, vladýkovi Přepického z Rychmburka a na Želátovicích, aby jim směl vložiti Přerov do desk zemských (1637)*“, KRÁTKÝ, A.: *Pánové z Žerotína*, s. 2. Autor se, nejspíše podnícený snahou podpořit „českou věc“, však dopustil hrubých zjednodušení – např. zápisy týkající se žerotínských záležitostí v trhových kvaternech kraje olomoucko-přerovského, jsou od počátku čtyřicátých let 17. století výhradně německé, o vzájemné korespondenci jím zmiňovaných losinsko-vízmberských bratří nemluvě. Německy byly kupříkladu skládány i přísahy losinského a vízmberského vrchnostenského personálu, textově dochované od sklonku třicátých let 17. století, viz ZAO-O, fond VS Velké Losiny, inv. č. 586, kart. 37, zejména fol. 4r–22r), pozvolné pronikání německého jazyka do každodenních životů Žerotínů lze vysledovat už na počátku první poloviny 17. století. Trend patrně nejdříve zasáhl meziříčskou větev rodu, kde významnou roli sehrály sňatky se šlechtičkami, pocházejícími ze Slezska; v tomto ohledu je mimořádně zajímavý případ Marie Kunhuty Pruskovské z Pruskova, manželky Baltazara ze Žerotína, jež svou korespondenci z přelomu dvacátých a třicátých let 17. století běžně vyřizovala v němčině, čímž občas dostávala do rozpaků manželovo starší příbuzenstvo z ostatních rodových větví, viz DVORSKÝ, F.: *Listy paní Kateřiny z Žerotína*. I. svazek, s. 136; srov. DOSTÁL, F.: *Valašské Meziříčí v pamětech třicetileté války*, s. 66–67. Znat německy bylo nezbytné pro Bernarda ze Žerotína, bratra Baltazarova a rodilého člena meziříčské větve, který se jakožto zakladatel linie na slezském Falkenbergu úspěšně integroval mezi tamní nobilitu. Jeho chotí se stala Anna Kateřina z Dalvůz, přičemž dle historika Jiřího Stibora způsobil Bernardův sňatek „*úplné poněmčení této větve Žerotínů*“, viz STIBOR, J.: *z Žerotína*, s. 152. Zhruba ve stejném období posiloval vliv němčiny též u losinsko-vízmberských bratří Jana Jetřicha a Přemyslava (II.), o čemž podrobněji pojednává POLÁCH, D.: *Osudy losinských paní*, s. 38. V následující generaci se již znalost německé řeči stala primární pro všechny tři pošlosti, což mimo jiné dokládají dochované testamenty, korespondence a další písemné památky.

psaným rodovým dokumentem“.⁴²⁸ Závěť snad právě proto upoutala Stiborovu pozornost a její část, hovořící o majetkových odkazech rodině, pak ve formě výtahu zakomponoval do Žerotínova životopisného medailonu. Celkového zpřístupnění širšímu okruhu badatelek a badatelů se však zajímavý rukopis dosud nedočkal.⁴²⁹

Napravení tohoto deficitu je primárním cílem předkládané kapitoly, jež se pokouší přinést úplnou edici originálního testamentu Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic. Úplnost edice by ovšem byla snadno zpochybnitelná, nebyla-li by doplněna o historický kontext, v němž testament vznikal. Transkripci tak předcházejí ještě dvě podkapitoly, z nichž první, spíše faktografická a životopisná, představuje urozenou ženu v roli manželky, nevlastní matky, ale také oddané katoličky a vrchnosti; zde nechybí ani alespoň stručný exkurz, seznamující čtenáře s nejstaršími dějinami Podstatských z Prusinovic, tradicí vzájemných žerotínsko-podstatských vazeb a též dosavadním historickým bádáním, zaměřeným na minulost a genealogii rodu Podstatských. Druhá pak zkoumá samotný testament, předeštlá důvody jeho sepsání a usiluje o jeho zasazení do souvislostí dobové testamentární praxe, hovoří o právníkovi pečlivě formulujícím text i přizvaných svědcích a rovněž sleduje opisy, které byly z různých důvodů pořizovány. Cílem, stejným pro obě podkapitoly, je zároveň přinést nové informace a obohatit tak dosavadní bádání, které se Františce Eleonoře Podstatské z Prusinovic věnovalo spíše okrajově. Metodologie, jíž bylo při editaci dokumentu užito, je potom shrnuta v edičních pravidlech.

4. 1. „*Já, Františka Eleonora paní z Zierotina, rozená Podstatská z Prusinovic*“ aneb životopis moravské šlechtičny

Nejstarší známí prapředkové rodu Podstatských z Prusinovic se v písemných pramenech objevují zhruba o 130 let později, než jejich věrní žerotínští souputníci.⁴³⁰ V mírně zvlněné

⁴²⁸ STIBOR, J.: z *Žerotína*, s. 163.

⁴²⁹ S olomouckým Suchomelíkovým opisem Františčinu testamentu z roku 1689 pracovala rovněž Markéta Poskočilová, která pro potřeby seminární práce vyhotovila jeho bohužel nikdy nepublikovanou transkripci, viz POSKOČILOVÁ, Markéta: *Testament Františky Eleonory ze Žerotína*. Olomouc 2014 (nepublikovaná seminární práce). Za poskytnutí rukopisu děkuji jeho autorce.

⁴³⁰ Historie a genealogie moravského šlechtického rodu Podstatských z Prusinovic a z něj vzešlých rodin Podstatzky-Lichtenstein a Podstatzky-Thonsern byla kriticky zkoumána od druhé poloviny 19. století. K nejstarším badatelským počínům patří rozsáhlá studie moravsko-německého historika Christiana d'Elverta (1803–1896), otištěná ve vlastivědném periodiku Notizen-Blatt, jež musela být pro svou obsáhlost rozdělena do tří částí, viz D'ELVERT, Christian: *Zur mährisch-schlesischen Adelsgeschichte. C. Die Grafen, Freiherren und Ritter Podstatzky von Prussinowitz*. Notizen-Blatt der historisch-statistischen Section der kais. königl. mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, 1878, n. 7, s. 49–54; dále n. 8, s. 57–62; a n. 9, s. 65–69; August Sedláček spatřoval kořeny Podstatských ve společném původu s rodem Pražmů z Bílkova, na což dle jeho mínění poukázoval obdobný erb s paroží. Za nejstaršího předka Podstatských pokládal vladky Jence ze Šumberka, k čemuž se ale budoucí bádání postavilo vesměs rezervovaně, SEDLÁČEK, August: *Rozletité kapitoly ze starého místopisu a dějin rodův*. Časopis Matice moravské, 17, 1893, č. 2, s. 91–98, hlavně s. 95–97; v rukopise zůstalo nedokončené dílo vlastivědného nadšence, kronikáře a římskokatolického

moravské krajině, na dohled od vrchu Hostýnu, se koncem čtyřicátých let 14. století setkáváme s vladykou Sezemou, sídlícím na tvrzi obklopené nevelkou vsí Prusinovicemi (okr. Přerov).⁴³¹ Už historicky první spolehlivá zmínka o tomto Sezemovi, datovaná 7. únorem 1349, má co dočinění s Žerotíny. Onoho zimmního dne se totiž stal svědkem převodu majetku, který jiný drobný vladyka jménem Drslav z Čistého Slemene přenechal své manželce Adlětě. Tento Drslav, kromě toho že byl zřejmě Sezemovým švagrem, patřil mezi příbuzné Žerotínů, což mimo další doklady vyplývá ze studia dochovaných otisků pečetních typářů, na nichž je jasně patrný stejný lev, jehož současně spatřujeme i na žerotínských pečetích té doby.⁴³² Utužování vzájemných pout mezi Žerotíny a Sezemovými potomky, v jejichž majetku se roku 1408 ocitlo

faráře z Oseka nad Bečvou (okr. Přerov) Jana Baďury (1859–1933), spisované mezi léty 1927–1929 do dvou sešitů v pevných deskách, z nichž ten druhý byl autorem nadepsán jako *Knihla o rodě pánu Podstatských z Prusinovic*. Kromě klasických informací, zabývajících se genealogií, heraldikou či problematikou majetkové držby rodu si Baďurovo dílo zaslouhuje pozornost především díky tabelárním soupisům, mapujícím mj. místa posledního odpočinku či jména hrabat Podstatských-Lichtensteinů, jejichž ostatky spočinuly v rodinné hrobce ve Velkém Újezdě (okr. Olomouc). Baďurova práce je dnes uložena v jeho skromném osobním fondu, deponovaném ve sbírkách Státního okresního archivu v Přerově, viz ZAO, Státní okresní archiv v Přerově (dále jenom SOkA Přerov), fond Jan Baďura, inv. č. 2, Dějiny rodu Podstatských-Lichtenštejnů z Prusinovic (1. díl); SOkA Přerov, fond Jan Baďura, inv. č. 3, Dějiny rodu Podstatských-Lichtenštejnů z Prusinovic (2. díl); na d'Elverta i Baďuru navázal genealog Josef Pilnáček (1883–1952), jehož monografie byla vydána nákladem rodiny Podstatsky-Lichtenstein. Pilnáček se dějiny Podstatských z Prusinovic rozhodl vyložit v pozitivistickém duchu prostřednictvím životopisných medailonů jednotlivých členů rodu, doplněných o relativně bohatý obrazový materiál (kopie historických dokumentů, fotografie zámeckých rezidencí a předmětů z rodových sbírek, reprodukce portrétů, pečeti atp.) a několik rozrodů. Přestože Pilnáčkova práce přinesla spoustu nových poznatků a dějiny rodu zpřístupnila širšímu okruhu zájemců a zájemkyň, trpí větším množstvím faktických chyb i genealogických nepřesností. Pilnáček měl navíc k dispozici Baďurovy rukopisy, z nichž přejal též některé lapsy, viz PILNÁČEK, Josef: *Genealogie Podstatských z Prusinovic*. Brno 1929; za zmínku také stojí drobné životopisné črty některých Podstatských z pera kunsthistorika Floriana Zapletala (1884–1969), publikované koncem třicátých a během čtyřicátých let 20. století v Záhorské kronice, např. ZAPLETAL, Florian: *Tas Václav Podstatský z Prusinovic a na Čekyni. Příspěvek ku genealogii Podstatských z Prusinovic*. Záhorská kronika, XX, 1938, č. 3, s. 85–87; nebo ZAPLETAL, F.: *Jetřich Podstatský z Prusinovic a na Potštátě*. Záhorská kronika, XXV, 1948, č. 9–10, s. 97–104; nejnoveji se na Podstatské z Prusinovic zaměřil historik Jiří Stibor, který se po desítkách let od vydání Pilnáčkovy *Genealogie* rozhodl znova přistoupit k archivnímu výzkumu a zpřesnit či rovnou přehodnotit celou řadu údajů. Výsledky svého bádání shrnul v Biografickém slovníku Slezska a severní Moravy ve formě standartních biogramů. Nevýhodou Stiborových statí v BSSM je podobně jako v případě jeho Žerotínů absence poznámkového aparátu, blíže STIBOR, J.: *Podstatský z Prusinovic*. In: DANĚK, Radoslav – DOKOUPIL, L. – ZÁŘICKÝ, Aleš (edd.): *Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Supplementum č. 1*. Ostrava 2011, s. 68–154.

⁴³¹ K původu rodu Podstatských a genezi jejich erbu nejlépe STIBOR, J.: *Podstatský z Prusinovic*, s. 68–70. Sezema je doložen v celkem čtyřech majetkoprávních zápisech z let 1349–1353, přičemž ten nejstarší ze 7. února 1349 byl vepsán do zemských desk cúdy olomoucké; Pilnáček se domníval, že Sezema musel být v roce 1349 mužem „*vysokého stáří*“, což mimo další důvody dokládá tím, že k roku 1358 je připomínán vladykův dospělý a již ženatý syn, jehož konkrétně nejmenuje. Na základě těchto argumentů se pak genealog odvážil tvrdit, že „*jest zcela jistým, že život Sezemy, prvního historicky zjištěného předka rodu z Prusinovic, pozdějších Podstatských z Prusinovic, spadá do doby okolo roku 1280–1350*“, k tomu PILNÁČEK, J.: *Genealogie Podstatských z Prusinovic*, s. 3–4; Jiří Stibor uvedl podrobnosti k jednotlivým písemným zmínkám o Sezemově působení a šlechtice zasadil do širšího genealogického rámce, mj. uvedením jmen všech jeho známých synů (Jetřich, Mladota, Ctibor řečený Vlnák) a dcery (Herka), o tom blíže STIBOR, J.: *Podstatský z Prusinovic*, s. 70, medailony Sezemových potomků na s. 71.

⁴³² Též Drslav ze Šumvaldu (okr. Olomouc), k jeho životopisu blíže STIBOR, J.: *Podstatský z Prusinovic*, s. 70; srov. STIBOR, J.: *z Žerotína*, s. 82; kresby některých nejstarších žerotínských pečeti, včetně těch patřících vladykům z Čistého Slemene a Šumvaldu, podávají MILEC, Miroslav – SEDLÁČKOVÁ, Hana: *Rodové pečeti II*. Brno 2014, s. 140–141.

těž městečko Potštát (okr. Přerov),⁴³³ pak rovněž pokračovalo během následujících dvou staletí a po třicetileté válce došlo k jejich dalšímu intenzivnímu prohlubování.⁴³⁴ Když se v dubnu 1897 ženil Karel Emanuel hrabě ze Zierotina (1850–1934) se svou neteří Zdenkou svobodnou paní Podstatzkou-Thonsern (1875–1947), měly oba rody za sebou již více než 500 let společné historie.⁴³⁵

Františka Eleonora Podstatská z Prusinovic se narodila nejspíše koncem třicátých let 17. století do rodiny Kryštofa Karla Podstatského z Prusinovic a jeho třetí manželky Marie Alžběty Pražmové z Bílkova.⁴³⁶ V průběhu stavovského povstání zaujal Františčin otec, věrný katolické nauce i politice Ferdinanda II., zcela odlišné postoje než rebelující Žerotínové; ještě před vypuknutím stavovského povstání, když v Čechách i na Moravě rostlo napětí mezi katolickým a protestantským táborem, fundoval v roce 1616 olomouckou kapli sv. Alexia při místním

⁴³³ Potštát (dobově též „Podstata“, něm. Bodensadt), středisko stejnojmenného panství, se v rukách rodu nacházel až do dvacátých let 17. století, kdy byl Janovi Šťastnému Podstatskému z Prusinovic († 1633) zkonfiskován pro jeho účast na stavovském povstání, viz HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 624; srov. STIBOR, J.: *Podstatský z Prusinovic*, s. 117–118.

⁴³⁴ Všechny sňatky v rodu Podstatských (včetně těch uzavřených s Žerotíny) se pokusil do přehledných tabulek utřídit už Jan Baďura, ale vzhledem k jejich množství je nedokázal obsáhnout v úplnosti, SOkA Přerov, fond Jan Baďura, inv. č. 2, s. 219–223; do svazku manželského vstoupili Bernard Ferdinand ze Žerotína a Františka Eleonora Podstatská z Prusinovic (1668), Jan Nepomuk Podstatský z Prusinovic a Johana ze Žerotína (1736), Ludvík Antonín ze Žerotína a Karolína Podstatská z Prusinovic (1760), Theodor Podstatzky-Thonsern a Gabriela Emma Mauritie ze Zierotina (1872) a Karel Emanuel ze Zierotina a Zdenka Podstatzky-Thonsern (1897). Úzké vazby mezi oběma šlechtickými rody dodnes připomínají portréty Podstatských z Prusinovic, které se během 18. století staly součástí výzdoby žerotínské velkolesinské zámecké rezidence. Oleje na plátně z dílen anonymních malířů zachytávají např. Julia Alexandra Podstatského z Prusinovic s manželkou Marií Terezií Wagen von Wagensperg († 1736), Rudolfa Magna Podstatského z Prusinovic (1688–1740) nebo Josefu Annu Podstatskou z Prusinovic (1710–1758) s manželem Kryštofem Erdmannem Minkvicem z Minkvicburku († 1763), viz NPÚ, ÚPS v Kroměříži, mobiliární fond SZ Velké Losiny, inv. č. VL 01237, VL 01153, VL 01175, VL 01235, VL 01168. Podobizny Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic a jejího manžela Bernarda Ferdinanda ze Žerotína nicméně známy nejsou.

⁴³⁵ Sňatek byl uzavřen 27. dubna 1897 ve vídeňské katedrále sv. Štěpána, blíže Pfarramt St. Stephan (Stephansdom), sig. 02-094, fol. 190v–191r. Přístupné na <https://data.matricula-online.eu/cs/oesterreich/wien/01-st-stephan/02-094/?pg=193> [cit. 24. listopadu 2022].

⁴³⁶ Přesné datum Františčina narození vzhledem k absenci písemného materiálu stanovit nelze. Muselo se tak stát někdy po roce 1635, kdy podle všech dokladů zemřela Anna Salomena Jäger von Poysbrunn, druhá manželka Františčina otce Kryštofa Karla Podstatského. Dataci je možné dále zpřesnit díky dokumentu z 23. ledna 1636, jehož opis z roku 1732 se zachoval ve fondu Velkostatek Veselíčko. Jde o vklad věna ve výši 10 000 zlatých moravských, které Kryštof Karel pojistil své novomanželce Marii Alžbětě Pražmové na městečku Velkém Újezdě, Veselíčko a několika dalších vsích, ZAO-O, fond Velkostatek Veselíčko, inv. č. 1, kart. 1, fol. 1r–3r; matriční zápis o Františčině úmrtí praví, že zemřela ve věku asi 40 let („*Annorum circiter 40^{ae}*“), což by znamenalo, že se narodila až kolem roku 1649. Tento údaj ovšem ve světle dalších skutečností neobstojí – její otec zemřel mezi léty 1642/1643 a ona sama je v pramenech uváděna už v roce 1646; literatura se osobě a působení Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic věnovala spíše výjimečně. Patrně jako první si jí blíže povšimnul římskokatolický duchovní, valašskomeziříčský gymnaziální katecheta a vlastivědný badatel Eduard Domluvil, jenž Podstatské věnoval několik řádků ve svých dvou pracích, viz DOMLUVIL, E.: *Val. Meziříčský okres*. Brno 1914, s. 158, 191; nanejvýš stručné Františčiny životopisy podávají SOkA Přerov, fond Jan Baďura, inv. č. 2, s. 90; PILNÁČEK, J.: *Genealogie Podstatských z Prusinovic*, s. 14; STIBOR, J.: *Podstatský z Prusinovic*, s. 116–117; srov. STIBOR, J.: *z Žerotína*, s. 162–163; čistě pro úplnost si dovoluji zmínit svůj spíše populárně naučný a dnes již překonaný text LASZTOVICZA, Pavel: *Několik poznámek k životu Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic* (dále jenom *Několik poznámek*). Valašsko. Vlastivědná revue, 42, 2019, č. 1, s. 4–6.

dominikánském klášteře, kde hodlal zřídit rodovou nekropoli.⁴³⁷ Loajalita vůči habsburské dynastii mu po porážce Fridricha Falckého na Bílé hoře přinesla zajímavé kariérní a společenské pozice.⁴³⁸ S konsolidací Ferdinandovy rozkolísané moci byl Kryštof Karel Podstatský z Prusinovic navíc povýšen do českého panského stavu (17. května 1627), jehož starožitnost pak byla potvrzena o deset let později (6. května 1637).⁴³⁹ Když někdy na přelomu let 1642/1643 zemřel, zanechal po sobě rozsáhlé majetkové vlastnictví, mimo další zahrnující panství Bartošovice (okr. Nový Jičín), Veselíčko (okr. Přerov), Zlín, biskupské léno Starou Ves nad Ondřejnicí (okr. Ostrava-město) či městský dům na dnešním Žerotínově náměstí v Olomouci (čp. 215/8).⁴⁴⁰

Po smrti Kryštofa Karla Podstatského z Prusinovic se správy rodinného majetku ujal jeho nejstarší syn Jiří Valerián Podstatský z Prusinovic, zatím co poručnictví za ostatní nepnoleté děti převzala vdova Marie Alžběta Pražmová z Bílkova společně s rodinným přítelem Melicharem Ledenickým z Ledenic. Mezi léty 1646–1647 bylo zděděné jmění prostřednictvím dílčích cedulí rozděleno na čtyři části a v úředních písemnostech vyhotovených při této příležitosti se tehdy poprvé setkáváme se jménem zhruba desetileté Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic.⁴⁴¹ O dětství urozené slečny prameny mlčí, avšak je pravděpodobné, že vyrůstala na hradě Lukově (okr. Zlín) a dalších statech, patřících panu Janovi Fridrichovi

⁴³⁷ Nadaci zmiňuje SOkA Přerov, fond Jan Baďura, inv. č. 2, s. 82.

⁴³⁸ Nejvíce podrobností o životě a kariéře Kryštofa Karla Podstatského z Prusinovic přináší Jiří Stibor, podle nějž tento urozený úředník patřil „*nesporně k nejvýznamnějším členům rodu*“, STIBOR, J.: *Podstatský z Prusinovic*, s. 101–105; v roce 1617 se jako jeden z rytířů zúčastnil cesty poselstva moravského zemského sněmu do Polné (okr. Jihlava), jehož úkolem bylo zde prodlévajícímu Ferdinandovi II. oznámit, že jej Morava přijímá za svého nového markraběte, viz SOkA Přerov, fond Jan Baďura, inv. č. 2, s. 82; Kryštofovu obrazu loajálního poddaného, věrného právoplatně zvolenému katolickému vladaři, napomohlo také olomoucké vězení, do nějž byl z rozhodnutí vzbouřených stavů v roce 1619 na půl roku uvržen. Po jejich porážce v roce 1620 se začal záhy objevovat v okolí olomouckého biskupa Františka kardinála z Dietrichsteina (1570–1636), zastával posty nařízeného komisaře Olomouckého kraje, císařského rady, nejvyššího hofrychtěře atd., STIBOR, J.: *Podstatský z Prusinovic*, s. 103–104; v naprostém protikladu ke Kryštofovi je pak případ jeho bratra Tasa Václava Podstatského z Prusinovic († post 1638), který se, ač katolík, rozhodl stranit Fridrichovi Falckému a pod jeho korouhví dokonce proléval krev na bělohorském bojišti. Podle Pilnáčka se měl Tas během bitvy modlit růženec, který byl jako vzácná památka uchovávan ještě počátkem 20. století rodinou Podstatzky-Lichtenstein, blíže PILNÁČEK, J.: *Genealogie Podstatských z Prusinovic*, s. 12.

⁴³⁹ STIBOR, J.: *Podstatský z Prusinovic*, s. 104.

⁴⁴⁰ Tento dům získal roku 1637 od Sedlnických z Choltic, viz NATHER, Wilhelm: *Kronika olomouckých domů*. I. díl. Olomouc – Opava 2007, s. 321.

⁴⁴¹ Díly třetí a čtvrtý, týkající se Bartošovic a Veselíčka, byly zaneseny do trhového kvaternu kraje olomoucko-přerovského, kde je Františka Eleonora Podstatská z Prusinovic poznamenána jako dcera, vzešlá ze třetího manželství nebožtíka Kryštofa Karla, viz MZA Brno, fond A3 Stavovské rukopisy (dále jenom fond A3), kniha č. 331, fol. 10v–19v; bratr Jiří Valerián jí (a také její starší polorodé sestře Markétě Polyxeně († 1675)) na základě obou dílčích cedulí přislíbil vyplatit částku ve výši 1 600 moravských tolarů, na kterou se po 400 tolařech měli do roka po Františčině svatbě složit všichni čtyři bratři. Pakliže by ovšem zůstala svobodná, musela by všem bratřím či jejich dědicům vyplatit 100 moravských tolarů, viz tamtéž, fol. 14r; první a druhá dílčí cedule, zapsané v trhovém kvaternu kraje hradištského, hovoří o dělbě zlínského panství, olomouckých nemovitostí a vinic u jihomoravské Strážnice (okr. Hodonín), viz MZA Brno, fond A3, kniha č. 295, fol. 2v–19v; srov. STIBOR, J.: *Podstatský z Prusinovic*, s. 110.

Minkvicovi z Minkvicburku († 1678), za něž se její matka v roce 1646 provdala. V tuzemském raně novověkém prostředí byla výchova šlechtických dívek zpravidla starostí fraucimoru, kde se mladé šlechtičny učily číst a psát, osvojovaly si zde společenské návyky, cizí jazyky a elementární křesťanské pravdy; podle historika Martina Holého „*pobyt ve fraucimoru dával shodně jako v minulosti dobrou příležitost zvládnout některé praktické dovednosti, zvláště ruční práce, bylinkářství, správu domácnosti*“.⁴⁴² Zápisy v památníku meziříčského Karla Jindřicha ze Žerotína z počátku šedesátých let 17. století dokládají, že sourozenci Podstatští se tou dobou zdržovali v Brně.⁴⁴³ Sama Františka Eleonora do památníku svého budoucího švagra dne 8. března 1661 napsala: „*aleß ist veranderlich, meine treu wird ewig*“.⁴⁴⁴

Dnes už pravděpodobně ne zjistíme, byla-li to mladá láska, hluboké přátelství či pevná katolická víra, co šlechtičnu přimělo, aby do Žerotínova štambuchu vepsala tato pozoruhodná slova. Karlovi Jindřichovi ale po zbytek života zůstala nablízku, neboť sedm let nato uzavřela svátost manželství s jeho mladším bratrem a svým vrstevníkem Bernardem Ferdinandem ze Žerotína, držitelem biskupského léna meziříčského a alodního panství rožnovsko-krásenského. Svatební veselí proběhlo 11. listopadu 1668 na hradě Lukově a své požehnání novomanželům udělil olomoucký biskup Karel II. z Lichtensteinu-Castelcornu, který dal na hostinu zaslat několik kusů červené zvěřiny (tj. zvěře parohaté, v konceptu biskupova listu psáno jako „*Rothen stuckh wildt*“⁴⁴⁵) z obory, rozprostírající se kolem biskupského hradu Hukvaldy (okr. Frýdek-Místek).⁴⁴⁵ Ženich byl vdovcem, přičemž na základě dochovaných pramenů lze zkonstatovat, že jeho první manželství příliš radostné nebylo. Spolu s chotí Alžbětou Sidonií ze Žerotína zplodili celkem šest dětí, z nichž v roce 1668 zůstávala naživu pouze dcera Marie Alžběta Sidonie.⁴⁴⁶ Nebohá manželka, členka nekatolické kolínské větve rodu Žerotínů, se

⁴⁴² HOLÝ, M.: *Šlechtické dívky*. In: DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, D. – HOLÝ, M. – STERNECK, T. – ZELENKA, J. (a kol.): Děti a dětství, s. 318–320.

⁴⁴³ Archiv Národního muzea (dále jenom ANM), sig. B., č. 20, fol. 53v; kromě Františky Eleonory se do Žerotínova památníku podepsali také její bratři Jiří Valerián (fol. 19v), Karel Šebestián (fol. 15v) a Zikmund (fol. 61v), přičemž jejich zápisy jsou ve všech případech učiněny v němčině. Nechybí ani vzkaz od Františčinu poručníka Melichara Ledenického z Ledenic (fol. 29v), jenž do památníku vepsal: „*vinšuji, aby každý pán z Žerotína pana Karla z Žerotína následoval*“.

⁴⁴⁴ Tj. všechno je proměnlivé, má věrnost bude věčná.

⁴⁴⁵ ZAO-O, fond AO, inv. č. 557, sig. 85, kart. 147, fol. 220r–220v; v meziříčské matrice je Františka Eleonora Podstatská z Prusinovic poprvé doložena k 24. červenci 1669 u křtu Jakuba Herauffa, viz ZAO, fond SbM, inv. č. 2164, sig. VM I 1, fol. 38r.

⁴⁴⁶ Původ Bernardovy první manželky lze ve světle fungování pobělohorské šlechtické společnosti označit za přinejmenším problematický. Alžběta Sidonie ze Žerotína (* mezi 1642/1643), členka kolínské (české) větve rodu, byla dcerou zatvrzelého nekatolíka Karla Kryštofa ze Žerotína, který emigroval do Slezska, posléze se stal vojákem v armádě švédského krále a zájmy Stockholmu hájil mj. v bitvě u Lützenu (1634). Její matka Johana Alžběta ze Žerotína († 1665) pocházela z rovněž nekatolické starojičínské větve rodu a do slezské emigrace, kde se seznámila se svým budoucím manželem, odešla v roce 1638, viz STIBOR, J.: *z Žerotína*, s. 151, 159–160, 166. Svatba Alžběty Sidonie s Bernardem Ferdinandem ze Žerotína musela proběhnout někdy mezi 19. březnem 1661, kdy se ještě jako slečna („*freyle von Zerotin*“), toho času pobývající v hornoslezských Krapkowicích, podepsala do štambuchu nastávajícího švagra a 6. zářím 1661, kdy už jako manželka Bernarda Ferdinanda ze Žerotína

navíc údajně stavěla proti Bernardovu protireformačnímu úsilí, jež se snažil prosazovat na svých východomoravských majetcích.⁴⁴⁷

Otázka životaschopného potomstva se ukázala být odsouzena k nezdaru též v Bernardově svazku s Františkou Eleonorou Podstatskou z Prusinovic. První dítě, dcera Marie Benigna, se narodilo necelý rok po svatbě dne 14. září 1669.⁴⁴⁸ Novorozeně ovšem zanedlouho po porodu zemřelo a stejně neblahý byl i osud dcery Františky Karolíny, narozené 8. srpna 1670.⁴⁴⁹ Třetí dceři nebylo dopřáno křtu a zemřela jako bezejmenný kojeneček blíže neznámého data.⁴⁵⁰ Radost, kterou dne 2. května 1674 znamenalo narození syna Jana Bernarda Erdmanna, jemuž byli za kmotry v duchu dobového zvyku vybráni žebráci Šimon a Uršula z meziříčského

kmotrovala Marii Alžbětě, dceři meziříčského vrchnostenského hejtmana Alexandra Rittnera, viz ANM, sig. B., č. 20, fol. 12v; ZAO, fond SbM, inv. č. 2164, sig. VM I 1, fol. 78v; první potomek, syn Karel Ferdinand, se jim narodil 28. září 1662 v Meziříčí, ale nedlouho po porodu zemřel, viz tamtéž, fol. 87v; přesné datum narození jediné přeživší dcery Marie Alžběty Sidonie známo není a existenci dalších čtyř dětí, zesnulých ještě před přijetím svátosti křtu, dokládá stručná poznámka v Calinově díle *Virtus Leonina: „A. Proles nata ex I. etiam Thoro, obiēre sine Baptismo“*, blíže ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 279, sig. VI/238, (nefoliováno ani nestránkováno; „TABVLA GENEALOGICA VIII.“). Podle zápisků, jež si Žerotín učinil na okraj paměti meziříčského měšťana Fučíka, však bez křtu umřely pouze tři jeho děti, přičemž druhá dcera měla být pokřtěna na jméno Anna Kateřina, viz JANIŠ, D.: *Paměti Valašsko-Meziříčských měšťanů*, s. 38–49. Alžběta Sidonie ze Žerotína zesnula někdy po 11. říjnu 1667, kdy ke křtu v meziříčském kostele nesla Annu Scheffnerovou, viz ZAO, fond SbM, inv. č. 2164, sig. VM I 1, fol. 120v; koncem listopadu 1668, pár dní po svatbě s Františkou Eleonorou Podstatskou z Prusinovic, se Bernard Ferdinand ze Žerotína vypravil do Slezska, kde měl vyřizovat záležitosti týkající se patrně pozůstalosti nebohé Alžběty Sidonie, BALETKA, L. – BALETKA, T. – ČERMÁKOVÁ, E. – POMKLA, Z.: *Valašské Meziříčí*, s. 428.

⁴⁴⁷ Podle Gregora Wolneho si měl na „*Gattin des Gutsherrn*“ v roce 1667 stěžovat tehdejší meziříčský děkan Ondřej Riccius, který šlechtičnu vinil z ochrany místních protestantů a z problémů, jež mu měla způsobovat jak při hospodaření, tak při organizování školní výuky. Wolný se odvolává na blíže nekonkretizovanou a dnes neidentifikovanou písemnost z „*Registratur zu Kresmier*“, viz WOLNY, G.: *Kirchliche Topographie von Mähren*. III. Band, s. 75; obdobnou zprávu uvádí i v případě rožnovské farnosti, kde počátkem padesátých let 17. století způsoboval kontroverze nekatolický sklářský mistr Eliáš (patrně je míněn pozdější skelmistr Eliáš Majer z Hutiska), který se těšil přízni Bernardovy matky Marie Kunhuty Pruskovské z Pruskova, blíže tamtéž, s. 88; Wolného údaj převzal Eduard Domlivil, jenž onu „manželku majitele statku“ chybně ztotožnil s Františkou Eleonorou Podstatskou z Prusinovic („*ještě r. 1667 evangelíci příkoří činili faráři katolickému, jsouce podporováni Františkou Eleonorou, chotí (...) Bernarda Ferdinanda, jež byla též náboženství evangelického*“), viz DOMLUVIL, E.: *Val. Meziříčský okres*, s. 158. Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem, zejména pak datu sňatku Bernarda Ferdinanda s Františkou Eleonorou, musí být Domlivilova teze definitivně odmítnuta. Pokud Wolný Ricciovu stížnost interpretoval správně, je jisté, že onou ochránkyní meziříčských „*häretikern*“ byla Bernardova první manželka Alžběta Sidonie ze Žerotína, která i nadále zůstávala myšlenkově spjata se světem protestantské reformace, z něž vzešla. Dalším dokladem pro toto tvrzení je soubor písemností, pořízených zemskými úřady i panovníkem v průběhu roku 1661, kdy Bernard Ferdinand žádal o zaknihování smlouvy s Alžbětou Sidonií do desk zemských, ač ta byla stále nekatoličkou, blíže MZA Brno, fond C8 Moravské zemské právo, sig. 1169 zp, kart. 525, fol. 1r–8v. Alžbětinu pozdější hypotetickou konverzi ke katolictví sice mohou naznačovat její kmotrovství v meziříčském farním kostele mezi léty 1661–1667, ovšem v olomoucké diecézi byli jako kmotři tolerováni i nekatolíci, ZUBER, R.: *Osudy moravské církve*. I. díl, s. 219. Její příklon ke katolické nauce je ale pravděpodobný, neboť v zemi platily nekompromisní body Obnoveného zřízení zemského.

⁴⁴⁸ ZAO, fond SbM, inv. č. 2164, sig. VM I 1, fol. 140r. Kmotrem dítěte byl Bernardův starší bratr František Ludvík ze Žerotína.

⁴⁴⁹ ZAO, fond SbM, inv. č. 2165, sig. VM I 2, fol. 7r. Kmotry dítěte byli Františčin bratr Karel Šebestián Podstatský z Prusinovic a jistá paní Minkvicová (nejspíše šlo o Františčinu matku Marii Alžbětu Pražmovou z Bílkova, podruhé provdanou Minkvicovou z Minkvicburku).

⁴⁵⁰ JANIŠ, D.: *Paměti Valašsko-Meziříčských měšťanů*, s. 38–49.

špitálu,⁴⁵¹ zanedlouho vystřídal smutek, neboť očekávaný pokračovatel meziříčské pošlosti zesnul v necelém roce a půl 28. října 1675.⁴⁵² Navzdory těžkým životním ranám se manželé touhy po dětech nevzdávali; v době, kdy šlechtičně táhlo na padesátý rok života, nechala do svého testamentu vložit několik bodů, týkajících se „*diřatka mýho, které nyní z milosti boží pod srdcem nosím*“. Charakter domnělého těhotenství je dnes prakticky nemožné posoudit, avšak z dalších písemností je zřejmé, že i přes nadějeplná očekávání se zbožná přání opět nenaplnila. To ostatně potvrdil i sám Bernard Ferdinand ze Žerotína, když ve zprávě adresované úřadu zemských desk z listopadu 1689 zkonstatoval, že „*ten žádostivý Posthumus na tento svět živý nepřišel*“.⁴⁵³ Za zmínku rovněž stojí Františčin předpoklad, vyslovený v poslední vůli, počítající s tím že se dítěti dostane „*pocitivého vychování a nákladů na cvičení, jak na stav panský náleží*“. Její mateřské aspirace pak zřejmě došly alespoň částečného naplnění ve vztahu k nevlastní dceři Marii Alžbětě Sidonii ze Žerotína, což lze doložit na snaze o její materiální zabezpečení.⁴⁵⁴ Za prvé své pastorkyni věnovala sumu 13 000 zlatých coby mateřiznu (tj. dědický podíl po matce) – tu měla děvčeti přenechat její matka Alžběta Sidonie, ale zjevně zesnula dříve, než tak mohla učinit. Po druhé do života nevlastní dcery významně zasáhla v roce 1686, kdy jí intabulovala své drobné statky Přílepy (okr. Kroměříž) a Žeranovice (okr. Kroměříž).⁴⁵⁵ Bohužel, kromě těchto dvou indicií nám mlčenlivost písemných pramenů nedovoluje do povahy vztahu obou žen proniknout hlouběji; ze zřetele totiž nelze spustit ani vliv Bernarda Ferdinanda, který mohl svou druhou choť k podpoře nemanželské dcery vybízet.⁴⁵⁶

Zásadní roli v životě Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic hrála víra. Vnější zbožnost, jíž šlechtična dávala na odiv svým současníkům, jdoucí ruku v ruce s gesty sakrální

⁴⁵¹ ZAO, fond SbM, inv. č. 2165, sig. VM I 2, fol. 31r; žebráci a obecně nemajetní byli mezi tuzemskou raně novověkou šlechtou oblíbenými kmotry, obzvláště pakliže vedli bezúhonný bohobojný život, viz Z LISOVA, A. L. – RATAJOVÁ, J. (ed.): *Rodinné paměti*, s. 23–24, 81–82.

⁴⁵² ZAO, fond SbM, inv. č. 2165, sig. VM I 2, fol. 381v.

⁴⁵³ MZA Brno, fond A3, kniha č. 332, fol. 90r.

⁴⁵⁴ Marie Alžběta Sidonie ze Žerotína zřejmě vyrůstala ve fraucimoru nevlastní matky, respektive se nezdržovala mimo rodičovské majetky, pro což hovoří její kmotrovství, zanesená na stránky meziříčské farní matriky (tam poprvé doložena k 16. dubnu 1674, patrně jako jedenáctiletá, viz ZAO, fond SbM, inv. č. 2165, sig. VM I 2, fol. 44r). Dne 19. září 1679 byla na mariánském poutním místě v Zašové provdána za hornorakouského šlechtice Jana Ignáce hraběte z Rödernu († 1691), tamtéž, fol. 326r.

⁴⁵⁵ Macešina panství Přílepy a Žeranovice nebyla pro Marii Alžbětu Sidonii ze Žerotína neznámými končinami. Jako kmotra v Žeranovicích přichází už 26. května 1679 i se svým snoubencem hrabětem z Rödernu při křtu Běty Ovčákové, viz MZA Brno, fond E67, inv. č. 7533b, fol. 51r; k intabulaci obou panství blíže HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 452–453.

⁴⁵⁶ Tento předpoklad naznačuje samotná Františčina závěť, z níž vyplývá, že si platbu mateřizny nechala svým mužem náležitě pojistit – na oplátku totiž Bernarda Ferdinanda zavázala, aby sumu 13 000 zlatých, kterou ona vyplatila Marii Alžbětě Sidonii, zase on zpětně vyplácel Františčině „*panně tetě*“ (neteři) Marii Františce Podstatské z Prusinovic. Ze strany Františky Eleonory Podstatské tedy zjevně nešlo o akt bezpodmínečné nezištnosti, MZA Brno, fond C2, sig. Z11, kart. 286, fol. 6r.

sebe prezentace, představuje mimo genealogických souvislostí nejvýznamnější složku jejího života, kterou je díky archivním materiálům možné zrekonstruovat. Františčin poměr k římskokatolickému náboženství byl vzhledem k rodinnému zázemí nepochybně formován už od útlého dětství. Po svatbě s Bernardem Ferdinandem ze Žerotína se aktivně zapojila do protireformační činnosti, vedené na meziříčském lenním statku a sousedním rožnovsko-krásenském panství.⁴⁵⁷ Základem plodného rekatolizačního úsilí bylo v první řadě upevnění vazeb mezi vrchností a meziříčským děkanátem, v jehož čele stál do roku 1672 Štěpán Kometa z Edenthurnu a po něm rodem uherský duchovní Ondřej Ignác Helmesini; ekonomické pozice relativně nového děkanátu, zřízeného v roce 1653, se Podstatská rozhodla posílit např. věnováním pole v lokalitě Pod Štěpánovem.⁴⁵⁸ Zároveň s tím plodná spolupráce mezi zámek a děkanstvím otevřela cestu posilování mariánského kultu, jehož byla Podstatská ctitelkou. „Mariánská trojice“, sestávající z Františky Eleonory, jejího manžela a děkana Helmesiniho, se prostřednictvím promyšlených tahů pokoušela ve valašském prostředí, stále ještě poznamenaným šrámy nekatolických lidových bouří z dvacátých až čtyřicátých let 17. století i přetrvávající protestantskou rezistencí,⁴⁵⁹ prosadit širokou úctu k Bohorodičce.⁴⁶⁰ Ve

⁴⁵⁷ O praktických dopadech protireformace a rekatolizace na zmíněných statcích pojednává např. BALETKA, L.: *Rozkvět náboženského života v době barokní*. In: BALETKA, L. – BALETKA, T. – ČERMÁKOVÁ, E. – POMKLA, Z.: *Valašské Meziříčí*, s. 163–168. Studie bohužel nebyla opatřena poznámkovým aparátem; podnětný nástin celé problematiky pak představuje bakalářská práce Lucie Žlebkové, viz ŽLEBKOVÁ, L.: *Rekatolizační proces ve Valašském Meziříčí v druhé polovině 17. století* (dále jenom *Rekatolizační proces*). Brno 2012 (nepublikovaná bakalářská diplomová práce).

⁴⁵⁸ Matrika meziříčského děkanátu z roku 1690 o pozemku mj. praví: „*Illustrissima D[omi]na D[omi]na Francisca Eleonora Podstaczkin de Prusinowitz Coniux D[omi]ni D[omi]ni Bernardi Ferdinandi à Zerotin, legavit pro Decanatu etiam unum Agrum, cui uocatur Pod Stěpanowem (...)*“, viz ZAO-O, fond ACO, kniha č. 247, pag. 22.

⁴⁵⁹ Dějiny protestantismu na východní Moravě v raném novověku patří k oblíbeným tématům nejenom regionální historiografie. Na tomto místě je tak nutné zmínit alespoň monografii Františka Bednáře z r. 1931, viz BEDNÁŘ, František: *Zápas moravských evangeliků o náboženskou svobodu v letech 1777–1781. Prameny k dějinám tolerančního patentu*. Praha 1931. V Bednářově edici popisu meziříčského děkanátu z roku 1777, jehož autorem byl osvícený mikulovský kolegiátní probošt Jan Leopold rytíř Hay (1735–1794), se kromě dalšího objevuje zmínka o tom, že Bernard Ferdinand ze Žerotína měl před sto lety, v roce 1680, povolání do Meziříčí jezuitů a ty poddané, kteří se odmítli zúčastnit katolické bohoslužby, nechat v jejich domovech pověsit, tamtéž, s. 299–302. Současné bádání se k této Hayově zkazce však staví s určitou skepsí, srov. BALETKA, T.: *Zašová v pobělohorské době do roku 1848*. In: FIŠER, Z. (ed.): *Zašová v proměnách času*, s. 67; Významným dokumentem, reflektujícím výskyt protestantů na žerotínském rožnovsko-krásenském panství, je Helmesiniho „*Catalogus Haereticorum*“ z prosince 1694, retrospektivně mapující stav nekatoliků (tj. „luteránů“ a lidí, odmítajících přistoupit ke svatě zpovědi) v době na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 17. století, viz ZAO-O, fond AO, inv. č. 1747, sig. AIVc43/1alf, *Catalogus Haereticorum* (nefoliováno ani nestránkováno).

⁴⁶⁰ Kromě úcty k Panně Marii a Ježíši Kristovi se meziříčští Žerotínové rovněž hlásili ke kultu sv. Anny, jež byla na základě apokryfního protoevangelia Jakubova považována za matku Panny Marie. V 19. a na počátku 20. století se pak oblíba této světice rozšířila celým valašským regionem natolik, že začala být pokládána za jeho patronku, k tomu blíže TICHÁ, J.: *Výroční obyčejová a obřadní kultura na Valašsku*. Rožnov pod Radhoštěm 2022, s. 261–267. Podle Jany Tiché byla popularita světice zejména na Rožnovsku dána skutečností, že se na její svátek (26. července) odbyval rožnovský jarmark. Nejstarší doklad uctívání sv. Anny na Valašsku však pochází už ze sedmdesátých let 17. století, kdy dala Františčina nevlastní dcera Marie Alžběta Sidonie ze Žerotína i se svým snoubencem Janem Ignácem hrabětem z Rödernu do poutního kostela v Zašové přinést votivní obraz, „*na něm jest Panna Maria Zašovská a při ní svatá Anna a svatý Antonín a na něm taky jest vymalován pan hrabě z Rejderu [!] ze své paní, jak byli sobě zasnubeni klečící*“, viz MZA Brno, SOkA Vsetín, fond FÚ Rožnov, *Liber erectionum*

Františčině případě se trvalou připomínkou mariánského zápalu stal pískovcový sloup nesoucí sochu Immaculaty, který dala vztyčit na meziříčském náměstí. Působivý monument, jemuž se z ikonografického hlediska dostalo zasloužené pozornosti,⁴⁶¹ však doposud obestírá několik nejasností, týkajících se okolností jeho vzniku; František Šigut předestřel hypotézu, podle které dala šlechtična sloup vytesat coby symbol vděčnosti Panně Marii za odvrácení tatarského nájezdu na město v kritickém roce 1663.⁴⁶² Proti tomu však zcela jednoznačně svědčí fakt, že Podstatská se do Meziříčí dostala až v roce 1668, tedy pět let po událostech habsbursko-osmanského konfliktu. Mnohem pravděpodobnější tak bude další Šigutova domněnka, o vzniku sakrální stavby pravíci, „že je to pouhý projev zbožnosti paní Žerotínky bez nějakého jiného podkladu“.⁴⁶³ Svou roli mohla rovněž sehrát snaha přihlásit se k náboženskému (a pochopitelně také politickému) programu habsburské dynastie, jejíž říše byla Immaculatě zasvěcena.⁴⁶⁴ Ačkoliv tedy motivace vztyčení meziříčského sloupu se skulpturou Neposkvrněné zůstává nejistá, ještě uvidíme, že objekt sehraje významnou úlohu ve Františčině poslední vůli a po její smrti se dokonce na krátký čas stane jablkem sváru v dědické rozepři. Samotný akt vztyčení sloupu si dovoluji časově zařadit nedlouho před rok 1682, kdy šlechtična utvořila první fundaci na vydržování loretánských litaní „*et ante festa Beate Virginis Mariae ad Statuam in foro Civitatis erectam*“.⁴⁶⁵ Štědrá fundace byla o šest let poté rozšířena právě jejím testamentem.

Další rovinou prosazování katolického mariánského kultu na žerotínských východomoravských statcích byla štědrá podpora poutního místa v Zašové poblíž rezidenčního města Meziříčí. Roubený kostelík obklopený nevelkým hřbitovem poskytoval útočiště pozdně gotickému milostnému obrazu Panny Marie Zašovské, na jejíž přímluvu mělo docházet k četným zázrakům.⁴⁶⁶ Podle historika Vladimíra Maňase je počátek rozvoje úcty k Panně

čili zápisy nadání kostelních kostela v Zašové (nefoliováno ani nestránkováno; nezinventarizovaný přírůstek k fondu).

⁴⁶¹ Např. ŠIGUT, F.: *Dějiny farnosti*, s. 92–93; SMRČKA, Jiří: *Historické sochy ve Valašském Meziříčí a Krásně nad Bečvou*. Sborník Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí, č. 15. Valašské Meziříčí 2010, s. 58–63. Oba autoři se shodují, když meziříčskou sochu přirovnávají k soše Neposkvrněné, stojící na vrcholku pražského staroměstského mariánského sloupu.

⁴⁶² ŠIGUT, F.: *Dějiny farnosti*, s. 91–92.

⁴⁶³ Tamtéž, s. 91.

⁴⁶⁴ CORETH, Anna: *Pietas Austriaca*, s. 69–71; srov. ZUBER, R.: *Osudy moravské církve*. II. díl, s. 216–217.

⁴⁶⁵ Fundaci z roku 1682 stručně udává matrika meziříčského děkanátu datovaná rokem 1764, blíže ZAO-O, fond ACO, kniha č. 248, pag. 23; Šigut pak připomíná mě nepovědomou Františčinu „*fundaci listinu*“ z doby před rokem 1682, podle níž měla šlechtična pro potřeby loretánských pobožností nechat zakoupit pozitiv, tedy malé přenosné varhany, viz ŠIGUT, F.: *Dějiny farnosti*, s. 35.

⁴⁶⁶ Některé zázraky, spojené především s výskytem nevysvětlitelných světelných jevů, záhadnými zpěvy vycházejícími z prázdného kostela nebo samovolným rozsvěcováním svíček, zaznamenal v první polovině 18. století rektor zašovské školy Jan Bartoloměj Vranečka, viz DRÁPALA, D. – TICHÁ, J.: *Tuto se všeliké památky*, s. 47–49. Podle Vranečky byla dokonce v roce 1723 na meziříčském zámku ustanovena speciální komise, v níž mj. zasedali děkan Tomáš Labušík a Rudolf Magnus Podstatský z Prusinovic, zabývající se výsledkem jednotlivých svědků těchto nevěšedních událostí. Bohužel, z činnosti komise se nedochovaly žádné písemnosti, blíže tamtéž, s. 48; o výtvarné stránce i dějinách samotného milostného obrazu detailně pojednává publikace,

Marii Zašovské možné zasadit do první poloviny padesátých let 17. století.⁴⁶⁷ V době kdy se na území obývaném velkým množstvím nekatolíků ustanovovala autorita čerstvě založeného meziříčského děkanátu, mohlo nové poutní místo fungovat jako důležitý stimul protireformačních snah. Toho si byla silně vědoma (nejenom) lokální vrchnost a prostou venkovskou svatyní tak vybavila nejrůznějšími paramenty a zejména votivními dary, zrcadlicími vděk a úctu donátorů vůči Panně Marii. Františka Eleonora Podstatská z Prusinovic takto kostel obohatila o několik hodnotných vót, dnes už sice nedochovaných, avšak zaznamenaných na stránkách kostelního inventáře vedeného od roku 1690.⁴⁶⁸ V první řadě šlo o dvě stříbrné korunky, jež měly ozdobit obraz Panny Marie s Jezulátkem na bočním oltáři. Jisté zdravotní problémy, s nimiž se Podstatská patrně potýkala, pak mohou indikovat dary stříbrných modelů hlavy, ňader a ruky („*vysoce urozená paní paní Františka Eleonora paní z Žerotína darovati jest ráčila na jedné tabuli dřevěné hlavu, prsi a ruku z stříbra ke cti k chvále Pánu Bohu všemohúcímu i blahoslavené Panence Marii Zašovské*“).⁴⁶⁹ Zraky poutníků, dorazivších do Zašové koncem 17. století, by mohla rovněž upoutat poměrně početná kolekce votivních obrazů, vesměs zachytávajících zázračné momenty v životech vděčných dárců. Tuto specifickou sbírku rozšířili také Bernard Ferdinand s Františkou Eleonorou, kteří dali namalovat obraz sebe samých dlících ve společnosti Matky Boží.⁴⁷⁰ Důležitou položku dále představovaly liturgické textilie, tj. ornáty, štóly, manipuláře, alby či „*fěrtušky a rouchy pro ozdobu obrazu blahoslavené Panny Marie*“; mezi dárci parament však Františka Eleonora Podstatská kupodivu zmiňována není.⁴⁷¹

V souvislosti s šířením mariánské úcty nelze nezmínit oblibu, jíž se u obou urozených manželů těšila loretánská litanie (též známá jako litanie k blahoslavené Panně Marii). Jde o modlitbu, v katolickém světě postupně šířenou od roku 1587, kdy ji oficiálně schválil papež

vydaná roku 2009 při příležitosti jeho restaurování, viz ZÁPALKOVÁ, Helena (ed.): *Milostný obraz Panny Marie Zašovské. Restaurování 2007–2008*. Olomouc 2009; srov. VALOUŠKOVÁ, K.: *Výtvarné umění v Zašové*. In: FIŠER, Z. (ed.): *Zašová v proměnách času*, s. 509–512.

⁴⁶⁷ MAŇAS, V.: *Dějiny poutního místa a farnosti*. In: FIŠER, Z.: *Zašová v proměnách času*, s. 527–529.

⁴⁶⁸ MZA Brno, SOKA Vsetín, fond FÚ Rožnov, *Liber erectionum čili zápisy nadání kostelních kostela v Zašové* (nezinventarizovaný přírůstek k fondu); důkladnou analýzu významného pramene provedla ŽLEBKOVÁ, L.: *Zbožné nadace v obcích Zašová a Veselá na základě Liber erectionum (1656–1746)*. Brno 2014 (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

⁴⁶⁹ Votivní dary, představující tělesné údy včetně pohlavních orgánů a ženských ňader, bývaly běžnou součástí interiérů barokních poutních svatyní. Františka Eleonora Podstatská z Prusinovic, coby příslušnice elitní vrstvy společnosti, nechala tyto předměty vyrobit ze stříbra, avšak méně zámožní poutníci do kostelů přinášeli i dary z cínu či vosku. Během druhé poloviny 18. století se takto pojaté votivní dary staly trnem v oku osvěceneckých kritiků dosavadní církevní praxe, kteří je vnímali jako „*nechutné harampádí*“ a „*obscénnosti*“, k tomu blíže MIKULEC, J.: *Náboženský život a barokní zbožnost*, s. 207–209, 321–322.

⁴⁷⁰ Inventář popisuje obraz následovně: „*Item jest obraz blahoslavené Panny Marie, na něm jest taky vymalován Jeho Milost pán Bernard Ferdinand [!], pán zdejší meřřický pán Žerotín i ze svou paní*“.

⁴⁷¹ Činnější byl v tomto ohledu Bernard Ferdinand ze Žerotína, jenž „*ofěrovati jest ráčil ornát, rozličnými barvami krumplovaný, ze štólů i z manipulářem*“ nebo „*{fěrtušek} bílý tikitový i z malými 3 zlatými špicemi ofěrovaný*“.

Sixtus V. (pontifikát v l. 1585–1590), jejíž hlavní náplní jsou prosby směřované různě titulované Panně Marii.⁴⁷² Františka Eleonora Podstatská svým testamentem zavázala meziříčského kantora, muzikanty⁴⁷³ i žáky místní školy, aby před mariánským sloupem drželi „každou sobotu po klekání večer, jak také každý {den} před svátkem každým nejsvětější Rodičky boží, litanie lauretánská o nejsvětější Panně Marii“. Ze sumy 1 000 zlatých, kterou na tuto bohu libou činnost vyčlenila a jejíž vyplácení podmínila speciálními ustanoveními, měly být hrazeny nákupy svíček i mzda pro kantory a muzikanty. Odkaz navazoval na starší fundační podnik z roku 1682.⁴⁷⁴ Podobně učinil Bernard Ferdinand ze Žerotína, když v listopadu 1680 fundoval novou poutní kapli Panny Marie Mariazellské při meziříčském farním kostele.⁴⁷⁵

Křest, nejdůležitější ze svátostí, přijímající křesťanskou duši do společenstva věřících a zároveň jí otevírající bránu Kristovy spásy, byl v raném novověku pokládán za vhodnou příležitost k utužení sociálních vazeb i demonstraci ekonomického a společenského kapitálu.⁴⁷⁶ Význačnou úlohu zde sehrával křestní kmotr, který měl, v ideálním případě, svou kmotřenku či kmotřence vést ke správnému životu podle církevních zásad; dobové představy na institut kmotrů rovněž pohlížely jako na jakousi „pojistku“, jež měla svěřené kmotřence zabezpečit v případě jejich osiření.⁴⁷⁷ Zároveň panovala víra, podle níž mezi kmotrem a jeho kmotřencem vznikalo nezrušitelné duchovní příbuzenství (cognatio spiritualis).⁴⁷⁸ Není proto překvapivé, že

⁴⁷² Např. Svatá Maria, oroduj za nás, Svatá Boží Rodičko, oroduj za nás, Panno nejmoudřejší, oroduj za nás, Panno úctyhodná, oroduj za nás, Věži Davidova, oroduj za nás, Věži z kosti slonové, oroduj za nás, Královno mučedníků, oroduj za nás, Královno vyznavačů, oroduj za nás atp.

⁴⁷³ Kromě varhaníka, kantora a školáků se na zajišťování hudební stránky pobožností mohli patrně podílet i členové meziříčského literátského kúru. Literátské bratrstvo je ve městě doloženo od roku 1577, kdy Bernard ze Žerotína († 1598) vydal řád, podle něž se mělo spravovat, bližie BALETKA, L.: *O literátském bratrstvu ve Valašském Meziříčí*. Valašské Meziříčí od minulosti k dnešku, 1, 1969, č. 1, s. 5–8. Baletka předpokládal, že bratrstvo bylo i po bitvě na Bílé hoře stále nekatolické a tento argument podložil již vyvráceným Domluvilovým tvrzením o Františce Eleonoře Podstatské coby ochránkyni místních protestantů. Ve skutečnosti bylo meziříčské literátské bratrstvo už zkraje šedesátých let 17. století katolické a požívalo důvěry děkana Jana Josefa Springera, který členy kúru dokonce požádal, aby se stali svědky veřejné omluvy prostořekého jehláře Jana Lehmana, jenž několikrát slovně urazil představitele městské rady, viz ZAO-O, fond LD Kroměříž, inv. č. 8632, kart. 557, fol. 12r.

⁴⁷⁴ Bližie poznámka č. 38.

⁴⁷⁵ Podle Bernardova přání měla být loretánská litanie v kapli zpívána o každém sobotním večeru a sobotní rána zase měla patřit zpívaným mším svatým („Mit all anderer Nothwendigkeit undt zu gehörung zu unterhalten und dann damit in dießer Capellen, alle Sambstag Fruhe Eine gesungene Meeß, undt Abends die lauretanische lýtaney von Unßer lieben Frauen gesungen undt gehalten werden (...)“). Na platy pro rektora, kantory, varhaníka a kostelního otce vytvořil fundaci ve výši 1 200 zlatých rýnských, pojištěných na rožnovsko-krásenském panství, bližie ZAO-O, fond LD Kroměříž, inv. č. 8468, sig. Q-X-b-5/3a, kart. 543, *Bernard Ferdinand ze Žerotína zakládá fundaci ve výši 1 200 zl. při kapli Panny Marie* (nefoliováno ani nestránkováno); srov. ZAO-O, fond ACO, kniha č. 247, pag. 6–8.

⁴⁷⁶ Obecně ke křtům v barokním katolickém prostředí bližie MIKULEC, J.: *Náboženský život a barokní zbožnost*, s. 101–104; pro olomouckou diecézi 18. století podrobněji ZUBER, R.: *Osudy moravské církve*. I. díl, s. 218–219. Zuber jmenovitě udává losinské Žerotíny jako příklad rodu, kde „panoval zvyk přibírat za kmotry svých dětí i místní chudé“.

⁴⁷⁷ MIKULEC, J.: *Náboženský život a barokní zbožnost*, s. 104.

⁴⁷⁸ Tamtéž; obdobná spirituální vazba vznikala taky mezi birmovancem a birmovním kmotrem. Otázce duchovního příbuzenství a jeho ukotvení v právu potridentské katolické církve se detailně věnuje LAURIN, František: *Duchovní příbuzenství*. Časopis katolického duchovenstva, IV., 1863, č. 7, s. 481–504.

role kmotrů se běžně ujímaly osoby urozeného původu. U některých šlechticů a šlechticů se pak kmotrovství proměnilo v jeden z fundamentálních projevů jejich zbožnosti, přičemž konkrétně v rodě Žerotínů dosáhl takto pojmávaný přístup vrcholu právě ve druhé polovině 17. století.⁴⁷⁹ Zdá se, že kvantita, tj. množství kmotřenců, jimž Žerotínové kmotrovali, byla akcentována více než kvalita, tedy následná péče o životy těchto osob, což je ale vzhledem k vysokým počtům kmotřenců (zpravidla více než tři desítky) pochopitelné.⁴⁸⁰ Františka Eleonora Podstatská z Prusinovic patřila k neaktivnějším kmotrům žerotínského rodu, vzhledem jenom z rozmezí let 1669–1689 máme doloženo 49 lidí, s nimiž se sledovaná šlechtična skrze kmotrovství duchovně spříznila.⁴⁸¹ Z tohoto počtu celkem 43 osob nepocházelo z žádného šlechtického rodu; vesměs šlo o děti meziříčských (v daleko menší míře také krásenských a rožnovských) měšťanů, patrimoniálních úředníků nebo zámeckého personálu.⁴⁸² Zvláštní místo náleží sérii meziříčských křtů z října a listopadu 1672, díky kterým byli do společenstva katolické církve přijati členové původem židovského rodu Rosenzweigů.⁴⁸³ Františka Eleonora Podstatská se tehdy angažovala coby kmotra hlavy rodiny Jáchyma Rosenzweiga (pokřtěného

⁴⁷⁹ Předestřené argumenty vycházejí z mého nepublikovaného a prozatím nedokončeného výzkumu, zaměřeného na excerpce matrik některých moravských farností (sv. Mořic v Olomouci, Rožnov pod Radhoštěm, Valašské Meziříčí, Velké Losiny aj.), v nichž se objevují informace o kmotrovství členů rodu Žerotínů. Z doposud vyhotovených kmotřenských seznamů vyplývá, že zatím co během druhé půle 17. století se někteří Žerotínové (např. meziříčský Karel Jindřich ze Žerotína s oběma manželkami, Bernard Ferdinand ze Žerotína s Františkou Eleonorou Podstatskou z Prusinovic nebo Maxmilián František ze Žerotína s chotí Barborou Salomenou z Talmberka) stávali kmotry až několika desítek osob (nešlo vždy nutně o děti, mezi kmotřenci se nacházeli též dospělí židé či zajatí muslimové), ve století následujícím tyto počty výrazně poklesly (kupříkladu falkenberský Karel Jindřich ze Žerotína nekmotroval v Rožnově či Meziříčí ani jednou, byť byl po deset let, až do své smrti v roce 1716, místní vrchností). Vzhledem k tomu že v tuzemském prostředí zatím nebyl učiněn podobně rozsáhlý výzkum, je nutné k těmto zjištěním přistupovat s notnou dávkou kritické obezřetnosti. Zároveň musíme mít na paměti fakt, že přesných počtů žerotínských kmotřenců a kmotřenek se nedobereme nikdy, neboť některé matriční knihy se do dnešních dní nedochovaly (např. matriky slezských farností Niemodlin a Prusy z druhé poloviny 17. století či matrika Drahanovic (okr. Olomouc) z téhož období).

⁴⁸⁰ Úvaha vychází ze studia žerotínských posledních vůlí, v nichž jména kmotřenců zpravidla nefigurují mezi osobami, na které Žerotínové mysleli při rozdělování testamentárních odkazů. Nelze však vyloučit, že je zabezpečovali jinými, prameny nepodchycenými způsoby. Vysokým počtem kmotrovství se vyznačoval např. Maxmilián František ze Žerotína z losinsko-vízmberské větve rodu, který v letech 1686–1705 kmotroval celkem 60 dohledaným osobám, viz LASZTOVICZA, P.: *Maxmilián František ze Žerotína*. Valašsko. Vlastivědná revue, 49, 2022, č. 2, s. 5–7.

⁴⁸¹ Všechna dohledaná Františčina kmotrovství eviduje tabulka na str. 118–120.

⁴⁸² Z množství jmen stojí za zmínku alespoň František Karel Wagner (křtěn 1. listopadu 1670 v Meziříčí; † 1749), syn zámožného měšťana Jiřího Františka Wagnera († 1692) a Barbory Předmířské († 1691), který se v budoucnu vydá na církevní dráhu, jež ho postupně vynese na fary v Domaželicích (1703 – 1707), Rožnově pod Radhoštěm (1707– 1713), Tovačově (1713–1730) a děkanát v Holešově (1730–1749). Ve své době patřil k významným intelektuálním osobnostem barokní Moravy, díky čemuž jej současník Jan Jiří Středovský (1679–1713) neopomněl zmínit ve svém díle *Rubinus Moravie* (1712), kde o tehdy ještě rožnovském faráři hovoří jako o „*horlivém šířiteli úcty mariánské*“. K Wagnerovu působení blíže MAŇAS, V.: *Dějiny a konfesní proměny holešovské farnosti do poloviny 19. století*. In: FIŠER, Z. (ed.): *Holešov. Město ve spirálách času*, s. 396–397; srov. MAŇAS, V.: *Dějiny poutního místa a farnosti*. In: FIŠER, Z. (ed.): *Zašová v proměnách času*, s. 532; matriční záznam o křtu ZAO, fond SbM, inv. č. 2165, sig. VM I 2, fol. 8v.

⁴⁸³ Genealogii meziříčských a jim příbuzných vsetínských Rosenzweigů analyzuje STIBOR, J.: *Křty židů na Valašsku v 17. století*. Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis, 1, 2008, s. 473–477.

na jméno Jan Bernard) a jeho dcerky Bely (pokřtěna jako Marie Františka).⁴⁸⁴ Kmotřencem byl také blíže neznámý žid Jan Václav, jehož křtu v meziříčském kostele se zúčastnila 30. září 1674.⁴⁸⁵ Z okruhu nejbližšího příbuzenstva (Minkvicové z Minkvicburku, rodiny bratří Podstatských) vzešli tři urození kmotřenci a jedna kmotřenka. Šlechtické krve pak byla i Františka, dcera rožnovsko-krásenského vrchnostenského hejtmána Františka Karla rytíře z Böhmstettenu, kterou Františka Eleonora Podstatská nesla ke křtu 7. prosince 1687 a také její bratr Bernard Ignác Antonín, křtěný 5. srpna 1689.⁴⁸⁶ Pokud se Františka Eleonora nemohla křtu zúčastnit osobně, delegovala obřadní roli kmotry obvykle na jednu z meziříčských a krásenských měštek nebo na příslušnice regionální nižší šlechty.⁴⁸⁷ Při zjištěných křtech mimo Meziříčí byla fyzicky přítomna vždy.

Pestrá paleta projevů Františtiny zbožnosti však paradoxně zůstává prostá podílu na činnosti náboženských bratrstev.⁴⁸⁸ Oblíbená společenství, jež představovala důležitý fenomén duchovního života pobělohorských českých zemí, sdružovala katolické věřící mimo jiné za účelem velebení konkrétních patrocinií (obvykle růženec, andělé, světcí, Ježíš Kristus, Panna Maria a s ní související škapulíře) i přípravy na smrt a pomoci duším zemřelých bratří a sester v očistci.⁴⁸⁹ K významným moravským bratrstvům druhé poloviny 17. století patřilo bratrstvo Těla Kristova (Confraternitas Corporis Christi) při olomouckém kostele sv. Mořice, jehož činnost byla obnovena v roce 1677.⁴⁹⁰ Ačkoliv členství zlávalo několik Františčiných příbuzných (bratr Jiří Valerián Podstatský z Prusinovic s manželkou Reginou von Wolzogen und Neuhaus a synem Františkem Dominikem († 1721), švagr Karel Jindřich ze Žerotína a jeho druhá manželka Sylvie Polyxena z Valdštejna),⁴⁹¹ ona sama ani její choť se do aktivit

⁴⁸⁴ ZAO, fond SbM, inv. č. 2165, sig. VM I 2, fol. 21v, 22r.

⁴⁸⁵ Tamtéž, fol. 33v.

⁴⁸⁶ Tamtéž, fol. 115v, 122v.

⁴⁸⁷ Např. 5. března 1670 byla zastoupena Alžbětou, dcerou hejtmána Pavla Filipa rytíře Schätzela z Hetzenfeldu (ZAO, fond SbM, inv. č. 2165, sig. VM I 2., fol. 4v; podobně tamtéž, fol. 8r (8. října 1670) nebo fol. 11v (10. dubna 1671)).

⁴⁸⁸ Definitivní potvrzení či vyvrácení Františčina nezájmu o činnost náboženských bratrstev by mohla přinést důkladná analýza dochovaných matrik těchto společenství, jež se ale do současnosti zachovaly spíše výjimečně. Moravským katolickým náboženským bratrstvům 17. až 18. století a hmotným památkám na jejich působení je věnován rozsáhlý katalog autorů MAŇAS, V. – ORLITA, Z. – POTŮČKOVÁ, M. (edd.): *Zbožných duší úl*, zde zejména studie MAŇAS, V.: *K osudům náboženských bratrstev olomoucké diecéze v raném novověku*, s. 9–12; též problematice, soustředěné na oblast Čech, zasvětil svůj průkopnický výzkum historik Jiří Mikulec, viz MIKULEC, J.: *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*; srov. MIKULEC, J.: *Náboženský život a barokní zbožnost*, s. 154–179.

⁴⁸⁹ K činnosti bratrstev MIKULEC, J.: *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, s. 84–107.

⁴⁹⁰ MAŇAS, V. – ORLITA, Z. – POTŮČKOVÁ, M.: *Zbožných duší úl*, s. 81–84; matrika bratrstva, pořízená již roku 1677, je v současnosti deponována v ZAO, Státní okresní archiv Olomouc (dále jenom SOkA Olomouc), fond Farní úřad sv. Mořice Olomouc, inv. č. 232, sig. Ve, *Confraternitas Corporis Christi*, fol. 1r–524r.

⁴⁹¹ Jiří Valerián Podstatský z Prusinovic a Regina von Wolzogen und Neuhaus se do bratrstva dali zapsat 28. března 1678, viz tamtéž, fol. 185r, 412r; téhož dne se členem konfraternity stal i jejich syn František Dominik Podstatský, viz tamtéž, fol. 165r; Karel Jindřich ze Žerotína k bratrstvu přistoupil 11. května 1684 a jeho choť

společenství nezapojili, a to i přesto, že jim v Olomouci na Dolním náměstí patřil reprezentativní městský dům, v němž často pobývali a na náboženském životě diecézní metropole tak nepochybně participovali.⁴⁹² Podobně lhostejní zůstávali také vůči bratrstvu sv. Barbory v Lipníku nad Bečvou, založenému roku 1686, k jehož významným podporovatelům patřil již zmíněný synovec František Dominik Podstatský z Prusinovic se svou manželkou a dětmi.⁴⁹³ Žerotínské Meziříčí s dlouholetou tradicí existence bratrstva literátského získalo své náboženské bratrstvo, po vzoru svatomořického zasvěcené Tělu Kristovu, až počátkem devadesátých let 17. století.⁴⁹⁴ V Rožnově pod Radhoštěm bylo nejpozději od roku 1710 činné růžencové bratrstvo, u nějž lze očekávat starší kořeny, sahající ještě do druhé půle 17. století.⁴⁹⁵ Při příležitosti volby nového představenstva rožnovské konfraternity v roce 1728 byla pořizena členská matrika, do níž se tehdy retrospektivně zapsala jména několika dříve zemřelých osob, za jejichž duše se měli členové bratrstva modlit a nechávat sloužit mše svaté,⁴⁹⁶ příslušníky specifického společenstva živých a mrtvých se tímto způsobem stali i Bernard Ferdinand ze Žerotína a jeho dcera Marie Alžběta Sidonie, zemřelí v roce 1692 a 1699.⁴⁹⁷ Jméno Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic však do matriky poznamenáno nebylo.

Sylvie Polyxena z Valdštejna o necelé dva měsíce později dne 1. července 1684. Oba se přitom nejspíše zařadili k nejštědřejším podporovatelům bratrstva a jejich okázale vyvedený alianční erb, zdobený medailonem se starozákonním soudcem Samsonem vítězícím nad lvem, byl namalován na jedno z matričních folií, viz tamtéž, fól. 105v, 133r (alianční erb), 444r.

⁴⁹² Dům čp. 109/29 zakoupil Bernard Ferdinand ze Žerotína v roce 1672 za 300 zlatých od zábrdovického premonstrátského opata Gottfrieda Olenia a v letech 1673–1674 jej nechal stavebně upravit, viz NATHER, W.: *Kronika olomouckých domů*. I. díl, s. 178.

⁴⁹³ ZAO, Státní okresní archiv Přerov, fond Farní úřad Lipník nad Bečvou, inv. č. 27, *Kniha bratří a sester bratrstva sv. Barbory v Lipníku* (nefoliováno ani nestránkováno).

⁴⁹⁴ Podle děkanské matriky z roku 1764 mělo být bratrstvo založeno právě Bernardem Ferdinandem: „*Ad hanc Ecclesiam Parochialem erecta est Confraternitas Sanctissimi Corporis Christi, est quidem per Illustrissimum Dominum Bernardum Comitem [!] de Zierotin*“ viz ZAO-O, fond ACO, kniha č. 248, pag. 29; Papež Inocenc XII. (pontifikát v l. 1691–1700) dne 17. prosince 1694 podpořil meziříčskou konfraternitu („*Confraternitas sub Titulo Sanctissimi Corporis Christi*“) vydáním odpustkové listiny, viz ZAO-O, fond AO, inv. č. 400, sig. AIIId27, *Papež Innocenc XII. uděluje odpustky členům Bratrstva Těla Kristova ve Valašském Meziříčí*.

⁴⁹⁵ K rožnovskému bratrstvu spíše stručně TICHÁ, J.: *Rožnovské růžencové bratrstvo. Význam náboženských spolků v sociální a duchovní kultuře malého města*. In: TARCALOVÁ, Ludmila (ed): *Zvyky a obyčeje socioprofesionálních skupin*. Uherské Hradiště 2005, s. 229–235; při vyjmenovávání mobiliáře rožnovského farního kostela zmiňuje Gregor Wolny také oltář Panny Marie Růžencové z roku 1710, WOLNY, G.: *Kirchliche Topographie von Mähren*. III. Band, s. 87.

⁴⁹⁶ Matrika zdobená stříbrným kování s mariagramem uprostřed je dnes součástí sbírek rožnovského Valašského muzea v přírodě, viz Národní muzeum v přírodě, Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, fond Knihovna, inv. č. 12376, *Index jmen Rožnovského růžencového bratrstva* (nefoliováno ani nestránkováno); tiskem tehdy zároveň vyšla oslavná výroční zpráva, připomínající úmysly vedoucí k obnově bratrstva a také jeho aktuální členskou základnu. Protektorem bratrstva se stal František Ludvík hrabě ze Žerotína, rektorkou jeho paní Ludovika Karolína hraběnka ze Žerotína a vicerektorkou jejich nejstarší dcera Johana Aloise ze Žerotína, později provdaná Podstatská z Prusinovic. Veršovaný text mj. praví „*bratrstvo svaté v Rožnově, stráž tvá jsou Žerotínové, hled' se k nim vždy utíkati, lev nad tebou bude státi*“, blíže MZA Brno, SOkA Vsetín, fond Archiv města Rožnov pod Radhoštěm, inv. č. 366, kart. 4, *Obnova veleslavného arcibratrstva svatého růžence*.

⁴⁹⁷ „*Jeho Milost pán Bernat z Žerotína, někdy bývalý pán meziříčský a rožnovský*“ a „*Její Milost paní Alžběta Rejderka [!]*“.

Jako vrchnost na rožnovsko-krásenském panství zůstávala Františka Eleonora Podstatská ve stínu svého manžela, který coby majitel, podpořen hierarchicky jasně strukturovaným úřednickým aparátem, rozhodoval o jednotlivých aspektech jeho správy sám.⁴⁹⁸ Specifická situace vládla na manském statku Meziříčí, kde byla Bernardova pravomoc omezena mocí biskupa olomouckého, jenž Meziříčí od poloviny 16. století uděloval Žerotínům v léno. Faktickým centrem obou majetkových celků byl meziříčský zámek, tyčící se na prudkém břehu omývaném tokem Rožnovské Bečvy. Byť byla Bernardova rozhodovací pozice silná, na rožnovsko-krásenském panství pak v podstatě neomezená, dařilo se Františce Eleonoře do chodu manželovy domény promlouvat, což kromě jiného též dokazuje výše zmíněný pozemek v trati Pod Štěpánovem, který měla Podstatská sama o své vůli věnovat meziříčskému děkanovi. Samostatně jednala i v případě kočího Martina, jemuž v roce 1679 dovolila, aby si koupil chalupu po nebožtíku Kašparovi, která stála v Meziříčí „na právě městském v ulici za zámkem“.⁴⁹⁹ Na poli reprezentační a sebeprezentační strategie pak manželé vystupovali jako silný tandem; když důchodní písař Pavel František Schancius dokončil v roce 1676 práci na novém urbáři, evidujícím rozsah poddanských dávek z léna i dědičného panství, hned na úvodní straně nezapomněl připomenout, kdo tvorbu rukopisu inicioval: „*Urbarium panství meziříčského a rožnovského, obnovené za panování vysoce urozeného pána, pána Bernarda Ferdinanda svobodného pána z Žerotína, dědičného pána na Meziříčí a Rožnově, též vysoce urozené paní, paní Francisky Eleonory paní z Žerotína, rozené Podstatskej z Prusinovic, paní na Meziříčí a Rožnově, pravých spolumanželův*“.⁵⁰⁰

Mnohem důrazněji si přirozeně počínala při řízení panství, jež zakoupila a kde tak byla nezpochybnitelnou autoritou ona sama. Františčinu motivace vedoucí k nákupu panství mohly být různé a bez patřičného písemného materiálu je není možné přesně rozklíčovat; jedním ze stimulů byla patrně snaha získat stabilní finanční příjem, zajištěný výnosy plynoucími z hospodářské produkce panství a předepsaných dávek jejich poddaného obyvatelstva. Možnost nabýt ekonomický kapitál, byť v důsledku nikterak oslnivý, se paní Podstatské naskytl v roce 1677, kdy dne 22. dubna od Jana Rudolfa rytíře Říkovského z Dobřčic († 1692) a jeho manželky Johany Maxmiliány z Hüttendorfu odkoupila za 16 800 zlatých rýnských už výše zmíněné

⁴⁹⁸ Vrchnostenskému aparátu na rožnovsko-krásenském panství a meziříčském léně za Bernarda Ferdinanda ze Žerotína se věnuje BALETKA, T.: *Dvůr pánů ze Žerotína ve Valašském Meziříčí ve 2. polovině 17. století* (dále jenom *Dvůr pánů ze Žerotína*). Sborník archivních prací, 52, 2002, č. 1, s. 215–239; v podstatě nezměněný text byl otištěn také v monografii věnované dějinám města Valašského Meziříčí, viz BALETKA, L. – BALETKA, T. – ČERMÁKOVÁ, E. – POMKLA, Z.: *Valašské Meziříčí*, s. 142–146.

⁴⁹⁹ DOMLUVIL, E.: *Paběrky z minulosti našeho kraje*. Sborník musejní společnosti ve Valašském Meziříčí, 1910–1911, č. 14, s. 15.

⁵⁰⁰ ZAO, fond Velkostatek Valašské Meziříčí – Rožnov, inv. č. 195, sig. XXIV-3-1, fol. 1r.

statky Přílepy a Žeranovice.⁵⁰¹ Výběr těchto nevelkých panství, situovaných na úpatí Hostýnských vrchů, byl pravděpodobně ovlivněn jejich příznivou geografickou polohou v relativní blízkosti biskupské Kroměříže, kde byl Františčin choť, přisedící manského soudu, několikrát ročně vázán služebními povinnostmi. Urozená paní navíc kraj znala z dob svého dětství – hrad Lukov, sídlo její matky Marie Alžběty Pražmové z Bílkova a otčíma Jana Fridricha Minkvice z Minkvicburku, spojovala s Přílepy zhruba 13 kilometrů dlouhá cesta, kopírující horské svahy a vinoucí se kolem vsí Lukovečku (okr. Zlín) a Vítové (okr. Zlín).

Správu podhostýnských statků soustředila na renesančním zámku v Žeranovicích, proti tomu šlechtické sídlo v Přílepech zřejmě intenzivněji využíváno nebylo.⁵⁰² I když byly obě vesnice přiřazeny k faře v Holešově, v Žeranovicích stál prostý filiální kostel sv. Vavřince, nad nímž Podstatská jako nová vrchnost převzala patronát.⁵⁰³ Dohledem nad administrativními záležitostmi šlechtična pověřila úředníka Jana Schrotta, honosícího se titulem panského purkrabího.⁵⁰⁴ Schrott pocházel z rodiny holešovského měšťana Kryštofa Schrotta a 26. února 1680 se v Meziříčí oženil s Martou Dovrtílkovou, fryštátskou rodačkou, jež zřejmě sloužila u Žerotínů na meziříčském zámku.⁵⁰⁵ Spolu s panstvem se v Žeranovicích zdržovalo také nejbližší služebnictvo, jako byli například Mikuláš Mikulenka a Jan Bradáč, lokajové Bernarda Ferdinanda ze Žerotína.⁵⁰⁶ Součástí šlechtického hospodářství byl žeranovický pivovar, vedený

⁵⁰¹ S panstvími koupila dvě rytířská sídla („*Ritter Sitzen*“), hospodářský dvůr, pivovar a palírnu, tři šenkovní domy („*Schenckheüisers*“) a dva ovčiny („*zweyden Schaffeyeyern*“), viz MZA Brno, fond A3, kniha č. 295, fol. 207v–210r; srov. HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 452.

⁵⁰² Stavební historie obou sídel, obzvláště v 17. a 18. století, je do velké míry zahalena tajemstvím. Patrně dosud nejjednodušší výklad podává MUSIL, František: *Neznámé zámky Moravy a Slezska*. Ostrava 2015, s. 317–319, 562–564; zatím co v Žeranovicích se Žerotínové objevují jako kmotři místních několikrát, v Přílepech je doloženo pouze jediné kmotrovství Marie Alžběty Sidonie ze Žerotína ze dne 10. září 1691, viz MZA Brno, fond E67, inv. č. 7533, fol. 133r.

⁵⁰³ Podle Wolneho byla původní farní budova ve dvacátých letech 17. století přebudována na hostinec. Podle jeho zdrojů dominovaly kostelnímu interiéru mezi roky 1670–1690 2 oltáře (z nichž jeden, fundovaný ještě Říkovskými z Dobručic, měl být zasvěcen sv. Antonínovi Paduánskému), kněz měl údajně k dispozici 4 kasule, 1 stříbrný pozlacený a 4 stříbrné kalichy. Kostelní hotovost prý činila pouhých 17 zlatých. V sanktusníku zmiňuje tři malé zvony a zvlášť připomíná, že kostel neměl sakristii. Původní podoba kostela vzala za své v roce 1837, kdy byl přebudován a získal klenutý strop, k tomu WOLNY, G.: *Kirchliche Topographie von Mähren*. III. Band, s. 295.

⁵⁰⁴ V žeranovické matrice je Jan Schrott výslovně zmíněn jako „*pan pulkrabí na Žeranovicích*“ poprvé dne 21. října 1682 u křtu Rosiny Kyslíkové, viz MZA Brno, fond E67, inv. č. 7533b, fol. 53v.

⁵⁰⁵ Zde jako „*Honestus et Liber Adolescens Joannes Schrott filii Domini Christophori Schrott. Civis Holleschowiensis. Existens Burggravius in Zeranowitz*“, ZAO, fond SbM, inv. č. 2165, sig. VM I 2, fol. 328v. Svědky byli holešovští měšťané Adam Lubovínský a Jiřík Carda. V Žeranovicích se manželům Schrottovým narodil syn Jan Antonín (křtěný 29. října 1680) a dcera Veronika (křtěná 7. ledna 1683), viz MZA Brno, fond E67, inv. č. 7533b, fol. 52r, 53v; poté, co Žeranovice a Přílepy předala Františka Eleonora své nevlastní dceři, byl Schrott povolán zpět do Meziříčí, kde na něj čekal úřad purkrabího rožnovsko-krásenského panství. 7. března 1688 se mu v Meziříčí narodil syn Bernard Ferdinand (zde uveden pod zkomoleným příjmením „*Schob*“), viz ZAO, fond SbM, inv. č. 2165, sig. VM I 2, fol. 116v; ve funkci je připomínán ještě počátkem února 1689, k tomu blíže BALETKA, T.: *Dvůr pánů ze Žerotína*, s. 230. Baletka jeho působení na Holešovsku nezmiňuje a používá nepřesnou variantu příjmení.

⁵⁰⁶ „*Lokaj Jeho Milost pána Žerotína*“ Mikuláš Mikulenka se stal 9. srpna 1678 kmotrem Jiřího, syna přílepského poddaného Jiřího Suchomela, viz MZA Brno, fond E67, inv. č. 7533, fol. 129r; Jan Bradáč „*urozeného pána*

sládkem Tomášem Otykalíkem a od roku 1685 sládkem Ondřejem.⁵⁰⁷ Ve vsi stál rovněž hospodářský dvůr, o nějž pečoval šafář Jiří Kristýnek (1677).⁵⁰⁸ K roku 1678 je připomínán „*starý šafář*“ Matouš, jehož syn Pavel se rozhodl oženit s Annou Sovadinovou z Martinic (okr. Kroměříž). Uzavřít svátost manželství ovšem nebylo snadné, protože oba pocházeli z jiných panství a Anna tak ke sňatku i vystěhování do Žeranovic potřebovala svolení své kroměřížské vrchnosti.⁵⁰⁹ Pavel se proto s prosbou obrátil na Františku Eleonoru Podstatskou z Prusinovic, kterou poniženě požádal o přímluvu u kroměřížského úřednictva. Paní Podstatská se ve věci mladého páru rozhodla intervenovat a 23. září 1678 sepsala na žeranovickém zámku list, adresovaný biskupskému komořímu a hejtmanovi kroměřížského panství Tomášovi Sartoriiovi, který pro zajímavost předkládám v úplném znění.⁵¹⁰ Za povšimnutí stojí nabídka („*půjčka*“) výměny Anny Sovadinové za jiného poddaného, kterou šlechtična biskupovi a jeho úředníkovi navrhla jako protislužbu za schválení sňatku: „*Pane a příteli můj vzvláště jmilý. Netajím pánu, kterak příjdouce poddaný můj Pavel, syn Matouše starého šafáře ze statku mého žeranovského a to z dědiny Žeranovic, při mně prosbu svou účinně vkládaje, abych pánu toto připsání učinila, že jest sobě Annu, vlastní dceru Tomáše Sovadiny z dědiny Martinic, Jeho vysoce osvícené knížecí Milosti poddanú, k stavu svatého manželství oblíbil. Kdež podle dočteného Pavla, syna Matouše starého šafáře poddaného mého, se přimlouvám a sem tej naděje, že jemu tůž Annu k témuž manželství propustiti a listem zhostním dle obyčeje poděliti oblíbí. Zasej naprotiv tomu taková půjčka sousedská ze statku mého žeranovského státi se může. Zůstávám panu sousedu valná přítelkyň*“. Věci se daly záhy do pohybu. Sartorius nenamítal, avšak rozhodnutí o propuštění Anny Sovadinové z poddanství leželo na bedrech olomouckého biskupa Karla II. z Lichtensteinu-Castelcornu; šlechtična proto v německém listu z 23. října 1678, napsaném na zámku v Meziříčí, vyjádřila naději, že biskup bude se záměrem souhlasit.⁵¹¹ Další

Bernata Žerotína lokaj“ přichází 15. srpna 1682 při křtu žeranovického Jiřího Tkadlece, viz MZA Brno, fond E67, inv. č. 7533b, fol. 53r.

⁵⁰⁷ MZA Brno, fond E67, inv. č. 7533b, fol. 52v. Dne 27. února 1684 je zmíněn coby „*Tomáš Kostka sládek žeranovský*“, viz tamtéž, fol. 54v; Ondřej se stal žeranovickým sládkem někdy před 5. únorem 1685, viz tamtéž, fol. 55r.

⁵⁰⁸ Jiří Kristýnek „*šafář žeranovský*“ s manželkou Reginou byli kmotry Jiříka, syna Martina Přikryla z Přílepu, viz MZA Brno, fond E67, inv. č. 7533, fol. 129r.

⁵⁰⁹ Některé vrchnosti nesly podobné vystěhování poddaných za účelem uzavření manželství s krajní nelibostí a ve snaze bránit pracovní sílu svých panství mu činily překážky. Kritikem tohoto nešvaru se stal právě olomoucký biskup Karel II. z Lichtensteinu-Castelcornu, jenž si na chování majitelů statků a panství stěžoval ve svých relacích *ad limina*. Podle mínění moravského episkopa se vrchnosti dopouštěly porušování norem stanovených Tridentským koncilem, zejména jím vyhlášené svobody uzavírat manželství. Vstřícné chování kroměřížského hejtmana a komorníka téhož biskupa Tomáše Sartoria se tak zcela neslo v těchto Castelcornových intencích a ve své době nebylo samozřejmostí, o tom podrobně PARMA, Tomáš: *Biskup Karel z Lichtensteinu-Castelcornu a správa moravské církve v závěru 17. století*. In: JAKUBEC, O. (ed.): Karel z Lichtensteinu-Castelcornu (1624–1695). Olomoucký biskup a kníže střední Evropy. Olomouc 2019, s. 75–98, obzvláště pak s. 86–87.

⁵¹⁰ ZAO-O, fond AO, inv. č. 626, sig. 154, kart. 200, fol. 244r–244v.

⁵¹¹ Tamtéž, fol. 311r–311v.

korespondenci k případu postrádáme, avšak díky matričním záznamům bezpečně víme, že Františčino úsilí nebylo marné. Dne 18. října 1679 byl totiž v žeranovickém kostele okřtěn Jan, syn Pavla Šafářů a jeho manželky Anny.⁵¹²

Roku 1686 došlo v majetkových poměrech paní Františky k významné změně. Statky Přílepy a Žeranovice intabulovala nevlastní dceři Marii Alžbětě Sidonii ze Žerotína, jejíž manžel Jan Ignác hrabě z Rödernu († 1691), kyrysník tou dobou účastníci se války s ustupujícími Osmany v Uhrách, nedisponoval nijak významným pozemkovým vlastnictvím.⁵¹³ Pozornost stárnoucí Františky Eleonory Podstatské se navíc tehdy už beztak obrátila k nově přikoupeným Hustopečím nad Bečvou (okr. Přerov) a Lešné (okr. Vsetín), ležícím na dohled od Meziříčí. Na rozdíl od Přílep a Žeranovic jsou motivy jejich kupu o něco jasnější, přičemž pro pochopení situace je nutné navrátit se zpět do roku 1680. 7. července onoho roku splatila Františka Eleonora dluh ve výši 6 000 zlatých rýnských, jenž o sedm let dříve vytvořil její manžel u poručníků sester Johany Xaverie († 1686) a Marie Alžběty († 1705) Hoffmanových z Grünbuchlu.⁵¹⁴ Příjimatelka částky Johana Xaverie Hoffmanová, tenkrát paní na Lešné, Hustopečích a Starém Jičíně (okr. Nový Jičín), byla provdána za Jiřího Seyfrieda († 1714) z weichselstättsko-rabensteinské hraběcí větve Dietrichsteinů, který počátkem osmdesátých let 17. století začal s Bernardem Ferdinandem ze Žerotína seriózně vyjednávat o odprodeji manželčiných severomoravských panství; kontury vzájemné dohody byly zjevně načrtnuty už v první polovině roku 1683, ale její zdárné uzavření zmařilo osmanské obléhání Vídně a hrozba tureckých nájezdů do dědičných zemí.⁵¹⁵ Další kolo rokování mezi oběma urozenci mělo proběhnout 1. prosince 1683, kvůli čemuž se Bernard Ferdinand dokonce omluvil z účasti na zasedání lenního soudu. Ačkoliv Bernard na stránkách skromné hrsti dochovaných písemností vystupuje jako hlavní iniciátor i organizátor nákupu nových panství, peníze na jejich koupi opět poskytla jeho manželka, která transakci rovněž zaštitila svým jménem. Kupní smlouva mezi Johanou Xaverií hraběnkou z Dietrichsteinu a Františkou Eleonorou Podstatskou z Prusinovic byla uzavřena 5. ledna 1684 na zámku v Hustopečích za účasti svědků Kryštofa Filipa hraběte z Lichtensteinu-Castelcornu († 1685) a Františčina švagra

⁵¹² MZA Brno, fond E67, inv. č. 7533b, fol. 51r. Kmotry dítěte se stali Tobiáš Barvíř a Dorota Kudlová.

⁵¹³ Jan Ignác hrabě z Rödernu je k 22. lednu 1685 uváděn jako „*Commendant zu Comorn in Ungarn*“, tj. jako velitel uherské pevnosti Komárno, viz ZAO-O, fond SbM, inv. č. 5585, sig. O III 3, pag. 62; rodové panství v hornorakouském Pergu (dnes Berg bei Rohrbach) držel jeho starší bratr František Antonín († 1718).

⁵¹⁴ „*zu Handeln der Hoffmannischen Vormundschaft Vermög einer nach in Anno 1673 den ersten Monats Tag Septembris darüber gefertigter Obligation ein Capital von Sechs Tausent Gulden Rein[ischen] ordentlich Schuldig worden*“, viz ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 25, sig. VII/21, kart. 3, *Marie Jana Xaverie hraběnka z Dietrichštejna, roz. sv. p. Hoffmannová prohlašuje, že dluh 6000 zl., který je dlužen Bernard Ferdinand z Žerotína, dědičný pán na Val. Meziříčí, zaplatila jeho manželka Františka Eleonora z Žerotína, roz. Podstatská.*

⁵¹⁵ Zmíněné vyplývá z Bernardova dopisu, odeslaného 28. listopadu 1683 olomouckému biskupovi Castelcornovi. viz ZAO-O, fond AO, inv. č. 540, sig. 68, kart. 116, fol. 211r–211v.

Karla Jindřicha ze Žerotína.⁵¹⁶ Dietrichsteinská pokladna si prodejem panství přišla na 63 000 zlatých rýnských splácených po 60 krejcarech. Intabulace nově nabytých statků proběhla v červenci 1685, tentokrát již bez účasti hraběnky z Dietrichsteinu, jež se zdržovala v Gorici a své povinnosti už koncem října 1684 přenesla prostřednictvím plné moci na moravského zemského advokáta dr. Jiřího Tomáše Sabatina († 1706).⁵¹⁷

Ziskem nových statků se država meziříčského panstva protáhla západním a severozápadním směrem, podél cesty na Hranice, Lipník a Olomouc až k Miloticím nad Bečvou (okr. Přerov).⁵¹⁸ Jestliže měl Bernard Ferdinand ze Žerotína s oběma panstvími původně své vlastní záměry, pak je musel revidovat, neboť Františka Eleonora Podstatská z Prusinovic se jako nová vrchnost energicky chopila jejich řízení. Pro toto tvrzení snad hovoří i fakt, že svému muži nedovolila, aby po její smrti mohl panství komukoliv volně odkázat a sama mu ve svém testamentu předurčila dědice, své nezletilé synovce Podstatské z Prusinovic. Do čela hustopečského panství postavila purkrabího Jakuba Františka Zelinku, jehož na nové působiště doprovázela i jeho manželka Alžběta.⁵¹⁹ Jména lešenských úředníků známa nejsou, panství bylo patrně spravováno společně s Hustopečemi anebo přímo z Meziříčí. Stav šlechtičtina hustopečského a lešenského hospodářství je poměrně zevrubně popsán v pozůstalostním inventáři, sepsaném mezi 29. a 31. prosincem 1689 královským zemským purkrabím v Markrabství moravském Janem Želeckým z Počenic.⁵²⁰ Komisaře zajímaly počty chovaných zvířat ve dvorech, množství obilí v sýpkách, využití soustavy rybníků, součet sedláků, láníků, chalupníků, zahradníků i mobiliář zámků v Hustopečích a Lešné. Veřejně byl

⁵¹⁶ K hustopečskému panství patřilo městečko Hustopeče se zámekem, vesnice Milotice nad Bečvou, Vysoká, hospodářský dvůr v Hustopečích i s ovčínem („*Schafferey*“), dva vrchnostenské mlýny a pivovar. Panství lešenské se skládalo ze vsi Lešné se zámekem, dále z vesnic Lhotky nad Bečvou, Perné, Příluk, Vysoké, tři hospodářských dvorů, pivovaru a dvou vrchnostenských moučných mlýnů („*Mehl Mühlen*“), z nichž k jednomu patřila také pila („*einer Brethsaag*“). V kupní smlouvě jsou speciálně zmíněny oba místní kostely, zvláště pak hustopečský, v jehož případě je připomenuto nedávné obnovení duchovní správy („*auch wie der Zeith zu größerer Ehre Gottes, vndt Trost der Kirchen Khinder, die Pfarretey mit einem aigenen Seelen Sorger eingerichtet worden, darüber zu halten*“), viz MZA Brno, fond A3, kniha č. 332, fol. 39v–41r.

⁵¹⁷ Hraběnkina plná moc pro advokáta Sabatina byla vepsána do trhového kvaternu kraje olomoucko-přerovského, viz MZA Brno, fond A3, kniha č. 332, fol. 37v–39r.

⁵¹⁸ Lánská vizitace z 30. září 1675 (Hustopeče) a 19. května 1676 (Lešná) zjistila v Hustopečích celkem 53 usedlíků a žádné poustky, v Lešné pak dohromady 18 usedlíků a 3 poustky, blíže MATĚJEK, František: *Lánové rejstříky Přerovského kraje z let 1675–1676* (dále jenom *Lánové rejstříky Přer. kraje*). In: JIŘÍK, Karel (ed.): Ostrava 14. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města. Ostrava 1987, s. 372–373, 410–413.

⁵¹⁹ Zelinka před tím v letech 1678–1682 sloužil jako purkrabí na rožnovsko-krásenském panství a patřil tak mezi osvědčené žerotínské úředníky, viz BALETKA, T.: *Dvůr pánů ze Žerotína*, s. 230; Alžběta byla dcerou meziříčského měšťana Michala Bayera a do manželství se Zelinkou vstoupila 19. července 1678. Svědky byli důchodní písař Pavel Schancius a polesný Jiří Wagner, viz tamtéž; srov. ZAO, fond SbM, inv. č. 2165, sig. VM I 2, fol. 322v. Krom Baletkou uváděných dětí Michaela a Veroniky, narozených v Meziříčí, si dovoluji uvést ještě syna Jakuba Bernarda, jenž byl 19. července 1688 pokřtěn v Hustopečích, viz ZAO-O, fond SbM, inv. č. 6564, sig. Ke V 1, pag. 49.

⁵²⁰ ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 220, sig. IV/5, fol. 1r–7r.

tento podrobný soupis prezentován 2. března 1690 při moravském královském tribunálu v Brně a dnes představuje zajímavou sondu do každodenní reality Františčiných panství a jejich zámeckých rezidencí.

Na hustopečském panství stál jediný dvůr přímo v Hustopečích, kde Želecký našel jeden stůl, čtyři „*stolice řezací s kosíři*“, dva železné pecové kotle, jednu obilnou váhu („*obilná měřice s železnými obruči*“) a jednu pilu na řezání dřeva.⁵²¹ Hustopečský dvůr byl soustředěn na chov ovcí, jichž se pod jeho střechou nacházelo celkem 392 kusů (z toho 266 „*ovec starých plemenic*“, 114 letošních jehňat a 12 starých beranů).⁵²² Hovězí dobytek byl chován v počtu 151 kusů a prasat komisaři napočítali dohromady 61 kusů. Drůbež („*pernactva*“) zastupovalo šest kapounů, 45 kohoutů a slepic, 23 kachen, 23 krocanů a krůt („*moráků a morek*“) a deset starých hus. Uskladněná sláma byla ponejvíc pšeničná a ovesná (30 snopů), ale nechyběla ani sláma hrachová či sláma z ječmene. Rybníční síť, pamatující zlatou éru rybníkářství 16. století, sestávala ze tří velkých kaprových rybníků (zmiňovány jsou „*rybník Rez*“, „*rybník Pod zámkem*“ a „*rybník Luboměřský*“) a osmi plodových rybníčků, určených pro odchov nových ryb, z nichž „*některé všelijakým plodem nasazené jsou a některé pusté zůstávají*“.⁵²³ Mlýny byly poznamenány dva – „*Zámkový mlejn*“ a „*Nový mlejn*“, oba patřičně vybavené se dvěma mlýnskými složenými.⁵²⁴

Trochu odlišná situace vládla na panství lešenském, kde se Františchino hospodaření mohlo opírat o tři dvory. Lešenský vrchnostenský dvůr se rozkládal hned v těsném sousedství zámku. Želecký v něm spatřil jeden „*vůz kovaný i ze vším příslušenstvím*“, pár železných pout, jeden železný kotel a jeho oku neunikla ani jedna „*měřice železem okutá*“.⁵²⁵ V interiéru stála zděná pec, za jejímiž dvířky se skrýval železný hrnec. Nesmírně zajímavou mobiliární položkou byl „*pluh na 24 koní, z kterým se Bečva předešle do starého toku obracovala*“, jehož využití zcela zapadá do kontextu dobových snah o regulaci stále ještě divokých říčních toků.⁵²⁶ Ze zvířat bylo v lešenském dvoře ustájeno pět koní (dvě starší klisny a tři staří valaši), chováno

⁵²¹ ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 220, sig. IV/5, fol. 1r–7r.

⁵²² Tamtéž, fol. 2r.

⁵²³ Tamtéž, fol. 3v.

⁵²⁴ Na jednom z hustopečských vrchnostenských mlýnů působil v osmdesátých letech 17. století mlynář Pavel Jurků, viz ZAO-O, fond SbM, inv. č. 6564, sig. Ke V 1, pag. 35.

⁵²⁵ ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 220, sig. IV/5, fol. 1r–7r.

⁵²⁶ K raně novověkým pokusům o úpravy nesplavných tuzemských řekl blíže SEMOTANOVÁ, Eva: *Ráz krajiny – podnebí, reliéf, vodstvo, zeleň, sídla a komunikace*. In: BŮŽEK, V. (a kol.): *Společnost českých zemí v raném novověku: struktury, identity, konflikty*. Praha 2010, s. 32–53, zvláště s. 38–39; koryto Bečvy, protékající mezi Lešnou a sousední Choryní (okr. Vsetín), vytvářelo ještě v první polovině 19. století slepá ramena a často se rozvodňovalo. V Hustopečích nad Bečvou se např. počátkem devadesátých let 17. století Bečva rozvodnila natolik, že zcela zničila obecní pastviny rozesté v její blízkosti, což Bernarda Ferdinanda ze Žerotína přimělo, aby místním přenechal několik svých pastvin, k tomu blíže PIVODA, Oldřich: *Hustopeče nad Bečvou 1349–1952. Sborník městečka vydaný k otevření nové devítileté školy*. Hustopeče nad Bečvou 1952, s. 85.

bylo též 80 kusů hovězího dobytka, 21 prasat a 97 kusů drůbeže. Na dvoře v Perné měla vrchnost celkem 309 ovcí (na rozdíl od Hustopečí zde bylo sečteno i 50 starých skopců), nechyběla však ani prasata, hovězí dobytek a obligátní drůbež. Nejmenší stavy zvířat měl dvůr Střítežník, ležící poblíž hranice s lenním statkem Choryně, kde se nacházelo 44 kusů skotu a 77 kusů drůbeže (kohouti zde chováni nebyli, pouze slepice a kapouni). Většina obilí ze dvorů lešenského panství měla být údajně svezena do sýpky v Hustopečích.⁵²⁷ Velký rybník byl evidován pouze jeden (zvaný „*Mlejnský*“), toho času bez ryb.⁵²⁸ Plodové rybníčky byly čtyři. „*Zámkový mlejn*“ měl dvě složení a jeho součástí byla i pila se vším potřebným příslušenstvím. Naproti tomu mlýn v Perné byl menší, o jednom mlýnském složení a bez pily.

Želeckým zjištěné počty usedlíků pak mohou posloužit ke komparaci s lánským rejstříkem z let 1675–1676. Zatím co v městečku Hustopečích stav odpovídá lánské vizitaci (53 usedlých), ve vsi Lešné klesl z 18 osob na 17. V ostatních vesnicích, přináležejících k panstvím, množství usedlých odpovídá lánskému rejstříku.⁵²⁹ Zároveň je ale nutné zdůraznit, že komisařem vytvořený inventární soupis pochopitelně netvoří kompletní součet všech hustopečských a lešenských obyvatel, neboť nezaznamenává rodiny sečtených usedlých, podruhy, čeládku hospodářských dvorů či žebráky a žebračky z hustopečského špitálu:

Tabulka č. 4 – počty evidovaných usedlých na panství Hustopeče nad Bečvou k 31. prosinci 1689.

Sídlo	Osedlí ⁵³⁰	Lánici ⁵³¹	Chalupníci	Zahradníci	Součet
Hustopeče n. Bečvou	16	0	37	0	53
Milotice n. Bečvou	0	20	0	9	29

⁵²⁷ „*Cokoliv se na zrně v Malých Hustopečkách na sýpkách nachází, jest takej z lešenských dvorův zveženo*“, ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 220, sig. IV/5, kart. 18, fol. 7r; v hustopečském dvoře bylo uschováno zrna pšenice, rži (žita), ječmene, ova, prosa nebo v oblastech východní Moravy oblíbeného „*bru*“ (tj. bėru, lat. *Setaria italica*; 5 měřic); o pěstování bėru na Valašsku blíže pojednává KUNZ, Ludvík: *Osedlý rolník na východní Moravě od baroka do II. světové války*. 3. svazek. Rožnov pod Radhoštěm 2006, s. 49. Uskladnit se podařilo taky 16 měřic „*Iněného semena*“ nebo 12 měřic konopného zrna.

⁵²⁸ ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 220, sig. IV/5, fol. 6v.

⁵²⁹ MATĚJEK, F.: *Lánové rejstříky Přer. kraje*, s. 372–373.

⁵³⁰ V případě hustopečského panství Želecký nehovoří o sedlácích, nýbrž o osedlých, které navíc započítává pouze v „*městečku Malých Hustopečkách*“. Označení hustopečských za sedláky se patrně vyhnul z toho důvodu, že šlo o obyvatele trhového městečka, nikoliv vesnice, viz ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 220, sig. IV/5, kart. 18, fol. 3r.

⁵³¹ Lánici jsou dále rozlišeni na pololániky, čtvrtlániky, 3/4 lániky atp.

Vysoká	0	15	5	0	20
Na panství celkem					102

Tabulka č. 5 – počty evidovaných usedlých na panství Lešná k 31. prosinci 1689.

Sídlo	Sedláci	Lánici	Chalupníci	Zahradníci	Součet
Lešná	0	11	0	6	17
Perná	6	0	2	4	12
Vysoká	4	0	2	3	9
Příluky	4	0	2	4	10
Lhotka nad Bečvou	0	7	0	5	12
Na panství celkem					60

Ve srovnání s podrobnými popisy hospodářského zázemí obou panství působí inventář tamních zámeckých rezidencí jednoduchým dojmem. Vesměs prosté kusy nábytku obou sídel naznačují, že Podstatská oba zámky využívala spíše utilitárně, nejspíše jenom pro občasné pobyty. V interiéru hustopečského zámku stálo za zaznamenání celkem osm tabulí a stolů, 24 „vhodných“ stolků, osm „loží starých“, osm velkých a malých almar (z nichž „tři zlé jsou“) a patrně paraván („malovaná šatna ze vším příslušenstvím“).⁵³² Želeckého pozornost dále upoutala „váha dřevěná s železným cinglem“, železný hmoždíř, žok na vlnu, nebo moučná truhla „na desku zdýli“. Z místností jmenovitě udává jenom světnici purkrabího Zelinky, kde byly uloženy tři kusy železných pout a rovněž železný pecový hrnec. Součástí hustopečského zámku byla také palírna, v níž stálo pět měděných kotlů s „klobúky a růrami“. Inventář zámku v Lešné je naopak o něco pestřejší: 13 tabulí a stolů, 20 stolků, dvě zřejmě reprezentativnější malované postele, 13 „sprostých loží“ a dokonce 12 „malovaných obrazů v taffelštubni“.⁵³³ Želecký zde zmiňuje i jeden kvelb, v němž spatřil železnou váhu. Pro pivovarníka byla připravena „měděná pivná pánva na 5 beček i ze vším příslušenstvím“. Úvaze o větší oblibě lešenského zámku nahrává i archeologický nálezy v podobě fragmentů kachlových kamen, dekorovaných aliančním erbem Bernarda Ferdinanda ze Žerotína a Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic, učiněný počátkem 21. století při adaptaci objektu pro muzejní účely.⁵³⁴

⁵³² ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 220, sig. IV/5, fol. 1v.

⁵³³ Tamtéž, fol. 4r.

⁵³⁴ Fotografie objeveného kachlu, dnes uloženého ve sbírkách Muzea regionu Valašsko, byla otištěna v LASZTOVICZA, P.: *Několik poznámek*, s. 5.

Zdokumentovány jsou rovněž stavební úpravy, realizované někdy po polovině 17. století, které mohly být uskutečněny právě z rozhodnutí paní Podstatské.⁵³⁵

Obyvatelé malého městečka Hustopečí se nepochybně dobře znali a lze si tedy snadno představit, jaké zděšení v místní maloměstské komunitě vyvolala vražda Anežky Hužvové, o níž se z matriky dovídáme, že byla „*jest zadávena*“ 25. května 1684.⁵³⁶ Detaily, jež by nám pomohly zjistit, co se onoho květnového dne událo, bohužel postrádáme – výjimku představuje německý dopis Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic, sepsaný 29. listopadu 1684 na meziříčském zámku, adresovaný přímo do rukou olomouckého biskupa Castelcorna.⁵³⁷ Podobně jako v případě syna žeranovického šafáře se Podstatská, jakožto zodpovědná vrchnost bdící nad životy svých poddaných, rozhodla zasáhnout i v této tragické kauze; z jejího psaní vyplývá, že Anežčiným vrahem byl její manžel Vilém Hužva, rovněž obviněný z tělesného poměru s jinou ženou.⁵³⁸ Za to všechno byl paní Podstatskou vyhnán z gruntu i z půdy, na které hospodařil, a jako kající se vypravil na pouť do papežského Říma.⁵³⁹ Šlechtična biskupa prosí o radu, jak v Hužvově věci dále postupovat. Další písemnosti k případu sice chybí, nicméně několik let po Františčině smrti nalézáme napraveného hříšníka v Lešné, kde žil spolu se svou novou manželkou Zuzanou a dětmi.⁵⁴⁰

S lešenským panstvím přibyla Františka Eleonoře též starost o místní farnost, jejímž středobodem byl skromný kostel sv. Archanděla Michaela. Nad kostelem držela patronátní i podací právo, avšak to nebylo využito, neboť kostel byl až do třicátých let 18. století spravován meziříčským děkanem jako filiální. V Hustopečích nad Bečvou byla duchovní správa obnovena teprve v roce 1683, ještě za hraběnky z Dietrichsteinu.⁵⁴¹ Na rozdíl od Lešné byl hustopečský kostel Povýšení sv. Kříže pod patronátem biskupa olomouckého, jenž zároveň disponoval

⁵³⁵ Do tohoto období je památkářem Janem Štětinou kladena výstavba nádvorního otevřeného arkádového ochozu, úpravy interiérů prvního poschodí jihozápadního křídla zámku a pořízení barokních dřevěných podlah, viz JANÍŠ, Dalibor – ŠTĚTINA, Jan: *Zámek Lešná u Valašského Meziříčí. Historie a stavební vývoj*. Vsetín 2014, s. 24, 26–27; vzhledem k tomu, že hraběnka z Dietrichsteinu v Lešné nepobývala a synovci Františky Eleonory nebyli v polovině devadesátých let 17. století ještě zletilými, zdá se jako nejpravděpodobnější období realizace těchto stavebních podniků právě era paní Podstatské a jejího manžela. Písemné doklady, jež by tuto hypotézu potvrdily či vyvrátily, ovšem postrádáme.

⁵³⁶ ZAO-O, fond SbM, inv. č. 6564, sig. Ke V 1, pag. 891.

⁵³⁷ ZAO-O, fond LD Kroměříž, inv. č. 8633, kart. 557, fol. 23r–23v.

⁵³⁸ „*Wie daß der Obbenendte mein Unterthan nicht allein mit dem Weibsbildt sich fleischluhen Vermishet, Sondern sie Vöriges Eheweib morderusch umbs leben gebracht*“, viz tamtéž.

⁵³⁹ „*Vndt darauf wegen so thaner müßethath von Grundt vndt Boden genühen, darauf nach Rom sein zu flucht genommen*“, viz tamtéž; podle údajů lánského rejstříku byl Vilém Hužva řezníkem („*fleischhacker*“) a do městečka se přistěhoval v roce 1656, blíže MZA Brno, fond D1 Lánové rejstříky, kniha č. 13, fol. 3v.

⁵⁴⁰ Dne 22. prosince 1694 jim v Lešné pokřtili dceru Rosinu, které šli za kmotry místní rektor Václav David a Judita Janiška, viz ZAO, fond SbM, inv. č. 2289, sig. VM VII 1, fol. 3v.

⁵⁴¹ WOLNY, G.: *Kirchliche Topographie von Mähren*. III. Band, s. 345.

kolaturou.⁵⁴² Zajímavou zprávu přinesl Eduard Domlivil, který na adresu paní Františky Eleonory ve svém *Val. Meziříčském okresu* z roku 1914 poznamenává: „R. 1684 byl jejím působením farář hustopečský na jinou faru jako trestem přeložen, ježto byl poněkud prostořeký a jedenkrát na kněze méně slušně se choval (dle výňatků z „archivu žerotínského“ R. Papica)“.⁵⁴³ Archiválie, z níž blíže neznámý Domlivilův informátor Papica čerpal, se mi dosud objevit nepodařilo, nicméně ke změnám na postu hustopečského faráře v polovině osmdesátých let 17. století skutečně došlo. V květnu 1684 byl totiž dosavadní *parochus* Jan Höger nahrazen knězem Michaelem Valtickým, jenž měl dle zprávy biskupského sekretáře Eliáše Isidora Schmidta dorazit z Jeseníku nad Odrou.⁵⁴⁴ Domluvilem publikovaný údaj nelze spolehlivě ověřit, nicméně pokud jej budeme akceptovat, pak musel být oním nevhodně se chovajícím farářem právě Höger, na nějž si šlechtična zjevně stěžovala u vyšší diecézní hierarchie. Protože však nebyla oprávněna kolaturou, nemohla Högera z fary sesadit ona, nýbrž biskup sám. Zajímavé pak je, že ani nový farář Michael Valtický nezůstal v Hustopečích příliš dlouho – již v květnu 1685 na faru rezignoval a nahradil jej někdejší vizovický kaplan František Antonín Haldík, který v Hustopečích setrval až do roku 1698.⁵⁴⁵

Nedlouho po koupi Hustopečí a Lešné se Františčin zdravotní stav začal patrně zhoršovat. Svou závěť dala sepsat 13. června 1688, jednak aby předešla budoucím rodinným sporům a též nepochybně v předtuše životu nebezpečného těhotenství, které se, jak už víme, nakonec nenaplnilo. Její odchod z lidského „*plačtlivého oudolí*“ nastal 23. října 1689.⁵⁴⁶ Šlechtična a zbožná katolička, ležící v jedné z komnat meziříčského zámku, byla na konci svého pozemského bytí odměněna dobrou smrtí; odešla zaopatřena svátostmi tak, jak bylo v prostředí prodchnutém spiritualitou barokní katolické zbožnosti žádoucí. Bohužel, o jejím pohřbu se prameny nezmiňují. Osudy Františčiných ostatků nicméně známy jsou, protože víme, že spočinuly v žerotínské kryptě před oltářem místního farního a děkanského kostela. Tam, po boku svých zemřelých dětí, manžela a manželových příbuzných čekají doposud na vzkříšení.

Bernard Ferdinand ze Žerotína nezůstal vdovcem dlouho. Krátce po manželčině smrti se znova oženil s neurozenou Marií Alžbětou Wagnerovou († 1742), která se od svého dětství

⁵⁴² Biskupské podací právo je zmiňováno děkanskými matrikami z let 1690 i 1764, blíže ZAO-O, fond ACO, kniha č. 247, pag. 173; ZAO-O, fond ACO, kniha č. 248, pag. 34.

⁵⁴³ DOMLUVIL, E.: *Val. Meziříčský okres*, s. 151–152.

⁵⁴⁴ ZAO-O, fond AO, inv. č. 1318, sig. Ba254, kart. 315, fol. 64r.

⁵⁴⁵ Tamtéž, fol. 65r.

⁵⁴⁶ „*Objit Ill[ustrissi]ma D[omi]na Francisca Eleonora Podstaczkyana Conjunx Ill[ustrissim]i D[omi]ni D[omi]ni Bernard de Zerotin etc. Sacramentij munita. Annorum circiter 40*“, viz ZAO, fond Sbm, inv. č. 2165, sig. VM I 2, fol. 423v.

pohybovala ve Františčině fraucimoru.⁵⁴⁷ Tajně uzavřená mesaliance mezi pánem a jeho služebnou, jež byla zároveň jmenována meziříčskou zámeckou hofmistryní, nicméně neměla dlouhého trvání. Neduhy sužovaný šlechtic zemřel 6. září 1692 a zanedlouho spočinul v „sklípku žerotínským“ vedle své zesnulé choti.⁵⁴⁸ Odchodem Bernarda Ferdinanda ze Žerotína se navíc po meči uzavřela historie meziříčské větve rodu Žerotínů, jejichž zbývajících majetků se postupně chopila losinsko-vízmberská (1692–1706), poté falkenberská (1706–1779) a nakonec definitivně opět losinsko-vízmberská (1779–1945) větev rodu.

Navzdory časové propasti si paměť lidí, žijících na Rožnovsku a Valašskomeziříčsku, uchovala vzpomínku na dobrou šlechtičnu, jež žila v dávných dobách a svým rozumným úsudkem se zasloužila o rozvoj celého kraje. Tyto zkazky předávané ústním podáním kolovaly ještě na přelomu 19. a 20. století, kdy byla část z nich zaznamenána a převedena do stručné textové podoby např. Eduardem Domlulivem, jenž připomíná mezi lidmi hojně vzpomínanou laskavou „paní hraběnku“, kterou ztotožnil právě s Františkou Eleonorou Podstatskou z Prusinovic.⁵⁴⁹ Zajímavý příběh pak zaznamenal jazykovědec prof. Antonín Kašík (1876–1916), zabývající se sběrem pohádek a pověstí mezi místními pamětníky: „*To sem slyšela vypravovat' jag malé děcko. Pana Maryja byla obracena tajeg je a tož hraběnka po holých kolenach lezla až na plac, dyš taky ten mor byl. A ona sa obratila ta panenka Maryja g zamku a ten mor tenkrat' hned'kaj přestal. To bylo ohlašeno ai na kazatelnici*“.⁵⁵⁰ Ať už je původ pověsti o meziříčském mariánském sloupu jakýkoliv, zcela jasně se v něm odráží duch barokní katolické zbožnosti, která, jak víme, byla integrální součástí Františtiny osobnosti a jejího veřejného působení.

⁵⁴⁷ Marie Alžběta Wagnerová byla nevlastní tetou zašovského rektora a písmáka Jana Bartoloměje Vranečky, jenž své společensky dobře etablované příbuzné věnoval ve svých osobních zápiscích poměrně velkou pozornost. Podle Vranečky se Mariina matka, paní Marta Reznerová (roz. von Zweibrod), dostala po manželově smrti do akutní finanční tíže. Přišla i o svůj dům na Dolním náměstí v Olomouci a tu „*slitovala sa nad ňú paní Frantzl Žerotínka, rozená baronka Podstatská a vzala ju za klíčnicu do Mezříčí. A dvě cerky s ňú ke svému dvoru, Annu a Alžbětu (...), které do zrostu v zámku měla*“, viz DRÁPALA, D. – TICHÁ, J.: *Tuto se všeliké památky*, s. 65; z žen, sloužících ve Františčině okolí, známe např. Kateřinu, jež je k 8. lednu 1675 uváděna jako „*děvečka Jeho milost paní Žerotínky*“, ZAO, fond SbM, inv. č. 2165, sig. VM I 2, fol. 35r.

⁵⁴⁸ ZAO, fond SbM, inv. č. 2165, sig. VM I 2, fol. 351r.

⁵⁴⁹ Domluliv uvádí: „*Podstatská byla výtečnou hospodyní. Zlepšila panství a Krásenský dvůr skoupenými polnostmi rozšířila, pro kterouž hospodárnost u lidu dlouho v dobré paměti zůstala. Jestliť to snad „paní hraběnka“, o které takto starožitné osoby vypravují. Bylo kdys málo obyvatelstva, rolí si mnoho nevšimáno a mnohé úhorem ležely. Tehdy paní hraběnka dala pole ta zorati a k setí lnu připraviti. Nikdo jí v tom nebránil, až pak jeden vyslouženec oráči panskému, an i jeho záhumení orati se chystal, zahrozil, nechtěje upustiti od pole po předcích zděděného. Tak týž občan svou přichylností k dědictví oteckému následoval příkladu Nábotova, jenž králi Achabovi vinici svou prodati nechtěl*“, viz DOMLUVIL, E.: *Paměti města Val. Meziříčí a městečka Krasna*, s. 135; osobně se nicméně domnívám, že základem pro pověsti o dobré „paní hraběnce“ mohlo být spíše působení Ludoviky Karoliny hraběnky ze Žerotína (1692–1750), která se jakožto vdova po Františkovi Ludvíkovi hraběti ze Žerotína ujala v roce 1731 za své tři nedospělé syny vedení správy rožnovsko-krásenského panství.

⁵⁵⁰ DEMEL, Jiří: *Valašské Meziříčí aneb vzpomínání a toulání*. Valašské Meziříčí 1995, s. 20.

Příloha č. 1: dohledaná kmotrovství Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic (provd. ze Žerotína) v letech 1669–1689.⁵⁵¹

Datum křtu	Místo křtu	Jméno křtěnce	II. kmotr	Folio
24. 7. 1669	Val. Meziříčí	Jakub Herauff	Bernard Ferdinand ze Žerotína	138r
5. 3. 1670	Val. Meziříčí	Marianna Růžičková	Bernard Ferdinand ze Žerotína	4v
26. 7. 1670	Val. Meziříčí	Karolína Mogkwitzová	Bernard Ferdinand ze Žerotína	7r
8. 10. 1670	Val. Meziříčí	Martin Mandík	Ferdinand hrabě z Magni	8r
1. 11. 1670	Val. Meziříčí	František Karel Wagner	Pavel Filip Schätzel z Hetzenfeldu	8v
10. 4. 1671	Val. Meziříčí	Antonín František Beyer	Bernard Ferdinand ze Žerotína	11v
12. 5. 1671	Krásno	Pavčina Heiserová	Daniel Šteffka jinak Hochvaldský	12v
18. 5. 1671	Val. Meziříčí	Jan Bernard Měrka	Bernard Ferdinand ze Žerotína	12v
26. 5. 1671	Val. Meziříčí	Jan Jiří Weigert	Pavel Filip Schätzel z Hetzenfeldu	13r
21. 7. 1671	Val. Meziříčí	Karel Bernard Hlávka	Karel Jindřich ze Žerotína	13v
18. 8. 1671	Val. Meziříčí	Bernard Lukavský	Bernard Ferdinand ze Žerotína	14r
16. 10. 1671	Val. Meziříčí	Jan Strážnický	Bernard Ferdinand ze Žerotína	15v
10. 5. 1672	Krásno	Anna Sváková	Bernard Ferdinand ze Žerotína	19v
3. 9. 1672	Val. Meziříčí	Václav Měrka	Bernard Ferdinand ze Žerotína	21r
říjen 1672	Val. Meziříčí	Jan Bernard Rosenzweig (žid)	Bernard Ferdinand ze Žerotína	21v

⁵⁵¹ Získané údaje pocházejí z následujících matričních knih: ZAO, fond SbM, inv. č. 2164, sig. VM I 1; tamtéž, inv. č. 2165, sig. VM I 2; tamtéž, inv. č. 10140, sig. VM VIII 24; tamtéž, inv. č. 1952, sig. MO IX 1; ZAO-O, inv. č. 5585, sig. O III 3.

13. 11. 1672	Val. Meziříčí	Marie Františka Rosenzweigová (židovka)	Bernard Ferdinand ze Žerotína	22r
20. 3. 1673	Val. Meziříčí	Jiří Strážnický	Bernard Ferdinand ze Žerotína	24r
25. 4. 1673	Val. Meziříčí	František Bernard Weigert	Šimon Bartonius	24v
3. 5. 1673	Val. Meziříčí	Marie Barbora Wagnerová	Bernard Ferdinand ze Žerotína	25r
26. 5. 1673	Val. Meziříčí	Jan Svák	Bernard Ferdinand ze Žerotína	25r
7. 3. 1674	Val. Meziříčí	František Bernard Předmírský	Bernard Ferdinand ze Žerotína	30r
28. 7. 1674	Val. Meziříčí	Anna Marie Karcheziová	Karel Šebestián Podstatský z Prusinovic	32v
30. 9. 1674	Val. Meziříčí	Jan Václav (žid)	Bernard Ferdinand ze Žerotína	33v
27. 1. 1675	Val. Meziříčí	Marie Wolfová	Bernard Ferdinand ze Žerotína	35r
19. 6. 1675	Val. Meziříčí	Václav Strážnický	Bernard Ferdinand ze Žerotína	37v
3. 7. 1675	Val. Meziříčí	Marie Alžběta Weigertová	Bernard Ferdinand ze Žerotína	38r
6. 9. 1675	Val. Meziříčí	Marie Sváková	Bernard Ferdinand ze Žerotína	39r
2. 1. 1676	Val. Meziříčí	Alžběta Strunčková	Jiří Wagner	41r
8. 2. 1676	Rožnov p. Radhoštěm	Jan Jiří Hlávka	Jan Ignác hrabě z Rödernu	190v
7. 7. 1676	Val. Meziříčí	Magdalena Wilková	Bernard Ferdinand ze Žerotína	44r
30. 7. 1676	Krásno	Václav Požehnaný	Bernard Ferdinand ze Žerotína	44r
30. 10. 1677	Rožnov p. Radhoštěm	Kateřina Blinková	Bernard Ferdinand ze Žerotína	202r

12. 11. 1677	Val. Meziříčí	Mikuláš Škrolica	Karel Jindřich ze Žerotína	52r
3. 2. 1678	Krásno	Antonín Wolf	Bernard Ferdinand ze Žerotína	53v
30. 1. 1679	Val. Meziříčí	Bernard Josef Libinger	Bernard Ferdinand ze Žerotína	59v
1. 2. 1679	Krásno	Veronika Požehnaná	Bernard Ferdinand ze Žerotína	60r
22. 7. 1679	Val. Meziříčí	Marie Magdalena Wolfová	Bernard Ferdinand ze Žerotína	63v
17. 2. 1683	Val. Meziříčí	Jan Bernard Požehnaný	Bernard Ferdinand ze Žerotína	88v
16. 1. 1684	Olomouc (sv. Mořic)	Marie Františka Josefa Minkvicová z Minkvicburku	Jan Kryštof Minkvic z Minkvicburku	pag. 40
13. 7. 1684	Val. Meziříčí	Anna Papišů	Bernard Ferdinand ze Žerotína	98v
26. 7. 1684	Val. Meziříčí	Václav Bernard Hochvaldský	Bernard Ferdinand ze Žerotína	99r
28. 9. 1686	Val. Meziříčí	Václav Zvolský	Bernard Ferdinand ze Žerotína	110v
15. 11. 1686	Olomouc (sv. Mořic)	Karel Jonáš (Josef) Podstatský z Prusinovic	Karel Jindřich ze Žerotína	pag. 106
7. 12. 1687	Val. Meziříčí	Františka z Böhmstettenu	Bernard Ferdinand ze Žerotína	115v
18. 12. 1687	Olomouc (sv. Mořic)	Rudolf Matyáš Minkvic z Minkvicburku	Matyáš Gottfried z Wunschwitz	pag. 133
7. 3. 1688	Val. Meziříčí	Bernard Ferdinand Schrott	Bernard Ferdinand ze Žerotína	116v
9. 9. 1688	Stará Ves n. Ondřejnicí	Rudolf Magnus Podstatský z Prusinovic	Rudolf hrabě Gašín z Gašina	36v
28. 11. 1688	Val. Meziříčí	Johana Barbora Zvolská	Bernard Ferdinand ze Žerotína	119v
3. 8. 1689	Val. Meziříčí	Bernard Ignác Antonín z Böhmstettenu	Bernard Ferdinand ze Žerotína	122v

4. 2. Testament jako archiválie a pramen

Už víme, že testament Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic byl sepsán a stvrzen v „den nejsvětější Trojice svaté, léta Páně 1688ho počítaje“ (13. června 1688) na zámku v Meziříčí. Kromě toho, že zhruba padesátiletá šlechtična očekávala narození potomka, mohlo jí blízkost smrti připomenout také úmrtí oblíbeného švagra Karla Jindřicha ze Žerotína, přítele z mladých let, který zemřel o měsíc dříve dne 5. května 1688.⁵⁵² Koncipováním textu poslední vůle byl pověřen dr. Jiří Tomáš Sabatin, zkušený právník a moravský zemský advokát, s nímž se Podstatská setkala již v roce 1685, kdy zastupoval Dietrichsteiny při převodu hustopečského a lešenského panství. Do Meziříčí se dostavili také šlechtičtí sousedé, jejichž úkolem bylo k závěti přitisknout otisky svých pečetních typářů a potvrdit tak její pravost. Ze vsi Hovězí, ležící při uherské hranici až za městečkem Vsetínem, přijel Maxmilián Ledenický z Ledenic. Cesta Kryštofa Viléma Ullersdorfa z Němčího směřovala z blízkého biskupského léna Skaličky a ze stejného směru přibyl i třetí svědek, Václav Filip Želecký z Počenic, držitel léna Všechnovice.

Po Františčině smrti v říjnu 1689 byl testament doručen úředníkům moravského královského tribunálu v Brně, kde byl 3. listopadu veřejně publikován.⁵⁵³ Mezi tribunálními písemnostmi už zůstal a dnes je tak společně s dalšími pozůstalostními dokumenty paní Podstatské uložen v kartonu č. 286 pod signaturou Z11 v archivním souboru C2 Tribunál – pozůstalosti, který je součástí fondů Moravského zemského archivu v Brně. Existuje rovněž několik opisů, vesměs vyhotovených v listopadu 1689 během probíhajícího pozůstalostního řízení. Zajímavou výjimku představuje jazykově německý opis, vyhotovený ještě za zůstavitelčina života v červnu 1689, nyní uložený mezi korespondencí olomouckého biskupa Karla II. z Lichtensteinu-Castelcornu. Díky existenci několika fundací, např. té na hustopečský špitál, se s poslední vůlí pracovalo ještě v první polovině 19. století, což dokládá český opis datovaný rokem 1837, deponovaný mezi písemnostmi hustopečské farnosti ve Státním okresním archivu v Přerově.⁵⁵⁴ V některých případech byly pořizeny jenom dílčí výtahy,

⁵⁵² MZA Brno, fond E67, inv. č. 12613, pag. 42.

⁵⁵³ Zmínka o publikování testamentu byla učiněna na jednom z opisů, kde stojí: „*Že tento z předu stojící vejpis z svým pravým při slavném Královském tribunálu 3. Novembris roku přítomného publicírovaným a tu při k úřední české registratuře zůstávajícím originálem ve všech punktích a klausulách slovo od slova se srovnává (...)* Jan Jiří Suchomelík, *Registrar et Expeditor ibidem*“, viz ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 167, kart. 13, sig. III/3; fol. 17v; srov. MZA Brno, fond C2, sig. Z11, kart. 286, fol. 13v; k soudním povinnostem Moravského královského tribunálu blíže VAŠKŮ, Vladimír: *Studie o správních dějinách a písemnostech moravského královského tribunálu z let 1636-1749*. Brno 1969, s. 12–15.

⁵⁵⁴ Dnes už zřejmě nedochovaným opisem Františčinu poslední vůle disponoval také valašskomeziříčský farní úřad, který ho společně s dalšími písemnostmi v dubnu 1913 poslal na adresu olomoucké arcibiskupské konzistoře, jež se tehdy zabývala redukcí některých starých nadačních povinností. Opis měl být zpět navrácen 5. dubna 1913, viz MZA Brno, SOka Vsetín, fond FÚ Valašské Meziříčí, inv. č. 184, sig. IVc, kart. 18, fol. 21.

soustředící se na konkrétní punkty Františčina testamentu. Všechny dosud známé exempláře testamentu Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic zaznamenává následující tabulka.

Tabulka č. 6 – dochované exempláře testamentu Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic v moravských archivech.

Archiv	Stav	Jazyk	Datum	Fond	Uložení	Folia
MZA	originál	čeština	13. 6. 1688	C2 Tribunál	kart. 286, sig. Z 11	fol. 4r–7v
MZA	opis	čeština	3. 11. 1689	C2 Tribunál	kart. 286, sig. Z 11	fol. 9r–13v
MZA	výtah	čeština	24. 9. 1692	C2 Tribunál	kart. 286, sig. Z 11	fol. 60r–62v
MZA	výtah	němčina	2. 12. 1693	C2 Tribunál	kart. 286, sig. Z 11	fol. 15r–15v
MZA	opis (vklad)	čeština	17. 11. 1689	A3 Stavovské rukopisy	kniha č. 332	fol. 87v–89v
ZAO-O	opis	čeština	nedatováno	RA Žerotínů	kart. 13, sig. III/3	fol. 1r–6v
ZAO-O	opis	čeština	3. 11. 1689	RA Žerotínů	kart. 13, sig. III/3	fol. 12r–17v
ZAO-O	opis	čeština	3. 11. 1689	RA Žerotínů	kart. 13, sig. III/3	fol. 20r–25v
ZAO-O	opis	němčina	5. 6. 1689	AO	kart. 129, sig. 74	fol. 234r– 238r
SOkA Přerov	opis	čeština	13. 6. 1837	FÚ Hustopeče nad Bečvou	kart. 4, inv. č. 107	nefoliováno

Jako psací látka posloužily čtyři papírové dvojlisty o rozměrech 20 x 30 cm, z nichž tři byly popsány oboustranně. Provenienci lehce zažloutlého a dnes už po stranách mírně otrhaného kancelářského papíru nelze zjistit, neboť nenese žádný filigrán, který by odkazoval ke konkrétní papírně. Folia jsou uprostřed sešita červeným bavlněným provázkem do podoby útlého svazku bez pevné vazby; na foliu 7r je provázek připevněn čtveřicí přitištěných pečetí. Novodobá foliace dokumentu (fol. 4r až 7r; fol. 7v zůstalo nepopsané) byla provedena tužkou vždy v pravém dolním rohu; úvodní folio 4r je navíc nahoře označeno červenou signaturou Z 11, která se vztahuje k jeho současnému uložení. Na foliích 4r a 5r se objevuje černý šestikrejcarový kolek, otištěný v souvislosti s veřejným publikováním testamentu v listopadu 1689. Rukopis byl pořízen klasickým černým inkoustem, občas přecházejícím do odstínů tmavě hnědé; výjimku představuje dodatečný přípis registrátora, depozitora a taxátora zemských

desek Bohuslava Jindřicha Lišky z Rottenwaldu († 1691) ze 17. listopadu 1689 (fol. 7r), vyhotovený černým inkoustem, který zhruba na druhém řádku přechází spíše do světlé hnědi.

Sabatinovo písmo využívá dvou kaligrafických typů. V první řadě jde o úhlednou českou novogotickou kurzívu, jež byla v případě citací latinských právních termínů nahrazena poněkud těžkopádnou humanistickou polokurzívou. Navzdory celkovému formálnímu tónu se v textu občas vyskytují také moravismy („slúp“, „spíšeji“, „daleji“, „tej“). Škrty se v textu neobjevují, dodatečně připsané doplňky pak pouze výjimečně (např. na fol. 5r). Struktura závěti nijak nevybočuje z tradic dobové testamentární praxe, byť obsahuje několik modifikací, odlišujících ji od struktury definované historikem Pavlem Králem.⁵⁵⁵ Části Františčina testamentu je tak možné rozřadit do následujícího schématu:

A. Úvodní ustanovení

1. invokace
2. intitulace

B. Důvody sepsání testamentu

3. kontemplace o lidském osudu a nevyhnutelné smrti
4. motivace sepsání testamentu
5. promulgace
6. meditace o duši a posmrtném životě
7. odkaz těla

C. Distributivní část

8. potomek, ustanovení a povinnosti dalších dědiců v případě potomkovy smrti
9. zbožné odkazy a odkazy spřízněným osobám

D. Závěrečná ustanovení

10. stanovení vykonavatelů poslední vůle
11. zajištění možnosti změnit či zrušit testament
12. právní způsobilost testamentu (Obnovené zřízení zemské)
13. subskripce a testamentární svědci
14. datace

Závěť je uvedena zbožnou invokací, jež měla sloužit jako garant její platnosti na zemi i v království nebeském. Prostřednictvím invokace se Františka Eleonora Podstatská z Prusinovic vyznala ze znalosti dogmatu o Boží trojedinosti: „*Ve jméno nejsvětější*

⁵⁵⁵ KRÁL, P.: *Mezi životem a smrtí*, s. 26–27.

a nerozdílné Trojice svaté, Boha Otce, Boha Syna, Boha z Ducha svatého, Amen“. Intitulaci, tj. identifikaci sebe sama, pojala poněkud sebevědoměji, než bylo v dobové praxi běžným zvykem – v případě vdaných žen totiž panoval předpoklad, který jim kázal, aby se na prvním místě sebeidentifikovaly prostřednictvím jména a titulů svých manželů.⁵⁵⁶ Františka Eleonora však Bernarda Ferdinanda v počáteční intitulaci neuvedla a omezila se pouze na svůj aktuálně držený majetek: „*Já, Františka Eleonora paní z Zierotina, rozená Podstadská z Prusinovic, paní na Lešné a Hustopečkách*“.

Následuje pasáž, věnovaná rozjímání nad pomíjivým lidským životem, který „*jistě časné smrti podroben a poddán jest*“; můžeme zkonstatovat, že Františčina kontemplace postrádá hlubší myšlenkový rozměr, neboť zcela odpovídá dobovým schématům bez toho, aniž by prozradila cosi více o šlechticnině niterném prožívání. Hned na to se ovšem zřetelně projevuje její ryzí praktičnost, osvětlující testátorskou motivaci. Zde je poprvé zmíněn i její manžel, dle tehdejší zvyklosti označovaný jako „*nejmilejší*“: „*nechtíce, aby po vykročení mým z tohoto plačtivého oudolí o zboží a jmění mé, které jsem skrz požehnání boží nabyla, mezi nejmilejším panem manželem mým a pány přáteli mýma nějaké nedorozumění a soudové povstali*“. Promulgace, ohlašující rozhodnutí uvést ve známost svou vůli, je pak v podstatě odbyta stručným „*jsem sobě umínila tuto poslední vůli a kšaft učiniti a na papír postaviti dáti, jak následuje*“. Ještě před začátkem distributivní části testamentu se Františka Eleonora Podstatská z Prusinovic musela vypořádat se svou duší a tělesnou schránkou. Duši, tedy to nejcennější čím lidská bytost disponovala,⁵⁵⁷ „*předrahou krví a trpkým umučením Spasitele mého Pána Ježíše Krista vykoupenu*“, odkázala přímo „*Bohu stvořiteli v jeho nejsvětější božské ruce (...) té silné naděje jsouc, že pro záplatu svého jednorozenného Syna a přehořkú smrt jeho, jak také pro přímluvu nejsvětější Rodičky boží a všech svatých, ji v počet vyvolených svých do nebeské slávy přijati ráčí*“. Jak ostatně prokázal výzkum historika Tomáše Malého, dovolávání se Kristovy mučednické oběti patřilo na přelomu 17. a 18. století k běžné součásti tuzemského testamentárního diskurzu.⁵⁵⁸ Následující odkaz těla přináší pozoruhodný moment jasně deklarované stavovské nadřazenosti, kdy šlechtična přikázala svým dědicům, aby dali její ostatky „*křesťanským způsobem tak, jak na můj stav panský náleží*“ pohřbit v žerotínské kryptě meziříčského farního kostela.⁵⁵⁹

⁵⁵⁶ KRÁL, P.: *Mezi životem a smrtí*, s. 28–30.

⁵⁵⁷ Tamtéž, s. 36.

⁵⁵⁸ MALÝ, T.: *Smrt a spása*, s. 115.

⁵⁵⁹ Důraz na „*stav panský*“ přichází ještě jednou ve chvíli, kdy Františka Eleonora zmiňuje případné náklady za vzdělání a výchovu svého potomka, viz MZA Brno, fond C2, sig. Z11, kart. 286, fol. 4v.

Distributivní část závěti se v první řadě věnuje zajištění potomka, na jehož narození se Františka Eleonora připravovala. „*Nejmilejší dítě*“ mohlo po dosažení dvacátého roku života počítat s vlastnictvím veškerého matčina movitého i nemovitého majetku, jakož i s užitky plynoucími z této držby. Zkušenost s problémovými porody a vysokou dětskou mortalitou nicméně šlechtičnu přiměla, aby dědictví pojistila také pro případ, kdy by „*dítě* *buďto křtu svatého nedosáhlo a neb po dosažení v letech nedospělých, to jest před dvaceti {roky}, prostředkem časně smrti z tohoto světa vykročilo*“; v takové situaci se měl nabyvatelem Františčina majetku stát její manžel Bernard Ferdinand ze Žerotína, jemuž zároveň přenechala své pohledávky na rožnovsko-krásenském panství a splatila jeho vlastní dluhy (!): „*Dluhy pak všechny, které na nejmilejším nadopáčeném pánu manželu mém a neb všechny pratensi, které při panství mezříčském jakožto hypoteca skrz zápisy a i jiné dokumenta pohledávati mám, nejmilejšímu pánu manželu mému mocí tohoto kšaftu daruji, odkazuji a všechny jeho zápisy kasíruji a mořím*“. Po smrti Bernardově pak měl tento majetek přejít do rukou „*v pořádném stavu manželským zplozeným*“ synům Františčiných bratří Karla Šebestiána († 1690) a Julia Karla († 1714) Podstatských z Prusinovic. Proč se urozená dáma rozhodla právě takto je nabíledni – pakliže by dědictví, zahrnující především panství Hustopeče nad Bečvou a Lešnou, připadlo přímo do rukou Karla Šebestiána a Julia Karla, mohlo dojít k jeho závažnému ohrožení. Oba sourozenci, kteří byli zároveň spoludržiteli biskupského lenního statku Staré Vsi nad Ondřejnicí, se totiž desetiletí utápěli v různých finančních těžkostech, navíc podtrhnutých jejich konfliktní a násilnou povahou.⁵⁶⁰ Na nevázaný životní styl nezdárných šlechticů zjevně narážela i zmíněná podmínka, podle které měli Františčino dědictví zdědit pouze synové vzeší z manželského lože. Litera testamentu se naplnila v září 1692 po smrti Bernarda Ferdinanda ze Žerotína. Tehdy bylo rozhodnuto, že Hustopeče nad Bečvou obdrží Juliovi synové Leopold Evžen († 1749), Julius Alexandr († 1757) a Karel Jiří († 1723) Podstatští z Prusinovic. Protože Karel Šebestián mezitím v roce 1690 zemřel a jeho nezletilé ratolesti Karel Jonáš (1686–1709) a Rudolf Magnus (1688–1740) sotva vnímaly majetkoprávní přesuny, jež kolem nich probíhaly, ujala se Lešné coby poručnice vdova Marie Alžběta Lvová z Rožmitálu († 1714).

⁵⁶⁰ Karel Šebestián Podstatský z Prusinovic zabředl do finančních problémů již v časném mládí, kdy se zadlužil během své kavalírské cesty po Španělsku. Společně s bratrem vedli spory se staroveskými poddanými, kteří sourozence obviňovali z neoprávněného zvyšování robotních povinností. Neshody propukly i mezi bratry a místním farářem Balšínkem, jemuž odebrali klíče od kostelních vrat. Julius Karel Podstatský z Prusinovic byl v roce 1665 pro svou prehlivou povahu dokonce uvězněn a koncem sedmdesátých let 17. století začal na bratrovi činit násilí, kvůli čemuž byla z rozkazu biskupa Lichtensteina-Castelcorna na Starou Ves vyslána trestní výprava, jejímž cílem bylo Julia Karla zajmout a přivést k poslušnosti, viz STIBOR, J.: *Podstatský z Prusinovic*, s. 113–116; srov. GRŮZA, Antonín – DĚDKOVÁ, Libuše: *Stará Ves nad Ondřejnicí – dějiny obce a její dominanty*. Ostrava 2013, s. 61–63.

Nedůležitější partie testamentu, zabývající se přerozdělením finančních částek na zbožné odkazy a mezi vybrané dědice, začíná na foliu 5r. Šlechtična nejprve vyčlenila 2 000 zlatých rýnských, jež rovným dílem rozdělila do dvou fundací, z nichž první měla pokrýt náklady na sloužení loretánských litaní u meziříčského mariánského sloupu a druhá na vyživování pěti osob, zdržujících se v hustopečském špitálu. Skutečností zůstává, že celková formulace toho, kdo má být po smrti šlechtičny a jejího chotě za tyto zbožné odkazy zodpovědný („*zavazuji také nadjmenované nejmilejší dědice mé mocí kšaftu tohoto*“), je poněkud vágní, což tehdy nevědomky zavdalo příčinu pro budoucí dědický nesoulad. Dalších 500 zlatých rýnských odkázala na mše svaté, sloužené za spásu své duše, 300 zlatých rýnských nechala rozdělit „*rozličným chudým řeholníkům do klášterův*“ a 200 zlatých rýnských mělo putovat blíže neidentifikovaným „*chudým lidem do špitálův*“. Peníze měli získat i její bratři Karel Šebestián a Julius Karel (oba po 1 000 zlatých rýnských), polorodá sestra Marie Johana Alžběta Minkvicová z Minkvicburku (1 000 zlatých rýnských) a neteř („*panna teta*“) Marie Františka Podstatská z Prusinovic – posledně jmenované odkázala nárok na 13 000 zlatých rýnských, které jí měl ve formě jakéhosi ročního „splátkového kalendáře“ po 300 zlatých až do své smrti vyplácet Bernard Ferdinand ze Žerotína coby oplátku za „*materiznu a věno*“, které Františka Eleonora před časem přenechala Bernardově dceři z prvního manželství.

Ačkoliv se testament snažil zabránit případným dědickým rozepřím, jeho úsilí po smrti Bernarda Ferdinanda ze Žerotína selhalo. Důvodem nesváru byly právě ony Františčiny fundace na meziříčské loretánské litanie a hustopečský špitál, k jejichž udržování se dědicové paní Podstatské příliš nehlásili. První kroky k nápravě ostudného stavu provedli vykonavatelé poslední vůle, jimiž byli hrabě Ferdinand Julius ze Salm-Neuburgu († 1697) a František Dominik Podstatský z Prusinovic. Zesnulá šlechtična do nich vložila svou důvěru, když je pověřila dohledem nad naplněním své závěti a oni se ve svěřené věci rozhodli konat. Koncem září 1693 zahájili jednání s olomouckým biskupem Karlem II. z Lichtensteinu-Castelcornu a posléze se obrátili na Františčiny dědice.⁵⁶¹ Do kauzy se vložil i meziříčský děkan Ondřej Ignác Helmesini, který 13. října 1693 kontaktoval Julia Karla Podstatského z Prusinovic a vdovu Marii Alžbětu Lvovou z Rožmitálu, přičemž je vybídl k účasti na fundačních platbách.⁵⁶² Jako první reagoval Julius Karel, jenž si v dopise z 2. listopadu 1693 neodpustil lehce ironický tón a děkanovi naznačil, že to nejsou hustopečští Podstatští, kdo by se měl na

⁵⁶¹ Dopis biskupa Lichtensteina z 27. září 1693 vybízí vykonavatele testamentu, aby se chopili svých povinností a naplnili vůli mrtvé zůstavitelky, viz MZA Brno, fond C2, sig. Z11, kart. 286, fol. 2r; reakce Salm-Neuburga a Podstatského byla sepsána 9. října, viz tamtéž, fol. 19r–19v.

⁵⁶² Tamtéž, fol. 49r.

fundaci meziříčských loretánských litaní podílet, ale Bernardův hlavní dědic Maxmilián František ze Žerotína, který navíc dle Juliových slov „*tenž legat k špitálu hustopečskému platiti nemíní*“.⁵⁶³ Jako poručník svých nezletilých synů, dědiců hustopečského panství, tak alespoň souhlasil s převzetím péče o fundaci na pět místních špitálníků, nicméně „*fedrování*“ meziříčských loretánských litaní bezvýhradně odmítl. Šest dní na to se vyjádřila též Marie Alžběta Lvová z Rožmitálu. Dle svých slov by neváhala na fundace přispívat, kdyby tak rozhodlo právo a zároveň přiznala, že „*pro zprávu netajím, že toto všechno jest na mým pánu švakru zavěšeno, nebo já ihned sem volná učinit co jest spravedlivého*“.⁵⁶⁴ Protože další jednání s Maxmiliánem Františkem ze Žerotína a hustopečsko-lešenským panstvem nevedla ke kloudnému výsledku a zbožný odkaz Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic nebyl řádně naplňován, požádal bezradný děkan o pomoc olomouckého biskupa Karla II. z Lichtensteinu-Castelcornu.⁵⁶⁵ Lichtenstein intervenoval a 25. listopadu 1693 se spojil s vykonavatelem poslední vůle, které vyzval, aby znesvářené strany přivedli ke spolupráci. Kromě toho pohrozil, že pokud by se dědicové nedomluvili a Františčinu vůli i nadále neplnili, byl by jejich spor posunut „*královskému úřadu*“, jenž by mohl začít peníze na fundaci vymáhat.⁵⁶⁶

Salm-Neuburg a Podstatský proto dali všechny zúčastněné obeslat dopisem datovaným 2. prosincem 1693, k němuž rovněž nechali přiložit výtah z Františčina testamentu zahrnující body č. 3, 4 a 5, týkající se kýžených zbožných odkazů. Odpověď Marie Alžběty Lvové z Rožmitálu byla velmi pokorná, šlechtična se pasovala do role práva neznalé ženy a vyjádřila naději, že obě fundace budou fungovat i nadále a podotkla, že na duši zvěčnělé švagrové myslí vždy kolem výročí jejího úmrtí.⁵⁶⁷ To Julius Karel Podstatský z Prusinovic znova zopakoval nesouhlasné stanovisko a ohlásil, že celou věc předal do rukou svého advokáta, jímž byl zkušený dr. Jiří Tomáš Sabatin, autor textu závěti. Jako poslední reagoval

⁵⁶³ Julius Karel Podstatský z Prusinovic argumentoval tím, že hlavním dědicem mrtvé sestry byl její manžel Bernard Ferdinand ze Žerotína, po němž by měl fundační povinnosti převzít zase jeho dědic, jímž byl Maxmilián František ze Žerotína. Děkanovi tak v tomto duchu odeslal krátkou odpověď, v níž mimo jiné stojí: „*že předně pěkně děkuji, že pan děkan sám na to usiluje, aby intencí nebožky paní sestry ad refrigerium duše její skutečně vykonána byla. Však také panu děkanovi velmi dobře povědomo jest, kdo po smrti mé nejmilejší paní sestry denominati Horet jest byl a kdo do její pozůstalosti tam in mobilibus quam immobilibus jest vstoupil, takovou posedíroval a jí až do smrti skutečně jest užíval*“, blíže MZA Brno, fond C2, sig. Z11, kart. 286, fol. 52r–53r.

⁵⁶⁴ To, že Marie Alžběta Lvová z Rožmitálu dala na švagrův úsudek, plně dokládají i její další slova: „*poněvadž já pak tomu dokonale nerozumím a můj pan švaker Julius Podstadskej praví, že my sami těch fundací povinni nejsme vykonati, než že taky k tomu náleží ten erb, totiž pán Žerotín, tak k tomu chce pan švager, aby nás soud v tom rozsoudil a tak ihned že on všechno učiní, co jest spravedlivého*“, viz tamtéž, fol. 51r–51v.

⁵⁶⁵ Dopis biskupovi poslal 21. listopadu 1693. Helmesiniho upřímná starost o Františčinu loretánskou fundaci v Meziříčí se zrcadlí v závěru listu, kde Lichtensteinovi píše: „*hinc ad pedes Clementissimae Celsitudinis vestra subiectissime prostratus tanquam supremum in negotio hoc Judicem, proasistentia oro, cum a tot annis haec pia legatio negligatur*“, blíže tamtéž, fol. 49v.

⁵⁶⁶ Tamtéž, fol. 48r–48v.

⁵⁶⁷ „*weihlen nun ich alß ein Weib d. Rechten nicht Kündig, also will ich mich gerne hierinfahl lassen instruiren*“, blíže tamtéž, fol. 38r–38v.

Maxmilián František ze Žerotína, jenž v reakci na Julia Karla Podstatského povolal právníka Jiřího Antonína Hoffera, který pro Žerotínovy argumenty vyhotovil rozsáhlý právní podklad, který byl v předvečer vánočních svátků, 23. prosince 1693, odeslán Salm-Neuburgovi a Podstatskému.⁵⁶⁸ I přesto že se situace kolem Františčiných zbožných odkazů takto vyostřila, došlo nejspíše již v následujícím roce k usmíření – další písemnosti týkající se dědické rozepře totiž chybí a jak již víme z dalších písemných pramenů, fundace na hustopečský špitál i meziříčské loretánské litanie se těšily dlouhému trvání.⁵⁶⁹

Závěrečná část testamentu byla vyhrazena pro formální, nicméně nezbytné právní náležitosti. Už víme, jak důležitou roli sehráli při dědickém sporu vykonavatelé poslední vůle, které Františka „*poslušně žádaje, aby oni společně bedlivý pozor na to dali, aby to všechno co v tomto kšaftu neb mé poslední vůli zřízeno a napsáno jest, od nadjmenovaných nejmilejších dědicův mých skutečně vyplněno bylo*“. Za porušení testamentu nebo nenaplnění jeho jednotlivých odkazů nebyly paní Podstatskou stanoveny žádné sankce. Dále si pojistila právo na případné budoucí doplnění, pozměnění, kodícil či rovnou zrušení celého testamentu, pakliže by se tak „*dle libezné vůle*“ rozhodla. Mezi dvěma odstavci věnovanými záležitostem případných změn byl atypicky vsunut odkaz na Obnovené zřízení zemské a císařské dekrety, jehož cílem bylo testamentu zajistit právní způsobilost.⁵⁷⁰ Následuje konečná subskripce a prohlášení o přítomných „pánech a přátelích“ svědcích (sestupně Maxmilián Ledenický z Ledenic, Kryštof Vilém Ullersdorf z Němčího a Václav Filip Želecký z Počenic), kteří pod datací vlastní rukou připojili společně s Františkou Eleonorou Podstatskou z Prusinovic podpisy, k nimž do červeného vosku otiskli své malé pečeti. Pouze testátorka upřednostnila vosk černý. Pod podpisem Václava Filipa Želeckého se pak ještě nachází výše zmíněný

⁵⁶⁸ Žerotín prostřednictvím juristy Hoffera tvrdil, že se sice na fundacích podílet miní, nicméně nesouhlasil s tím, že by je měl platit pouze on sám, což dle něj odporovalo i samotnému znění Františčinovy poslední vůle: „*daß indoch aber auf mich allein dießer mir keines weeges Obligende shuldigkeith gebracht, undt Von mir die aufrichtung dießer zwey foundationen allererst gesucht werden wolle, dießes ist So wenig dem Selbstigen testament Conform, alß auch denen Rechten gantz nicht Ähnlich*“, blíže MZA Brno, fond C2, sig. Z11, kart. 286, fol. 42r–42v. Při interpretaci dědické přetahované je nutné mít na paměti, že ve stejné době vedl Maxmilián František ze Žerotína daleko vážnější spor s biskupem Lichtensteinem o držbu biskupského léna Meziříčí. Šlechticův nesouhlas s udržováním zbožného odkazu na loretánské litanie u meziříčského mariánského sloupu mohl souviset s jeho snahou vyvinout větší tlak na biskupa, jenž se lenní statek zdráhal Žerotínovi udělit. Ke vzájemné dohodě dospěli až v březnu 1694, o tom blíže LASZTOVICZA, Pavel: *Dvůr Maxmiliána Františka ze Žerotína ve Valašském Meziříčí a Loučňan nad Desnou na přelomu 17. a 18. století*. Olomouc 2021, s. 52–55 (nepublikovaná bakalářská diplomová práce).

⁵⁶⁹ Normalizaci vztahů mezi dříve znesvářenými šlechtici naznačuje např. zpráva Marie Alžběty Lvové z Rožmitálu ze 14. října 1694, v níž doznala, že jí Maxmilián František ze Žerotína řádně vyplatil částku 1 000 zlatých, na kterou měl dle testamentu Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic nárok její zesnulý manžel, ZAO-O, fond VS Velké Losiny, inv. č. 517, kart. 31, fol. 1r.

⁵⁷⁰ Právní způsobilost testamentu se podle Pavla Krále zpravidla objevuje mezi důvody jeho sepsání, nikoliv až v samotném závěru, jak spatřujeme u Sabatina, viz KRÁL, P.: *Mezi životem a smrtí*, s. 26.

šestiřádkový přípis úředníka zemských desk Jindřicha Bohuslava Lišky z Rottenwaldu ze 17. listopadu 1689, opět i s jeho signaturou.

4. 3. Edice

Ediční pravidla

Poslední vůle byla k edici připravena v úplném znění, při dodržení originálního členění Sabatinova rukopisu.⁵⁷¹ Polokurzívní foliace, zasazená do hranatých závorek, proto vždy odpovídá rozložení textu na jednotlivých stránkách manuskriptu. Koncepce původního textu byla v případě jeho dělení do odstavců rovněž zachována. Naopak interpunkce již vychází ze současných jazykových pravidel; výjimku představují dvojtečky, jejichž rozmístění koresponduje s originálem. Textové závorky jsou v edici přepisovány jako kulaté (...), na chyby či zvláštnosti předlohy [!], jakož i na její nejisté čtení [?], pak upozorňují závorky hranaté [...]. Sabatinovy rukopisné dodatky uzavírají závorky složené {...}.

Povaha pramene si však vyžádala i několik specifických edičních zásahů, odlišujících se od užitých transkripčních pravidel. Problematickou se ukázala být absence spřežky –rz ve slovech „*Mezriczi*“, respektive „*mezriczkiem*“. Pro větší srozumitelnost a přístupnost textu jsou tato verba vždy zásadně přepisována jako „*Mezříčí*“, respektive „*mezříčském*“, což odpovídá nářeční podobě vlastního jména *Meziříčí* (tj. Valašské Meziříčí). Naopak přídavné jméno „*Cztyryczeti*“ je transkribováno jako „*čtyryceti*“. Až na jména božských osob („*Boha Otce*“, „*Boha Syna*“, „*Boha z Ducha svatého*“, „*Pána Ježíše Krista*“, „*Rodička boží*“ atp.) vychází psaní velkých písmen ze současného úzu. Přídavná jména jako „*nejsvětější*“, „*boží*“ či „*božský*“ jsou psána malými počátečními písmeny. Latinské právní termíny jsou v edici vyznačeny kurzívním písmem, jehož užití odpovídá Sabatinově humanistické polokurzívě.

Součástí vydání pramene je též soubor věcných poznámek, jejichž snahou je přinést alespoň stručnou, dobově odpovídající identifikaci osob, míst a konkrétních objektů, s nimiž se na řádcích testamentu Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic coby čtenáři setkáváme. Každá z poznámek je pak opatřena odkazem na využitě prameny a literaturu.

⁵⁷¹ Většina užitých transkripčních pravidel vychází z kombinace návrhů Josefa Vintra a kolektivu autorů kolem Ivana Šťovíčka, viz VINTR, Josef: *Zásady transkripce českých textů z barokní doby*. Listy filologické 121, 1998, s. 341–346; ŠŤOVÍČEK, Ivan (a kol.): *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*. Praha 2002, s. 50–57. Přihlížel jsem také k edičním poznámkám Martina Štindla a Miloše Sládka, uvozujícím jimi vydané edice raně novověkých pramenů, blíže ŠTINDL, Martin: *Velká Mezeříč Františka Ignáce Konteka 1401–1723. Městská kronika barokní Moravy*. Tišnov 2004, s. 33–34; SLÁDEK, M.: *Svět je podvodný verbiř*, s. 518–523.

Text

[fol. 4r]

Ve jméno nejsvětější a nerozdílné Trojice svaté, Boha Otce, Boha Syna, Boha z Ducha svatého, Amen.

Já, Františka Eleonora paní z Zierotina, rozená Podstadská z Prusinovic, paní na Lešné¹ a Hustopečkách,² znamenajíce tohoto bídného světa nestálost a zpytujíce, že všeliký život lidský jistě časné smrti podroben a poddán jest. Nic pak tak nejistýho není, jak hodina smrti a nechtíce, aby po vykročení mým z tohoto plačtlivého oudolí o zboží a jmění mé, které jsem skrz požehnání boží nabyla, mezi nejmilejším panem manželem mým a pány přáteli mýma nějaké nedorozumění a soudové povstali, pročež o takovém časném jmění a zboží mým, nyní dokud z boží milosti při dobrém zdraví jak na těle tak i na rozumu i při dokonalé paměti se vynacházím, jsem sobě umínila tuto poslední vůli a kšaft učiniti a na papír postaviti dáti, jak následuje.

Předně duši mou, předrahou krví a trpkým umučením Spasitele mého Pána Ježíše Krista vykoupenou, Bohu stvořiteli v jeho nejsvětější božské ruce zase odevzdávám, té silné naděje jsouc, že pro záplatu svýho jednorozeného Syna a přehořku smrt jeho, jak také pro přímluvu nejsvětější Rodičky boží a všech svatých, ji v počet vyvolených svých do nebeské slávy přijati ráčí.

Za druhé. Po vykročení duše mé, tělo mé poručím zemi, z které pošlo a žádám, že to moji níže jmenovaní dědicové křesťanským způsobem tak, jak na

[fol. 4v]

můj stav panský náleží, v Mezříčí pod Rožnovem³ v sklíbkú [!] žerotínským v chrámu Páně horním⁴ pohřbíti a pochovati dají. A poněvadž

Za třetí. Grund a základ každého kšaftu na jmenování a ustanovení jistého dědice záleží a pozůstává: Pročež k všeliké a veřejné pozůstalosti mé, na čímkoliv ta nyní záleží a neb ještě budoucně záležeti bude, totiž jak k pozemským statkům a jiným nemohovitým věcem, tak také k svrškům a nábytkům i ke všemu mohovitému jmění a zboží mému (však po zaplacení dole položených odkazův) za dědice a pravé nápadníky rovným dílem jmenuji, činím a ustanovuji podle nejmilejší díťatka mého, které nyní z milosti boží pod srdcem nosím, nejmilejšího pana manžela mého, urozeného pána Bernata Ferdinanda pána z Zierotina,⁵ pána na Mezříčí a Rožnově,⁶ Jeho knížecí Milosti biskupa holomouckého radu.⁷ Však na ten způsob

Primo: Pokudby Bůh všemohoucí plod břicha mého, neb posthuma, ke křtu svatému přijíti a při životě až do dospělých let zanechati ráčil, tehdy tomuž díťatkovi mému mé všechny pozemský a nemohovité statky *quod ad proprietati usum fructum*, pak neb užitek všechn těch statkův (však bez újmy a zkáze jich) okromě poctivého vychování a nákladů na cvičení, jak na stav panský náleží, na tohož posthuma mého zanechávám. Dluhy pak všechny, které na nejmilejším nadopáčeným pánu manželu mému a neb všechny *pratensi*, které při panství mezříčském jakožto *hypotheca* skrz zápisy a i jiné *documenta* pohledávati mám, nejmilejšímu pánu manželu mému mocí tohoto

[fol. 5r]

kšaftu daruji, odkazuji a všechny jeho zápisy kasíruji a mořím. Pokudby pak

Secundo: To pod srdcem mému ležící díťatko buďto křtu svatého nedosáhlo a neb po dosáhnutí v letech nedospělých, to jest před dvaceti {roky}, prostředkem časné smrti z tohoto světa vykročilo, tehdy zanechávám ještě všechno jak strany *percipiendi usus fructus*, neb užitek ze všech mých nemohovitých statkův, tak také z strany mých všech *pratensi* na panství mezříčském za nejmilejším panem manželem mému vězících, při nyní opsané dispozici a to až do smrti nejmilejšího pana manžela mého. Po smrti pak jeho mají mé všechny nemohovité statky a substancí (okromě však mých zápisův

a pratensi na panství mezdříčským, které jak nahoře podotknuto jest, jsem je nejmilejšímu panu manželu mému již darovala) všem dítkám mužského pohlaví od nejmilejších pánův bratrův mých, totiž od urozeného pána Karla Sebastian⁸ a pana Juliuse Karla Podstadských,⁹ svobodných pánův z Prusinovic, v pořádném stavu manželským zplozeným, rovným dílem, neohlídajíce se na to, který z nich více dětí míti bude, přináležeti. Pánům bratrům pak mým, nyní jmenovaným, z těch mých nemohovitých stadkův [!] a substancí hned od smrti pana manžela mého, až do dospělých let jednoho každého synáčka (však *sine deterioratione* statkův) patřiti.

Za čtvrté. Zavazuji také nadjmenované nejmilejší dědice mé mocí kšaftu tohoto, aby oni, pokudbych já ještě sama ku konci nepřivedla dvě fundaci na věčnost jménem mým, jednou pro nejsvětější Rodičku boží v městě Mezdříči pod Rožnovem aneb i pro slúp její v rynku,¹⁰ na ten způsob učinili, aby každou sobotu

[fol. 5v]

po klekání večer, jak také každý {den} před svátkem každým nejsvětější Rodičky boží, litanie lauretánská o nejsvětější Panně Marii se svými modlitbami před túž nejsvětější Rodičku boží s muziků na rynku mezdříčským držána byla. Ke kterémužto konci a cejli poručím jeden tisíc zlatých rejnských, které městu Mezdříči pod Rožnovem pod roční úrok 4 rýnské Per Cento a z jednoho tisíce ročně čtyřyceti zlatých rejnských vynášeti a z toho úroku každý den před svátkem nejblahoslavenější Rodičky boží, jak také každou sobotu, jedna svíčka koupiti. Ostatek pak úrokův panu děkanovi mezdříčskému, kantorům a muzikantům za jejich práci, dle fundací instrumentu, se dáti má. Podobným způsobem

Za páté. Na věčnou fundaci do špitále v městečku Hustopečkách pro pět osob poručím jeden tisíc zlatých rejnských a to míti chci, aby se na jisté místo pod úrok daly a z úrokův tak, jak litera A ukazuje, těch pět osob chudých se chovalo.

Za šesté. Na mše svaté hned po smrti mé, v rozličných městech čtené dle rozvržení dědicův mých, poručím pět set zlatých rejnských.

Za sedmé. Rozličným chudým řeholníkům do klášterův, hned po smrti mé, rozdati poručím tři sta zlatých rejnských.

Za osmé. Chudým lidem a do špitálův hned po mé smrti dáti poručím dvě sta zlatých rejnských.

Za deváté. Nejmilejším pánům bratrům mým, pánu Karlovi Sebastianovi a pánu Juliusovi Karlovi Podstadským svobodným pánům z Prusinovic, společně poručím dva tisíce zlatých rejnských a tak rozdílně jednomu každému z nich jeden tisíc

[fol. 6r]

zlatých rejnských úrokův a ve dni bez úrokův zaplatiti.

Za desáté. Nejmilejší sestře mé, slečně Johance z Minkwicz,¹¹ také poručím jeden tisíc zlatých rejnských, též ve dni a v roku bez úrokův zaplatiti.

Za jedenácté. Mé panně tetě slečně Františce Podstadské z Prusinovic¹² poručím tu pratensi na třinácte tisíc zlatých rejnských, kterou jsem na místě nejmilejšího pana manžela mého paní dceře mé, Marii Alžbětě Sidonii hraběnce z Röder, rozené z Zierotina,¹³ jakožto mateřiznu a věno zaplatila a zase tak mnoho na panu manželu mým pohledávati mám, však na ten způsob, aby nejmilejší pan manžel můj těch třinácte tisíc zlatých rejnských až do smrti své na panství mezdříčským měl a každý rok tej panně tetě mé, Františce slečně Podstadské, na místě úrokův tři sta zlatých rejnských a to hned počna po mé smrti dávati i platiti povinen byl.

Kterážto poslední vůle má, neb kšaft, aby tím spíšeji vyplněna býti mohla, za exekutory tohoto kšaftu ustanovují vysoce urozeného pána, pána Ferdinanda Juliuse Svaté římské říše hraběte z Salmu a Neuburku nad Inem,¹⁴ dědičného pána na Tovačově,¹⁵ Kojetíně¹⁶ a Kralicích,¹⁷ Jeho císařské Milosti¹⁸ radu, skutečného komorníka a soudce zemského v Markrabství moravským a urozeného pána Františka Dominika Podstadského, svobodného pána z Prusinovic,¹⁹ pána na Veselíčku²⁰ a Bartošovicích,²¹ Jeho císařské Milosti radu a soudce zemského v Markrabství moravským. Pro milosrdenství boží a odplatu hojnou jeho, je za to poslušně žádaje, aby oni společně bedlivý pozor na to dali,

[fol. 6v]

aby to všechno, co v tomto kšaftu neb mé poslední vůli zřízeno a napsáno jest, od nadjmenovaných nejmilejších dědicův mých skutečně vyplněno bylo.

Toto také daleji sobě vyjímám, abych mohla dle líbezné vůle mé tento kšaft můj buďto za úplna, neb na díle zrušiti, zkaziti a neb podle libosti mé změnit.

Kterýžto tak učiněný kšaft můj, pokudby jak *Solenne testamentum* dle Obnoveného zřízení zemského v Markrabství moravským a dle Jeho císařské a královské Milosti prošlých deklaratoriích obstáti a držán býti nemohl, to míti chci a Jeho císařskou Milost za to nejponížejší prosím, aby jakožto *minus solenne* neb *nuncupativum testamentum*, neb jako kodicil, neb jako legatum a neb jako *Sonatio mortis causâ* obstáti mohl a držán byl.

Reservírující to také sobě zde *solennissime*, pokud bych já nějaký budoucně s podpisem mé vlastní ruky a s přitisknutou mou přirozenou pečeti kodicil a neb jinou poslední vůli učinila a zanechala, že tenž kodicil neb poslední vůle tak platná býti má, jakby slovo od slova v tento kšaft můj vepsán neb vepsána byla.

Čehož všeho na svědectví a pro lepší jistotu tento kšaft můj, netoliko skrz pana doktora Sabbathina,²² vědomě ve všech klausulích a punktech jsem postaviti a popsati dala a jej pod-

[fol. 7r]

pisem mé vlastní ruky a přirozenou pečeti stvrdila, nýbrž jsem se také v spisu i oustně dole položených pánův a přátel snažně dožádala, že všichni najednouc v přítomnosti mé v tomto mém kšaftu jakožto svědkové (však sobě, erbům a budoucím potomkům svým beze škody) vlastníma rukama podle mne se podepsali a své přirozené sekrýty přitiskli. Jenž se stalo na zámku mezdříčském pod Rožnovem na den nejsvětější Trojice svaté, léta Páně 1688ho počítaje.

Františka Eleonora paní z Zerotina [!], manu propria

Max svobodný pán z Ledenic,²³ manu propria

Christoph Vilím Ullerstorf z Němčího,²⁴ manu propria

Wenzell Philipp Želecky von Počenitz,²⁵ manu propria

Léta Páně 1689, ve čtvrtek den památky svatého Řehoře Thaumaturga,²⁶ jenž byl 17. dne měsíce listopadu, jest tento kšaft do královského [?] bílým pargameně zhotoveného většího statkův kvaternu kraje olomouckého sub numero 2, folio 87, 88 a 89 náležitě vložen a vepsán, kdež také na žádost tuto atestaci se uděluje.

Actum apud Regias Tabulas in Marchionatu Moraviae Brunae anno et die ut supra.

Bohuslav Jindřich Lischka z Rottenwaldu,²⁷ registrator, depositor et taxator ibidem, manu propria

¹ **Lešná** (okr. Vsetín) – ves ležící zhruba 6 km severozápadně od Valašského Meziříčí, centrum stejnojmenného panství se zámekem, hospodářským dvorem, drobnou rybníční soustavou a filiálním kostelem sv. Archanděla Michaela, v letech 1684–1689 v majetku Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic. Lánská vizitace z května 1676 zjistila 18 usedlíků a 3 poustky; Františčin pozůstalostní inventář z 31. prosince 1689 v Lešné zaznamenává celkem 17 usedlíků. Při kostele fungovala farní škola (v devadesátých letech 17. století byl rektorem Václav Kristián David). Po smrti Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic připadlo panství jejímu manželovi, po jehož skonu v roce 1692 jej na základě šlechtického testamentu zdědili potomci jejího bratra Karla Šebestiána.

ZAO, fond SbM, inv. č. 2289, sig. VM VII 1, fol. 3r; ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 220, sig. IV/5, kart. 18, fol. 6r–6v; HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 673–674; MATĚJEK, F.: *Lánové rejstříky Přer. kraje*, s. 410–413.

² **Hustopeče nad Bečvou** (okr. Přerov) – dobově známé též jako „*Hustopečky*“ či „*Hustopečky Malé*“; městečko ležící zhruba 10 km severozápadně od Valašského Meziříčí, centrum stejnojmenného panství se zámekem, hospodářským dvorem, rybníční soustavou a farním kostelem Povýšení sv. Kříže, v letech 1684–1689 v majetku Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic. Lánská vizitace ze září 1675 zjistila 53 usedlíků a žádné poustky; Františčin pozůstalostní inventář z 31. prosince 1689 v Hustopečích zaznamenává celkem 53 usedlíků. Při kostele fungovala farní škola (na přelomu osmdesátých a devadesátých let 17. století byli rektory Mikuláš Fabík († 1690) a Jiří Holeškovice). Po smrti Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic připadlo panství jejímu manželovi, po jehož skonu v roce 1692 jej na základě šlechtického testamentu zdědili potomci jejího bratra Julia Karla.

ZAO-O, fond SbM, inv. č. 6564, sig. Ke V 1, pag. 91, 930; ZAO-O, fond RA Žerotínů, inv. č. 220, sig. IV/5, kart. 18, fol. 3r–3v; HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 680–681; MATĚJEK, F.: *Lánové rejstříky Přer. kraje*, s. 372–373; PIVODA, Oldřich: *Hustopeče n. B. Sborník městečka vydany k otevření nové devítileté školy*. Hustopeče nad Bečvou 1952, s. 32–35, 39.

³ **Valašské Meziříčí** (okr. Vsetín) – dobově známé též jako „*Meziříčí nad řekou Bečvou*“ či „*Meziříčí pod Rožnovem*“; poddanské město, součást i centrum stejnojmenného biskupského léna a sousedního rožnovsko-krásenského panství s rezidenčním zámekem a děkanským kostelem Nanebevzetí Panny Marie (děkanát ustanoven v r. 1653), v letech 1660–1692 v držení Bernarda Ferdinanda ze Žerotína. Lánská vizitace ze září 1675 evidovala ve městě celkem 122 usedlíků a 154 poustek. Město se výrazně vyčistilo jak v důsledku bojů třicetileté války (město obsadili rebelující Valaši (1621, 1643), císařští (1621, 1622, 1623, 1625, 1627, 1643, 1645), krnovští (1621, 1622), nasavští (1624) i Švédové (1643, 1645, 1646, 1647, 1648)), tak vlivem emigrace nekatolického obyvatelstva, směřujícího převážně do Uher či do Slezska. Obnova zrušeného města pak probíhala po celou druhou polovinu 17. století. Meziříčí bylo obeháno kamennými hradbami se třemi hlavními branami (Rožnovská, Poličenská a Krásenská) a přináleželo k němu i tzv. Manské (neboli Dolní) předměstí, rozkládající se na pravém břehu řeky Rožnovské Bečvy.

BALETKA, T.: *Valašské Meziříčí za valašských povstání a v časech třicetileté války*. In: BALETKA, L. – BALETKA, T. – ČERMÁKOVÁ, E. – POMKLA, Z.: *Valašské Meziříčí*, s. 121–132; HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 676–677; KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* (dále jenom *Města a městečka*). VIII. díl (V–Ž). Praha 2011, s. 52–63; MATĚJEK, F.: *Lánové rejstříky Přer. kraje*, s. 418–419, 421–422.

⁴ **Kostel Nanebevzetí Panny Marie ve Valašském Meziříčí** – farní a děkanský kostel, zbudovaný patrně na přelomu 14. a 15. století. V 16. století byla před hlavním oltářem zřízena krypta pro meziříčskou větev rodu Žerotínů, kde si přála spočinout (a posléze i spočinula) Františka Eleonora Podstatská z Prusinovic. Stavba několikrát vyhořela, obzvláště velmi drasticky během švédského útoku na Meziříčí dne 14. února 1648, kdy útočníci „*hned zámek ohněm zapálili a odtud po pavlačích kostel se všemi svými ozdobami, korouhvemi, postavníky, varhanami, až večir se zvony a potom všeckno město ohněm i předměstí se zavřelo*“. Podle tvrzení děkanských matrik z let 1673 a 1690 byl kostel původně zasvěcen sv. panně Kunhutě a po ustanovení meziříčského děkanátu v roce 1653 prošel obnovou. Roku 1671 byly olomouckým světicím biskupem a pozdějším pražským arcibiskupem Janem Josefem hrabětem Breunerem (1641–1710) posvěceny tři oltáře ke cti sv. Kunhuty a Nanebevzetí Panny Marie. Kostel byl jedním z předních míst, kde mohli Žerotínové dávat veřejnosti na odív svou hlubokou katolickou zbožnost či společenskou aspiraci – Bernard Ferdinand dal proto počátkem osmdesátých let 17. století přistavět štědrě fundovanou poutní kapli Panny Marie Mariazellské a rovněž financoval stavbu vrchnostenské oratoře. Ve svém testamentu pak vyslovil přání, aby byl po jeho smrti jistým malířem pozlacen hlavní oltář („*hohe Altar*“).

MZA Brno, fond C2 Tribunál, sig. Z14, kart. 286, fol. 4r; ZAO-O, fond ACO, kniha č. 246a, pag. 4; ZAO-O, fond ACO, kniha č. 247, pag. 4–5; DOSTÁL, F.: *Valašské Meziříčí v pamětech třicetileté války*, s. 151; ŠIGUT, F.: *Dějiny farnosti*, s. 7–42; ŽLEBKOVÁ, L.: *Rekatolizační proces*, s. 38–39.

⁵ **Bernard Ferdinand ze Žerotína** – manžel Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic, nejmladší syn Baltazara ze Žerotína a Marie Kunhuty Pruskovské z Pruskova, příslušník meziříčské větve rodu. Byl celkem třikrát ženatý, poprvé s Alžbětou Sidonií ze Žerotína († 1667), členkou nekatolické české (kolínské) pošlosti, podruhé s Františkou Eleonorou Podstatskou a po její smrti vstoupil do společensky nerovného manželství s Marií Alžbětou Wagnеровou (roz. Roznerovou; † 1742), vdovou po meziříčském zámeckém stolníkově Janovi Wagnеровi (†

1691). Kariéru se uplatnil jako rada biskupa olomouckého a přisedící lenního soudu. Patřilo mu dědičné panství rožnovsko-krásenské a od olomouckého biskupa obdržel též léno Valašské Meziříčí. Na svých panstvích podporoval protireformační proces a společně se svou druhou chotí napomáhal rozvíjet poutní místo v Zašově (okr. Vsetín), kde byl uctíván milostný obraz Panny Marie Zašovské. Zemřel 6. září 1692 na zámku ve Valašském Meziříčí a své nemovité statky včetně rožnovského panství odkázal losinsko-vízmborskému příbuznému Maxmiliánovi Františkovi ze Žerotína (1662–1706).

ZAO, fond SbM, inv. č. 2165, sig. VM I 2, fol. 351r; BALETKA, T.: *Dvůr pánů ze Žerotína ve Valašském Meziříčí ve 2. polovině 17. století*. Sborník archivních prací, 52, 2002, č. 1, s. 215–239, zejména pak s. 217–220; STIBOR, J.: z *Žerotína*, s. 162–163.

⁶ **Rožnov pod Radhoštěm** (okr. Vsetín) – poddanské městečko, součást rožnovsko-krásenského panství, v letech 1660–1692 v majetku Bernarda Ferdinanda ze Žerotína. Na kopci Hradisko (522 m. n. m.) byly ve druhé polovině 17. století patrné výrazné zříceniny hradu z přelomu 13. a 14. století, na úpatí hradního kopce stál vrchnostenský hospodářský dvůr. Z děkanské matriky sepsané roku 1673 vyplývá, že rožnovský farní kostel Všechných svatých nebyl benedikován („*Ecclesia Oppidi Roznowiensis est lignea non benedicta, Patronis omnibus Sanctis dictata*“). Charakteristický ráz Rožnovu udávala dřevěná zástavba, roubený byl kostel i fara. V šedesátých letech 17. století zde vrchnost zřídila papírnu. Lánská vizitace ze září 1675 ve městě zachytila celkem 81 usedlých a 24 poustek.

ZAO-O, fond ACO, kniha č. 246a, pag. 91; HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 678–679; KUČA, K.: *Města a městečka*. VI. díl (Pro-Sto). Praha 2004, s. 456–468; LANGER, Jiří: *Rožnov město dřevěné*. Rožnov pod Radhoštěm 2014, s. 29–32; MATĚJEK, F.: *Lánové rejstříky Přer. kraje*, s. 418–419, 421–422.

⁷ **Karel II. z Lichtensteinu-Castelcorna** – biskup olomoucký (1664–1695) a vřatislavský (1682–1683), syn kladského zemského hejtmána Filipa Rudolfa hraběte z Lichtensteinu-Castelcorna a Kláry Vintlerové z Runkelsteinu a Plätsche. Mecenáš umění, sběratel a podporovatel moravské protireformace. Se svým radou Bernardem Ferdinandem ze Žerotína a jeho chotí Františkou Eleonorou Podstatskou z Prusinovic udržoval relativně pravidelný kontakt, což dokládá biskupova dochovaná korespondence z let 1668–1669, 1671, 1676–1681, 1683, 1685, 1687–1689 a 1691. Po smrti Bernarda Ferdinanda v roce 1692 převzal biskupský lenní statek Valašské Meziříčí a dostal se do ostrého sporu s Bernardovým dědicem Maxmiliánem Františkem ze Žerotína, který se snažil Lichtensteina přimět, aby mu léno udělil. Žerotín posléze uspěl a se stárnoucím biskupem uzavřel o dva roky později na léno trhovou smlouvu. Lichtenstein-Castelcorno zemřel 23. září 1695 v Olomouci.

ZAO-O, fond SbM, inv. č. 5607, sig. O III 25, fol. 55v; JAKUBEC, O. (ed.): *Karel z Lichtensteinu-Castelcorna (1624–1695). Olomoucký biskup a kníže střední Evropy*. Olomouc 2019; ŠVÁCHA, Rostislav – POTŮČKOVÁ, Martina – KROUPA, Jiří (edd.): *Karel z Lichtensteinu – Castelcorna (1624–1695). Místa biskupovy paměti*. Olomouc 2019; ORÁLKOVÁ, Zuzana – TOPIČOVÁ, Soňa – KOUŘIL, Kryštof (edd.): *Komunikační síť biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelcorna. Katalogizovaný soupis korespondence s rejstříkem korespondentů a seznamem lokalit*. Olomouc 2019, s. 298.

⁸ **Karel Šebestián Podstatský z Prusinovic** – bratr Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic, syn Kryštofa Karla Podstatského z Prusinovic a Marie Alžběty Pražmové z Bílkova. Ženatý byl s Marií Alžbětou Lvovou z Rožmitálu († 1714; v literatuře někdy též jako Marie Eliška či Eliška Marie), dcerou Kašpara Melichara Baltazara Lva z Rožmitálu a Marie Alžběty ze Žerotína († 1675), jež byla sestrou Bernarda Ferdinanda ze Žerotína a díky tomu i švagrovou Františky Eleonory Podstatské. Společně s bratrem Juliem Karlem držel biskupské léno Starou Ves nad Ondřejnicí (okr. Ostrava-město). Zemřel 12. prosince 1690 tamtéž. Po smrti Bernarda Ferdinanda ze Žerotína připadlo jeho pozůstalým synům Karlovi Jonášovi (1686–1709) a Rudolfovi Magnovi (1688–1740) panství Lešná (okr. Vsetín), které jim svým testamentem odkázala teta Františka Eleonora.

ZAO, fond SbM, inv. č. 1952, sig. MO IX 1, fol. 85r; SOKA Přerov, fond Jan Baďura, inv. č. 2, s. 89 (I); HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 706; PILNÁČEK, J.: *Genealogie Podstatských z Prusinovic*, s. 14; STIBOR, J.: *Podstatský z Prusinovic*, s. 113–115.

⁹ **Julius Karel Podstatský z Prusinovic** – bratr Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic, syn Kryštofa Karla Podstatského z Prusinovic a Marie Alžběty Pražmové z Bílkova. Ženatý byl s dolnorakouskou šlechtičnou Marií Terezií Brassicanovou z Emmerbergu a Kölbürgu († 1709), dcerou Jana Ludvíka Brassicana z Emmerbergu a Kölbürgu a Johany Magdaleny svob. paní Lämplové z Freienspergu. Společně s bratrem Karlem Šebestiánem držel biskupské léno Starou Ves nad Ondřejnicí (okr. Ostrava-město), dále panství Hošťálkovou (okr. Vsetín) a díl panství Brumov (okr. Zlín). Po švagrovi Bernardovi Ferdinandovi ze Žerotína převzal panství Hustopeče nad Bečvou (okr. Přerov) coby dědictví pro své nezletilé syny, které jim svým testamentem odkázala teta Františka Eleonora Podstatská z Prusinovic. Zemřel 19. ledna 1714 v Olomouci.

ZAO-O, fond SbM, inv. č. 5607, sig. O III 25, fol. 241r; SOKA Přerov, fond Jan Baďura, inv. č. 2, s. 89 (II); HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 440–441, 706; PILNÁČEK, J.: *Genealogie Podstatských z Prusinovic*, s. 13–14; STIBOR, J.: *Podstatský z Prusinovic*, s. 115–116.

¹⁰ **Mariánský sloup ve Valašském Meziříčí** – pískovcový korintský sloup, nesoucí sochu Immaculaty, byl na meziříčském náměstí vztyčen z popudu Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic někdy před rokem 1682. František Šigut navrhl hypotézu, podle níž dala šlechtična sloup zhotovit jako symbol vděčnosti Panně Marii za odvrácení nájezdu tatarských sil na město v roce 1663, což je však, vzhledem k jejímu příchodu do města na

soutoku dvou Bečev až o pět let později, nutné odmítnout. Socha původně hleděla k meziříčskému zámku, směrem do dnešní Komenského ulice, ale během silničních úprav v roce 1841 byl sloup přenesen o pár metrů jižněji, čímž byl kontakt skulptury se šlechtickým sídlem zpřetrhán. Během této příležitosti pak nechal František Josef hrabě ze Žerotína, svobodný pán z Lilgenau (1772–1845) společně s městskou radou a místními církevními představiteli vyhotovit zcela nový podstavec, na němž sloup se sochou stojí doposud.

SMRČKA, Jiří: *Historické sochy*, s. 58–63; ŠIGUT, F.: *Dějiny farnosti*, s. 91–95; ŽLEBKOVÁ, L.: *Rekatolizační proces*, s. 28.

¹¹ **Marie Johana Alžběta Minkvicová z Minkvicburku** – dcera Jana Fridricha (Bedřicha) Minkvice z Minkvicburku († 1678), pána na Klečůvce (okr. Zlín) a Lukově (okr. Zlín) a Marie Alžběty Pražmové z Bílkova. 15. listopadu 1689 byla ve Fryštáku (okr. Zlín) provdána za stárnoucího Rudolfa Antonína Skrbenského z Hříště (1620–1699), kterému do roku 1684 patřilo panství Čechy pod Kosířem (okr. Prostějov). Františka Eleonora Podstatská z Prusinovic ji tituluje jako svou „nejmilejší sestru“, neboť obě měly společnou matku; Marie Alžběta Pražmová z Bílkova se totiž po smrti prvního chotě Kryštofa Karla Podstatského z Prusinovic († 1642/1643) provdala právě za Jana Fridricha Minkvice z Minkvicburku. Marie Johana Alžběta Minkvicová zemřela 7. dubna 1701 v Olomouci, pohřbena byla v kryptě pod kapucínským kostelem na Dolním náměstí.

MZA Brno, fond E67, inv. č. opis 14, opis matriční knihy farnosti Fryšták (1688–1757; nefoliováno ani nestránkováno, v původní matrice zápis o sňatku nenalezen, viz MZA Brno, fond E67, inv. č. 4063, pag. 115–116); ZAO-O, fond SbM, inv. č. 5607, sig. O III 25, fol. 71v; POKLUDA, Zdeněk: *Zámek a statek Klečůvka za feudalismu*. Gottwaldovsko od minulosti k současnosti, sv. 3, 1981, s. 149–237, zejména pak s. 218; STIBOR, J.: *Několik rodopisných poznámek k Minkvicburkům*. In: MÜLLER, K. (ed.): *Sborník příspěvků ze IV. setkání genealogů a heraldiků*. Ostrava, s. 57–59.

¹² **Marie Františka Podstatská z Prusinovic** (prov. Kordics de Pohroncz Szelepchényi) – neteř Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic, dcera Julia Karla Podstatského z Prusinovic a Marie Terezie Brassicanové z Emmerbergu a Kölbürgu. 24. ledna 1693 se na mariánském poutním místě v Tuřanech u Brna provdala za původem uherského šlechtice Ladislava Kordicse de Pohroncz Szelepchényi († 1709), majitele panství Letovice (okr. Blansko) a příbuzného někdejšího ostráhomského arcibiskupa Jiřího Szelepchényiho (1595–1685). Po jeho smrti uzavřela sňatek s Janem Josefem Berthonidesem z Tyranu, držitelem biskupského lenního statku Újezd (okr. Znojmo). Zesnula někdy po roce 1714.

MZA Brno, fond E 67, inv. č. 17717, fol. 214r; PILNÁČEK, J.: *Genealogie Podstatských z Prusinovic*, s. 14; STIBOR, J.: *Podstatský z Prusinovic*, s. 126.

¹³ **Marie Alžběta Sidonie ze Žerotína** (prov. hraběnka z Rödernu) – dcera Bernarda Ferdinanda ze Žerotína a jeho první manželky Alžběty Sidonie ze Žerotína. Dne 19. září 1679 se na mariánském poutním místě v Zašové (okr. Vsetín) provdala za hornorakouského šlechtice a plukovníka Pálffyho kyrysnického regimentu Jana Ignáce hraběte z Rödernu († 1691), syna Wolfa Dietricha hraběte z Rödernu a na Pergu (dnes Rohrbach-Berg v Horních Rakousích) a Genovevy Schad von Mittelbiberach. Od své nevlastní matky Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic získala panství Přílepy (okr. Kroměříž) a Žeranovice (okr. Kroměříž), k jejichž intabulaci došlo v roce 1686. Po smrti manžela oba statky odprodala Elbognerům z Unterschönfeldu. Ze závěti navíc vyplývá, že jí macecha vyplatila i 13 000 zlatých jako mateřiznu, tj. dědický podíl po matce, která patrně zemřela, aniž by malé Marii Alžbětě Sidonii dostatečně přispěla na věno. Po smrti Bernarda Ferdinanda ze Žerotína se společně se svými dětmi zdržovala ve Valašském Meziříčí, kde též 4. července 1699 umřela.

ZAO, fond SbM, inv. č. 2165, sig. VM I 2, fol. 169v, 326r; HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 452–453; STIBOR, J.: *z Žerotína*, s. 169.

¹⁴ **Ferdinand Julius hrabě ze Salm-Neuburgu** – skutečný císařský komorník, císařský rada, přisedlíci moravského zemského soudu a v sedmdesátých letech 17. století rovněž olomoucký krajský hejtman. Syn moravského zemského hejtmána Julia hraběte ze Salm-Neuburgu (1600–1654) a Marie Salomeny hraběnky Windischgrätz († 1665). Oženil se s Annou Marií Sibylou vévodkyní Šlesvicko-Holštýnsko-Sonderburskou († 1692), pocházející z katolické větve vévodského rodu, dcerou Alexandra Jindřicha vévody Šlesvicko-Holštýnsko-Sonderburského a jeho morganatické manželky Doroty Kateřiny Heshusius. Na Moravě držel panství Kojetín (okr. Přerov), Kralice na Hané (okr. Prostějov) a Tovačov (okr. Přerov). Zemřel jako bezdětný vdovec 2. srpna 1697, pohřben byl v hrobce tovačovského farního kostela sv. Václava.

ZAO-O, fond SbM, inv. č. 6113, sig. D XII I, fol. 702v (na prvních foliích tovačovské matriční knihy, označených římskými číslovkami II a III, jsou namalovány erby hraběte Ferdinanda Julia a jeho manželky, pod kterými se nachází dekorované kartuše, obsahující kompletní titulaturu urozeného páru); D'ELVERT, Ch.: *Zur mährisch-schlesischen Adelsgeschichte. XXIII. Die Grafen Salm-Neuburg am Inn*. Notizen-Blatt der historisch-statistischen Section der kais. königl. mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, 1869, n. 1, s. 1–4; HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 499, 502, 505.

¹⁵ **Tovačov** (okr. Přerov) – poddanské město a centrum stejnojmenného panství s rezidenčním zámkem a farním kostelem sv. Václava, v letech 1654–1697 v majetku Ferdinanda Julia hraběte ze Salm-Neuburgu. Hrabě Salm nechal barokně upravit místní zámeckou kapli a v roce 1673 založil též špitální kapli, zasvěcenou kultu sv. Jáchyma a sv. Anny. Lánská vizitace z května 1678 zaznamenala ve městě celkem 102 křesťanských usedlíků a

24 křesťanských poustek; Židů bylo sečteno 24 a židovských poustek 9. Synagoga byla obnovena nedlouho po konci třicetileté války. Šenkovních domů bylo zjištěno 24, přičemž téhož roku došlo i k narovnání mezi salmovskou vrchností a právovárečnými měšťany. Kamenné opevnění se dvěma hlavními branami, postupně modernizované v letech 1663–1683, bylo místy přerušováno dřevěnou palisádou.

HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 500–504; KUČA, K.: *Města a městečka*. VII. díl (Str-U). Praha 2008, s. 584–595; MATĚJEK, F.: *Lánové rejstříky Olomouckého kraje z let 1675–1678* (dále jenom *Lánové rejstříky Ol. kraje*). Olomouc 1994, s. 59–63.

¹⁶ **Kojetín** (okr. Přerov) – municipální město a centrum stejnojmenného panství s farním kostelem Nanebevzetí Panny Marie, v letech 1654–1697 v držení Ferdinanda Julia hraběte ze Salm-Neurgu. Střed Kojetína byl během třicetileté války několikrát poškozen požárem (1643, 1645, 1648). Na základě dohody z roku 1684, uzavřené mezi hrabětem Salmem a měšťany, mohla vrchnost čepovat své pivo a víno v tzv. Panském domě. Lánská vizitace z května 1678 zaznamenala ve městě celkem 175 křesťanských usedlíků a 72 křesťanských poustek; Židů bylo sečteno 23 a židovských poustek 34. Synagoga se po válečných požárech nacházela v nevyhovujícím technickém stavu, zastřešená provizorní krytinou (oprava byla dokončena až v roce 1726). Obranu zajišťovalo městské opevnění s vodním příkopem a třemi hlavními branami (Kroměřížská, Olomoucká a Vyškovská).

HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 504–508; KUČA, K.: *Města a městečka*. II. díl (H-Kole). Praha 1997, s. 927–933; MATĚJEK, F.: *Lánové rejstříky Ol. kraje*, s. 59–63.

¹⁷ **Kralice na Hané** (okr. Prostějov) – poddanské město a centrum stejnojmenného panství s tvrzí, v letech 1654–1697 v majetku Ferdinanda Julia hraběte ze Salm-Neurgu. Lánská vizitace z května 1678 zaznamenala ve městě celkem 58 usedlíků a 26 poustek. Město bylo patrně obeháno dřevěnou hradbou s dvěma hlavními branami (Olomouckou a Vyškovskou).

HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 498–500; KUČA, K.: *Města a městečka*. III. díl (Kolín-Miro). Praha 1998, s. 131–134; MATĚJEK, F.: *Lánové rejstříky Ol. kraje*, s. 32, 34.

¹⁸ **Leopold I. Habsburský** – císař Svaté říše římské (1658–1705), král český (1657–1705) a uherský (1654–1705), arcivévoda rakouský (1657–1705), markrabě moravský (1657–1705) etc. Syn císaře a krále Ferdinanda III. Habsburského a jeho první manželky Marie Anny Španělské. Během své vlády se musel mj. potýkat s dobytčnými ambicemi osmanského sultána Mehmeda IV. K otevřené válce mezi sultánem a císařem došlo dvakrát, v letech 1663–1664 a poté 1683–1699, přičemž devatenáctiletá meziválečná doba byla vyplněná tureckými přeshraničními nájezdy či zásahy do vnitropolitických záležitostí království uherského. Mladý Bernard Ferdinand ze Žerotína byl v roce 1663 vybrán jako vhodný adept na post velitele pluku Valachů, jehož úlohou mělo být bránit východní moravskou hranici před vpádem tureckých a tatarských armád; šlechtic však zodpovědný úkol nepřijal a přenechal jej svému budoucímu švagrovi Jiřímu Valeriánovi Podstatskému z Prusinovic. Vojenské ostruhy v císařské armádě získal až Jan Ignác hrabě z Rödernu, zeť Bernarda Ferdinanda a Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic, který se v letech 1683–1690 účastnil protitureckých bojů a k lednu 1685 je doložen coby velitel pevnosti Komárno. Dlouhá éra panování Leopolda I. skončila 5. května 1705, jeho tělo bylo pohřbeno ve vídeňské kapucínské kryptě.

DOSTÁL, F.: *Zapomenutý boj Valachů v Starohrozenkovském průsmyku 6. října 1663*. Naše Valašsko. Sborník prací o jeho životě a potřebách, 12, 1949, č. 3, s. 111–113; MIKULEC, J.: *Leopold I. Život a vláda barokního Habsburka*. Praha/Litomyšl 1997; RÖSSLER, Hellmuth – GÜNTHER, Franz: *Biographisches Wörterbuch zur deutschen Geschichte*. München 1952, s. 494–496.

¹⁹ **František Dominik Podstatský z Prusinovic** – synovec Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic, syn jejího staršího bratra Jiřího Valeriána Podstatského z Prusinovic a Reginy von Wolzogen und Neuhaus. Jeho první manželkou byla Marie Magdalena von Lindegg-Lisano († před r. 1692), dcera jihotyrolského šlechtice Melchiora von Lindegg-Lisano a Marie Justiny von Boymond und Payersbach. Podruhé se oženil s Marií Josefou ze Schönkirchenu. Starší literaturou připisované manželství s Marií Alžbětou Lvovou z Rožmitálu vyvrátil Jiří Stibor. František Dominik patřil mezi nejvýznamnější příslušníky svého rodu; zastával post císařského tajného rady, přisedícího moravského zemského soudu, od roku 1691 byl zároveň biskupským lenním soudcem (hofrychtěrem) a o sedm let později byl jmenován do funkce nejvyššího moravského zemského sudího. Jako zkušený úředník pak v letech 1719–1720 prozatímně zastupoval moravského zemského hejtmana Františka Josefa z Valdštejna (1680–1722), jenž se s hejtmanskou funkcí neztotožnil a jejímu vykonávání nevěnoval náležitou pozornost. Císař Josef I. ho v roce 1707 povýšil do českého i říšského hraběcího stavu. Vlastnil panství Bartošovice (okr. Nový Jičín), Veselíčko (okr. Přerov) a držel i biskupské léno Slavkov (okr. Opava). Zesnul 15. května 1721 ve Veselíčku, pohřben byl 17. května v Olomouci. Jeho syn František Valerián Podstatský z Prusinovic (1678–1741) položil svým sňatkem s Marií Terezií z Lichtensteinu-Castelcora († 1748) základy rodu Podstatský-Lichtenstein (něm. Podstatzky-Lichtenstein).

ZAO-O, fond SbM, inv. č. 6846, sig. L X 1, pag. 604; SOKA Přerov, fond Jan Baďura, inv. č. 2, s. 91–92; HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 636, 692, 724–725; PILNÁČEK, J.: *Genealogie Podstatských z Prusinovic*, s. 16; STIBOR, J.: *Podstatský z Prusinovic*, s. 120–122.

²⁰ **Veselíčko** (okr. Přerov) – ves ležící zhruba 6 km západně od Lipníka nad Bečvou (okr. Přerov), centrum stejnojmenného panství s rezidenčním zámekem, v letech 1688–1721 v majetku Františka Dominika Podstatského z Prusinovic. Lánská vizitace z roku 1675 zde zjistila 35 usedlých a 4 poustky.

HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 636–637; MATĚJEK, F.: *Lánové rejstříky Přer. kraje*, s. 396–397, 399.

²¹ **Bartošovice** (okr. Nový Jičín) – ves ležící zhruba 9 km severovýchodně od Nového Jičína, centrum stejnojmenného panství se zámekem a farním kostelem sv. Petra a Pavla, v letech 1688–1721 v majetku Františka Dominika Podstatského z Prusinovic. Lánská vizitace ze srpna 1676 zde zjistila 100 usedlíků a žádné poustky.

HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 692–693; MATĚJEK, F.: *Lánové rejstříky Přer. kraje*, s. 400–402.

²² **dr. Jiří Tomáš Sabatin** – brněnský právník a moravský zemský advokát, podle Josefa Pilnáčka rodem ze slezského Skočova (dnes polský Skoczów, Slezské vojvodství), jehož Františka Eleonora Podstatská z Prusinovic pověřila sepsáním testamentu. Patrně v roce 1685 se oženil s Eleonorou Veronikou Podstatskou z Prusinovic († 1730), dcerou Ladislava Podstatského z Prusinovic († 1670) z rytířské větve rodu a Eleonory Veroniky Ledenické z Ledenic († 1719). Roku 1693 jej Julius Karel Podstatský z Prusinovic angažoval coby svého právníka ve sporu o Františčinu fundace. Pro své zásluhy byl 6. října 1705 císařem Josefem I. povýšen do českého rytířského stavu s přídomkem „ze Sabony“. Zemřel již 1. března 1706 v Brně.

MZA Brno, fond C2 Tribunál, sig. S 62, kart. 203, *Sabatin Jiří Tomáš*; PILNÁČEK, J.: *Genealogie Podstatských z Prusinovic*, s. 14–15; STIBOR, J.: *Podstatský z Prusinovic*, s. 120; VON KADICH, Heinrich – BLAŽEK, Conrad: *Der mährische Adel*. Nürnberg 1899, s. 238, Taf. 167.

²³ **Maxmilián Ledenický z Ledenic** – syn Melichara Ledenického z Ledenic, poručníka Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic, a Johany Kateřiny Konické ze Švábenic. Původní domovinou Ledenických byla Slavonie, odkud se Maxmiliánův praděd Štěpán Ledenický, jehož majetky sužovaly osmanské výboje, přestěhoval na Moravu, kde v roce 1590 obdržel inkolát. Rod nalézáme v okruhu Minkviců z Minkvicburku, kteří se u Ledenických zadlužili a v roce 1669 jim na základě exekučního řízení postoupili část lukovského panství, zahrnující např. Slušovice (okr. Zlín). V souvislosti s propletenými genealogickými a společenskými sítěmi Ledenických pak není bez zajímavosti, že Maxmiliánova sestra Eleonora Veronika Ledenická z Ledenic byla poprvé provdána za Ladislava Podstatského z Prusinovic, člena méně zámožné rytířské větve rodu. Sám Maxmilián Ledenický byl majitelem drobných statků Liptál (okr. Vsetín; do r. 1688) a Hovězí (okr. Vsetín). Zemřel svobodný a bezdětný 24. ledna 1696, pohřben byl v minkvicovské kryptě kostela sv. Mikuláše ve Fryštáku (okr. Zlín).

MZA Brno, fond E 67, inv. č. 4063, pag. 177; HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 444–445; PAVLŮ, Miroslav: *Rod Ledenických z Ledenic na Moravě, jeho původ, genealogie a heraldika*. In: MÜLLER, K. (ed.): *Sborník příspěvků ze IV. setkání genealogů a heraldiků*, s. 94–100; STIBOR, J.: *Podstatský z Prusinovic*, s. 108.

²⁴ **Kryštof Vilém Ullersdorff z Němčího** – syn přísedícího biskupského lenního soudu Viléma Otty Ullersdorfa z Němčího a Žofie Semoradské ze Semoradze. Poprvé byl ženatý se Sidonií Angelinou Chorinskou z Ledské, po jejíž smrti pojal za manželku Polyxenu Winklerovou ze Střelice. Od roku 1677 držel biskupské lenní statky Branky (okr. Vsetín) a Skaličku (okr. Přerov). Jeho přítomnost mezi „pány a přáteli“ manželů ze Žerotína je ve světle dochovaných písemných pramenů přinejmenším zajímavá; ačkoliv pečtil testament Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic a o stejnou službu byl v roce 1680 požádán jejím manželem při stvrzování nadace na novou poutní kapli Panny Marie Mariazellské při meziříčském kostele, nebránilo mu to vést dlouholeté soudní spory s Bernardem Ferdinandem ze Žerotína o vymezení hranice, dělicí léno Branky od léna Meziříčí. Oba pánové i jejich poddaní si vzájemně činili mnohá příkoří, docházelo ke krádežím dřeva, dobytka a neoprávněné pastvě. Rozepře pokračovaly až do roku 1701, kdy Branky získal František Erasmus Lackner z Lackenau († 1719), nejprve štolba a poté hofmistr Maxmiliána Františka ze Žerotína. Kryštof Vilém Ullersdorff z Němčího zemřel 26. května 1702 ve Skaličce.

ZAO-O, fond SbM, inv. č. 6505, sig. Ke I 1, fol. 541r; BALETKA, T.: *Obec Branky. Historie a současnost*. Branky 2021, s. 37–38; HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 671, 674.

²⁵ **Václav Filip Želecký z Počenic** – syn Václava Felixe Želeckého z Počenic a Heleny Magdaleny Bojakovské z Knurova. Jeho mladším bratrem byl Norbert Leopold Želecký z Počenic (1649–1709), opat premonstrátské kanonie Hradisko u Olomouce. V souvislosti s Žerotíny pak není bez zajímavosti, že jeho teta Anna Alžběta Bojakovská z Knurova († post 1687) byla vdaná za hejtmana žerotínského rožnovsko-krásenského panství Pavla Filipa rytíře Schätzela z Hetzenfeldu († 1674), po jehož smrti držela svobodný dvůr v Zašové (okr. Vsetín) a pohybovala se v okruhu Bernarda Ferdinanda ze Žerotína a Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic. Václav Filip Želecký z Počenic byl ženatý se šlechtičnou Rosinou Helenou Salomenou Pankuchovou z Wienek. Po svém otci převzal držbu biskupského léna Všechovice (okr. Přerov), k němuž náležela také přílehlá ves Provodovice (okr. Přerov). Zemřel někdy mezi léty 1702/1703.

D'ELVERT, Ch.: *Zur mährisch-schlesischen Adelsgeschichte. XXXXIII. Die Grafen Zieletzky von Poczenitz*. Notizen-Blatt der historisch-statistischen Section der kais. königl. mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, 1870, n. 6, s. 41–43; HOSÁK, L.: *Historický místopis*, s. 671; LASZTOVICZA, P. – NĚMEJC, Rostislav Václav: *Rytíř Pavel Filip Schätzel z Hetzenfeldu a svobodný*

dvůr v Zašové u Valašského Meziříčí na přelomu 60. a 70. let 17. století. Genealogické a heraldické informace 2020, XXV, 2021, s. 49–66, zejména pak s. 49–50.

²⁶ **sv. Řehoř z Neocézarei** – zvaný též Divotvůrce (řec. Thaumaturgos; Θαυματουργός). Křesťanský světec, žijící v první polovině 3. století po Kr. v maloasijském Pontu. Kolem roku 240 měl být uveden na biskupský stolec svého rodného města Niksaru (řec. Neocaesarea; Νεοκαισάρεια) v severní Anatolii. Podle legend zde pod vedením Ducha svatého uzdravoval nemocné, šířil křesťanskou víru a své svěžené stádo uchránil jak před pronásledováním římského císaře Decia (vládl 249–251), tak přírodními katastrofami. Jeho památka je v katolické církvi připomínána 17. listopadu. Za určení světcovy totožnosti vděčím a děkuji paní Mgr. Janě Oppeltové, Ph.D.

²⁷ **Bohuslav Jindřich Liška z Rottenwaldu** – brněnský úředník, který svou celoživotní kariéru zasvětil funkci registrátora, depozitora a taxátora zemských desek, zodpovědného za jejich správné vedení. Z rozhodnutí císaře Leopolda I. byl 23. listopadu 1662 povýšen do rytířského stavu s predikátem „z Rottenwaldu“. Zemřel 25. února 1691 v Brně.

MZA Brno, fond C2 Tribunál, sig. L 17, kart. 98, *Bohuslav Jindřich Liška z Rottenwaldu*; HANÁČEK, Jiří: *Kniha pánů rytířů markrabství moravského*. Brno 1986, s. 35; VON KADICH, H. – BLAŽEK, C.: *Der mährische Adel*, s. 225, Taf. 157.

Závěr

„Čti let na sta, tisíce,

nic není k věčnosti,

přidej milion více,

ještě není dosti,

rovnáš-li ten čas s věčností,

činiš skutek nemoudrosti“⁵⁷²

Adam Václav Michna z Otradovic († 1676)

Stěží uplynul rok od smrti Karolíny Podstatské z Prusinovic, když se 14. ledna 1765 shromáždili v losinském farním kostele svatebčané.⁵⁷³ Nehledě na zimní čas, až z Brna dorazil děkan Karl Fridrich, na nějž ve vsi usazené pod hřebeny a svahy jesenických kopců, čekal zodpovědný úkol: jako prostředník mezi nebem a zemí, daleko významnější než losinský farář Matzke, měl posvětit manželství, které se chystal místní pán a čerstvý vdovec Ludvík Antonín hrabě ze Žerotína, svobodný pán z Lilgenau, uzavřít s taktéž ovdovělou Marií Terezií hraběnkou Haugvicovou z Biskupic (1737–1803), rozenou hraběnkou ze Schrattenbachu. Aby jim mohli sňatek dosvědčit, vážili cestu na sever též nevěstin otec a tehdejší moravský zemský hejtman František Antonín ze Schrattenbachu (1712–1783) se synem Ottou Wolfgangem (1739–1820) a patriarcha žerotínského rodu, v Meziříčí sídlící bratranec Michael Josef, „*ultimus familiae*“ celé falkenberské větve. V Losínách se ke svědkům připojil také ženichův mladší bratr, hrabě Josef Karel ze Žerotína, vrchnost na sousedním Bludově. Urozené panstvo se společně s P. Fridrichem postavilo na začátek nové životní etapy, jež se pro vdovu a vdovce začala onoho lednového dne otevírat. To, že svatební slavnost proběhla jenom několik kroků od zazděného výklenku při kapli sv. Kříže, v němž na vzkříšení čekalo tělo ženichovy první manželky, bylo zcela přirozené. Tón, udávaný koloběhem narození, křtů, svateb, smrtí a pohřbů, v němž žili všichni šlechtici a šlechtičny od nejútlejšího věku, polovině šedesátých let 18. století stále ještě dominoval.

Právě smrt stála v centru pozornosti předkládané diplomové práce, jejímž hlavním cílem bylo zjistit a pokusit se analyzovat to, jakým způsobem k posledním věcem lidským přistupoval na Moravě a ve Slezsku usazený šlechtický rod pánů a posléze hrabat ze Žerotína. Zájem byl konkrétně soustředěn na ty členy rodu, kteří žili v průběhu 17. a 18. století, respektive

⁵⁷² MICHNA Z OTRADOVIC, Adam – ŠKARKA, Antonín (ed.): *Básnické dílo*. Praha 1985, skladba č. 116, sloka č. 12.

⁵⁷³ ZAO-O, fond SbM, inv. č. 7957, sig. Šu XVI 11, pag. 539.

v období, jež je možné nazývat „barokním“. Protože vztah šlechty k umírání a ke smrti byl utvářen především jejich poměrem k náboženství, bylo nejprve nutné pochopit a vysvětlit, jak se z původně nekatolické rodiny, jejíž mnozí členové stáli na straně stavovského odboje, zápasícího s katolickým habsburským panovníkem, stali následovníci katolického učení a věrní poddaní dynastie. O to se pokoušela první kapitola, ve které se kromě doposud známých informací podařilo přinést několik nových poznatků, především pak zpřesnit vývoj konverze falkenberského Bernarda ze Žerotína, losinsko-vízmberského Přemyslava (III.) a jeho staršího bratra Karla Jindřicha na Schönjohnsdorfu. Změnu náboženského vyznání žerotínského rodu jsem se rovněž pokusil zasadit do dobového kontextu, bez jehož znalosti by představa o významu proměny, kterou pobělohroští Žerotínové prodělali, byla pouze těžko představitelná.

Druhá kapitola hleděla především na praktické otázky, související s testamenty a testamentárním odkazováním. Mimo dalšího bylo zkoumáno, s jak velkým předstihem Žerotínové poslední vůle pořizovali, přičemž vyšlo najevo, že se vlastně nijak nelišili od svých současníků, kteří kšaftování vesměs ponechávali na poslední chvíli. Zajímal mě odraz víry v textech závětí i jednotlivých odkazech církevním institucím. Velká pozornost se pak soustředila na snahu zachytit a alespoň skromně zrekonstruovat poslední momenty na smrtelných ložích, což bylo možné učinit kombinací různých typů písemných pramenů (pozůstalostní inventáře, pohřební kázání, zápisy v matrikách, záznamy o ústním posledním pořízení atp.). Jako výjimečná se ukázala být situace kolem Alžběty Juliány z Oppersdorffu, manželky Přemyslava (III.), jež se na smrt velmi pečlivě připravovala – v souvislosti se skonem této šlechtičny je k dispozici celá škála písemností, jichž bylo pro poznání posledních momentů jejího života využito.

Ve třetí kapitole jsme putovali společně s pohřebními průvody, doprovázejícími rakve s vyhaslými těly na místa posledního odpočinku. Opět za pomoci různých pramenů, včetně narativních (zápisy zašovského rektora Jana Bartoloměje Vranečky a krásenského měšťana Kašpara Františka Josefa Žídka), bylo možno přistoupit k detailnímu průzkumu některých posledních cest, seznámit se s jejich organizací a průběhem. Tomuto předcházela ještě drobná podkapitola, naznačující, jak mohl v žerotínském prostředí vypadat žal nad smrtí blízkého člověka, respektive milovaného dítěte; díky tomu se v mém hledáčku ocitla též problematika dětské mortality, kdy vyšlo najevo, že s nadměrnou dětskou úmrtností se potýkali hlavně ty manželské páry, žijící do konce druhé poloviny 17. století. Závěr třetí kapitoly pak patřil pohřebním kázáním Ambrosia Schönhardta a Ondřeje Antonína Richtera, drženými nad už zmíněnou Alžbětou Juliánou z Oppersdorffu (1670), Janem Jáchymem ze Žerotína (1716) a stručně také Františkem Ludvíkem ze Žerotína (1731).

Poslední kapitola představuje jakýsi zvláštní „přívěšek“ k celé práci. Středobodem pozornosti je zde jazykově česká poslední vůle Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic, druhé manželky meziříčského pána Bernarda Ferdinanda ze Žerotína, jejíž kritickou edici jsem se pokusil vyhotovit. Samotné edici předchází podkapitoly, v nichž mě zajímaly životní osudy této moravské šlechtičny (dosud téměř nezpracované), jakož i písemný pramen samotný. Součástí podkapitoly je přítomna rovněž tabulka, mapující šlechtičnina jednotlivá kmotrovství, které vnímám coby součást projevů její katolické zbožnosti.

Domnívám se, že je práci nutno vnímat pouze jako úvod do celé problematiky smrti, umírání a pohřbů v žerotínském prostředí 17. a 18. století. Pro její celkovou rozsáhlost jsem musel nakonec rezignovat na hlubší zájem o jednotlivá pohřebiště či analýzu dobových pohřebních slavností. Na tomto místě jsem přesvědčen, že se otevírají široké možnosti pro budoucí historickou analýzu a bádání.

Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny

Archiv hlavního města Prahy

Fond Sbirka matrik, sig. VÍT N3Z2O1.

Archiv Národního muzea

Archiv Národního muzea, sig. B., č. 20, *Památník Karla Jindřicha ze Žerotína*.

Moravský zemský archiv v Brně

Fond A3 Stavovské rukopisy, kniha č. 295.

Fond A3 Stavovské rukopisy, kniha č. 331.

Fond A3 Stavovské rukopisy, kniha č. 332.

Fond C2 Tribunál – pozůstalosti, sig. L 17, kart. 98, *Bohuslav Jindřich Liška z Rotenwaldu*.

Fond C2 Tribunál – pozůstalosti, sig. S 62, kart. 203, *Jiří Tomáš Sabatin*.

Fond C2 Tribunál – pozůstalosti, sig. Z 2, kart. 285, *Přemyslav (III.) ze Žerotína*.

Fond C2 Tribunál – pozůstalosti, sig. Z 3, kart. 285, *Marie Kunhuta Pruskovská z Pruskova*.

Fond C2 Tribunál – pozůstalosti, sig. Z 11, kart. 286, *Františka Eleonora Podstatská z Prusinovic*.

Fond C2 Tribunál – pozůstalosti, sig. Z 14, kart. 286, *Bernard Ferdinand ze Žerotína*.

Fond C2 Tribunál – pozůstalosti, sig. Z 20, kart. 287, *Sylvie Polyxena z Valdštejna*.

Fond C2 Tribunál – pozůstalosti, sig. Z 32, kart. 288, *Jan Jáchym ze Žerotína*.

Fond C2 Tribunál – pozůstalosti, sig. Z 45, kart. 290, *František Ludvík ze Žerotína († 1731)*.

Fond C2 Tribunál – pozůstalosti, sig. Z 78, kart. 294, *František de Paula Josef ze Žerotína*.

Fond C2 Tribunál – pozůstalosti, sig. Z 91, kart. 296, *Marie Františka z Herbersteinu*.

Fond C2 Tribunál – pozůstalosti, sig. Z 92, kart. 298, *Karolína Podstatská z Prusinovic*.

Fond C2 Tribunál – pozůstalosti, sig. Z 109, kart. 298, *Michael Josef ze Žerotína*.

Fond C2 Tribunál – pozůstalosti, sig. Z 117, kart. 298, *Anna Hoffmanová z Grünbuchlu*.

Fond C2 Tribunál – pozůstalosti, sig. Z 121, kart. 298, *Kateřina Polyxena z Valdštejna*.

Fond C2 Tribunál – pozůstalosti, sig. Z 123, kart. 298, *František Ludvík ze Žerotína († 1669)*.

Fond C8 Moravské zemské právo, sig. 1169 zp, kart. 525.

Fond D1 Lánové rejstříky, kniha č. 13.

Fond E67 Sbirka matrik, inv. č. opis 14.

Fond E67 Sbirka matrik, inv. č. 4063.

Fond E67 Sbirka matrik, inv. č. 7533.

Fond E67 Sbirka matrik, inv. č. 7533b.

Fond E67 Sbirka matrik, inv. č. 12613.

Fond E67, Sbirka matrik, inv. č. 16911.

Fond E67, Sbirka matrik, inv. č. 16987.

Fond E67 Sbirka matrik, inv. č. 17717.

Fond G10 Sbirka rukopisů Moravského zemského archivu, kniha č. 77.

Fond G10 Sbirka rukopisů Moravského zemského archivu, kniha č. 228.

Fond G10 Sbirka rukopisů Moravského zemského archivu, kniha č. 428.

Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv ve Vsetíně

Fond Archiv města Rožnov pod Radhoštěm, inv. č. 366, kart. 4, *Obnova veleslavného arcibratrstva svatého růžence*.

Fond Farní úřad Rožnov, *Liber erectionum čili zápisy nadání kostelních kostela v Zašové* (nezinventarizovaný přírůstek k fondu).

Fond Farní úřad Valašské Meziříčí, inv. č. 184, sig. IVc, kart. 18.

Fond RNDr. Bohumil Peroutka, inv. č. 191A, *Hnutí poddaných proti feudálnímu útisku na Rožnovsku v polovině 18. století*.

Národní muzeum v přírodě – Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm

Fond Knihovna, inv. č. 12376, *Index jmen Rožnovského růžencového bratrstva*.

Zemský archiv v Opavě

Fond Sbirka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 1952, sig. MO IX 1.

Fond Sbirka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 2164, sig. VM I 1.

Fond Sbirka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 2165, sig. VM I 2.

Fond Sbirka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 2166, sig. VM I 3.

Fond Sbirka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 2167, sig. VM I 4.

Fond Sbirka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 2170, sig. VM I 7.

Fond Sbirka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 2289, sig. VM VII 1.

Fond Sbirka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 2304, sig. VM VIII 7.

Fond Sbirka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 10140, sig. VM VIII 24.

Fond Velkostatek Valašské Meziříčí – Rožnov, inv. č. 195, sig. XXIV-3-1.

Zemský archiv v Opavě – pobočka Olomouc

Fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kniha č. 246a.

Fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kniha č. 247.

Fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kniha č. 248.

Fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, sig. B16, kart. 1928.

Fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, sig. 64, kart. 4882.

Fond Arcibiskupství Olomouc, inv. č. 400, sig. AIIId27.

Fond Arcibiskupství Olomouc, inv. č. 540, sig. 68, kart. 116.

Fond Arcibiskupství Olomouc, inv. č. 546, sig. 74, kart. 129.

Fond Arcibiskupství Olomouc, inv. č. 557, sig. 85, kart. 147.

Fond Arcibiskupství Olomouc, inv. č. 1318, sig. Ba254, kart. 315.

Fond Arcibiskupství Olomouc, inv. č. 1747, sig. AIVc43/1alfa, *Catalogus Haereticorum*.

Fond Lenní dvůr Kroměříž, inv. č. 8468, sig. Q-X-b-5/3a, kart. 543.

Fond Lenní dvůr Kroměříž, inv. č. 8632, kart. 557.

Fond Lenní dvůr Kroměříž, inv. č. 8633, kart. 557.

Fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov, inv. č. 18, kart. 3

Fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov, inv. č. 25, sig. VII/21, kart. 3.

Fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov, inv. č. 161, sig. III/3, kart. 13.

Fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov, inv. č. 163, sig. III/3, kart. 13.

Fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov, inv. č. 162, sig. III/3, kart. 13.
Fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov, inv. č. 164, sig. III/3, kart. 13.
Fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov, inv. č. 166, sig. III/3, kart. 13.
Fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov, inv. č. 167, sig. III/3, kart. 13.
Fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov, inv. č. 172, sig. III/3, kart. 14.
Fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov, inv. č. 174, sig. III/3, kart. 14.
Fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov, inv. č. 180, sig. III/3, kart. 14.
Fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov, inv. č. 183, sig. III/3, kart. 14.
Fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov, inv. č. 186, sig. III/3, kart. 14.
Fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov, inv. č. 206, sig. IV/4, kart. 18.
Fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov, inv. č. 207, sig. IV/4, kart. 18.
Fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov, inv. č. 210, sig. IV/4, kart. 18.
Fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov, inv. č. 214, sig. IV/4, kart. 18.
Fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov, inv. č. 215, sig. IV/4, kart. 18.
Fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov, inv. č. 217, sig. IV/4, kart. 18.
Fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov, inv. č. 218, sig. IV/4, kart. 18.
Fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov, inv. č. 220, sig. IV/5, kart. 18.
Fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov, inv. č. 234, sig. VI/3, kart. 21.
Fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov, inv. č. 252, sig. VII/1, kart. 22.
Fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov, inv. č. 279, sig. VI/238.
Fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov, inv. č. 281, sig. XII/7.
Fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov, inv. č. 440, sig. XIII/34, kart. 28.
Fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov, inv. č. 441, sig. VI-2286.
Fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov, inv. č. 442, sig. IX/28, kart. 28.
Fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov, inv. č. 445, sig. V-2275/1-21, sv. 58, 61.
Fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov, inv. č. 579, sig. XIV/34, kart. 56.
Fond Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 5584, sig. O III 2.
Fond Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 5585, sig. O III 3.
Fond Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 5607, sig. O III 25.
Fond Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 6113, sig. D XII 1.
Fond Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 6505, sig. Ke I 1.
Fond Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 6564, sig. Ke V 1.
Fond Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 6846, sig. L X 1.
Fond Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 7947, sig. Šu XVI 1.
Fond Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 7948, sig. Šu XVI 2.
Fond Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 7949, sig. Šu XVI 3.
Fond Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 7957, sig. Šu XVI 11.
Fond Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 7961, sig. Šu XVI 15.
Fond Velkostatek Velké Losiny, inv. č. 473, kart. 30.
Fond Velkostatek Velké Losiny, inv. č. 476, kart. 30.

Fond Velkostatek Velké Losiny, inv. č. 485, kart. 30.
Fond Velkostatek Velké Losiny, inv. č. 499, kart. 31.
Fond Velkostatek Velké Losiny, inv. č. 511, kart. 31.
Fond Velkostatek Velké Losiny, inv. č. 517, kart. 31.
Fond Velkostatek Velké Losiny, inv. č. 522, kart. 32
Fond Velkostatek Velké Losiny, inv. č. 532, kart. 33.
Fond Velkostatek Velké Losiny, inv. č. 554, sig. 5-1-2, kart. 34.
Fond Velkostatek Velké Losiny, inv. č. 586, kart. 37.
Fond Velkostatek Veselíčko, inv. č. 1, kart. 1.

Zemský archiv v Opavě – Státní okresní archiv v Olomouci

Fond Farní úřad sv. Mořice Olomouc, inv. č. 232, sig. Ve, *Confraternitas Corporis Christi*.

Zemský archiv v Opavě – Státní okresní archiv v Přerově

Fond Farní úřad Hustopeče nad Bečvou, inv. č. 107, kart. 4.
Fond Farní úřad Lipník nad Bečvou, inv. č. 27, *Kniha bratří a sester bratrstva sv. Barbory v Lipníku*.
Fond Jan Baďura, inv. č. 2, *Dějiny rodu Podstatských-Lichtenštejnů z Prusinovic (1. díl)*.
Fond Jan Baďura, inv. č. 3, *Dějiny rodu Podstatských-Lichtenštejnů z Prusinovic (2. díl)*.

Staré tisky

A S. FELICE, Johannes: *Annalium Provinciae Sancti Josephi Ordinis Excalceatorum Sanctissimae Trinitatis Redemptionis Captivorum Libri Decem (...)*. Viennae 1739.

DE ZIEROTINA, Liberi Baronis Bernhardi (...): *Rectoris Academiae Pragensis Programma ad audiendas leges Academicas invitās (...)*. Pragae 1614.

HOLAN ROVENSKÝ, Václav: *Capella regia musicalis*. Staré Město pražské 1693.

SCHÖNHARDT, Ambrosius: *Leben und Todt Der Hoch- und Wohlgebohrnen Frauen Frauen Elisabeth Juliana von Zierotin Gebohrnen Von Opperßdorff (...)*. Neyß 1670. Vědecká knihovna v Olomouci, sig. 601.369.

RICHTER, Ondřej Antonín: *Der Gute von Adel in Geblüt und Gemüth (...)*. Neys 1716. Vědecká knihovna v Olomouci, sig. II 23.135, přív. 15.

RICHTER, Ondřej Antonín: *Castrum doloris et honoris (...)*. Neys 1716. Vědecká knihovna v Olomouci, sig. II 23.135, přív. 20.

RICHTER, Ondřej Antonín: *Der Redliche Cavalier Gegen Gott und Menschen (...)*. Troppau 1731. Vědecká knihovna v Olomouci, sig. II 34.476.

RICHTER, Ondřej Antonín: *Trauer-Bühne (...)*. Troppau 1731. Vědecká knihovna v Olomouci, sig. III 23.262.

Edice pramenů

DOBĚŠ, František – ZAJÍC, Petr (edd.): *Pamětní kniha meziříčská. Paměti Ondřeje Sivého a jeho následovníků*. Valašské Meziříčí 2021.

DVORSKÝ, František: *Listy paní Kateřiny z Žerotína rozené z Valdštejna. Dopisy z roku 1631 a 1633*. I. svazek. Praha 1894.

DVORSKÝ, František: *Listy paní Kateřiny z Žerotína rozené z Valdštejna. Dopisy z roku 1634 a 1635*. II. svazek. Praha 1895.

DRÁPALA, Daniel – TICHÁ, Jana (edd.): *Tuto se všeliké památky... Památeční záznamy autorů z okruhu Vranečkovy kroniky*. Brno 2020.

CATALANO, Alessandro – KELLER, Katrin (edd.): *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667)*. Band 2. Diarium 1629–1646. Wien – Köln – Weimar 2010.

CATALANO, Alessandro – KELLER, Katrin (edd.): *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667)*. Band 3. Diarium 1647–1654. Wien – Köln – Weimar 2010.

CATALANO, Alessandro – KELLER, Katrin (edd.): *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667)*. Band 5. Tagzettel 1644–1654. Wien – Köln – Weimar 2010.

JESTŘABSKÝ, Valentin Bernard – KOPECKÝ, Milan (ed.): *Vidění rozličné sedláčka sprostného*. Uherský Brod 1972.

KALISTA, Zdeněk: *Korespondence Zuzany Černínové z Harasova s jejím synem Humprechtem Janem Černínem z Chudenic*. Praha 1941.

MICHNA Z OTRADOVIC, Adam – ŠKARKA, Antonín (ed.): *Básnické dílo*. Praha 1985.

PAPROCKÝ Z HLOHOL, Bartoloměj: *Zrcadlo slavného Markrabství moravského (...)*. Olomviti 1593 (reprint, Ostrava 1993).

POSKOČILOVÁ, Markéta: *Testament Františky Eleonory ze Žerotína*. Olomouc 2014 (nepublikovaná seminární práce).

SLÁDEK, Miloš: *Malý svět jest člověk aneb výbor z české barokní prózy*. Praha 1995.

SLÁDEK, Miloš: *Vitr jest život člověka aneb život a smrt v české barokní próze*. Praha 2000.

SLÁDEK, Miloš: *Svět je podvodný verbír aneb výbor z českých jednotlivě vydaných svátečních a příležitostných kázání konce 17. a prvních dvou třetin 18. století*. Praha 2005.

ŠTINDL, Martin: *Velká Mezeříč Františka Ignáce Konteka 1401–1723. Městská kronika barokní Moravy*. Tišnov 2004.

VAŠICA, Josef: *Smrtí tanec*. Praha 1941.

Z LIŠOVA, Alžběta Lidmila – RATAJOVÁ, Jana (ed.): *Alžběta Lidmila z Lisova. Rodinné paměti*. Dolní Břežany 2002.

Z ŽEROTÍNA, Karel starší: *Apologia neb obrana ode mne Karla staršího z Žerotína ku panu Jiříkovi z Hodic*. Vyškov 1939.

Literatura

ADAMOVIČ, Karolína – SÝKORA, Antonín: *Dědické zemské právo v české historii*. Ostrava 2013.

ARIÈS, Philippe: *Dějiny smrti*. Praha 2020.

BALETKA, Ladislav: *O literátském bratrstvu ve Valašském Meziříčí*. Valašské Meziříčí od minulosti k dnešku, 1, 1969, č. 1, s. 5–8.

BALETKA, Ladislav: *Třicetiletá válka a valašská povstání*. In: NEKUDA, Vladimír (ed.): *Okres Vsetín. Rožnovsko – Valašskomeziříčsko – Vsetínsko*. Brno 2002, s. 181–188.

BALETKA, Ladislav – BALETKA, Tomáš – ČERMÁKOVÁ, Eva – POMKLA, Zdeněk: *Valašské Meziříčí*. Praha 2017.

- BALETKA, Tomáš:** *Príspevek k místopisu a historii domů městečka Krásna nad Bečvou do roku 1675.* In: DEMEL, Jiří – TVARŮŽEK, Vít – ZETEK, Mojmir (a kol.): *Almanach ke 125 výročí založení Gymnázia Františka Palackého ve Valašském Meziříčí.* Valašské Meziříčí 1996, s. 2–34.
- BALETKA, Tomáš:** *Dvůr pánů ze Žerotína ve Valašském Meziříčí ve 2. polovině 17. století.* Sborník archivních prací, 52, 2002, č. 1, s. 215–239.
- BALETKA, Tomáš:** *Zašová v pobělohorské době do roku 1848.* In: FIŠER, Zdeněk (ed.): *Zašová v proměnách času.* Zašová 2020, s. 60–75.
- BALETKA, Tomáš:** *Obec Branky. Historie a současnost.* Branky 2021.
- BEDNÁŘ, František:** *Zápas moravských evangelíků o náboženskou svobodu v letech 1777–1781. Prameny k dějinám tolerančního patentu.* Praha 1931.
- BLOCH, Marc:** *Králové divotvůrci. Studie o nadpřirozenosti přisuzované královské moci, zejména ve Francii a Anglii.* Praha 2004.
- BŘEZINA, Jan:** *Vlastivěda a místopis okresů Šumperského, Staroměstského a Vizmberského z roku 1932.* 2. upravené a doplněné vydání. Štítý 2021.
- BŘEZINA, Vladimír:** *Rytířský stav v Čechách a na Moravě v raném novověku. Rod Bukůvků z Bukůvky od středověku do 20. století.* České Budějovice 2008.
- BŮŽEK, Václav** (ed.): *Život na dvorech barokní šlechty (1600–1750).* Opera Historica, 5, 1996, č. 1.
- BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel** (edd.): *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku.* Opera Historica, 7, 1999, č. 1.
- BŮŽEK, Václav:** „Páni a přátelé“ v myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku. Český časopis historický, 100, 2002, č. 2, s. 229–264.
- CERMAN, Ivo:** *Šlechtická kultura v 18. století. Filozofové, mystici, politici.* Praha 2011.
- CORETH, Anna:** *Pietas Austriaca. Fenomén rakouské barokní zbožnosti.* Olomouc 2013.
- ČAPSKÁ, Veronika:** *Confīnia Moravie. Kazatel Ondřej Antonín Richter († 1750) mezi Moravou a Slezskem.* Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis, 1, 2008, s. 337–358.
- D'ELVERT, Christian:** *Zur mährisch-schlesischen Adelsgeschichte. XXIII. Die Grafen Salm-Neuburg am Inn.* Notizen-Blatt der historisch-statistischen Section der kais. königl. mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, 1869, n. 1, s. 1–4.
- D'ELVERT, Christian:** *Zur mährisch-schlesischen Adelsgeschichte. XXXXIII. Die Grafen Zieletzky von Poczenitz.* Notizen-Blatt der historisch-statistischen Section der kais. königl. mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, 1870, n. 6, s. 41–43.
- D'ELVERT, Christian:** *Zur mährisch-schlesischen Adelsgeschichte. C. Die Grafen, Freiherren und Ritter Podstatzky von Prussinowitz.* Notizen-Blatt der historisch-statistischen Section der kais. königl. mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, 1878, n. 7, s. 49–54.
- DEMEL, Jiří:** *Valašské Meziříčí aneb vzpomínání a toulání.* Valašské Meziříčí 1995.
- DOMLUVIL, Eduard:** *Paměti města Val. Meziříčí a městečka Krasna.* Brno 1877.
- DOMLUVIL, Eduard:** *Paběrky z minulosti našeho kraje.* Sborník musejní společnosti ve Valašském Meziříčí, 1910–1911, č. 14, s. 14–16.
- DOMLUVIL, Eduard:** *Val. Meziříčský okres.* Brno 1914.

- DOSTÁL, František:** *Zapomenutý boj Valachů v Starohrozenkovském průsmyku 6. října 1663.* Naše Valašsko. Sborník prací o jeho životě a potřebách, 12, 1949, č. 3, s. 111–129.
- DOSTÁL, František:** *Valašské Meziříčí v pamětech třicetileté války.* Ostrava 1962.
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana – HOLÝ, Martin – STERNECK, Tomáš – ZELENKA, Jan** (a kol.): *Děti a dětství. Od středověku na práh osvícenství.* Praha 2019.
- ELIAS, Norbert:** *O osamělosti umírajících v našich dnech.* Praha 1998.
- FILIPOVÁ, Milena – KIRKOSOVÁ, Lenka:** *Klásterský kostel v Šumperku.* Štítý 2016.
- GRAF VON PRASCHMA, Hans:** *Geschichte der Herrschaft Falkenberg in Oberschlesien.* Falkenberg 1929.
- GRUBHOFFER, Václav:** *Pod závojem smrti. Poslední věci Schwarzenbergů v letech 1732–1914.* České Budějovice 2013.
- GRUBHOFFER, Václav:** *Zdánlivá smrt. Noční můra osvícenské Evropy.* Polička 2018.
- GRŮZA, Antonín – DĚDKOVÁ, Libuše:** *Stará Ves nad Ondřejnicí – dějiny obce a její dominanty.* Ostrava 2013.
- HALÁSZOVÁ, Ingrid:** *Pred portrétom. Úvahy o obsahoch, významoch, funkciách a reprezentačných stratégiách portrétu v ranom novoveku.* Trnava 2020.
- HANÁČEK, Jiří:** *Kniha pánů rytířů markrabství moravského.* Brno 1986.
- HARAŠTOVÁ, Zuzana:** *Nad severomoravskými procesy s čarodějnicemi.* Olomoucký archivní sborník, 8, 2010, s. 132–142.
- HARRER, Franz:** *Dějiny města Šumperka.* Praha 2020.
- HERZIG, Arno:** *Die Herrschaft Grafenort (Grafschaft Glatz) im Besitz der Familien von Annenberg und von Herberstein (1623–1930).* Schlesische Geschichtsblätter, 42, 2018, h. 2, s. 33–46.
- HOLÝ, Martin:** *Ve službách šlechty. Vychovatelé nobility z českých zemí (1500–1619).* Praha 2011
- HOSÁK, Ladislav:** *Historický místopis země Moravskoslezské.* 2. vydání. Praha 2004.
- HRBEK, Jiří:** *Proměny valdštejnské reprezentace. Symbolické sítě valdštejnského rodu v 17. a 18. století.* Praha 2015.
- HRDLIČKA, Josef:** *Akrostichy v kancionálech Jakuba Kunvaldského z let 1572 a 1576 jako galerie moravských evangelických elit.* Časopis Matice moravské, 139, 2020, č. 1, s. 27–62.
- HRDLIČKA, Josef – HAVLÍK, Jiří M. – BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, Kateřina – HNILICA, Ondřej:** *Telčští měšťané a jezuitská kolej.* In: ČORNEJOVÁ, Ivana – HAVLÍK, Jiří M. – HRDLIČKA, Josef (a kol.): *Telč a jezuité. Řád a jeho mecenáši.* Praha 2020, s. 167–202.
- HRUBÝ, František:** *Karel st. z Žerotína a moravští novokřtění.* Český časopis historický, 43, 1937, s. 68–72.
- JAKUBEC, Ondřej:** *Kde jest, ó smrti, osten tvůj? Renesanční epitafy v kultuře umírání a vzpomínání raného novověku.* Praha 2015.
- JAKUBEC, Ondřej** (ed.): *Karel z Lichtensteinu-Castelcornu (1624–1695). Olomoucký biskup a kníže střední Evropy.* Olomouc 2019.
- JAKUBEC, Ondřej:** *„Památka pohřební“.* *Historickoantropologické zkoumání sepulkrálního památníku jako kulturního fenoménu a objektu paměti.* In: HRDLIČKA, Josef – KRÁL, Pavel – SMÍŠEK, Rostislav (edd.): *Symbolické jednání v kultuře raného novověku. Věnováno Václavu Bůžkovi k jeho životnímu jubileu.* Praha 2019, s. 229–242.

- JANIŠ, Dalibor:** *Paměti Valašsko-Meziříčských měšťanů jako pramen k dějinám východní Moravy za třicetileté války.* Museum Vivum. Sborník příspěvků z konference Staré památnosti se zapisují... konané ve dnech 3. a 4. října 2007 v Rožnově pod Radhoštěm. Rožnov pod Radhoštěm 2007, s. 38–49.
- JANIŠ, Dalibor:** *Postavení nekatolických konfesí a usilování o náboženskou svobodu v závěru předbělohorské doby.* In: MIKULEC, Jiří (ed.): *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě.* Praha 2013, s. 321–329.
- JANIŠ, Dalibor – ŠTĚTINA, Jan:** *Zámek Lešná u Valašského Meziříčí. Historie a stavební vývoj.* Vsetín 2014.
- JAŠŠ, Richard:** *Genealogie velkolosinské (šumperské) větve rodu svobodných pánů a hrabat ze Žerotína.* Historická ročenka Velké Losiny 2000, 2001, č. 3.
- JAŠŠ, Richard:** *Kostel sv. Jana Křtitele ve Velkých Losinách.* Historická ročenka Velké Losiny 2002, 2003, č. 5.
- JUST, Jiří – NEŠPOR, Zdeněk R. – MATĚJKA, Ondřej (a kol.):** *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí.* Praha 2009.
- KALISTA, Zdeněk:** *České baroko.* Praha 1941.
- KANTOROWICZ, Ernst Hartwig:** *Dvě těla krále. Studie středověké politické teologie.* Praha 2014.
- KAPRAS, Jan:** *Zemská zřízení opolsko-ratibořské a těšínské.* Sborník věd právních a státních, 22, 1922, č. 2–4, s. 243–265.
- KILIÁN, Jan:** *Povstalci a odsouzení. Osudy 27 obětí staroměstské exekuce.* Praha 2021.
- KNOZ, Tomáš:** *Državy Karla staršího ze Žerotína po Bílé hoře. Osoby, příběhy, struktury.* Brno 2001.
- KNOZ, Tomáš:** *Moravská barokní šlechta.* In: KNOZ, Tomáš (ed.): *Morava v době baroka.* Brno 2004, s. 47–56.
- KNOZ, Tomáš:** *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh, střeoevropské souvislosti, obecné aspekty.* Brno 2006.
- KNOZ, Tomáš:** *Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa.* Praha 2008.
- KOHOUTEK, Jiří:** *Počátky města Přerova.* *Archaeologia historica*, 20, 1995, č. 1, s. 187–200.
- KOZÁK, Petr:** *Vzestup rodu Žerotínů. Život a odkaz Jana staršího ze Žerotína a z Fulneka.* *Časopis Matice moravské*, 124, 2005, č. 1, s. 47–81.
- KOZÁK, Petr:** *Jan starší ze Žerotína. Příspěvek k pozdně středověkému žoldnéřství.* In: DRDA, Miloš – VYBÍRAL, Zdeněk (edd.): *Jan Žižka z Trocnova a husitské vojenství v evropských dějinách. VI. mezinárodní husitologické sympozium Tábor 12. – 14. října 2004.* Tábor 2007, s. 609–634.
- KRÁL, Pavel:** *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650.* České Budějovice 2002.
- KRÁL, Pavel:** *Křtiny, svatby a pohřby. K vzájemné reflexi panovnických a šlechtických přechodových rituálů ve druhé polovině 16. a první polovině 17. století.* In: BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel: *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526–1740).* České Budějovice 2003, s. 439–456.
- KRÁL, Pavel:** *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku.* České Budějovice 2004.
- KRÁL, Pavel:** *Rituál a ceremoniál. Na příkladu pohřebních slavností na šlechtických dvorech v raném novověku.* Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: řada historická, 51, 2002 (2004), č. 49, s. 71–86.
- KRÁL, Pavel:** *Knihy o dobrém umírání v českém prostředí ve druhé polovině 16. a první půli 17. století.* In: MIKULEC, Jiří – HOLÝ, Martin (edd.): *Církev a smrt. Institucionalizace smrti v raném novověku.* Praha 2007, s. 7–22.
- KRÁL, Pavel:** *Kult předků. Paměť a smrt v myšlení české šlechty na počátku novověku.* In: BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.): *Paměť urozenosti.* Praha 2007, s. 173–188.

- KRÁTKÝ, Antonín:** *Pánové z Žerotína*. Přerov 1899.
- KREUZ, Petr:** *Kouzelnické a čarodějnické procesy v českých zemích a ve střední Evropě*. Praha 2022.
- KROUPA, Jiří:** *Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost*. Brno 1986.
- KUBEŠ, Jiří:** *Vyšší šlechta z českých zemí v letech 1650–1750. Úvod to tématu*. In: KUBEŠ, Jiří: (ed.): *Vyšší šlechta v českých zemích v období baroka (1650–1750)*. Biogramy vybraných šlechticů a edice typických pramenů. Pardubice 2007, s. 9–33
- KUBEŠ, Jiří:** *Náročné dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620–1750)*. Pelhřimov 2013.
- KUČA, Karel:** *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. II. díl (H–Kole). Praha 1997.
- KUČA, Karel:** *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. III. díl (Kolín–Míro). Praha 1998.
- KUČA, Karel:** *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. VI. díl (Pro–Sto). Praha 2004.
- KUČA, Karel:** *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. VII. díl (Str–U). Praha 2008.
- KUČA, Karel:** *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. VIII. díl (V–Ž). Praha 2011.
- KUNZ, Ludvík:** *Osedlý rolník na východní Moravě od baroka do II. světové války*. 3. svazek. Rožnov pod Radhoštěm 2006.
- KUŠNIRÁKOVÁ, Ingrid:** *Podoby zbožnosti Pálffyovců v ranom novoveku*. In: HUPKO, Daniel (ed.): *Res Pálffyana*. Příspěvky k dějinám rodu Pálffyovců. Bratislava 2018, s. 53–73.
- LANGER, Jiří:** *Rožnov město dřevěné*. Rožnov pod Radhoštěm 2014.
- LASZTOVICZA, Pavel:** *Několik poznámek k životu Františky Eleonory Podstatské z Prusinovic*. Valašsko. Vlastivědná revue, 42, 2019, č. 1, s. 4–6.
- LASZTOVICZA, Pavel:** *Dvůr Maxmiliána Františka ze Žerotína ve Valašském Meziříčí a Loučné nad Desnou na přelomu 17. a 18. století*. Olomouc 2021 (nepublikovaná bakalářská diplomová práce).
- LASZTOVICZA, Pavel – NĚMEJC, Rostislav Václav:** *Rytíř Pavel Filip Schätzel z Hetzenfeldu a svobodný dvůr v Zašové u Valašského Meziříčí na přelomu 60. a 70. let 17. století*. Genealogické a heraldické informace 2020, XXV, 2021, s. 49–66.
- LASZTOVICZA, Pavel:** *Maxmilián František ze Žerotína*. Valašsko. Vlastivědná revue, 49, 2022, č. 2, s. 5–7.
- LAURIN, František:** *Duchovní příbuzenství*. Časopis katolického duchovenstva, IV., 1863, č. 7, s. 481–504.
- LOUTHAN, Howard:** *Obracení Čech na víru aneb rekatolizace po dobrém a po zlém*. Praha 2011.
- LUKÁŠEK, Josef:** *Jáchym Ondřej hrabě Šlik*. Praha 1917.
- LUKÁŠOVÁ, Eva:** *Zámecké interiéry. Pohledy do aristokratických sídel od časů renesance do doby první poloviny 19. století*. Praha 2015.
- LUKÁŠOVÁ, Eva – OTAVSKÁ, Vendulka:** *Aristokratický interiér doby baroka ve světle historických inventářů*. Praha 2015.
- LUKÁŠOVÁ, Eva – HYŤHA, Lukáš – KLAPETKOVÁ, Olga** (edd.): *Podoby a příběhy. Portréty renesanční šlechty*. Praha 2017.
- MALÝ, Tomáš:** *Smrt a spása mezi Tridentinem a sekularizací. Brněnští měšťané a proměny laické zbožnosti v 17. a 18. století*. Brno 2009.
- MALÝ, Tomáš:** *Tradice, moderna a odcházející "humanismus" – Philippe Ariès*. In: HANUŠ, Jiří – VLČEK, Radomír: *Historik v proměnách doby a prostředí 20. století*. Brno 2009, s. 57–72.
- MALÝ, Tomáš:** *Vnitřní krajina zmizelého města. Náboženská bratrstva barokního Brna*. Brno 2010.

- MALÝ, Tomáš – SUCHÁNEK, Pavel:** *Obrazy očiště. Studie o barokní imaginaci.* Brno 2013.
- MALÝ, Tomáš:** „*Vášeň duše“ a dešifrování raně novověkých emocí.* Cornova, 4, 2014, č. 1, s. 7–19.
- MANDZIUK, Józef:** *Historia kościoła katolickiego na Śląsku. Czasy reformacji protestanckiej, reformy katolickiej i kontrreformacji 1520–1742.* Warszawa 1995.
- MAŇAS, Vladimír:** *Dějiny a konfesní proměny holešovské farnosti do poloviny 19. století.* In: FIŠER, Zdeněk (ed.): *Holešov. Město ve spirálách času.* Brno 2018, s. 377–404.
- MAŇAS, Vladimír:** *Dějiny poutního místa a farnosti.* In: FIŠER, Zdeněk (ed.): *Zašová v proměnách času.* Zašová 2020, s. 527–568.
- MAŇAS, Vladimír – ORLITA, Zdeněk – POTUČKOVÁ, Martina** (edd.): *Zbožných duší úl. Náboženská bratrstva v kultuře raně novověké Moravy.* Olomouc 2010.
- MAŠEK, Petr:** *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti.* Díl II (A–M). Praha 2010.
- MATĚJEK, František:** *Lánové rejstříky Přerovského kraje z let 1675–1676.* In: JIŘÍK, Karel (ed.): Ostrava 14. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města. Ostrava 1987, s. 355–444.
- MATĚJEK, František:** *Lánové rejstříky Olomouckého kraje z let 1675–1678.* Olomouc 1994.
- MATYÁŠ, Jan:** *Památky obce Zašová.* In: FIŠER, Zdeněk (ed.): *Zašová v proměnách času.* Zašová 2020, s. 458–507.
- MAŇA, Petr:** *Svět české aristokracie.* Praha 2004.
- MAŇA, Petr:** *Polixena Lobkovická z Pernštejna na cestě do barokního nebe. K projevům karmelitánské zbožnosti v českých zemích.* In: PÁNEK, Jaroslav (ed.): *Vlast a rodný kraj v díle historika. Sborník prací žáků a přátel věnovaný profesoru Josefu Petráňovi.* Praha 2004, s. 387–406.
- MIKULEC, Jiří:** *Leopold I. Život a vláda barokního Habsburka.* Praha/Litomyšl 1997.
- MIKULEC, Jiří:** *Barokní náboženská bratrstva v Čechách.* Praha 2000.
- MIKULEC, Jiří – HOLÝ, Martin** (edd.): *Církev a smrt. Institucionalizace smrti v raném novověku.* Praha 2007.
- MIKULEC, Jiří:** *Náboženství a církev v raném novověku.* In: ŠEDIVÁ KOLDINSKÁ, Marie – CERMAN, Ivo: *Základní problémy studia raného novověku.* Praha 2013, s. 195–229.
- MIKULEC, Jiří:** *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích.* Praha 2013.
- MILEC, Miroslav – SEDLÁČKOVÁ, Hana:** *Rodové pečeti II.* Brno 2014.
- MILLER, Jaroslav** (a kol.): *Soupis pramenů městské historiografie do roku 1800.* Svazek 1. Morava. Olomouc 2013.
- MUSIL, František:** *Neznámé zámky Moravy a Slezska.* Ostrava 2015.
- NATHER, Wilhelm:** *Kronika olomouckých domů.* I. díl. Olomouc – Opava 2007.
- NEUBAUEROVÁ, Michaela – POLÁCH, Drahomír:** *Zpráva o nevíře. O historii čarodějnických procesů Slezska a severní Moravy.* Šumperk 2010.
- NEUMANN, Augustin Alois:** *Piaristé a český barok.* Přerov 1933.
- ORÁLKOVÁ, Zuzana – TOPIČOVÁ, Soňa – KOUŘIL, Kryštof** (edd.): *Komunikační síť biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelcornu. Katalogizovaný soupis korespondence s rejstříkem korespondentů a seznamem lokalit.* Olomouc 2019.
- PAJER, Jiří:** *Nové studie o novokřtěncích.* Strážnice 2018.

- PÁNEK, Jaroslav – RAKOVÁ, Svatava** (edd.): *Akademická encyklopedie českých dějin*. Svazek 1. A–C. Praha 2009.
- PARMA, Tomáš**: *Biskup Karel z Lichtensteinu-Castelcornu a správa moravské církve v závěru 17. století*. In: JAKUBEC, Ondřej (ed.): *Karel z Lichtensteinu-Castelcornu (1624–1695). Olomoucký biskup a kníže střední Evropy*. Olomouc 2019, s. 75–98.
- PARMA, Tomáš**: *Piaristický řád ve světových a domácích dějinách*. In: MYŠÁK, Miroslav (ed.): *Piaristé na Moravě a ve Slezsku. Průvodce po lokalitách*. Olomouc 2022, s. 11–20.
- PASZKOWSKA-WITKOWSKA, Aleksandra**: *Zamek w Niemodlinie. Dzieje i architektura*. 2. wydanie. Niemodlin 2018.
- PAVLÍČKOVÁ, Radmila**: *Triumphus in Mortem. Pohřební kázání nad biskupy v raném novověku*. České Budějovice 2008.
- PAVLÍČKOVÁ, Radmila**: „Tichý pohřeb“ trevírského kurfiřta Karla Lotrinského ve Vídni 1715–1716. Raně novověká smrt v kontextu dvorského ceremonálu a katolické komemorace. *Časopis Matice moravské*, 127, 2008, č. 2, s. 313–333.
- PAVLÍČKOVÁ, Radmila**: *Jasná zlatá hvězda šternbersko-lažanská. Žena, muž a dítě v pohřebním kázání nad Marií Maxmiliánou Aurelií Lažanskou z roku 1665*. *Historica Olomucensia*, 36, 2009, s. 43–66.
- PAVLÍČKOVÁ, Radmila**: „Graf Zierotin ist hin!“ . Komemorativní tisky v kontextu rodové, kazatelské a řádové sebe prezentace. *Časopis Matice moravské*, 132, 2013, č. 2, s. 329–350.
- PAVLŮ, Miroslav**: *Rod Ledenických z Ledenic na Moravě, jeho původ, genealogie a heraldika*. In: MÜLLER, Karel (ed.): *Sborník příspěvků ze IV. setkání genealogů a heraldiků*. Ostrava 1992, s. 94–100.
- PETRÁŇ, Josef** (a kol.): *Dějiny hmotné kultury*. II (1). Praha 1995.
- PEŠEK, Jiří**: *Obrazy, které „nebyly“ . Soukromý portrét v pražské měšťanské domácnosti doby předbělohorské*. In: EBELOVÁ, Ivana – PEŠEK, Jiří – SEKYRKA, Tomáš – VLNAS, Vít (edd.): *Mezi kulturou a uměním. Věnováno Zdeňku Hojdovi k životnímu jubileu*. Praha 2013, s. 76–85.
- PILNÁČEK, Josef**: *Genealogie Podstatských z Prusinovic*. Brno 1929.
- PIVODA, Oldřich**: *Hustopeče n. B. Sborník městečka vydaný k otevření nové devítileté školy*. Hustopeče nad Bečvou 1952.
- POKLUDA, Zdeněk**: *Zámek a statek Klečůvka za feudalismu. Gottwaldovsko od minulosti k současnosti*, sv. 3, 1981, s. 149–237.
- POLÁCH, Drahomír**: *Bludov. Místo posledního odpočinku Karla staršího ze Žerotína. Karel a jeho losinsko-vízemberští (bludovští) příbuzní*. Bludov 1993.
- POLÁCH, Drahomír**: *Osudy losinských paní v 16. a 17. století*. *Cour d'honneur*, 1998, č. 1, s. 35–40.
- POLÁCH, Drahomír**: *Proměny losinského zámku ve třetí čtvrtině 17. století*. *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*, 2011, č. 302, s. 106–121.
- POLÁCH, Drahomír**: *Historie zámku a panství Třemešek*. Štíty 2014.
- POLÁCH, Drahomír**: *Převoz ostatků Karla staršího ze Žerotína z Brandýsa nad Orlicí do Bludova a určení jeho lebky*. In: POLÁCH, Drahomír: *Historické toulky Šumperskem*. I. díl. Štíty 2017, s. 203–209.
- POLÁCH, Drahomír**: *Případ zmizelého srdce Alžběty Juliány ze Žerotína*. In: POLÁCH, Drahomír: *Historické toulky Šumperskem*. I. díl. Štíty 2017, s. 221–226.

- POLÁCH, Drahomír:** *Pýcha žerotínské urozenosti – řada záhad o původu slavného rodu.* In: POLÁCH, Drahomír: *Historické toulky Šumperskem. II. díl.* Štítý 2017, s. 98–109.
- POLÁCH, Drahomír:** *Kaplička Nejsvětější Trojice a Jákobův pramen na Kožušné u Maršíkova.* In: POLÁCH, Drahomír: *Historické toulky Šumperskem. III. díl.* Štítý 2018, s. 71–84.
- PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, Radmila:** *O útěše proti smrti. Víra, smrt a spása v pohřebních kázáních v období konfesionalizace.* Praha 2017.
- PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, Radmila:** *Konverze, odpadlictví, přistoupení a obrácení. Několik slov a jejich významy.* In: PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, Radmila – COUFALOVÁ, Iveta – FERENCOVÁ, Hana: *Vytváření konvertity. Jazyková a vizuální reprezentace konverze v raném novověku.* Praha 2021, s. 35–72.
- RÖSSLER, Hellmuth – GÜNTHER, Franz:** *Biographisches Wörterbuch zur deutschen Geschichte.* München 1952.
- ROYT, Jan:** *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století. 2. doplněné a přepracované vydání.* Praha 2011.
- RYCHNOVÁ, Lucie:** *František Josef Šlik a česká barokní krajina. Život šlechtice na východočeském venkově. 2. vydání.* Dolní Břežany 2022.
- SEDLÁČEK, August:** *Rozletité kapitoly ze starého místopisu a dějin rodův.* Časopis Matice moravské, 17, 1893, č. 2, s. 91–98.
- SEDLÁČEK, August:** *Rozletité kapitoly ze starého místopisu a dějin rodův. O počátcích pánů ze Žerotína.* Časopis Matice moravské, 20, 1896, č. 1, s. 23–27.
- SEHNAL, Jiří:** *Deníky Jana Jáchyma ze Žerotína. Životní styl českého šlechtice v době vrcholného baroka.* Časopis Matice moravské, 119, 2000, č. 2, s. 367–389.
- SEMOTANOVÁ, Eva:** *Ráz krajiny – podnebí, reliéf, vodstvo, zeleň, sídla a komunikace.* In: BŮŽEK, Václav (a kol.): *Společnost českých zemí v raném novověku: struktury, identity, konflikty.* Praha 2010, s. 32–53.
- SEVERA, Václav:** *Okres Novojičínský.* Brno 1933.
- SLÁDEK, Miloš:** *Posmrtné cestování Albrechta Václava Smiřického ze Smiřic.* In: BOBKOVÁ, Lenka – HRUBÁ, Michaela (edd.): *Cesty a cestování v životě společnosti – Reisen im Leben der Gesellschaft.* Sborník z příspěvků z konference konané 6. – 8. září 1994 v Ústí nad Labem. Ústí nad Labem 1995, s. 215–218.
- SMÍŠEK, Rostislav:** *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I. České Budějovice 2009.*
- SMÍŠEK, Rostislav:** *Barokní šlechta v české historiografii posledního desetiletí.* Opera Historica, 19, 2018, č. 2, s. 217–243.
- SMÍŠEK, Rostislav:** *The Death, Burial and Funeral Ceremonies of Margaret Theresa of Spain in the Augustinian Church in Vienna in 1673.* Opera Historica, 23, 2022, č. 294–322.
- SMRČKA, Jiří:** *Historické sochy ve Valašském Meziříčí a Krásně nad Bečvou.* Sborník Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí, č. 15. Valašské Meziříčí 2010.
- STIBOR, Jiří:** *Několik rodopisných poznámek k Minkvicburkům.* In: MÜLLER, Karel (ed.): *Sborník příspěvků ze IV. setkání genealogů a heraldiků.* Ostrava 1992, s. 57–59.
- STIBOR, Jiří:** *Dílčí výsledky zpracovávání genealogických výpisů ze zemských a lenních půhonných knih.* In: MÜLLER, Karel (ed.): *Sborník příspěvků ze IV. setkání genealogů a heraldiků.* Ostrava 1992, s. 118–120.
- STIBOR, Jiří:** *z Žerotína.* In: MYŠKA, Milan – DOKOUPIL, Libor: *Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Nová řada. Sešit 10. (22.).* Ostrava 2007, s. 75–183.

- STIBOR, Jiří:** *Křty židů na Valašsku v 17. století*. Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis, 1, 2008, s. 473–477.
- STIBOR, Jiří:** *Podstatský z Prusinovic*. In: DANĚK, Radoslav – DOKOUPIL, Libor – ZÁŘICKÝ, Aleš (edd.): Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Supplementum č. 1. Ostrava 2011, s. 68–154.
- SVOBODA, Milan:** *Pohřební kázání – jeden z pramenů poznání aristokratické společnosti. Ke společným vazbám šlechtických rodin na území dnešního Euroregionu Nisa*. Časové úvahy, 12, 2001, s. 35–39.
- SVOBODOVÁ, Milada:** „Weiter folgen alten pergamenene geschriebene Bücher“. *Sbírka středověkých rukopisů v knihovně Václava Jana hraběte Michny z Vacínova († 1667)*. Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků, 21, 2011, s. 27–59.
- ŠEDIVÁ KOLDINSKÁ, Marie:** *Raně novověká šlechta*. In: CERMAN, Ivo – ŠEDIVÁ KOLDINSKÁ, M.: Základní problémy studia raného novověku. Praha 2013, s. 145–194.
- ŠEFCÍK, Erich:** *Příspěvek ke genealogii hrabat z Žerotínů, svobodných pánů z Lilgenau*. Severní Morava, 23, 1972, s. 40.
- ŠEVČÍK, Alfons:** *Po stopách pánů Šubířů z Chobyně*. Sborník Jednoty starých českých rodů v Praze, XI, 1946, č. 3–4, s. 80–122.
- ŠIGUT, František:** *Poutní místo Zašová*. Valašské Meziříčí 1942.
- ŠIMKOVÁ, Táňa:** „Hrad přepevný je Pánbůh náš“. *Saská luterská šlechta severozápadních Čech ve světle raně novověké sakrální architektury*. Ústí nad Labem – Praha 2018.
- ŠTOVÍČEK, Ivan** (a kol.): *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*. Praha 2002, s. 50–57.
- ŠVÁCHA, Rostislav – POTUČKOVÁ, Martina – KROUPA, Jiří** (edd.): *Karel z Lichtensteinu – Castelcornu (1624–1695). Místa biskupovy paměti*. Olomouc 2019.
- ŠVAŘÍČKOVÁ SLABÁKOVÁ, Radmila:** *Dějiny emocí: nové paradigma ve studiu historie*. Český časopis historický, 114, 2016, č. 2, s. 291–315.
- TICHÁ, Jana:** *Rožnovské růžencové bratrstvo. Význam náboženských spolků v sociální a duchovní kultuře malého města*. In: TARCALOVÁ, Ludmila (ed): *Zvyky a obyčeje socioprofesionálních skupin*. Uherské Hradiště 2005, s. 229–235.
- TICHÁ, Jana:** *Výroční obyčejová a obřadní kultura na Valašsku*. Rožnov pod Radhoštěm 2022.
- TRAPL, Miloš:** *Panství losinských Žerotínů v 16. a 17. století*. In: KOLEKTIV: *Sborník prací k sedmdesátinám universitního profesora Ladislava Hosáka*. Olomouc 1968, s. 67–75.
- TRAPP, Moritz Wilhelm:** *Zur mähr.-schl. Adels-Geschichte. CI. Descendenz der Herren und Grafen von Zierotin Freiherren von Lilgenau*. Notizen-Blatt der historisch-statistischen Section der kais. königl. mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, 1879, n. 7, s. 49–53.
- TRAUTENBERGER, Gustav:** *Das Teßthal in Mähren*. Brünn 1872.
- TUREK, Adolf:** *K dějinám českých bratří na Valašskomeziříčsku v době předbělohorské. II. Krásenský sbor a jeho hmotné poměry*. Naše Valašsko. Sborník prací o jeho životě a potřebách, 9, 1946, č. 1, s. 18–22.
- TUREK, Adolf:** *Hrad a panství Starý Jičín*. 2. vydání. Nový Jičín 2014.
- VÁCLAVÍK, Jiří:** *Častolovice*. Častolovice 2008.
- VÁLKA, Josef:** *Dějiny Moravy. Morava reformace, renesance a baroka*. Díl 2. Brno 1995.

- VALOUŠKOVÁ, Kamila:** *Výtvarné umění v Zašově*. In: FIŠER, Zdeněk (ed.): *Zašová v proměnách času*. Zašová 2020, s. 509–525.
- VAŇKOVÁ, Lenka:** *Soubor posmrtných portrétů ze 17. století na zámku Velké Losiny*. Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci. Olomouc 2007, s. 86–91, 180–182.
- VAŇKOVÁ, Lenka:** *Evropská barokní móda 17. století a její ohlas v českých zemích*. Olomouc 2012. (nepublikovaná dizertační práce).
- VAŠKŮ, Vladimír:** *Studie o správních dějinách a písemnostech moravského královského tribunálu z let 1636–1749*. Brno 1969.
- VIDLIČKA, Jiří:** *Několik poznámek k životu a smrti Baltazara ze Žerotína, pána na meziříčském a přerovském panství*. Olomoucký archivní sborník, 2015, č. 13, s. 117–124.
- VINTR, Josef:** *Zásady transkripce českých textů z barokní doby*. Listy filologické 121, 1998, s. 341–346.
- VOCELKA, Karl:** *Habsburská zbožnost a lidová zbožnost. K mnohovrstevnatosti vztahů mezi elitní a lidovou kulturou*. Folia historica Bohemica, 18, 1997, s. 225–240.
- VOKÁČOVÁ, Petra:** *Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí v době baroka*. Praha 2014.
- VONDRÁČKOVÁ, Marcela:** *Podoby zemřelých*. In: MACUROVÁ, Zuzana – STOLÁROVÁ, Lenka – VLNAS, Vít (edd.): *Tváří v tvář. Barokní portrét v zemích Koruny české*. Brno 2017, s. 209–223.
- VON KADICH, Heinrich – BLAŽEK, Conrad:** *Der mährische Adel*. Nürnberg 1899.
- VON WURZBACH, Constantin:** *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. Sechsigster Theil. Wien 1891.
- WINTER, Zikmund:** *O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje. Kulturní obraz XV. a XVI. století*. Praha 1899.
- WOLNY, Gregor:** *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften*. Olmützer Erzdiöcese. III. Band. Brünn 1859.
- WOLNY, Gregor:** *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften*. Olmützer Erzdiöcese. IV. Band. Brünn 1862.
- ZÁPALKOVÁ, Helena** (ed.): *Milostný obraz Panny Marie Zašovské. Restaurování 2007–2008*. Olomouc 2009.
- ZAPLETAL, Florian:** *Tas Václav Podstatský z Prusinovic a na Čekyni. Příspěvek ku genealogii Podstatských z Prusinovic*. Záhorská kronika, XX, 1938, č. 3, s. 85–87.
- ZAPLETAL, Florian:** *Jetřich Podstatský z Prusinovic a na Potštátě*. Záhorská kronika, XXV, 1948, č. 9–10, s. 97–104.
- ZAWADZKA, Ewa:** *Portret typu sarmackiego w wieku XVII w Polsce, Czechach, na Slowacji i na Wegrzech*. Seminaria Niedzickie 2. Krakow 1985.
- ZEMEK, Metoděj – BOMBERA, Jan – FILIP, Aleš:** *Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631–1950*. Prievidza 1992.
- ZUBER, Rudolf:** *Osudy moravské církve v 18. století*. I. díl. Praha 1984.
- ZUBER, Rudolf:** *Osudy moravské církve v 18. století*. II. díl. Olomouc 2003.
- ŽLEBKOVÁ, Lucie:** *Rekatolizační proces ve Valašském Meziříčí v druhé polovině 17. století*. Brno 2012. (nepublikovaná bakalářská diplomová práce).
- ŽLEBKOVÁ, Lucie:** *Zbožné nadace v obcích Zašová a Veselá na základě Liber erectionum (1656–1746)*. Brno 2014. (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

Internetové zdroje

Mezinárodní prohlížeč matrik **Matricula Online**: <https://data.matricula-online.eu/cs/> [cit. 9. května 2023].

Obrazové prameny

Národní památkový ústav, Územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Státní zámek Velké Losiny, inv. č. VL 1757.

Národní památkový ústav, Územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Státní zámek Velké Losiny, inv. č. VL 1758.

Národní památkový ústav, Územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Státní zámek Velké Losiny, inv. č. VL 1759.

Národní památkový ústav, Územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Státní zámek Velké Losiny, inv. č. VL 1826.

Národní památkový ústav, Územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Státní zámek Velké Losiny, inv. č. VL 1827.

Národní památkový ústav, Územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Státní zámek Velké Losiny, inv. č. VL 01235.

Národní památkový ústav, Územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Státní zámek Velké Losiny, inv. č. VL 01237.

Národní památkový ústav, Územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Státní zámek Velké Losiny, inv. č. VL 01153.

Národní památkový ústav, Územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Státní zámek Velké Losiny, inv. č. VL 01168.

Národní památkový ústav, Územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Státní zámek Velké Losiny, inv. č. VL 01175.

Resumé

The thesis deals with the attitude to dying and death in the milieu of the Moravian and Silesian noble family of the lords and counts of Zierotin (ze Žerotína) in the 17th and 18th century. By analysing a number of written sources (funeral sermons, wills, church records, family correspondence, etc.), the aim was to find out how the relationship to the last things was shaped in the milieu of a Catholic noble family, which before 1620 was one of the fundamental pillars of domestic Protestantism. The first chapter tried to answer the questions how the change of religious orientation in the Zierotin family actually took place. I was interested here in the conversions of members of the three branches of the family (the branch of Meziříčí, the branch of Falkenberg and the Losiny-Vízberk branch) and their impact on the family's religious and social strategies. The second chapter explores testamentary practice, tracing the bequests of family members to ecclesiastical institutions as well as the final moments of some individuals on their deathbeds. The third chapter focused on matters related to funerals (funeral journeys, funeral sermons). But I also attempted to look at grief, an emotion that affected the Zierotins, like most human beings, at times when they mourned the deceased loved ones; thus, infant mortality was also studied. The thesis concludes with a critical edition of an important historical source - the Bohemian will of Francisca Eleonora Podstatzky von Prussinowitz († 1689), the second wife of Bernard Ferdinand of Zierotin († 1692). The edition is preceded by two subchapters dealing with the biography of the noblewoman (practically unexamined so far) and an analysis of the document itself.

Obrazová příloha

Obr. 1 – Barokní interiér dominikánského kostela Zvěstování Panny Marie v Šumperku, pod jehož podlahou se od 16. století nacházela krypta členů losinsko-vízmberské větve rodu Žerotínů. V kostele byla pohřbena srdce Alžběty Juliány z Oppersdorffu (1632–1669) a její dcery (foto: Pavel Lasztovicza, 2022).

Obr. 2 – Prostor bývalého pohřebiště šumperských dominikánů před hlavním oltářem v tamním kostele Zvěstování Panny Marie. Obdobně řešená byla rovněž stará žerotínská krypta (foto: Pavel Lasztovicza, 2022).

Obr. 3 – Pietně uložené ostatky dominikánských řeholníků v bývalé řádové kryptě před hlavním oltářem šumperského kostela Zvěstování Panny Marie (foto: Pavel Lasztovicza, 2022).

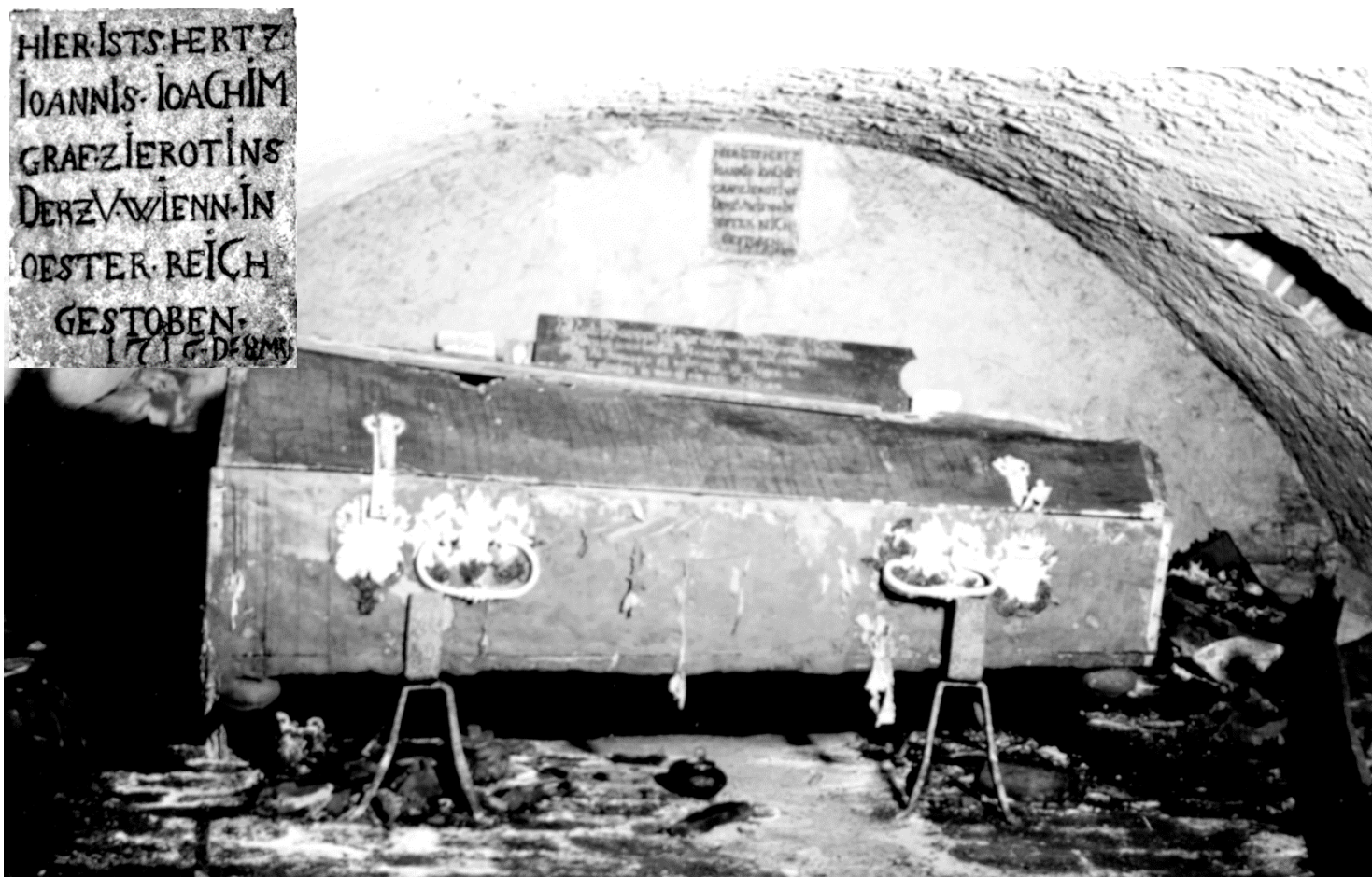
Obr. 4 a 5 – Během rekonstrukce šumperského dominikánského kostela v roce 1993 byly odhaleny vnější stěny podzemní krypty, která v minulosti patrně patřila rodu Žerotínů (foto: soukromý archiv Drahomíra Polácha).

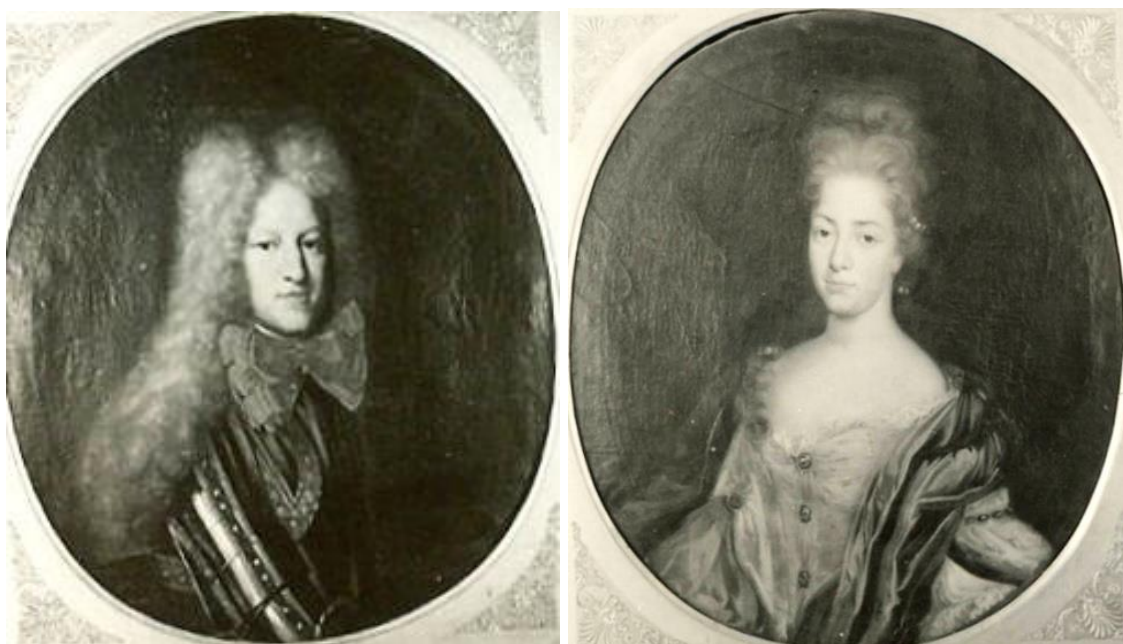
Obr. 6 a 7 – Kostel Nanebevzetí Panny Marie ve slezském Kladsku, místo posledního odpočinku Alžběty Juliány z Oppersdorffu, provdané ze Žerotína (foto: Pavel Lasztovicza, 2022).

Obr. 8 – Interiér farního kostela sv. Jana Křtitele ve Velkých Losinách, pod jehož podlahou se nachází stará krypta losinsko-vízmberské větve rodu Žerotínů (foto: Pavel Lasztovicza, 2022).

Obr. 9 – pohled do interiéru staré žerotínské krypty pod kostelem sv. Jana Křtitele. Rakve zřejmě patří Janovi Jáchymovi hraběti ze Žerotína (1667–1716) a jeho manželce Ludovice Vilemíně z Lilgenau († 1737), případně jejich synovi Karlovi Antonínovi Vilémovi (1689–1712). Nad rakvemi druhotně umístěná nápisová deska a také destička (nahore vlevo v detailu), označující místo uložení srdce Jana Jáchyma hr. ze Žerotína (foto: soukromý archiv Richarda Jašše, 2. prosince 2000).

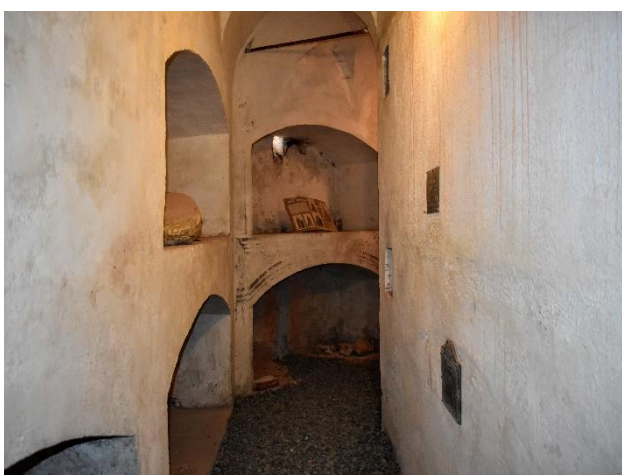
Obr. 10 – manželé Jan Jáchym hrabě ze Žerotína a Ludovika Vilemína hraběnka ze Žerotína, roz. svobodná paní z Lilgenau. Portréty z původní kolekce velkolosinského zámku byly počátkem 21. století restituovány rodině Mornstein-Zierotin (foto: soukromý archiv Drahomíra Polácha).

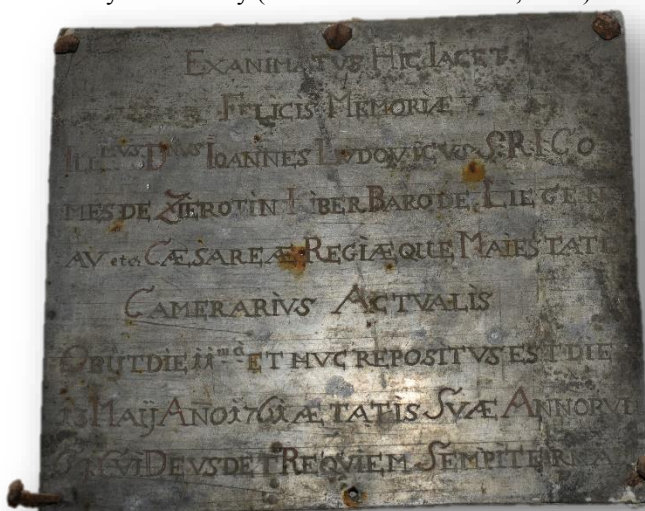
Obr. 11 – barokní kaple sv. Kříže ve Velkých Losinách z let 1724–1725, zbudovaná při místním farním kostele z popudu Jana Ludvíka hraběte ze Žerotína (1691–1761) (foto: Pavel Lasztovicza, 2022).

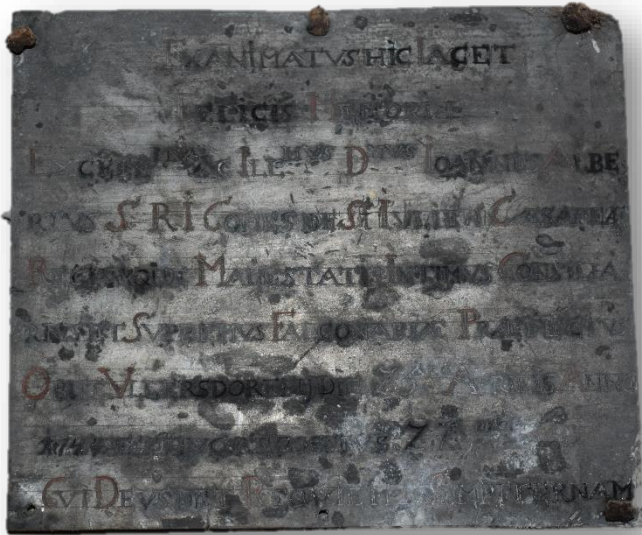
Obr. 13 – oltář ve velkolosinské kapli sv. Kříže s výjevem duší, vržených do muk očišťovacích plamenů, avšak s nadějí hledících a gestikulujících směrem k ukřižovanému Kristu (foto: Pavel Lasztovicza, 2022).

Obr. 12 – interiér nové hrobky losinsko-vízmborské větve rodu Žerotínů ve velkolosinské kapli sv. Kříže. Nápisové destičky zcela vpravo označují, že jsou za nimi zazděny rakve se šlechtickými ostatky. Výklenky vlevo zůstaly neobsazeny (foto: Pavel Lasztovicza, 2022).

Obr. 14 – cínové nápisové destičky, označující místo posledního odpočinku Jana Ludvíka hraběte ze Žerotína, svobodného pána z Lilgenau (1691–1761) a jeho manželky Marie Františky hraběnky z Herbersteinu (1697–1763) v nové žerotínské hrobce při kapli sv. Kříže ve Velkých Losinách (foto: Pavel Lasztovicza, 2022).

Obr. 15 – cínová nápisová destička, označující místo posledního odpočinku Jana Alberta hraběte Guyarda de Saint Julien († 1744) v žerotínské hrobce při kapli sv. Kříže ve Velkých Losinách. Guyard byl paradoxně vůbec prvním člověkem, jehož zde pohřbili (foto: Pavel Lasztovicza, 2022).

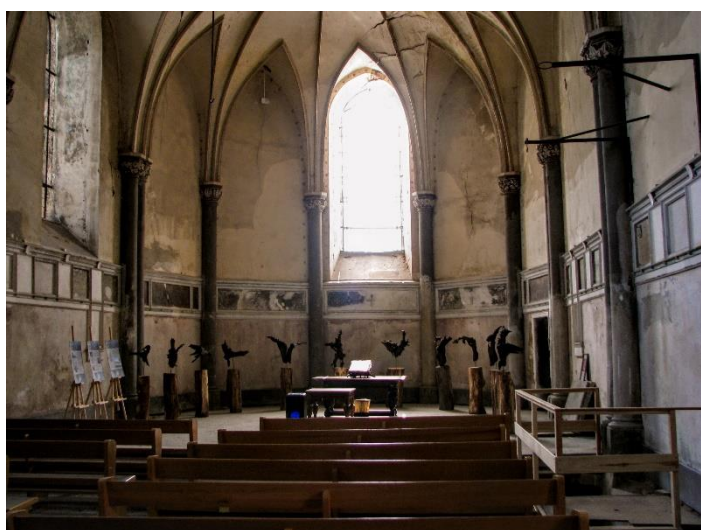
Obr. 16 – jeden ze dvou vchodů do nové žerotínské hrobky při kapli sv. Kříže ve Velkých Losinách (foto: Pavel Lasztovicza, 2022).

Obr. 17 – alianční erb Ludvíka Antonína hraběte ze Žerotína, svobodného pána z Lilgenau (1723–1808) a jeho první manželky Karolíny Podstatské z Prusinovic (1739–1765), dekorující Karolíninu nápisovou destičku v nové hrobce při velkolosinské kapli sv. Kříže (foto: Pavel Lasztovicza, 2022).

Obr. 18 – interiér farního kostela Nanebevzetí Panny Marie ve Valašském Meziříčí během velikonočního období. Pod presbytářem se nachází dnes nepřístupná hrobka meziříčské větve rodu Žerotínů (foto: Pavel Lasztovicza, 2023).

Obr. 19 – interiér novogoticky upravené kaple na zámku ve slezském Niemodlinu (něm. Falkenberg), pod jejíž podlahou se nacházela krypta falkenberské větve rodu Žerotínů a jejich dědiců Pražmů z Bílkova (foto: Pavel Lasztovicza, 2018).

Obr. 20 – prostor zaklenuté krypty pod kaplí zámku v Niemodlinu, doplněný o druhotně přinesený kamenný kříž a několik prázdných novodobých sarkofágů z betonu (foto: Pavel Lasztovicza, 2018).

Obr. 21 – pískovcová nápisová deska, označující místo posledního odpočinku Marie Anny hraběnky ze Žerotína, svobodné paní z Lilgenau (1761–1793), dcery losinského pána Ludvíka Antonína hraběte ze Žerotína a Karolíny Podstatské z Prusinovic v kapli niemodlinského zámku. Roku 1779 byla Marie Anna provdána za otcova bratrance Jana Nepomuka Karla hraběte Pražmu z Bílkova (1756–1822). Deska představuje jedinou dochovanou hmotnou památku na rod Žerotínů v prostorách niemodlinské zámecké rezidence (foto: Pavel Lasztovicza, 2018).

Obr. 22 – interiér poutního kostela Navštívení Panny Marie v Zašové u Valašského Meziříčí, zbudovaného falkenberskou větví rodu Žerotínů v letech 1714–1725. Oltáři vévodí milostný obraz Panny Marie Zašovské. Pod presbytářem se nachází dnes nepřístupná rodová krypta (foto: Pavel Lasztovicza, 2021).

Obr. 23, 24 a 25 – krypta řádu trinitářů pod zákristií zašovského poutního kostela Navštívení Panny Marie. Krypta byla užívána ve stejné době jako sousední, leč stále neprobádaná krypta falckenberských Žerotínů a dalších urozených dobrodinců zašovského konventu. Snímky byly pořízeny 24. července 2020 během průzkumu, iniciovaného spolkem Matice Zašovská a místním farním úřadem (foto: soukromý archiv Jana Matyáše, 2020).